

Euskararen biziberritzea

Marko, diskurtso eta praktika berriak birpentsatzen

Jone Goirigolzarri Garaizar
Xabier Landabidea Urresti
Ibon Manterola Garate (koord.)

EUSKARAREN BIZIBERRITZEA: MARKO, DISKURTSO ETA PRAKTIKA BERRIAK BIRPENTSATZEN

Jone Goirigolzarri Garaizar, Xabier Landabidea Urresti eta
Ibon Manterola Garate (koord.)

Jaime Altuna Ramirez, Kike Amonarriz Gorria, Alberto Barandiaran Amillano, Leire Diaz de Gereñu Lasaga, Jone Goirigolzarri Garaizar, Xabier Landabidea Urresti, Ibon Manterola Garate, Jone M. Hernandez Garcia, Mikel Irizar Intxausti, Paula Kasares Corrales, Ane Ortega Etcheverry, Txerra Rodriguez Gomez, Patxi Saez Beloki, Gorka Salces Alcalde, Belen Uranga Arakistain, Josune Zabala Alberdi

Udako Euskal **Unibertsitatea**
Bilbo, 2017

© Udako Euskal Unibertsitatea

© Jone Goirigolzarri Garaizar, Xabier Landabidea Urresti, Ibon Manterola Garate

ISBN: 978-84-8438-644-5

Lege-gordailua: BI-1462-2017

Inprimategia: PRINTHAUS S.L., Bilbo

Azalaren diseinua: Igor Markaida

Hizkuntza-zuzenketen arduraduna: Ander Altuna Gabiola

Banatzaileak: UEU. Erribera 14, 1. D BILBO telf. 946790546 Faxe. 944793039

Helbide elektronikoa: argitalpenak@ueu.eus

www.ueu.eus

Elkar Banaketa: Igerabide, 88 DONOSTIA

Galarazita dago liburu honen kopia egitea, osoa nahiz zatikakoa, edozein modutara delarik ere, edizio honen Copyright-jabeen baimenik gabe.

Liburu honek UEUren argitalpengintzako ebaluazio-prozesua gainditu du; liburuaren jakintza-alorreko bi adituk ebaluatu dute jatorrizkoa, peer review erako ebaluazioan, horietako batek egilearen daturik ezagutu gabe (double-blind).

Aurkibidea

HITZAURREA.....	7
-----------------	---

EUSKARA BIZIBERRITZEKO IBILBIDEA: AZTERKETA KRITIKOA, <i>Mikel Irizar Intxausti</i>	11
--	----

FAMILIA ETA AISIALDIA

EUSKARAREN TRANSMISIOA: BERRIKUSPENA HIZKUNTZA- SOZIALIZAZIOAREN PARADIGMATIK, <i>Paula Kasares Corrales</i>	27
---	----

GAZTEAK EUSKARAREN JOLASTOKIAN, <i>Jone M. Hernandez Garcia</i> eta <i>Jaime Altuna Ramirez</i>	53
--	----

EUSKARAREN BIZIBERRITZEA, FAMILIA ETA AISIALDIA: EZTABAIDARAKO PUNTU BATZUK, <i>Kike Amonarriz Gorria</i>	71
--	----

ESKOLA

GAZTEEN HIZTUN-PROFIL BERRIAK ETA IDEOLOGIA BERRIAK, <i>Ane Ortega Etcheverry</i>	79
--	----

ESKOLA BIDEZKO EUSKARAREN BIZIBERRITZEA: ARRAKAS- TARAKO BALDINTZAK AZTERGAI, <i>Leire Diaz de Gereñu Lasaga</i>	101
---	-----

EUSKARAREN BIZIBERRITZEA ETA ESKOLA: EZTABAIDARAKO PUNTU BATZUK, <i>Josune Zabala Alberdi</i>	127
--	-----

LAN-MUNDUA

EUSKARA: BEHARRA DA GAKOA, <i>Patxi Saez Beloki</i>	139
---	-----

EUSKARAREN BIZIBERRITZEA ETA LAN-MUNDUA:

EZTABAIDARAKO PUNTU BATZUK, *Txerra Rodriguez Gomez* 153**HEDABIDEAK**HEDABIDEAK, ARNASGUNE, *Alberto Barandiaran Amillano* 163

KOMUNIKABIDEAK ETA GU BERRIAK: MAPAK IRAUNGI

ZITZAIZKIGUNEKO, *Gorka Salces Alcalde* 179

EUSKARAREN NORMALIZAZIOA ETA HEDABIDEAK: EZTA-

BAIDARAKO PUNTU BATZUK, *Xabier Landabidea Urresti* 197**ITXIERA**

AZKEN GOGOETAK: IDEIEN DANTZA LIBREA,

Belen Uranga Arakistain 205

Hitzaurrea

*Jone Goirigolzarri Garaizar, Deustuko Unibertsitatea
Xabier Landabidea Urresti, Deustuko Unibertsitatea
Ibon Manterola Garate, Euskal Herriko Unibertsitatea*

I. AURREKARIAK

Esku artean, pantailan edo aldi berean bietan duzun liburu hau elkarlanaren emaitza eta elkarrizketarako deia da, irakurle.

Hasi, Udako Euskal Unibertsitateak (UEU) eta Deustuko Unibertsitateko Euskal Gaien Institutuak elkarrekin antolatutako ikastaroarekin hasi zuen ibilbidea Eibarko Markeskua Jauregian 2016ko ekainaren 30 eta uztailaren 1ean, eta Gasteizen jarraitu bigarren aldaera batekin Oihaneder Euskararen Etxean 2017ko urtarril-maiatzean.

Euskararen biziberritzearen gaiari ekarpenak haien lan-eremutik egiteko galdetu genien hizlariei, baina aldi berean, ohiko konfort-eremutik irten eta hizkuntzaren normalizazioan aurrera egiteko marko, diskurtso eta praktika zahar-berriak urratzea, birpentsatzea edota proposatzea eskatuz. Bi hitzetan esanda, orain arteko klabe eta koordinatuak birplanteatzera ausartzeko galdegin genien. Hala egin zuten, eta emaitza ikusirik, ekarpenak idatziz jasotzea proposatu genien, liburu forma emateko. Eta horrela, hizlariak idazle bihurtu zitzaizkigun. Nondik dator, ordea, liburuari eta ikastaroari izenburua jartzen dion biziberritzea birpentsatzeko behar hori? Zer dela-eta azpimarratu urratze, berritze, ausartzearen behar hori? Bi arrazoi nagusik bultzatu gaitu horretara:

Batetik, euskararen biziberritzeari dagokionez azken hamarkadetan egindako aurrerapausoak agerikoak diren bezala, euskalgintzan diharduten agenteen artean gero eta orokortuago dago fase baten agortzearen kontzientzia. Aurreko faseak euskararen ezagutza sendotzea eta zabaltzea hartu zuen ardatz, ezagutza eta erabileraren artean harreman zuzen eta positiboa zegoela sinetsita, eta euskararen biziberritzea ezagutzak bermatuko zuela pentsatuta. Ikuspegi hori ezbaian dago gaur egun; euskararen ezagutzak gora egin arren, erabilerak ez diolako joera eta neurri berberari jarraitu, ez hedabideetan, ez etxean, ez aisialdian, ez eskolako esparru batzuetan, ezta lan-munduan ere.

Bestetik, urteotan testuinguru eta ehundura soziala bera ere aldatu egin da, garai batean eraginkorrak ziren euskararen biziberritzeari begirako diskurtsoen

baliozkotasun eta eraginkortasuna auzitan jarritz. Hizkuntzaren eta hiztunen errealitate material, sinboliko, politiko, teknologiko eta ekonomikoak eraldaketa sakona jaso du hamarkadotan, eta gure oinen azpian aldatu egin den eszenatoki, paisaia, ekosistema horrek interpelatu egiten gaitu: norantz eta nondik egin behar dira euskararen biziberritzearen aldeko ahalegin berriak? Orain arteko marko berberetan funtzionatzen jarrai dezakegu? Diskurtso berririk behar dugu? Badago? Zein praktika izango dira beharrezkoak hemendik aurrera? Eta noski, zein harreman daude eta behar ditugu praktika, diskurtso eta marko zahar-berrien artean?

Fase-aldaketaren testuinguruan, hausnarketa ugari abiatu dira euskalgintzaren magal zabalean, eta antzeko ardurei erantzunez aurkeztu dira erreferentziazko zenbait lan: Soziolinguistika Klusterraren «Euskararen bilakaera soziolinguistikoa (1981-2011)», Hizkuntza Politika Sailburuordetzaren «Eta hemendik aurrera zer?», Topagunearen «Berrikasi eta berrikusi», Patxi Saezek Euskaltzaindiaren babesean bideratutako «Elefantea ikusi», Eusko Ikaskuntza burutzen dabilen E5 proiektua «Euskararen Etorkizuneko Eszenarioak Elkarrekin Eraikitzen»... Liburu hau hausnarketa- eta elkarriketa-prozesu horretan unibertsitatearen esparrutik ekarpena egiteko saiakera da.

2. LIBURUAREN IZAERAZ ETA EGITURAZ

Aurrekari dituen bi ikastaroetatik edanez, liburuaren izenburua ez ezik, helburua ere bada euskararen biziberritzean aurrera egiten jarraitzeko marko, diskurtso eta praktikarako aukerak birpentsatzea. Horretarako funtsezkoa zaigu iragana ahaztu gabe orainaldiari eta etorkizunari begira jartzea, eta biziberritzearen eremu edo alorrak solasean jar ditzakeen egitura bat proposatzea.

Horretarako, lau alor nagusitan bildu ditugu egileen ekarpenak: familia eta aisialdia, eskola, lan-mundua eta hedabideak. Diren guztiak ez dauden arren, dauden hauek hemendik aurrerakoak josten hasteko helduleku funtsezkoak dira.

Egileen testuez gain, aberasgarria iruditu zaigu ikastaroetako dinamikak eta parte-hartzaileen hausnarketak gurera ekartzea, eta hartara, liburuaren enborra lau blokeak osatu eta blokeotako bakoitzean adituen kapituluak eta eztabaidarako puntu batzuk biltzen dituzten sintesi-lan laburrak ere bildu dira.

Sarrera atalean euskararen biziberritzean egindako ibilbidearen azterketa kritikoa burutu du Mikel Irizar Gipuzkoako Foru Aldundiko Hizkuntza Berdintasunerako zuzendariak. Sarrera atal horretan aipatzen diren koordinatuek osatzen dute, beste batzuekin batera eta neurri handi batean, liburuko beste atalen hondo edo atzealde historiko eta soziopolitikoa. Baina egileak euskalgintzaren bost hamarkadako ibilbidearen koordinatu esanguratsuak bilbatzeko ikuspegi instituzionalaren gainetik «kamera subjektiboa» aukeratu izanak esperientzia pertsonal eta kolektiboen garrantzia mahai gainean jarri digu, aldi berean.

Liburuaren lehen atal tematikoa, familia eta aisialdia atala, bi azpiatal eta sintesi-atalak osatzen dute. Nafarroako Unibertsitate Publikoko Paula Kasaresek familiaren baitako transmisioaren gaiari heltzen dio «Euskararen transmisioa: berrikuspena hizkuntza-sozializazioaren paradigmatik» lanean. Biziberritzea eta transmisioa hain estuki lotutako kategoriak izanik, egileak berrikusketa kontzeptual eta teoriko garaikidea proposatzen digu, lozorro teorikoaren tentazioak uxatzeko begirada kritikoa eskainiz hizkuntzaren iraupen eta jarraipenaren erronkei, betiere praktika eta politika eraginkorrak helburu. UPV/EHUko Jone Miren Hernandez eta Jaime Altunak, «Gazteak euskararen jolastokian» lanean, landa-lan etnografikoaren egunerokoaren taxuera duen kapitulua proposatzen digute euskara eta gaztetxoaren aisialdia aztertzeko. «*Gu Gazteok*» ikerketa-lana oinarri, egileek gazteen bizi-mundua ez ezik, ikertzailearen begirada ere hausnarketarako lehengai duen ikuspegia proposatzen digute, sarri ohikoak zaizkigun sinplifikazioak eraitsi eta gazteen eta ez hain gazteen arteko elkarriketarako deia egiteko. Atalaren itxiera Kike Amonarriz soziolinguistak eskaintzen digu, aurreko bi ekarpenak ez ezik Eibarko ikastaroan burututako talde-dinamikak oinarri hartuta, profil ezberdinetako eragileen papera hartu zuten taldeen ikuspegiak laburbildu eta aurrera begirako ondorioak proposatzeko.

Eskolari eskainitako atal tematikoa Ane Ortega Begoñako Andra Mari Irakasleen Unibertsitate Eskolako irakasle eta ikertzailearen «Gazteen hiztun profil berriak eta ideologia berriak» lanak zabaltzen du. Bertan euskal hezkuntza-sistemen (arreta batez ere EAEn jarririk, baina Nafarroa eta Iparraldeko errealitateei ere erreparatuta) bilakaera, lorpen eta gabeziak aletzen ditu ardatz ezberdinei erreparatuz. Egileak aurkeztutako argazki kuantitatibo eta kualitatiboak hizkuntza-politikaren oinarri-oinarrian dagoen gizarte-instituzioaren diagnostiko eguneratu eta kritikoa aurkezten digu, gazteen esperientziari ardura berezia eskainiz. UPV/EHUko Leire Diaz de Gereñuk osatu du atalaren bigarren zatia, «Eskola bidezko euskararen biziberritzea: arrakastarako baldintzak aztergai» kapituluarekin. Bertan eskolak euskara gutxitua sustatuko duten erabiltzaile aktiboak lortzeko dituen aukera eta mugak aztertzen dira, ezagutza eta erabileraren kontzeptuak elkarreaginean jarritz eta eskolak, gizarte-instituzio bezala, duen testuinguruaren konplexutasuna mahai gainera ekarritz. Hizkuntza-didaktikaren esparruan ere proposamen zehatzak egiten ditu Diaz de Gereñuk. Sintesi-atala Josune Zabala Eusko Jaurlaritzako Hizkuntza Ikerketa eta Koordinaziorako zuzendariak ondu du, ikastaroan burututako talde-dinamiketarik tiraka eskola eta euskararen biziberritzearen arteko uztarketa bost ardatzen gainean antolatuz: gazte hiztun berriak, eskolaren konplexutasuna, hizkuntzaren didaktika, sozializazio modu berriak eta gazteen arteko uste eta aurreiritzi orokortuak.

Lan-mundua da liburuaren hirugarren atal tematikoa. Bertan, Patxi Saez soziolinguistaren «Euskara: beharra da gakoa» lanak euskararen biziberritzearen helduleku nagusia familian edo eskolan ez, baizik eta lan-eremuan kokatzen du. Egileak euskararen bizi-indarrari erreparatzen dio, eraldaketa sozial eta teknologikoen aurrean hiztun elebakar, elebidun eta eleaniztunentzat lan-munduak

duen garrantzira pausoz pauso hurbiltzeko. Hurbilketa horretan euskararen normalizazioa beharraren kontzeptuarekin lotzen du, gizakiaren behar naturalei eta beharrian sozio-funtzionalei erreparatuz, euskarari lanerako hizkuntza gisa duen estatusa aldarrikatzeko. Atal tematikoa Emun-en hizkuntza-aholkulari dabilen Txerra Rodriguez soziolinguistak ixten du, atalkide duen Saezen elefantearen metaforatik abiatu eta udako ikastaroan lantaldeek landutako ideiekin txirikordatzeko. Hizkuntz(ar)en balioaren eta euskararen balio erantsiaren garapen teoriko eta enpirikoaren garrantzia eta euskararen lan-munduko egoera eraldatzeko kasu eta aplikazio praktikoak ezagutu eta saiatzeko garaia dugula deritzo egileak, eta hausnarketa amaitzeko, lanaren mundua euskalduntzeko neurri zehatzak ere proposatzen ditu.

Hedabideen atalean, Hekimen elkarteko zuzendaria den Alberto Barandiaranek komunikabideek hizkuntzaren arnasmune gisa joka dezaketen papera aztertzen du «Hedabideak, arnasmune» azpiatalean, hedabideen kontsumo, trafikoa eta nagusitasun-ereduei erreparatuz. Errota Digitala Elkarteko Gorka Salcesek ere, «Komunikabideak eta gu berriak: mapak iraungi zitzaizkigunekoa» azpiatalean, arnasmunearen kontzeptua aberastu eta birpentsatzeko deia egiten du, lurraldearen eta maparen edota errealitatearen eta haren irudikapenaren arteko harreman problematikoari helduz eskaintza eta kontsumo mediatikoaren osagarritasunaren mesedetan. Deustuko Unibertsitateko Euskal Gaien Institutuko Xabier Landabideak, azkenik, bi testuon arteko antzekotasun eta distantziei erreparatzen die «Euskararen normalizazioa eta hedabideak: eztabaidarako puntu batzuk» sintesi-azpiatalean, komunikabideek euskararen biziberritzerako (izango) duten garrantzia azpimarratzeko.

Bukatzeko, Belen Uranga Soziolinguistika Klusterreko kidearen «Azken gogoetak: ideien dantza libre» atala daukagu. Bertan, Urangak ikastaroan eta liburu honetan bertan ez ezik, egileek bestelako lanetan ere landutako ideiak solasean jartzen ditu. Bizitasun Etnolinguistikoaren teoria proposatzen du Urangak aingura edo zehar-ardura bezala, gaikako ekarpenak hizkuntza-jarrera eta hizkuntzaren transmisio eta sozializazioaren inguruko azken ondorioei begira josteko.

Liburu hau elkarlanaren fruitu eta eztabaidarako proposamena dela esan dugu hasieran, eta hala funtzionatu du argitalpeneraino eraman gaituen erditze-prozesuan zehar. Azpimarratzekoa da, behin ikastaroak eta liburua amaituta, egileen ekarpenak ez direla modu garbi eta perfektuan elkarren ondoan gelditzen, aurrez ondo ebakitako puzzle baten piezak bezala. Gainjartze aberatsak eta kontraesanak nabarmenak dira, eta orri hauetan eztabaidarako erregai-biltegi ederra aurki daitekeela berehala sumatuko du hauetan murgiltzen denak. Hori berri ona dela uste dugu, marko, diskurtso eta praktikak pentsatzeak, eta are, birpentsatzeak, horixe eskatzen baitu: eztabaida.

Honaino helduta guretzat liburuaren parte izatea izan dena bezain bizigarria izatea espero dugu irakurlearentzat.

On egin.

Euskara biziberritzeko ibilbidea: azterketa kritikoa

*Mikel Irizar Intxausti, Gipuzkoako Foru Aldundiko Hizkuntza
Berdintasunerako zuzendaria*

1. BIZIRAUPENETIK BIZINDARRERA

Liburuari hasiera emateko ekarpena eskatu zidaten Jone Goirigolzarrik, Xabier Landabideak eta Ibon Manterolak. Euskarak azken hamarkadetan egindako ibilbidearen azterketa kritikoa nahi zuten, egindakotik eskarmentua ateratzeko eta eskarmentu horrekin aurrera begira jartzeko, liburuaren hurrengo ataletan.

Eta nik bi erabaki hartu nituen lana prestatzen hasi orduko: alde batetik, kamera subjektiboa erabiliko nuela, kasu honetan hizlaria adinez nagusi samarra izateak aukera ematen zuela eta hori baliatzea mesedegarri zitzaiola atalaren helburuari; eta, bestetik, atzera begirakoa erabiliko nuela lotsarik gabe aurrera begira ondorioak eta proposamenak azaltzeko, alegia, ez nuela kronika soilean geratu nahi Eibarko ikastaroan zehar ordubetez hitz egin eta gero.

Eta esango nuenaren oinarrian zegoen ildoak esplizitatzeko bi hitz aski izan nituen, eta horiek jarri nituen izenburuaren azpitituluan: biziraupenetik bizindarrera. Izan ere, euskararen biziberritzea abiatu zenean 60ko hamarkadan bere egoera hil ala bizikoa zen; eta, zorionez, bost hamarkada geroago gure kezka da metatutako potentzialtasuna nola bihurtu indar sozial, euskarak izan duen garapena nola egin nabarmenago eta eraginkorrago.

Ibilbidearen bi muturrak markatze aldera, lehenbizi tarte bat eskainiko diot non gauden definitzeari eta ondoren sartuko naiz memoriak ematen didan lehen abiapuntutik honanzko ibilbidean. Ondoren, goian aurreratu bezala, saiatuko naiz usaintzen nondik jarraitu beharko lukeen ibilbideak baita nola jokatu beharko genukeen aurrerantzean ere, ibilbide hori ahalik eta mesedegarrien izan dakion euskararen biziberritzeari.

2. NON GAUDE?

Esango nuke euskararen progresio ustez etengabea lehen zalantza publikoak agertu zirela 2006a aldera, inkesta soziolinguistikoaren harira edo. Eta orduan kezka eragin zuen hipotesia izan zen adierazle zenbaiten arabera prozesua goia (sabaia) jotzen

hasia egon zitekeela. Berez ez da diagnosi ezkorra: sabaia ikusten hasten dira ikuslearen posizioa gorago dagoenean, hau da, zorua igo egin delako. Horrez gain, sabaia ez dira harresi; hain zuzen, dinamika sozialen progresioan sabaia apurtzea eta berrien bila abiatzea da aurreraparen adierazlerik onena.

Hurrengo urteetan kezka handiagotuz joan zen eta, nire hurbilean, Euskaltzaleen Topagunea kokatu zen gogoetan abiatu ziren aitzindarien artean. Federazioak oinarriparrak hitza asmatu zuen norabide berriaren adierazleak izendatzeko; eta gero eraldabideak deitu zien ibilbidean erabili beharreko palankei. Han eta hemen ugariak izan dira kezka adierazteko moduak: bidegurutzeta, alegia, ibilbidean aurrera gaitasunak metatu dira eta orain asmatu behar da gaitasun horiei etekina ateratzen, bestela Irlandakoa gerta daiteke, euskaraz jakin bai eta egin ez; edota atzeraldia, arnasguneetan ere higadurak nabaritzen hasi direlako euskararen posizioan.

Egungo egoera kalifikatzeko nik aurkitu dudak kontzepturik egokiena da krisi aktiboarena, Iñaki Marko soziolinguistaren lan batean. Uste dut oso ondo adierazten dituela egoeraren alde biak: batetik kezkatuta gaude, dirudielako gauzak berdin eginda ez direla orain arteko hazkundeak errepikatuko; eta bestetik oso aktibo gaude bide berrien bila. Beste inora joan beharrik gabe, Gipuzkoako Foru Aldundian (GFA) bertan partaidetza-prozesu bat burutu dugu euskalgintzako ordezkari talde esanguratsu batekin, geure buruari galdera hau eginez: Zer egin behar dugu desberdin eraginkorrako izateko? Lehen txanpa oso interesgarria izan da eta prozesuarekin jarraitzeko asmo sendoa daukagu partaide guztiok.

Etxeko adibide horrez gain, aipagarria da «Berrikusi eta berrikasi» dokumentuak egin duen ibilbidea. Euskaltzale talde batek plazaratu zuen eta hainbat herritan aurkeztu ondoren sumatzen da dokumentuko hainbat kontzeptu bidea egiten ari direla eztabaidan. Eta aurrera begira ezinbesteko erreferentzia izango den beste dokumentu bat: «Eta hemendik aurrera zer?» Euskararen Aholku Batzordeak landu zuen eta, ekarpen askoren sintesia egin ondoren, aho batez eta ilusio handiz onartu zen. Hor legoke euskararen inguruko akordio sozial eta politiko berri baten oinarria.

Krisian gaude, nire ustez, baina hazkunde-krisian. Egindako bideak ikuspegia aldatu digu, hainbat gauza beste modu batera ikusten ditugu bidean aurrera eginda. Eta hori gutxi balitz, aldaketa sozial eta politiko sakonak egon dira gurean eta munduan, gure ikuspegia aldatzeaz aparte mundua bera eta euskal gizartea asko aldatu dira. Zorionez, aktibo gaude egoera berria ezagutzen eta norabidea adosten.

Beraz, hasierako non gaude? galderak bi erantzun sortzen dizkit: krisiaz ari garenez, ezegonkortasuna eta aldaketa dira nagusi eta, beraz, egoera eraldatu nahi dugunak aukera handien aurrean gaude; bigarren, bidean metatu ditugun potentziekin jauzi handi baten atarian egon gintezke, baldin eta egoera berria egoki jokatzen asmatzen badugu.

3. *NONDIK GATOZ?*

Ormaiztegin eta 1954an jaio zen honek, etxean euskara jaso zuen. Are gehiago, gurasoen kontrola zorrotza zen: «*Ondo hitz egin!*» agintzen ziguten, eta hori euskaraz egitea zen. Kalea ere, oro har, euskalduna zen. Klandestinitate-puntu batekin, hori bai; aski zen ezezagun bat agertzea gaztelaniara jotzeko, adibidez. Hortik aurrerakoa, hau da, esparru ofizial osoa —eskola, eliza, hedabideak...— gaztelaniaz zen. Urte asko geroago jakin nuen nire lehen maistra euskalduna zela.

Nire akordio goiztiarrean —1962 inguruan— bada mugarri garrantzitsu bat: Vaticanoko II kontzilioa. Ustekabean aldaketa handiak ekarri zituen sasoi hartan gure bizitza erabat baldintzatzen zuen eliza katolikora, eta aldaketa horien artean bik kolpatu ninduten nabarmen: apaizak herritarroi begira hasi ziren meza ematen, eta guk ulertzen genuen hizkuntzan. Euskaraz, alegia. *Lenguas vernáculas* erabiltzea baimendu zuen aipatu kontzilioak eta, izena ulergaitza eta itsusia zitzaidan arren, bere atzean normalizazio-urrats handi bat etorri zen nire bizitzara: euskara ez zen klandestino, eliza guztiz ahalguztidunaren hizkuntza baizik. Laikotasunetik bada ere, badugu zer aitortua belaunaldi bateko euskaltzaleok eliza katolikoari, euskara biziberritzeko ibilbidea aztertzean.

Handik gutxira —1965 aldera— beste bi mugarri bateratsu etorri ziren: Ez dok amairu eta TVE. Euskal kantarien lehen emanaldiak zirraragarriak egin zitzaizkidan. Aurrez tarteka bertsoak entzuten genituen, gizon heldu, serio eta txapeldunek kantatuta, baina nik ez nuen askorik ulertzen. Aldiz kantariena modernoa zen: hango bizarra, bibotea edo ile luzea, hango transgresioa zenbat jarreratan! Eliza boteretsua eta gazteria modernoa euskaraz aritzea aldaketa esanguratsua izan zen.

Espainiako telebistarena beste aldean jarri behar da. Irudiaren lilura gaztelaniak eramane zuen, boterearen eta baliabideen aldean zeudelako. Urte asko pasatu ziren telebistan Thatcher anderea eta Malvina irlak entzun genuenerako, edota zineman John Wayne euskaraz entzun orduko, eta ez zitzaigun berehalakoan normala egin, ez horixe!

3.1. *Madril*

1970ean Madrilera joan ginen bizitzera familia osoa, aitaren lana zela medio. Eta han etorri zen hautu kontzientea: «Euskaldun izan nahi dut». Etxean jarraitzen genuen euskaraz egiten, baina anai-arreba artean normalago erabiltzen genuen gaztelania, gure ikasketa guztien eta harreman gehienen hizkuntza. Baina Madrilek eman zizkion euskarari bestelako balio batzuk: kalean edo metroan ez ziguten ulertzen, jendetza artetik bereiztu egiten ginen, nortasuna ematen zigun... Eta harrezkero euskaldun iraun dugu denok, gure familia-bilkuretan euskara da defektuzko hizkuntza.

Bitarte horretan, Euskal Herrian mugimendu handia zebilen esparru askotan baita euskararen alde ere. 60ko hamarkadan adostu zen euskara batua, baldintza ezinbestekoa hizkuntza hedatuko bazen; lehen ikastola eta gau-eskolak ari ziren indartzen zailtasun askoren artean; komunikabideetan —irratietan— euskara tokia hartzen ari zen eta 1976an posible izan zen 24 ordu euskaraz emititzea... Gogoan ditut Madrilan egin nituen ahaleginak emisioa harrapatzeko, asko jakin gabe FMko uhinek zituzten mugak.

Oro har, 70eko hamarkadan giro beroa eta dinamismo handikoa bizi zen Euskal Herrian, mundu hobe atzamar-puntan zegoen eta euskara oso ondo zegoen kokatua. Esango nuke gizartean oso ondo lotzen zirela euskara eta askatasuna.

3.2. Txiberta

1977an egin ziren Txiberta hoteleko bilkurak, indar abertzale politiko, militar eta sindikalen artean. Helburua zen Espainiako trantsizioak sortuko zuen egoera berriari erantzun bateratua ematea. Baina ez zen adostasunik egon. Eta laburtzeak duen arriskuaz jakitun, hau da nire laburpena: batzuek hobetsi zuten egoera berrian sortuko ziren erakundeak baliatzea autogobernua aurrera egiteko, eta besteek uko egin zieten erakunde horiei eta herri-mugimenduan jarri zuten lehentasuna.

Bi jokabide kontrajarri horien artean lubaki oso sakona sortuz joan zen: elkar ukatzea, zubigintza beti susmagarri, sokatira etengabea eta batura zero ko estrategiak baleko izatea, ahaleginak bikoiztea... Eta euskararen aldeko dinamikan ere nabarmena izan zen lubakiaren eragina. Salbuespen batzuk egon dira denboran zehar —hezkuntza, alfabetatzea, hizkuntzagintza...—, baina argi dago zatiketa politiko abertzaleak zatitu egin zuela baita hiztun-komunitatea ere, euskararen aldeko mugimenduari indarra galaraziz.

Ba omen dira unibertsoan zulo kosmikoak energia zurrupatzen dutenak; bada niretzat Txibertan hasitako arrakala zulo beltz horietako bat da gure herriaren historian, energia tonak zurrupatu dizkigun estolda iraunkorra. Ze nire tesia da Txibertan azaleratu zen lubakiak iraun egin duela, eta oraindik ere bistakoak direla haren ondorioak. Aurten bertan uda aurretik tokatu zait mahai-inguru batean parte hartzea gai honekin: «Euskalgintzaren eta erakundeen arteko harreman aukerez». Bertan esan nuen bezala terminologia bera da oso *txibertakoa*, euskalgintza beti da gizartekoa eta erakundeak beti dira administrazioa, eta horrela ondo identifikatzen dira lubakiaren bi aldeak. Eta logikoa da galdetzea ea bien arteko harremanak behar diren ala ez.

Aldiz, Kontseilua goraipatu nuen, bere izen osoa delako *Euskararen gizarte-erakundeen Kontseilua*; eta izenak berak iradokitzen du badaudela *Euskararen herri-erakundeak*, hau da administrazioak. Bi horien artean bistakoa da oso komenigarria dela euskararen aldeko lankidetzaren egotea.

4. ARO BERRIA

Badira bost urte ETAre jarduera bukatu zela. Eta horrek eragin zuzen bat izan zuen: Bildu garaile izan zen Gipuzkoan hurrengo hauteskundeetan eta foru-gobernua eskuratu zuen, EAJ behartuz aurrez aurreko oposizioa. Aipatzen ari naizen ikuspegitik gertakari hori iraultza handi bat da eta nolabait esan nahi du Txibertako arrakala konpontzen has daitekeela. Egia da orduan erakundeei uko egin zietenak udal-kudeaketan ibiliak zirela, baina haiek gizarte-dinamikatik hurbil ikusten ziren eta esplika zitezkeen. Baina aldundi baten gobernua hartzea tabua apurtzea izan zen, eta hori bezain esanguratsua da EAJ pankarta atzean ikusi izana bertako erakunde baten politiken aurka. Eta gauzak aldatu egin dira, ezinbestean. Labur esanda, palaziotik pankartara eta pankartatik palaziora ibiltzeko, hobe tartean lubakirik ez badago.

Lehenago aipatu dut gatazka-giroak zulo beltzaren funtzioa egin duela, energia zurrupatuz. Bada azken urteotako barealdiak energia askatu egin du eta presioa gutxitu, baldintza horietan parada hobia egon da errealtateari begira jartzeko, analisi lasaiari ekiteko.

Euskara biziberritzeko prozesuan, gainera, elementu berriak ere agertu dira. Alde batetik, datu soziolinguistikoen serie luzeak eta hamarkadetako joerak marrazteko aukera. Horrek berak piztu zituen argi gorri batzuk, hain zuzen lehen hamarkadetako hazkunde handi batzuek apaltzeko joera erakusten zutelako eta goranzko gezi batzuek etzatekoa; hor hasi zen aipatzen *sabaia jo* ote zen. Sabai bat, noski.

Bigarren elementu berria izan da biziberritze-prozesuan zientziaren eta gizarte-dinamiken hainbat esparrutatik egin zaizkion ekarpen baliotsuak: izan psikolinguistika, izan psikologia soziala, edo feminismoa eta LGTB mugimendua, guztiek erakutsi dute hizkuntza hautatzea eta hautu hori gizarteratzea gai oso konplexuak direla, faktore askoren ondorio. Eta euskararen aldeko diskurtso primarioak ez zituela gako guztiak hartzen, eta analisia, estrategia eta diskurtsoa bera berrikusi egin behar zirela, osatu, uztartu beste batzuekin, eraginkor izateko.

Egoera berri hau da sarreran aipatu duguna. Euskararen aldeko eragileen artean, izan gizartekoak izan administrazioakoak, gogoeta dabil nonahi, berrikuntza-nahia eta lankidetzat aldarrikatzen da ia alde guztietatik. Adibide gisa, GFAn 2016ko udaberrian egin dugun parte-hartze prozesuan helmuga jarri genuen euskalgintza berritzeko palankak identifikatzea. Hona hemen zerrenda, nabarmenduenak lehenik: *teknologia, elkarlana, hiriak, lidergoa, metodoak, adinekoak, efizientzia, entzun, berrikuntza, minimoak adostu, diskurtsoak...* Ez da duela hiru hamarkada egingo genukeen zerrenda, inondik ere!

Horregatik diot: krisi aktiboan dago euskara biziberritzeko prozesua.

5. *NORA JOAN GAITEZKE?*

Sarreran aipatu dut lan hau prestatzeko motibazio nagusia izan nuela iraganaren analisitik aurrera begira jartzeko aukera. Uste dut ariketa oso beharrezkoa dela irudikatzea non egon nahi genukeen etorkizunean, eta horrekin batera non egon gintezkeen. Jon Sarasuaren amets doituz ari naiz, noski.

Amets egitea ezinbestekoa du egoera bat eraldatu nahi duenak. Ametsik gabe ez da gai izango irudikatzeke egoera hobeagorik, eta ez du motibaziorik izango eraldaketa sustatzeko. Baina ametsa doitu ere egin behar du, aukeratzen duen helburua egingarri izan dadin, zaila izan arren.

2014ko Udaltop Soziolinguistika Jardunaldian beste metafora bat erabili nuen: puxika betea eta soka. Puxika betea behar du sokak gorantz begira jarriko bada, eta komeni da puxikak nahikoa indar izatea sokari eusten dionaren hankak lurretik zentimetro batzuk altxatzeko. Baina puxikak soka behar du haizeak eramango ez badu amets galduen hilerrira. Bistan da: puxika zen ametsa; soka, doikuntza.

5.1. *Amets egiteko arrazoiak*

Ez naiz guztiak zerrendatzen hasiko, baina bistan da euskararen egoera orokorra askoz hobe dela orain nire haurtzaroan zena baino. Biziraupenetik bizindarrera doan bidea egin dugula, alegia.

- *Euskara bihurtu da hizkuntza gaztea eta urbanoa*

Datu soziolinguistikoak eztaba daezinak dira, euskal hiztun gehienak daude adin-tarte gazteetan eta bizi dira ingurune urbanoetan. Europako ingurumarian, hau ezinbesteko baldintza da hizkuntza batek etorkizuna izan dezan.

- *Euskarak baditu arnagune eta bide gorriak*

Arnagune geografikoez hitz egiten da nagusiki, baina badira funtzionalak ere. Bai eta horien arteko bide gorriak ere. Horri esker, posible da gaur ingurune jakinetan hein handi batean euskaraz bizitzea. Nire esparru profesionala, soziala eta familiakoa bilduta, uste dut euskaraz bizi naizela denboraren eta harremanen % 75-80 inguruan, eta hau horrela da azken 30 urteetan. Eta ez naiz preziso lanean edo harremanetan oso geldiegi egoteko pertsona izan.

- *GFAn diputatu-kontseilua euskaraz biltzen da*

Botereguneetara ere iritsi da euskara, Gipuzkoan bereziki. Aldundiaren kasuan, azken hiru gobernuen diputatu-kontseiluak euskaraz egiten dira, eta hiru gobernu horietan hiru alderdi txandatu dira.

Urrats hau ere ezinbestekoa da biziberritze-prozesuan, alegia, sustatu nahi den hizkuntza izatea baita ere eliteen hizkuntza, kasu honetan elite politikoarena. Erantsi

dezaket aldundian daramadan urtebetean ez ditudala egin euskara ez den beste hizkuntzan ez eta barruko bi bilera ere, eta egin ditut batzuen batzuk!

- *Akordio politiko esanguratsuak erdietsi dira*

Aro berriaren adierazgarri, azken hilabeteotan gertakari politiko garrantzitsuak pilatu dira euskararen mesedetan. Bat, Nafarroan adostu den aldaketa politikoak euskararen aurkako politika itogarriak eten ditu eta aldeko politikei ateak ireki, bai foru-gobernuan bai eta nafar udal gehienetan ere. Bi, EUDELen gaineko akordio politikoa egon da EAEn eta orain federazioak kolore guztietako udalak biltzen ditu; akordioan propio jaso zen euskararen erabileran aurrera egiteko konpromisoa. Hiru, aurreko akordioa indartzera etorri da aurtien EAEko Toki Erakundearen Legea, eduki euskaltzale nabarmena duen legea. Eta maila bertsuko garrantzia duen azkena izan da Iparraldeko bozketa udal-elkargoaren alde, datorren urte hasieran abia dadin; udal-elkargo horrek ere eskumenak izango ditu hizkuntza-politikan eta aurrekontu txukuna.

Puntu guztiak dira baliotsuak, baina lehen hirurak laugarrenari metatzen badizkiogu, aukera ezin hobe ikusten dut udalgintza oinarri hartuta **euskararen herria** sustatzeko, banaketa administratiboen gainetik eta udalerrien arteko lankidetzan, sareak osatuz eta trukeak bultzatuz. Amets ederra... eta egingarria!

6. AMETSA DOITZEKO ARRAZOIAK

Izan ere, amets guztiak ez dira egingarriak. Eta utopia akuilu izan badaiteke, amets ezinezkoen atzean tematzea oso arriskutsua da: egindako ahaleginaren eta lortutako emaitzaren arteko desproporzioa etsigarria izan liteke, desmobilizatzailea. Horregatik komeni da neurria ondo hartzea irudikatzen dugun horri, aurrera egiteko balio izan dezan dinamika iraunkorrean.

Hemen ere zerrenda osoa ez, baina doitzeko arrazoi batzuk azalduko ditut:

- *Hizkuntza kontuan neurriak badu garrantzia*

Euskal hiztun-komunitatea egon daiteke milioi bat partaidera hurbiltzen —nola kontatzen den— eta euskara unibertsala balitz 3-4 milioi pertsonaren hizkuntza izango litzateke. Eta horrek lehia jakin batean jartzen gaitu, kasurik onenean Danimarkaren edo Finlandiaren edo Norvegiaren multzoan, hizkuntza berezkoa duten herriak baina hizkuntza handiagoekin igurtzian eta lehian (suediera Finlandian eta ingelesa guztietan). Alferrik da esatea, euskalgintzaren gogoeta batean ordezkari bati entzun nion bezala, desideratuma dela Alemanian alemanak daukan estatusa euskararentzat. Babarrun asko janda ere, Euskal Herria ez da inoiz hurbilduko Alemaniaren parametro kuantitatiboetara!

• *Makroan berdintasuna ezin, oreka behar*

Nire zuzendaritzaren izena —eta izanaren zati handi bat— oinarritu ditut diskurtso «errepublikazalea» delakoan: askatasuna hizkuntza hautatzeko esparru ez arautuetan, berdintasuna hizkuntza-hautuen artean (beraz gutxienez ulermena ezinbestekoa da) eta justizia soziala egoera gutxituan dagoen hizkuntzaren alde neurri bereziak hartzeko.

Hori pertsonen arteko harremanei dagokie, baina hiztun-komunitateen artean berdintasuna ezinezkoa da. Euskara igurtzian dago bi hizkuntza handirekin, gaztelania eta frantsesa, eta haiek beti izango dute alde tamainak ematen dien presentzia eta inertzia. Horren aurrean euskarak aldarrikatu behar du oreka eta erabili behar ditu estrategia orekatzaileak, hala nola bertako erakundeak edo eragileak defektuz euskaraz jardutea, hurbilekoa eta berezia euskararekin lotzeko.

• *Babes juridiko eta faktiko mugatua*

Euskararen komunitatea hiru esparru administratibotan dago zatitua eta bakoitzak ditu bere ezaugarri juridikoak. Hiruretan, ordea, dago elementu komuna: marko juridiko mugatzaile bat eta egitura faktiko bat —epaitegiak, gobernuak, komunikabideak— marko hori defendatzeko. Auzi juridiko ugari izan ditu euskarak marko horren baitan garatu nahi izan duenean, eta argi dago markoa aldatzen ez den bitartean mugak izango dituela aurrerantzean ere.

• *Baliabide mugatuak, lehentasunekin jokatu behar*

Hau neurriarekin lotuta dago, ekonomikoki ere ezin dugu edozein plan egin euskararen alde, gerta daitekeelako haren aurrekontua bideragarria ez izatea. Adibide argia da euskaltegietako matrikularena, hizkuntzaren ikuspegitik desiragarria litzateke lehen urratsetan doakoa izatea eta goragokoetan ere doakotasun-formulak egotea ikasle bakoitzaren emaitzei eta ahalmen ekonomikoari lotuta. Baina desio hori zenbakitara eramanda, irteten diren kopuruak ez dira kabitzen aurrekontuen baitan gizarte-politika orojaleek uzten dituzten tarte txikietan.

• *Euskara eta arazoak*

70eko hamarkada deskribatzean aipatu dut garai ilusionagarri hartan lotuak agertzen zirela «**euskara eta askatasuna**». Lotura hori aldatu egin da euskararen kaltetan, eta gaur egun gehiago lotzen da euskara arazoekin. Horren adierazgarri da Joanmari Torrealdaik egindako azterlan bat Euskal Herriko egunkarien azaletan euskara gai zuten izenburuekin. Gehienetan izenburuaren tonua ezkorra zen, arazoei lotua: funtzionarioak hizkuntza-eskakizunen kontra, hizkuntza-politikei buruzko kexuak (motz edo luze), gatazka politikoak euskararen inguruan...

7. AMETSA DOITZEKO NORABIDEA

Ezin dugu zernahi amestu euskararentzat, baina amets egin beharrean gaude. Norabidea hautatzeko orduan kontuan hartzeko pistak:

- ***Eredua ez da Alemania, hobe Danimarka/Norvegia***

Aurreko atalean garatu dut puntu hau.

- ***Hautua ez da edo «elebitasuna» edo «euskaraz eta kitto»***

Elebitasun formal da egungo eredu instituzionala esparrurik garatuenetan, dena elebitan argitaratzea edo esatea. Egia da hastapenetan elebitasunak irabazi handiak ekarri zizkiola euskarari, nagusiki ikusgarritasuna. Elebitasunari esker euskara katakonbetatik atera zen eta plazara jalgi. Baina lehen efektu horretatik harago, elebitasunaren eragina mugatua da, ez du euskararen premiarik sortzen, egonkortu egiten du desberdintasuna.

Beste muturrean kokatu izan da «eta kitto» dei dezakegun jarrera, euskaraz egin eta ulertzen ez duena hor konpon! Horrekin lortu da hainbat hiztunen asertibitatea sendotzea, baina albo-efektua kaltegarria izan da euskararentzat: jende gehiago denez euskara ulertzen ez duena, ez zaie iristen euskaraz egiten dena eta bizi dira eroso asko euskararik ez balego bezala, euskararik gabe.

- ***Hautua da euskara «defektuzko» hizkuntza izatea***

Euskararen egoera gutxitua orekatuz joango bada, ezinbestekoa da neurri bereziak hartzea hori gerta dadin, berez ez da etorriko. Neurri berezien artean eraginkorrena —betiere baldintzak daudenean— da euskara defektuz erabiltzea, hau da, gauzak berez eta gutxienez euskaraz egitea beti, eta gainera beste hizkuntzaren bat behar bada, arazorik gabe erabiltzea. Modu horretan eraiki daiteke euskarazko erreferentzia beregain bat, gizarte eleaniztunean hizkuntza komuna, munduan egoteko nortasun-ikurra...

- ***Euskara, teknohizkuntza***

Javier Echeverria filosofo nafarrak teknologian kokatzen du gizateriaren hirugarren ingurunea —lehen, natura; bigarrena, hiria— eta hor garrantzi erabatekoa ematen dio hizkuntzek duten gaitasunari teknohizkuntza ere izateko. Euskara ondo kokatuta dago, oro har, ingurune berri horretan eta apustu bateratua beharko luke erronka horri eusteko. Filosofoaren gomendio hori guztiz bat dator aurtan bertan Euskararen Aholku Batzordearen enkarguz teknologo talde batek egindako txostenarekin.

• *Euskararen aldeko itun politiko eta soziala*

Aipatu dut gorago nola euskara gehiagotan —gehiagitan— lotzen den arazoezin. Duela 35 urte Euskararen Legea adostu zeneko gizartea eraldatu egin da eta orduko adostasuna zaharkituta dago, berriro beharrean. Uste dut ordua dela euskararen aldeko diskurtsoan dauden elementu komunak oinarri hartuta, solasaldi kolektibo zintzo bat abiatzeko bizikidetzaren alde, modu esplizituan azalduz eta aztertuz hizkuntza-portaerekin dauden korapiloak eta horientzat egon daitezkeen konponbideak. Uste dut euskarak behar duela datozen urteotan hizkuntzen gaineko konpromiso bat indartzea gizartean, balio partekatuen gainean eta bizikidetzaren helburu. Uste dut itun politiko eta sozial bat behar dugula hizkuntza-bizikidetzaren berdintasunaren gainean eraikitzeko, eta sinetsita nago itun hori posible dela, gauzak ondo egiten asmatzen badugu. Nola, ordea?

7.1. *Nola jokatu aurrerantzean?*

Ibilbideaz aritzea eskatu zidaten baina iragana berrikusteak ez dauka zentzu osorik ez bada esperientziatik berrikasteko, hau da, aurrera begirako jokabidea fintzeko eta eraginkorrago bihurtzeko. Horretara bideratuko dut azken txanpa hau.

• *Elkarrekin*

Azken urteotan oso zabalduta dagoen ideia da: euskararen biziberritze-prozesua ekimen kolektiboa da, eta elkarrekin jokatzeko eskatzen du. Bakarkako ekimenak jai dauka. Eta elkarrekin jardute honetan bereziki landu behar da gizarte-erakundeak eta herri-erakundeak arteko lankidetzaren, hain zuzen hemen daudelako gabezia oso handiak (Txibertako herentzia). Baina landu beharrekoa da, baita ere, indar gero eta handiagoz, beste lankidetzaren-ildotik euskararen eragileak eta gizarte-erakundeak eragileak artean. Izan ere, euskalgintzan endogamiarako joerak egon dira eta sarri egin da barrura begira. Eta hori ez da aski. Garrantzitsua izan da kasu askotan jardueraren paraleloak euskaraz antolatzea, baina zenbaitetan eraginkorragoa da —baita zailagoa ere— hizkuntza aldagaian eragitea gizartean berez sortutako jardueretan. Adibide argia jarri du 2016ko Udaltop-ek: euskarak kirolaren esparruan egin behar du lan, gazteen hizkuntza-portaeran eragina izan nahi badu.

• *Handira*

Jarrera endogamikoek eta erosotasunak eraginda, sarri euskararen erakundeak mugatu dira esparru eta ekimen jakinetara, beste hainbati jare eginda. Sarri jartzen dudan adibidea: nire zuzendaritzak GFAn 6 milioiko aurrekontua dauka —bat da barne-gastua, bost «banatzeko»— eta aldundiak berak 700 milioi. Denbora eta indar asko erabilia agian igo zitekeen nire zuzendaritzarena beste milioi erdi edo milioi oso bat, baina orduan ere izango zen aurrekontu osoaren % 1 inguru.

Benetako erronka da erakundearen aurrekontu osoa aztertzea eta ikustea zer aukera dagoen euskaratik erantzun lehiakorra emateko eta zer-nolako aliantzak

eraiki behar diren euskalgintzako eragileen artean —eta kanpoko eragileekin— lehia posibleak irabazteko. Hain zuzen, kezka horretatik abiatuta udazkenean osatuko da batzorde misto bat —euskalgintzaren ordezkariak eta aldundiarenak— aurrekontuaren lehen azterketa bat egiteko.

Nik argi daukat euskaraz irabaz daitezkeela urrezko dominak lehia irekian, eta horren adibide da *Arrasate Press* eredu hartuta nola lortu zen 90eko hamarkadan toki-komunikazioaren esparrua euskararentzat irabaztea. Baina horretarako besteak baino hobeak izan beharra dago, eta hori kosta egiten da, ahalegin berezia eskatzen du, daukagun onena ematea, handira jokatzea. Zeren ez dago beste sekreturik: euskararen posizio soziala izango da euskaltzaleon indar sozialaren arabera, gu atzean geratzen bagara, euskara atzean geratuko da gurekin.

• *Irekitasunez*

Gizartea gero eta konplexuagoa da, multzo ezberdinak gero eta ugariagoak, interes-taldeka antolatzen dira, modu polizentrikoan. Horregatik, gero eta zailagoa da dinamika bateratuak sustatzea eta, zerbait lortzekotan ez da izango iraganeko bateratasun trinkoa, egingarriagoa izango da ahaleginen sinkronizazioa —bakoitzak bere ahalegina, baina ahaleginak batera egitea— edota helburuen konstelazioa —zure helburua eta nirea osagarriak dira, borrokatu ditzagun elkarrekin—.

Oso garrantzitsua da euskararen aldeko dinamika beste askorekin sinkronizatzea, hori gabe nekez lortuko dugu arrakasta zabala. Esaterako, hizkuntza-ugaritasuna mesede izan daiteke euskararentzat, elebitasun diglosikoa apurtzen duelako eta bizikidetzaren esparrura garamatzalako. Bada hor aukera berriak zabaltzen dira: euskara eta etorritakoen harrera uztartzea; euskarari zubi-hizkuntzaren funtzioa ematea; hiztun ezberdin askoren arteko harremanak kudeatu beharra errespetuz...

Marko horretan beharrezkoa da, halaber, hizkuntzen gaineko diskurtso ezberdinak garatzea: euskaltzalea —identitatea—, errepublikazalea —balio unibertsalak—, ekologikoa —hizkuntza-ekologia—, aldarrikatzailea —eskubideak, justizia historikoa—... Baldintza bakarra da diskurtso guztiak koherenteak izatea, eta onura gauzatzen da diskurtso bakoitza erabiltzen dugunean bere hartzaille egokiarekin.

• *Ezagutza baliatuz*

Duela 50 urte ez genekien ezer soziolinguistikaz. Hain zuzen, horregatik geunden oso seguru: euskaraz jakiteak berarekin ekarriko du euskaraz egitea. Eta indar gehiena jarri zen hezkuntza-sisteman eta euskalduntzean. Orain badakigu hizkuntzarena hautu bat dela, eta hautu horretan eragiten dutela oso faktore ezberdinek, bai sozialek eta bai psikologikoez.

Azken urteotan diziplina askotatik jaso ditugu elementu argigarriak eta prestatuago gaude prozesuaren alde tekniko eta metodologikoak ulertzeko. Gainera beste mugimendu sozialen eskarmentua ere eskura dugu, izan feminismoa edo LGTB mugimendua, eta haien lorpenetatik atera ditzakegu ondorioak guretzat.

• *Inteligentziaz*

Hemen laburtzen da aurretik esandako guztia: ez gara handiak, ez indartsuak; derrigorrez izan behar dugu inteligenteak eta txiki irabazlearen estrategiak erabili.

Lehen ildo bat da marketinarena. Badakit ez daukala euskalgintzan ospe onik, baina gutxiegi dakigu «hizkuntzen merkatuaz» eta euskarak hor izan dezakeen tokiaz. Eta beharrezkoa zaigu merkatuaren barrunbeak ezagutzea, jakiteko nola «saldu» behar dugun bertan gure produktua. Izan ere, euskaltzaleok sentitu behar dugu aldiro euskararen saltzaile garena, gure portaerak eragin dezakeela gure ingurukoek euskara eros dezaten.

Bigarren baldintza bat, gorago ere aipatu dena, da ondo hautatzea gure ereduak eta erreferentziak. Inteligentziak balio behar digu aldiro asmatzeko zer den komenigarriena eta eraginkorrena, non ez dugun indarrrik xahutu behar, zein den xehetasunik aproposenak emango dizkigun ispilua...

Hirugarren kontu bat ere garrantzitsua iruditzen zait oso: euskaltzaleon arteko gatazketan, beti gogoratu behar dugu zenbat gauzatan gauden ados. Horrek bizitzarako ere balio du, baina nik gaurko esparrura mugatuko dut. Oso ohikoa da gurean korapilo baten bueltan gatazka pizten denean, berehala egitea hil ala biziko edota zuri edo beltzeko planteamenduak, eta gatazka puntual horrekin harreman osoa kutsatzea.

Gipuzkoako Aldundian nagoela, gaurkotasuna duen adibidea jarriko dut: erraustegia. Hainbat posizionamendu entzun edo irakurrita, iduri luke gerra erabatekoa dagoela aldundiaren eta gizartearen zati baten artean, eta inongo lankidetzarik ez dela posible bi alde horien artean. Eta ez da egia. Euskaltzaleak daude erraustegiaren kontrako aldean eta euskaltzaleak daude aldekoen artean. Eta nik nahi dut euskara izatea bai erraustegiaren aurka eta bai alde daudenen hizkuntza, euskararekiko interes komunak badaudelako bi aldeetan.

7.2. *Azken perediküa*

Euskaltzale izatea eta euskaraz bizitzeko ahalegina egitea hautu bat da. Erosoagoa zitzaigun inguruko hizkuntza handiak hautatzea, haien ondoan euskarak inertzia beti izango duelako kontra. Nahikoa da gure ahulezia txiki bat, akats bat edo arnasa hartzeko geldiuene bat haiek berehala guk utzitako tokia betetzeko.

Baina euskara hautatu dugu eta horrek jarrera berezia eskatzen digu. Alde batetik, landu behar dugu barne-konbentzimendua eta ondo elikatu, aldiro euskarari eusteko irmotasunez. Eta horrekin batera, zorroztu behar ditugu tresna eusleak, eustea bera izan dakigun eramangarria, sortzen duen estresa ahalik eta arinena.

Baina, horrez gain, adostu behar ditugu bide eta erritmo egokiak, ondo zehaztuak eta ahal bezain teknifikatuak. Sinetsita nago plangintza teknikoak tresna

oso garrantzitsua izan daitekeela biziberritze-prozesuaren hurrengo txanparen inguruan adostasuna eraikitzeko, behin lan hori eginda ez dezagun indar handirik galdu eztabaidan eta zentratu gaitezen aurrera egiten.

Finean, gakoa da ahaleaginean irautea eta horretarako lortu behar dugu euskararen biziberritze-prozesua ez izatea euskaltzaleontzat agonia bat, baizik eta bizipozez egingo dugun bidea. Inozokeriarik gabe, jakinda zailtasunak daudela bidean eta zailtasun horien atzean bestelako interesak daudela. Baina sinetsita zailtasun horiek gainditzeko gizarte aktiboa dela indar guztien iturburua, eta gizarte-aktibazioa posible dela gauzak ondo egiten baditugu.

Familia eta aisialdia

Euskararen transmisioa: berrikuspena hizkuntza-sozializazioaren paradigmatik¹

Paula Kasares Corrales, Nafarroako Unibertsitate Publikoa

Euskara ondorengoenganatzean eta hizkuntzari iraunaraztean familiak duen egitekoari baitezpadako iritzi diote euskalariek historikoki eta, 1970eko hamarkadan euskal soziolinguistika eratu zenetik, ikertzaileak ere bat etorri dira balioespen horretan. Halere, berriki arte, ez arlo akademikoan ez hizkuntza-politika instituzionalean, gertakari horri ez zaio arreta berezirik eman.

Euskararen jarraipena bermatzeko eta haren ezagutza nahiz erabilera zabaltzeko 1970eko hamarralditik aitzina hizkuntza-politika instituzionaletik egindako ahaleginek eskolaren edo heziketa formalaren esparrua lehenetsi zuten (Hernández, 2001). Hizkuntzaren premia kuantitatiboei erantzun behar zitzairen, nahitaez; euskarak hiztun berriak behar zituen eta ikastolen zein gau-eskolen gizarte-mugimendua Euskal Herri osora hedatu zen. Ondoren, ele biko irakaskuntzak, euskara bigarren hizkuntza duten ikasleen gaitasunak eta euskararen transmisio kulturalari dagozkion halako gaiek jaso zuten, batik bat, ikertzaileen ardura. Hondar urteotan, aldiz, zenbait hamarkadako eskarmentua metaturik, esparru informalar, alegia, familia bidezko transmisioari eta, oro har, haurrak hiztun bilakatzeko prozesuari euskara indarberritzeko duen lekua aitortzen hasi zaio.

Orobat, ikertzaileek ez ohi dute horren gaineko hausnarketa teorikorik jorratu eta gure esparru akademikoan ez da euskararen belaunez belauneko jarraipena aztertzeke ikerketa-lerro sistematikorik garatu. Azken hamarraldi arte euskararen transmisioa aztergai izan duten ikerlanak, alde batetik, gutxi izan dira, eta, bestetik, lan urri horiek ez diete, funtsaren funtsean, euskal hiztun-komunitateak alor honetan dituen sakoneko arazo eta beharrei erantzun.

Euskal soziolinguistika maila teorikoan maila aplikatuaren gibeletik joan da eta euskara-teknikariek, hizkuntza-dinamizatzaileek nahiz haurren euskararen erabileraren sustapenean diharduen eragile orok bi hamarkada luze daramatzate hizkuntza-transmisioaren alorrean lanean teoria soziolinguistiko egoki baten itzalik gabe.

1. Idazlan honek *Bat Soziolinguistika aldizkarian*, 94. zenbakian (13.-45. or.) argitara emandako «Euskararen belaunez belauneko jarraipena aztergai eta jomuga» artikulua du oinarri eta haren moldaketa osatua da. *Bat Soziolinguistika aldizkariari* idazlan hori argitalpen honetarako baliatu ahal izateko eman duen erraztasuna eskertu nahi diot.

Egun teoria sendoa behar dugu, belaunaldi berriak euskaldun hazteak eskatzen duen esku-hartze soziolinguistikoki koherentzia emanen diona. Euskararen belaunez belauneko jarraipenari heltzean marko teoriko-metodologiko egokien gabezia hori betetzen laguntzeko ekapena egitea da liburu-atal honen xedea.

Liburu-atala bi zatitan antolaturik dago. Lehenengoan hizkuntza gutxituen jarraipena aztertzeko jorratu diren ikerbideak azalduz, euskal soziolinguistikan euskararen belaunik belauneko segida aztergai izan duten lanen azterketa kritikoa egingo da eta egun arlo honetako ikerketari antzeman zaion erronka epistemologikoa aipatuko. Bigarrenean, hizkuntza-sozializazioaren paradigmaren funtsaturik, haurrak euskaldun hazteko proposatzen diren eraginguneak, eragileak eta xedea adieraziko dira.

1. HIZKUNTZA GUTXITUEN ETA EUSKARAREN JARRAIPENA: IKERBIDEAK ETA KONTZEPTUAK BERRIKUSTEN

1.1. Hizkuntza gutxituen iraupena

Gauza ageria da hizkuntzen iraupena belaunez belauneko jarraipenean funtsatzen dela. Halaz guztiz, mintzairen gizaldiz gizaldiko segida ez da soziolinguisten arreta bildu duen gaia izan. Hizkuntza gutxituen gaineko literatura zientifikoan urrixko dira mintzaira atxikitzea eta, beraz, belaunaldi berriek hura ikasi eta erabiltzeko baldintzak bermatzea erdietsi duten hiztun taldeen adibideak. Fasoldek (1995: 227) nabarmendu bezala, ikertzaileen interesa ez ohi da hizkuntza gutxituen atxikitzeko gertakarietara zuzendu (migratutako taldeen kasuan izan ezik) eta mintzaira horiei irauarazteko ahalegin eta estrategia sozialak maiz ikusezinak izan dira gizarte-zientzien literaturarako. Ikertzaileek *tradizioaren irautea* ikusi ohi dute, ez *tradizioari eustea* edo *tradizioari irauaraztea*, Fishmanek (1997: 389) ohartarazi duenez.

Orobat, bakan batzuk baizik ez dira galera-prozesu historiko baten ondotik gizarte-erabilera apal-apala izanda indarberritu diren hizkuntzen kasu dokumentatuak. Mintzaira ordezkatzeko bilakaera, ordea, hagitzez sarriago eta zehazkiago jorratu da eta, beraz, egun hobeki ezagutzen dugu hiztun talde baten hizkuntza historikoaren jarraipenaren etena eta ordezkapena, erasanda dagoen mintzairari eutsi eta hura suspertzeko motibazio eta bideak baino.

Mintzaira gutxituen gizaldiz gizaldiko segida hizkuntza atxiki eta ordezkatzeko (*language maintenance and shift*, Fishman, 1964) ikerketa-arloan jorratu da eta ekarpenik osoenak bi prozesuak, mintzairaren iraupena eta iraungipena, gizartearen jarraipen eta aldaketaren testuinguruan kokatu eta batera biltzen dituzten ikuspegietan daude. Ikusmolde horretan hizkuntzari eustea eta mintzaira uztea hiztunen hautu-erabakiei loturik ikusi duten egileak eta, partikularki, alderdi soziokulturalek haien portaeretan duten eragina nabarmendu dutenak (Weinreich, 1979; Fishman, 1997; Fasold, 1995) dira, nire idurikotz, ernagarrienak.

Ikertzaileek gertakaria aztertzeke kontzeptu desberdinak erabili dituzte. Literatura soziolinguistikoa batik bat *language transfer* edo *transmission* (Fishman, 1997) eta *reproduction* (Nelde *et al.*, 1996) erabiltzeke joera izan da.

Hizkuntza atxiki eta galtzeko gertaerak ikermolde desberdinetatik aztertu dira, ikuspegi soziologikotik eta antropologikotik batez ere. Soziologo eta soziolinguistek ikerketa kuantitatiboak nahiago izan dituzte eta zentsu-errola eta inkestetako datu estatistikoetan oinarritu ohi dira (Fishman, 1964, kasurako). Halere, zenbait egilek (esaterako, Appel & Muysken, 1990: 23) deterministatzat jo dute ikusmolde makro-soziologikotik, eta batik bat *domain* eta *diglossia* kontzeptuetatik, eratutako ereduak batik bat jardun-gune jakinetan indarrean dauden gizarte-arauei begiratzen baitiete, eta, aldiz, hitzunek gizarte-errealitatea eratu, interpretatu eta eraldatzeko dituzten bideei oharitzen ez zaizkielako. Hau da, testuingurua lehenesten dute, elkarrekintzaren kaltez.

Hizkuntzari eustea eta hizkuntza-ordezkapena ikermolde kualitatibotik jorratu dituzten lanen artean ikuspegi antropologikoa da gertakari horien funts etiologikoa sakonen arakatu duena (horren erakusgarri: Gal, 1979; Dorian, 1981). Azterbide hori jorratu duten ikertzaileentzat hitzunen hautuek beren kultura-balioak islatzen dituzte eta hautu horiek hizkuntzaren irauteari edo galtzeari eragiten diote. Hurbilkera kualitatiboen artean, hizkuntzaren gizaldirik gizaldiko segida aztertzeke hondar urteotan garatu den *language socialization* ikerketa-arloari deritzot bereziki aipagarri.

1.2. Hizkuntza gutxituen jarraipena hizkuntza-sozializaziotik

Azken hamarraldietan literatura antropolinguistikoa anglosaxoian hizkuntza-transmisioa *language socialization* ikerketa-arloan landu da. 1980ko hamarkadaren erdialdean Estatu Batuetako zenbait hizkuntzalari eta antropologo hizkuntza-sozializazioaren ikerketa-lerroa garatzen hasi ziren. Arlo horretako ikertzaileek giza garapenera hurbiltzeko zenbait auzo-diziplina izan dituzte abiaburu (antropologia, [sozio]linguistika, soziologia eta psikologia), aztertzen dituzten gertakarien ikusmolde ahal den orohartzaileena (holistikoen) eta integratzaileena eratzeke.

Sozializazioa —handi-handika harturik— haurrari edo heldu hasiberriari komunitate jakin baten gizarte-bizitzan eraginkortasunez eta egoki parte hartzeko beharrezkoak diren ezagutzak, joerak eta jarduerak eskuratzea ahalbidetzen dion prozesua da. Prozesu hori —berez, elkarri estuki loturik dauden prozesu multzoa— hein handi batean hizkuntzaren erabileraren bidez burutzen da, mintzaira baita kulturaren ezagutza komunikatu eta irudikatzeke, negoziatu eta auzitan paratzeko, birsortu eta eraldatzeko bide sinbolikorik behinena.

Elinor Ochs eta Bambi B. Schieffelin (1984/1992) egileen ikusmoldean, sozializazioa prozesu jarraitu eta amaigabea da, haurtzarora mugatzen ez dena, heldu jendeak rol, estatus edota jarduera berrietan sozializatzen jarrai baitezake.

Hizkuntza-sozializazioa haurren gizarte-harremanak hasten diren unean abiatzen da —hizketan hasi baino lehenago ere— eta gizon-emakumeen bizitza osoan iraun dezake. Hizkuntza-sozializazio ikerketa-arloak honako hau ulertzea du helburu: gizon-emakumeak nola bilakatzen diren gizataldeko kide eta prozesu horretan mintzairak nola jokatzten duen, hau da, «... the understanding of how persons become competent members of social groups and the role of language in this process» (Schieffelin & Ochs, 1986: 167). Hala, bada, hizkuntza-sozializazioak mintzairaren ikastea baino gehiago biltzen du bere baitan: giza garapenaren alderdi guztiak ukitzen dituzten kultura-eraginak. Izan ere, hizkuntzaz jabetzeko prozesua kultura-eraginei hertsiki loturik dago.

Hizkuntza-sozializazioak bi dimentsio nagusi aztertzen ditu, haurrak nola diren sozializatuak hizkuntzaren erabileraren bidez eta nola diren sozializatuak hizkuntza erabiltzeko (*ibid.*, 184). Paradigma horretan hizkuntza-sozializazioa prozesu dinamikoa, elkarreragilea, bizitza osoan dirauena eta inguruneari lotua da.

Hizkuntza-sozializazioaren izaera elkarreragileak *transfer* edo *transmission* ideia, hau da ohiko kontzeptu horien baitan dagoen goitik beherako eta norabide bakarreko (gurasoengandik seme-alabengana edo helduengandik haurrengana) prozesua izatearen adiera gainditzen du. Haur txikiak ez dira balizko transmisio baten jasotzaile pasibo hutsak. Umeek ere beren familiako kide helduak sozializatzeko ahalmena dute (*ibid.*) eta, berez, prozesua noranzko bikoia da (*bidirectionality in socialization*, Garrett & Baquedano-López, 2002: 346). Ikermolde honetan haurren hizkuntza-sozializazioa noranzko bakarreko prozesutako ikusi beharrean, erabilgarriagoa da familiaren elkarreraginen sare dinamiko gisa ikustea. Izan ere, gurasoek haurren hizkuntza-jarduerak eta -jarrerak eratzen dituzte, baina familiaren «hizkuntza-ekologian» haurrak eragile dira, objektu baino gehiago: «For this reason, socialization should be viewed in terms of ‘participation’, rather than merely ‘transmission’» (Luykx, 2003: 41).

Hizkuntza-sozializazioaren arloan egindako estreinako ikerketek *hizkuntzaz jabetzea* eta *hizkuntzaren bidezko sozializazioa* bi prozesu berezitat hartu ohi dituen ikuspegia kritikatu zuten, bi gertakarien artean dagoen harreman estua agerian utziz (Ochs & Schieffelin, 1992). Hala eta guztiz ere, sozializazioak ez dakar jokabide-eredu finkorik. Ikuspegi honek gizakiak malgutzat eta gizarte- eta hizkuntza-aldaketara egokitze gaitzat hartzen ditu. Beraz, egile horientzat sozializazioa ez da prozesu mekaniko determinatua gizon-emakumeak aldaketetarako gai baitira. Ildo horretatik, sozializazio kontzeptuak egitura sozialen *erreproduktzio* (edo *ugalketa*) hutsaren ideia gainditu eta ingurura doitzeko prozesuan gerta daitezkeen *desbideratzeak* ere kontuan hartzeko bide ematen du. Hori horrela, ikertzaileek ohartarazi bezala, hizkuntza-sozializazioaren ikerketa-arloak jarraipen eta aldaketa soziokulturala, biak, ditu aztergai: «The language socialization paradigm offers a socioculturally informed analysis of life course and historical continuity and transformation» (Ochs & Schieffelin, 2008: 11).

Hizkuntza erabiltzeko sozializazioaren arloan ikertzaileek aztertu izan dutena da haurrek zer-nolako hizkuntza-jokaerak dituzten beharrezkoak eguneroko gizarte-bizitzan egoki parte hartzeko. Azterketa horiek gizarte-eremuetan (etxean, eskolan, erlijio-jardueretan, aisialdian...) dauden hizkuntza-jokaera egokiari dagozkion igurikipenen jarraipena eta etena (*continuity and discontinuity*) nabarmendu dute (Schieffelin & Ochs, 1986). Hau da, haurrak hizkuntzaren erabilerarako arauak jabetzen dira hizkuntza gizarte-jardueretan nola erabiltzen den ikusita eta egoera horietan parte hartuta: «Children acquiring language acquire knowledge of the language or languages in their sociolinguistic environment» (*ibid.*: 171). Beraz, haurrek hizkuntza —kodea— ez ezik, mintzaira erabiltzeko gizarte-arauak, hizkuntzen arteko hierarkia eta halakoak ere barneratzen dituzte. Ele biko sozializazioa izan duten haurrek bi hizkuntzak ikastearekin batera bi kodeak nola erabili, non, norekin eta zertarako, bi kodeak noiz bereizi eta noiz nahasi ere ikasten dute (Luykx, 2003: 41).

Hizkuntza-sozializazioaren gaineko ikerketek egin duten ekarpen handienetako bat eguneroko bizitzari aitortu dioten garrantzia da: «... everyday life —the mundane activities and interactions in which ordinary individuals participate, constituting the warp and woof of human sociality» (Garrett & Baquedano-López, 2002: 343). Eguneroko solasaldi arruntak hizkuntza-jarduera gisa ikusteak mintzaira-errutinei erreparatzeko bide ematen du. Azken finean, sozializazio-prozesuan helduek haurrari eguneroko hizkuntza-jardueretan (errutinetan) parte harrarazten diote (Schieffelin & Ochs, 1986).

Bestalde, hizkuntza-sozializazioaren paradigmak ekarpen funtsezkoa egin du norbanakoaren, taldearen eta gizarte-antolaketaen arteko harremana aztertzeko, ikusmolde mekaniko, determinista edo tirabira eta gatazkarik gabekoa gaingiduz (Garrett & Baquedano-López, 2002: 352). Ingurune elebidun edo eleaniztunetan etnia, kultura-identitate, moral eta nortasun kontzeptuek hizkuntza-sozializazioari eragiten diote. Erkidegoak (berr)eratzen eta (bir)definitzen dira eta hizkuntza-sozializazioa ikertzen dutenek aztertzen dutena da norbanakoek nola berresten eta negoziatzen dituzten beren identitateak, batzuetan aldakorrek direnak, ingurune heterogeneo horietan (*ibid.*).

Hizkuntza-sozializazioa ez da beti-batekoa edo monolitikoa, ez eta molde unibertsalekoa ere, eta mintzairaren erabilera ez-homogeneoan gauzatzen da. Gainera, hizkuntza-erabileraren ereduak denboran alda daitezke zenbait faktoreen arabera. Gurasoek hautatu egiten dute seme-alabei zein hizkuntza transmititu, baina aita-amek hautu hori, behin —haurra sortzen delarik— ez ezik, gehiagotan ere egin dezakete seme-alaben umezaro nahiz haurtzaroan (Chrisp, 2005).

Azken batean, hizkuntza-sozializazioa momentu-testuinguru zehatzari dagokio. Hau da, mintzairari buruzko oharrena edo hizkuntzen gizarte-banaketa bezalako faktoreen arabera da. Jendeak mintzairaren gainean dituen ideiek jendearen

hizkuntza-jokamoldeei eragiten diete. Baina hizkuntzaren gaineko ideiak —hau da, hizkuntza bera zer den eta kultura-identitatearekin eta norbanakoaren identitatearekin zer harreman duen— komunitateen artean ez ezik, komunitate bakar baten barnean ere alda daitezke (Garrett & Baquedano-López, 2002: 354-355).

Hala, bada, hizkuntza-sozializazioak subjektuen historiari begiratzen dio, sozializazio-elkarreraginen azpian dauden ideologiak eta botere-harremanak atzean nahian. Hizkuntza-jokabidearen eta kultura-ideologiaren arteko harremana aztertzeko, ikerketa-arlo honek teknika etnografikoa izaten du oinarri eta behaketa eta elkarrekintzak batik bat etxe-familia inguruan egiten badira ere, ez dira etxe barrerara, ez eta etxekoen arteko eguneroko elkarreraginetara ere mugatzen. Ikerlanak iraupen luzeko azterketak izaten dira eta kultura arteko konparazioa izaten dute xede.

Hainbat egileren (Duranti *et al.*, 2012) iritziz, hizkuntza-sozializazioaren ikerketa-paradigmak erabiltzen dituen metodologiak, hurbilpen analitiko eta ikuspegi teorikoengatik hizkuntza gutxiagotze eta ordezkatzeko prozesuak ez ezik, mintzaira atxikitze eta indarberritzeko bilakaerak ere ulertzeko ekarpen handia egin dezake. Hala eta guztiz ere, hizkuntza-sozializazioaren arloko ikerlan gutxi hartu du mintzaira gutxituen egoera aztergai eta, gainera, horietako gehienek landa-eremuko nekazaritza-komunitate txikiak ikertzeraz jo dute. Orobat, paradigma honek ez du Europako hizkuntza gutxituen ikerketarako oihartzun handirik izan (dauden lan urrien artean: Fellin, 2002; Morris & Jones, 2008; Jones & Morris, 2009). Gurean, Nafarroako euskararen belaunez belauneko jarraipena aztertzeke erabili izan da eta paradigmaren baliagarritasuna frogaturik gelditu da (Kasares, 2012, 2014).

1.3. Euskararen jarraipena euskal soziolinguistikan

Euskararen gizaldiz gizaldiko segidari buruzko azterlan soziolinguistiko gehienak makrokuantitatiboak dira (Siadeco, 1994; Zinkunegi, 1995; Eusko Jaurlaritza, 2005ab, 2008; besteak beste). Ikerketa molde horrek guraso euskaldunek beren ondorengoei euskara transmititzean izan duten joera itxuratzeko zenbait datu kuantitatibo eman ditu, datu horiek zenbait aldagaiekin (gurasoen hizkuntza-gaitasunarekin edota bizitokiko ezaugarri soziolinguistikoekin) gurutzatu dituzte baina, oro har, datu kuantitatibo horietaz gain, euskaraz hazteari lotutako bestelako azalpen kualitatiborik ez dute adierazi. Hizkuntza-transmisioaren gaineko azterketetan kontzeptuaren bi maila edo bide bereizi izan dira: lehenik, transmisio naturala, informala, gurasoek etxean gauzatzen dutena; eta bigarrenik, transmisio kulturala, formala, eskolak bideratzen duena (Zinkunegi, 1995: 76).

Azken urteotan haurren euskararen erabilerari eragiten dioten alderdiak biltzen dituzten ereduak proposatu dira (Martínez de Luna, 2004; Soziolinguistika Klusterra *et al.*, 2009; Soziolinguistika Klusterra, 2011). Proposamenek euskararen erabilera maila desberdinetan jokatzeko duten hiru faktore multzoren (norbanako mailakoen, gizarte-harremanen mailakoen eta gizarte-erakundeen mailakoen) elkarreraginaren

ondoriotako hartzen dute. Gurera etorrita, hizkuntza-sozializazioa mintzairaren erabileraren bidez gauzatzen baita, proposamen horiek zera iradoki dute: haurrak euskaraz haztea gurasoen hizkuntza-gaitasun nahiz gogo-nahien mailan ez ezik, inguruneke egoera soziolinguistikoa, harreman-sareetan, mintzairaren estatusen eta gizarte-oharmena bezalako alderdi mikro eta makrosoziologikoen mailetan ere kokatu beharra dagoela. Halere, euskararen belaunez belauneko jarraipenari begira alderdi subjektiboak, inguruneak eta egiturazkoak uztartzen dituen ikuspegia ia ez da jorratu.

Ikusmolde soziologikotik egin diren azterketei gertakariaren barrengo alderdiak azaleratzeko muga teoriko-metodologikoak antzeman dakizkieke eta ikerketa kualitatiboek, aldiz, gaiaren erro-abarretan barnatzeko sakontasun handiagoa ahalbidetzen dute. Azterlan mikrokualitatiboen urritasuna gorabehera, horietan —metodologia etnografikoaz baliatu direnen artean batez ere— daude, nire iritziz, ikerlanik interesgarrienak. Hona hemen aleturik:

Jose Mª Sánchez Carrión *Txepetx* soziolinguistak (1972 eta, batik bat 1981, Nafarroako mendialdean egindako azterketa antropolinguistikoa) zehazki euskararen familia bidezko transmisioa aztergaitzat hartu ez bazuen ere, gaia ordura arte landua ez zen modu kualitatibo eta sakonean jorratu zuen. Sánchez Carrionek euskararen belaunez belauneko jarraipenerako eredu sexuglosiko eta dikotomikoa proposatu zuen. Hitzun taldearen segidaren eta trinkotasunaren oinarrian gizonezkoen arteko kideetasun-harremanak ikusi zituen eta, oro har, emakumezkoen hizkuntza-portaera erdaltzalea gaitzetsi zuen. Berebat, euskararen eta gaztelaniaren bizipen eta oharren desberdinak azaltzeko antinomietan antolatutako hizkuntzen kategorizazioaz baliatu zen: euskara/erdara, barnekoa/kanpokoa, hemengoa/hangoa, etxekoa/eskolakoa, herrikoa/hirikoa...

Ikerlan horien ondotik, interesa euskararen gizaldirik gizaldiko segidan —bete-betea edo hein batean bederen— paratu duten beste hauek daude: Xabier Erizek (1997) Nafarroako historia soziolinguistikoa jorratu zuen eta Uitzin egin zuen landa-lana. Euskararen belaunez belauneko jarraipena —berak *hizkuntza-komunitatearen ugalketa* deitua— *habitus* (Bourdieu, 1989) kontzeptu soziologikoa zurkaiztu zuen. Josune Iraolak (2004) lehen aldiz euskararen transmisioaren artezketa kualitatiboa hirigune erdaldundu batean egin zuen, Pasaian. Jone Miren Hernández antropologoaren lana (2007) gurean egiteke zegoen euskararen transmisioaren azterketa semiotikoa da. Haren ikerketak euskararen transmisioari loturiko esanahiak eta hitzunen hizkuntza-atxikimenduen oinarrian dauden zentzuak arakatu ditu. Darabiltzan ikuspegi teoriko zein metodologikoagatik eta soziolinguistikari nagusi izan diren zenbait eredu nahiz kontzeptu zurrunen aitzineko jarrera kritikoagatik, Hernandezen ikerlana egun euskararen belaunez belauneko jarraipenari heltzeko erreferentzia biziki ernagarria da; inflekzio-puntua, nire idurikotz, ikuspegi eta adigai berriak ekarri dituena.

Azken urteotan euskararen familia-transmisioari heltzeko hitzunen subjektibotasuna eta hizkuntzei loturiko emozioak ukitzea proposatzen duen ikusmoldea hasi da garatzen gure artean (Jauregi & Suberbiola, 2009; Elortza *et al.*, 2009).

Euskaraz, *transmisio* hitzaz gain, honako hauek erabili dira hizkuntzaren belaunez belauneko segidaren gertakaria izendatzeko: euskararen *jarraipena* (Eusko Jaurilaritza, 1995; Arruti, 1997), hizkuntza-komunitatearen *ugalketa* (Erize, 1997) eta euskara *ondorengoetaratzea* (Eusko Jaurilaritza, 1999). Nire ikerketan (Kasares, 2012, 2014), ordea, arestian esan bezala, erreferentzia teoriko-metodologiko nagusia *language socialization* kontzeptuaren gainean garatutako paradigman kausitu baitut, *hizkuntza-sozializazio* adigaia hobetsi dut.

1.4. Euskararen transmisioaren gaineko ikerlanen azterketa kritikoa

Euskararen jarraipena landu duten ikerlanen azterketa kritikoak euskal soziolinguistikaren ikusmolde ohikoaren zenbait ezaugarri arazotsu azaleratu ditu, nire irudian, egun aztergai honi heltzeko saihestu behar direnak:

- Ikerketak *transmisio* kontzeptuan —bai eta euskararen *jarraipen*, *ondorengoetaratze* eta hizkuntza-komunitatearen *ugalketa* edo *erreproduktzio* adigaietan ere— oinarritu ohi dira eta gurasoengandik seme-alabengana doan nahiz goitik behera heldu den hizkuntza-ematea izan dute ardatz. Gure inguru akademikoan tradizioa duten kontzeptu horiek *ikuskera* bat dakarte eta, aldiz, haurrak hiltun bilakatzeko bidean funtsezkoak diren zenbait alderdi ikusezin utzi dituzte. Bestalde, horri datzekiolaria, ikerlanek hiltunen *ama-hizkuntzari* eta lehen mintzaira ikasteko garaiari, umezaroari baizik ez ohi diote begiratu, hiltunen bizi-bilakaerei hainbeste erreparatu gabe. Ama-hizkuntza, metafora biologizista eta esentziazalea, konstruktua ideologikotzat hartzen dut, hizkuntzaren eta hiltunaren artean harreman zehatzak (naturalak) aurreikusi eta lehenesten baititu. Hizkuntza ordezkatzeko eta berreskuratze-prozesuetan partikulariki, ama-hizkuntza adigaiak hiltunak mintzairarekin dituen harremanez eta bilakaerez deus gutxi esaten du. Izan ere, ama-hizkuntza edo lehen hizkuntza izateak ez dakar *per se* mintzaira hori hiltunaren bizitzan nagusia izatea, ez ohikoena edo usuena, ez eta maiteena edo nahiena ere edo hiltunak seme-alabekin solastatzeko hautatuko lukeena izatea. Ama-hizkuntza ez da kontzeptu zehatza, ez eta eragingarria ere hiltunen bilakabidea aztertzeko. Hortaz, nire idurikotz, gaurgero ezin dugu euskararen belaunez belauneko jarraipenaren xedea ama-hizkuntza kontzeptu estatikoaren bidez adierazi.
- Ikerketek hizkuntzaren bi transmisio mota (lehenik gertatzen dena, naturala, informala, familia bidezkoa; eta bigarrenik heldu dena, kulturala, formala, eskolak bermatzen duena) bereizi dituzte eta biak bereiz aztertu ere, bi

transmisiobideen arteko elkarreraginetan barrendu gabe. Nire ikerketak iradoki duenez, etxeko, eskolako nahiz plazako elkarrekintzak, hau da, familiako belaunaldien arteko harremanak nahiz haur belaunkideen artekoak —*harreman eszentrikoak*; anaia-arreben, lehengusu-lehengusinen, ikaskideen, lagunen eta halakoen artekoak— ez dira hizkuntza-jarduera bereziak; aitzitik, haurtzaroko hizkuntza-sozializazioaren prozesu zabalagoan txertatzen dira, batera jotzen dute eta elkarreraginean daude. Egun urtebete ere ez duten hainbat ume haur-eskoletan hasten dira eta etxeko hizkuntza erdara duena hor hasten da euskaraz jabetzen. Halakoetan, haurrak euskaldun haztean zer da naturala eta zer kulturala, zer da informala eta zer formala?

- Azterlanek ikergunea etxera edo familia mugatu dute eta erabilera-eremu hori besteetatik (inguruneko edo eskolako harremanetatik, kasu) isolaturik arakatu. Aitzitik, haurrak hiztun bilakatzeko prozesua orohartzailea da, eragile askotarikoa. Familiari soilik begiratzeak ez digu haurrak hiztun bilakatzeko gako sorta osoa ematen. Gurasoek hizkuntza transmititzeko edo ez transmititzeko arrazoi nahiz aukera guztiak ez daude familiaren barnean. Familiatik atera eta hurbileko erkidegoari, gizarte-sareei eta hizkuntzaren egoerari ohartzea ezinbestekoa da. Dena dela, familia mugatu behar ez dugula esateak ez du familiaren egitekoaren garrantzia gutxitzen, gurasoen hizkuntza-balioak eta -portaerak funtsezkoak baitira. Haurren euskarazko sozializazioa oro har, ohartuki egindako eta, anitz aldiz, planifikatutako ekintza sozializatzailearen jomuga da, inola ere ez prozesu oharkabea. Familian haurrak euskaldun haztearen gibelean gurasoen hizkuntza-atxikimendu eta balioak egon ohi dira, jarrerak eta jokamoldeak, isilean adostutakoak nahiz ohartuki deliberatutakoak; umeen hazieraren gainean egindako hautuak eta hartutako erabakiak. Umeak euskaldun hazi nahi dituzten aita-amek haurrak euskaraz ari daitezen ekintza sozializatzaile berariazkoa egiten dute eta, horretarako, etxean hizkuntza-portaera finkoak ezarri ohi dituzte.
- Ikerketek datu makro-kuantitatiboak ez ohi dituzte hurbilpen mikro-kualitatiboan bidez eskuratutako informazioaz osatu. Hau da, euskararen gizaldiz gizaldiko transmisioaren gaineko ikerlanetan aztermolde kuantitatiboa eta kualitatiboa bereizirik joan izan dira, ez uztarturik. Gurean inkestetutako eta zentsu-erroldeutako datu estatistikoen aldean azterketa kualitatiboa urriagoa izan da baina, alde handiz, sakonena, aztermolde etnografikoaren bidez egindakoa batik bat. Euskararen erabilera-maila desberdinetan jotzen duten faktore multzoaren elkarreragina aintzat hartzen duten ereduak egokiagoak dira eta nik Nafarroako euskararen belaunik belauneko jarraipena ikertzeko (Kasares, 2014) antzeko eredu zinetiko-dinamikoa proposatu dut:

- Hizkuntza gizartean (maila makrosoziolinguistikoa).
- Hizkuntza harreman-sareetan (maila mikrosoziolinguistikoa).
- Hizkuntza hitzunaren baitan (maila idiolinguistikoa).

Berebat, gure historia soziolinguistikoa egitean hiru mailetako eragingarrien arteko harremanek egun duela lau hamarkada baino anitzez konplexuagoak dirudite.

- Ikerketek gurasoen euskara-ezagutza irizpide nagusitzat (eta maiz bakartzat) jo dute eta azterketa guraso euskaldun bat bederen duten familietara mugatu. Transmisioaren ikuspegian gurasoen gaitasuna ezinbestekoa da, baina umeak euskaldun haztea ez da aita-amen hizkuntza-gaitasun kontua soilik. Euskararen historia hurbilean arakatzek hiztunen gogonahiak ezagutza hutsak baino gehiago egin duela iradokitzen du. Bestalde, ikerketek gurasoen hizkuntza-gaitasuna ezaugarri estatikotzat hartu ohi dute eta umeekiko harremanek gurasoei sortzen dizkieten hizkuntza-bizipen berriez ez dira ohartu. Guraso euskaldunen hizkuntza-gaitasun erlatiboari faktore aipagarria deritzot, baina euskaraz eroso aritzeak alde aurreko baldintza baino gehiago mintzaira eguneroko bizitzan erabiltzearen ondorioa dirudi. Izan ere, hiztunek hizkuntzarekin duten harremana —gaitasuna bera barne— prozesua da, ez aitzinetik dagoen baldintza, eta seme-alaben hizkuntza-sozializazioan jokatzen duen aldagai dinamikotzat hartu beharrekoa. Hainbat kasutan lehen umea izateak edo izateko aukera hutsak bizikideen arteko hizkuntza-ohituretan eragina izan du. Aitamatzeak zenbait gurasori hizkuntza-jokaeretan jakinaren gaineko aldaketa ekarri die. Alde horretatik, familia berria osatzeak nolabaiteko *katalizatzailetako* jokatzen du, aita-amak umeen hizkuntza-sozializazioaren aitzinean jarrerak hartzeko eta hautuak egiteko kinkan paratzen baititu.
- Ikerketek aita-amen (eta oro har helduen) mintzaira-portaerak baizik ez dituzte aintzat hartu, haurren *egintzailetasuna* (agentzia) eta haurren arteko eraginak azterketatik kanpo utzirik. Baina haurren hizkuntza-jokaeraren faktoreen artean adinkideen eragina ukaezina da; hau da, hurrek beren mintza-jardunean elkarri eragiten diote. Hizkuntza-transmisioaren gaineko ikerketek ez ohi dituzte belaunkideen arteko eragin horiek behar bezala balioetsi soziolinguistikan kontu jakina bada ere ingurune eleaniztunetako hurrek gurasoen mintzamoldera baino gehiago beren adinkideen mintzaerara egokitze joera izaten dutela (Chambers, 2003: 175-185; Barron-Hauwaert, 2004: 57-59); alegia, hurrek hizkuntza beste haurrengandik ere ikasten dutela (Harding & Riley, 1998: 165). Hizkuntza-sozializazioa teorikoki tankeratu duten egileek, ordea, prozesuaren izaera elkarreragilea (Ochs & Schieffelin, 1992; Schieffelin & Ochs, 1986, besteak beste), bai eta *multiagency* eta *multidirectionality* ere (He, 2012)

nabarmendu dute. Hala, bada, mintzairaren belaunez belauneko jarraipenak elkarrekintza du oinarri eta haurren hizkuntza-sozializazioa prozesu elkarreragilea eta noranzko askotakoa da, belaunaldien arteko harremanetan (goitik behera nahiz behetik gora) eta belaunaldi berekoen arteko harreman eszentrikoetan (ezker-eskuin) ere mamitzen dena. Aitzitik, transmisioaren ikuspegitik haurren egintzailetasuna ikerketetarako guztiz ikusezin gertatu da. Haurrak anitzetan euskara biziberritzeko egitasmo eta esku hartzeko proiektuen objektuak izan dira, baina ez ikerketaren objektu(-subjektu) aztergai. Horrek euskararen jarraipenean umeak helduek transmititutako hizkuntzaren eta ideologiaren hartzaile pasibotzat hartu direla salatzen du, haurrak euskararen belaunez belauneko segidan hizkuntzaren jasotzaile hutsak baino gehiago eragile eta eraldatzaileak direla ohartu gabe.

Landa-ikerlanetan (Kasares, 2014) aski argi azaldu da gure historia soziolinguistikoan euskararen belaunez belauneko jarraipen-etenean gurasoak ez ezik haurrak ere eragileak izan direla. Hau da, haurrak subjektu aktiboak izan dira hala euskara galtzeko nola berreskuratzeko prozesuetan. Euskara ordezkatzeko bilakaeran, konparazioa, zenbait familia euskaldunetan erdararako hizkuntza-aldaketari hurrek eragin zioten behetik gora. Hau da, etxeko hizkuntza aldarazi dutenak ez dira beti gurasoak izan. Hurrek hizkuntzaren gizarte-egoerarekin bereziki eraginberak dirudite. Mintzaira batek familiatik at, ingurunekeo gizarte-harremanetan, zenbat eta indar handiagoa izan, orduan eta eragingarritasun handiagoz jokatzeko dute hurrek hizkuntza nagusia etxera eramane eta familiaren barneko elkarrekintzetan sartzeko.

Hala, bada, nire irudituan, haurrak euskararen gizarte-bilakaeren eragiletzat hartu beharrekoak dira. Izan ere, haurrak ez dira balizko hizkuntza-transmisio batean helduengandik letozkiekeen hizkuntza-eraginean jasotzaile pasiboak, helduen erabaki-hautuen eta irakaspenen hartzaile hutsak. Hurrek mintzaira jaso ez ezik, beretu ere egiten dute, hartaz jabetzean.

Euskararen iraupenaren elkarrengaitasunak haurren harreman eszentrikoetara begiratzea eskatzen du. Hiztun bilakatzeko bidean adinkideen arteko elkarrekintzek erabakigarriak dirudite. Hori horrela, familia hutsak haurren hizkuntza-sozializazioan luzera duen eragina mugatua delakoan nago; haurtzarotik aurrera batik bat neska-mutilen hizkuntza-portaeretan harreman eszentrikoak uste baino erabakigarriagoak dira.

1.5. Euskararen jarraipenaren erronka epistemologikoa

Historia hurbileko euskararen jarraipenaren bilakabideari edota egun belaunaldi berriak euskaldun hazteko prozesuari heldu nahi dion ikerketa orok honako alderdi hauek kontuan hartu beharko lituzke baitezpada:

- *Euskararen jarraipena eta etena nola bildu.* Euskararen historia hurbilari gaingiroki so eginda hizkuntzaren gizaldirik gizaldiko iraupena etenik gabeko prozesutzat ezin dela azaldu gauza ageria da. Euskara atxikitze-, galtze- eta berreskuratze-prozesuak agitu dira, hausturak nahiz estekadurak, eta mintzairaren jarraipenaren dinamikotasunari, eta areago, aldakortasunari antzemateko moduko ikusmolde teorikoa behar da. *Erreproduktzio* (edo *ugalketa*, Erize, 1997) eta, oro har, *habitus* (Bourdieu, 1989) kontzeptuetan oinarrituriko azalpen sasimekanikoez, edo bederen gizarte-egituren eta -jokaeren eredu jarraipena lehenesten dutenek, gure iragan hurbileko euskararen bilakaera aldaberari nekez erantzun diezaiokete². Nire ikerketak (Kasares, 2014) darakutsanez, Nafarroan euskarak ez dirau guraso euskaldunek beti ume euskaldunak hazi dituztelako eta ezezko horrek egungo egoeratik zenbat eta hurrago, hainbat eta biribilago dirudi. Beraz, prozesu beraren aurki-binperrak baitira, euskararen belaunez belauneko jarraipenean etena eta berreskurapena batera aztertzea ahalbidetzen duen kontzeptu- eta teoria-eredua behar da.
- *Euskararen gizarte-berreskuratzearen prozesuari nola heldu.* Hondar lau hamarkadetan Euskal Herriko hainbat inguruetan euskara indarberritu dela begien bistakoa da eta horrek hizkuntzaren gizarte-egoera erabat birmoldatu du. Horren kariatara, euskararen gizarte-egoera azaltzeko orain arte erabili diren antinomia moduko kategorizazio dikotomikoak (hemengoa/hangoa, herria/hiria, *baxerritarra/moderno*, barnekoa/kanpoko, *gizonezkoa/emakumezkoa*, *etxea/eskola*... Sánchez Carrión, 1972, 1981) desegoki dakuskit. Nire idurikotz, planteamendu dikotomiko horiek nekez izan daitezke euskararen egungo gizarte-dinamiken azalbide baliagarria. Era berean, *transmisio* kontzeptuak bere baitan duen ideia goitik beherakoa eta noranzko bakarrek, gurasoengandik seme-alabengana edo helduengandik haurrengana doana, ez da egun euskal hiztun berriak hazten diren testuinguru guztiak biltzeko egokia. Izan ere, inguru erdaldun(du)etako haur euskaldun anitzek euskara ongi edo batere ez dakiten gurasoak dituzte. Orobat, *transmisio* adigaiak (bereizi diren bi *transmisio*bideek, *naturalak* zein *kulturalak*) euskararen belaunez belauneko jarraipen prozesuan haurrak helduengandik heldu zaizkien hizkuntza-eraginen jasotzaile hustzat ikustera garamatza, prozesu horretan jokatzeko duten rola aitortu gabe.
- *Hiztunen heterogeneotasuna nola jaso.* Hiztunak eta, ondorioz, familiak heterogeneoak dira. Euskalduna/erdalduna dikotomia zurrinak (Erize, 1997) pertsonen bizi-ibilbidean mintzairekin eratzen dituzten harreman askotarikoak eta izan ditzaketen hizkuntza-sozializazio berriak azaltzeko

2. *Habitusak* gizarte-jarraipena azaltzen du, baina nekez aldaketa eta berrikuntza, Patrice Bonnewitzek (2002: 73) adierazi bezala: «Les effets d'inertie et l'hystérésis de l'habitus empêchent de faire de ce concept un outil opérationnel pour décrire les mutations sociales importantes qui se sont produites au cours des dernières décennies».

eraginkortasuna galdu bide du. Euskal hiztunen gaitasuna *continuuma* da eta euskararekin izandako bizipenek umeen hizkuntza-sozializazioaren aitzinean hartzen dituzten jarrera eta jokaerak uki ditzakete. Euskararen transmisioaren ikusmolde ohikoak batik bat gurasoen hizkuntza-gaitasunari erreparatu dio eta egun haurrak euskaldun hazten ari diren familia anitz bere aztergunetik kanpo utzi ditu. Izan ere, euskararen transmisioa sarri euskara ama edo lehen hizkuntzatzat ondorengoenganatzearekin berdinkatu da. Duela hiruzpalau hamarkada ez bezala, haurrak euskaldun bilakatzen diren inguruneen aniztasunak *hizkuntzan guztiz ardazturik ez dagoen hizkuntza-komunitate* kontzeptura eraman behar gaitu eta, ondorioz, egun euskararen belaunez belauneko jarraipena arakatzeko gizarte-unitate malguagoa proposatzera, hots, *familia euskaldun* kontzeptua zabaltzera. Hala, bada, nik (Kasares, 2014) adigai malgua baliatu dut, *familia euskaldunak*, honela definiturik: umeen euskarazko sozializazioan nolabait inplikatzan diren familiak, hau da, umeak euskaldun hazten dituen edota bere jarduera sozializatzailean euskara kontuan hartzen duen familia oro. Hizkuntza-gaitasuna baino gehiago mintzairaren jarraipenaren aldeko jarduerak eta atxikimenduak daude familia euskaldun kontzeptuaren oinarrian. Sendi horiek euskararekin oso harreman desberdinak izan ditzakete, baina batzen dituen alderdia umeen hizkuntza-sozializazioarekiko jarrerak dira. Adiera horretan azken hiru belaunaldiak euskaldunak dituzten familiak sartzen dira (*familia euskaldunbeteak*), bai eta hizkuntza aldetik bitariko bikoteek osatuak (*familia euskaldun ez-osoak*) edota haurrak ez beste guztiak erdaldunak dituzten familiak ere (*familia euskaldunberrituak*). Umeak txikitatik euskararekin harremanetan jartzea, euskaraz eskolatzea, euskaldun haztea, euskaraz bizitzea... asmo desberdinak dituzten gurasoen familiak besarkatzen ditu nire ikerketan darabildan *familia euskaldun* adigaiak.

2. TRANSMISIOAZ HARAGO, HAURRAK EUSKALDUN HAZTEA HELBURU: PARADIGMA BERRIRAKO KONTZEPTUAK, XEDEA ETA ERAGINBIDEAK

2.1. Kontzeptuen argitzea: zertaz ari gara hizkuntzaren transmisioaz ari garelarik?

Literatura soziolinguistikok *hizkuntzaren transmisio* kontzeptua hizkuntzaren jarraipenaren inguruko gertakari desberdinak adierazteko erabili da. Beraz, ideien argitze aldera, hiru gertaera bereizi behar ditugu:

- *Familia bidezko hizkuntza-transmisioa*, familiak berma dezakeena batik bat guraroeke seme-alabei hizkuntza(k) irakastean. Etxeko belaunaldien arteko harremanetan gertatzen ohi da eta transmititzaile nagusiak gurasoak badira ere, horiekin batera etxeko beste helduek ere jotzen dute. Transmisio horrek mintzaira ama edo lehen hizkuntzatzat ematea du helburu eta

hori hala gerta dadin, gurasoen (eta etxeko besteen) hizkuntza-gaitasuna ezinbesteko baldintza da.

- *Hizkuntza-transmisio soziala*, belaunaldi bateko haur jendea hiztun bilakatzeko bidean mintzairaz jabetu, hizkuntza beretu eta hiztun taldeko kide izatera iristeko prozesuan gauzatzen dena. Haurrak euskaldun hazteko bidean familiaz harago gizarte-harremanek eta -erakundeek jokatzten dute (auzo-komunitate hurbileko harreman-sareek, eskolak eta hezkuntza-arloko bestelako erakundeek, aisialdi antolatatuak, gizarte-elkarteek, hedabideek...). Beraz, hizkuntza-transmisio soziala gizarteak bermatzen du belaunaldien arteko eta haur belaunkideen arteko elkarrekintzetan. Hizkuntza-transmisio sozialaren xedea haurrak (mintzaira hori ama-hizkuntza izan ala ez) komunikazio-gaitasun (*communicative competence* [Hymes, 1967]) egokia eskuratzea da; hots, taldean komunikatiboki eraginkortasunez jokatzten duen hiztun bilakatzeta. Hala, bada, gurasoen hizkuntza-gaitasuna ez da abiapuntuko baldintza, nahiz haurra hiztun bilakatzeko bidean familiari egiteko garrantzitsua aitortu. Prozesu horri *hizkuntza-sozializazioa* esatea proposatzen dut eta haren barnean familia bidezko hizkuntza-transmisioa bereiztea.
- *Hizkuntzaren belaunez belauneko transmisioa*, hau da, mintzairak denboran irautea, belaunik belauneko segida izatea, hiztun taldeak hizkuntza atxikitzea. Hizkuntza-transmisio horretarako *hizkuntzaren belaunez belauneko jarraipen* adigaia uztea proposatuko nuke.

Mintzaira gutxituen eta, gure kasuan, euskararen aldeko ahalegin soziolinguistikoak hizkuntzaren belaunez belauneko jarraipena bermatzera edo mintzairari iraunaraztera daude zuzenduak. Halere, xede hori familia bidezko hizkuntza-transmisioarekin berdinkatu ohi da, eta, maiz, euskara ama-hizkuntzatzat transmititzea euskararen gizarte-berreskuratzearen adierazle nagusitzat jo da. Baina bistan da bi gertakariak, hizkuntzaren belaunez belauneko transmisioa (jarraipena, proposatu dudan bezala) eta familia bidezko hizkuntza-transmisioa, ez direla gauza bera, eta gure egoeran euskara ama-hizkuntzatzat transmititzea —hau da, xedea familia bidezko hizkuntza-transmisioan soilik paratzea— ez dela hautu estrategiko egokia.

Iritzi hori munduko hizkuntzen egoera aztertzen duen txostenak (Martí *et al.*, 2005: 283) sendetsi du. Ikerlan horrek ohartarazi duenez, familia bidezko hizkuntza-transmisioa bere hutsean, mintzairari iraunarazteko aski eza da. Izan ere, hizkuntzaren transmisioa etxean soilik egiten bada, familiaz landa auzo-komunitateak eta gizarte-erakundeek haurrak hizkuntzaz jabetzea eta aritzea bermatzen ez badute, mintzaira horren gizarte-egoera larriki higaturik dago eta haren jarraipena eteteko arriskuan dagoela jotzen da.

Hori horrela, gure ahalegin soziolinguistikoak euskararen belaunez belauneko jarraipena bermatzera zuzentzen ditugula, xedea belaunaldi berrien euskarazko hizkuntza-sozializazioan kokatuko nuke, horren barnean, familia bidezko hizkuntza-transmisioa helburu zehatzetako bat dela.

2.2. Xedea birformulatuz

Euskararen transmisioaren egoera eta helburuak orain arte ama-hizkuntza edo lehen hizkuntza kontzeptuaren bidez formulatu dira ikerlan makro-soziolinguistikotik batik bat. Auzo-hizkuntzen azterlanetan ere transmisioaren paradigmak funtsaturiko ikermoldea nagusi da. Horren erakusgarri, har dezagun Brauli Montoya eta Antoni Mas soziolinguisten *La transmissió familiar del valencià* liburua. Bi irakasleek valentzieraren *revernacularització* edo berretzekotze-prozesua miatu dute. Gurasoen lehen hizkuntza eta bikotekideek beren artean egiten duten mintzaira aintzat harturik, Montoyak eta Masek umeei valentziera irakasten dieten familien bederatzi tipologia bereizi dituzte. Funtsean, valentzieraren transmisioaren etena itzularazteko proposatzen duten eskemak ama-hizkuntza du ardatz eta helburu. Xedea valentziera ama-hizkuntza transmitzea baita, gurasoen hizkuntza-gaitasuna aldeztu aurreko eta ezinbesteko baldintzarako dute eta proposatutako ereduak beti gurasoetako batek bederen mintzaira jakin behar du. Katalanaren belaunez belauneko jarraipenaren gaineko ikerlanak transmisio adigaiak dakarren ikusmoldean kokatu ohi dira eta hizkuntza berreskuratzea edo indarberritzea *famílies revernacularitzadores* (Montoya & Mas, 2011) deiturikoen katalana ama-hizkuntzarako transmititzeko oinarritu dute. Hizkuntzaren galera-prozesuaren itzulgarritasuna gauzatzeak zenbait familian gurasoek eta seme-alabek lehen hizkuntza bera ez izatea dakar; hau da, katalana lehen hizkuntza ez zuten aita-amek mintzaira hori transmititu eta umeen ama-hizkuntza bihurtzea. Halako sendiei *famílies mutants* deitu diete zenbait egilek (besteak beste: Vila, 1993).

Katalana mintzatzen den herrialdeetan guraso bat bederen katalan-hiztuna duten familiak gehiengo edo hortik hurren izan daitezke (Pradilla & Sorolla, 2016; Casesnoves, 2012; Querol, 2004). Hala, bada, haien egoera demolinguistikotik transmisioaren eta ama-hizkuntzaren ikusmoldea baliagarria zaie, haien sendi gehien-gehienak biltzen baititu. Baina gurean, euskararen transmisioaren etena itzularazteko eta hizkuntzaren gizaldirik gizaldiko jarraipena bermatzeko ama-hizkuntzaren transmisioan oinarritzen den *revernacularització* ereduarekin noraino joan gintezke? Gure egoeran, gurasoetako bat bederen euskalduna izateko baldintza ez baitute betetzen, familia gehienak eredu horretatik kanpo leudeke. Beraz, transmisio eta ama-hizkuntza kontzeptuak hertsiki aplikaturik familia askorentzat ez guke eredu egokirik izanen. Hori horrela, planteamendu hori euskararen belaunez belauneko segida ziurtatzeko guztiz eskasa zaigulakoan nago.

Euskararen geroratzean inplikaturik gaudenok hizkuntzaren belaunez belauneko jarraipena ezin dugu transmisio kontzeptuan ez eta euskara ama-hizkuntzarako

transmititzean ere funtsatu. Xedea birformulatu beharko genuke eta, nire idurikotz, euskarari gizaldiz gizaldi iraunarazteko estrategien helburua honek beharko luke: haurrak beren belaunkideekin komunikazio-egoera ez-instituzionalizatueta³ euskaraz aritzea. Komunikazio-egoera ez-instituzionalizatutzat harreman-hizkuntza alde aurretik ezarriarik ez duten horiek hartzen ditugu: haurren arteko jolasak, konparazione. Horietan hiztunek berek hautatzen dute mintzaira. Beste hainbat egoeratan (ikasgelan, eskolaz kanpoko jarduera antolatuetan...) neska-mutikoei hizkuntza-erabilera ezartzen zaie.

Hala, bada, nik euskararen jarraipenerako proposatu dudana xedea ez da gurasoek haurrei euskaraz egitea, ez eta hurrek euskara ikastea, edo aita-amek eta umeek elkarrekin euskaraz ihardukitzea ere. Xedea haurren harreman eszentrikoetako hizkuntza-erabilera askean kokatu dut. Hau da, haur banakoek beren artean egiten duten hizkuntza, mintzaira berezkoa eta bat-batekoa, euskara izatea. Hori paratu nahi dut deus baino lehen gure hurrengo hamarraldietarako egitasmo soziolinguistikoen jomugan. Hori eginik, datozen belaunaldietarako helburua hurrek —euskara lehen hizkuntza izan ala ez— euskaraz hazteko ahal den baldintzarik onenak izan ditzatela irudikatuko dugu.

Euskara bezalako hizkuntza gutxituei zail zaie haur-gazte jendeak familian usu egiten ez duen mintzaira, eskolan landua bada ere, ikastetxetik at erabil dezan erdieste. Ikerketek haur eta gaztetxoek erabilera berezkoa lortu ezina eta horretarako dauden zailtasun handiak erruz aztertu dituzte. Beraz, neska-mutikoei elkarren artean bat-batean eta berez mintzaira ahulean egitea da hizkuntza indarberritzeko ahaleginetan lortzea zailenetakoa den emaitza, baina erdiesten delarik zinez esanahitsua. Indarberritu (edo biziberritu) nahi den hizkuntza belaunaldi gazteen erabileran errotzea bezain seinale onik ez dago soziolinguistentzat, Ken Georgek ohartarazi bezala: «When children start to play in the threatened language a significant goal has been reached in the revitalization» (Wright, 1996: 73). XIX. mendearen bukaerako eta XX. mendearen hasierako hamarkadetan hebreeraren kasu arrakastatsuan horixe izan zen gertatutako *great leap* (Nahir, 1988), jauzi handia, hizkuntza biziberritzearen aldera: hurrek eskoletan ikasitako mintzaira ikasgelatik lekora eraman zuten eta karrikan eta etxeetan hasi ziren erabiltzen. Aitzitik, hori gertatzea eta orokortzea lortzen ez delarik, hizkuntza indarberritzeko ahaleginek ez dute beren xedea erdietsiko: «The most frequent reason given for decline of the ML [*Minority Language*] is its absence among the young» (Williamson, 1991: 111)

Gure kasuan adibidez, euskararen aldeko hiru hamarkadako hizkuntza-plangintzak datu aipagarriak eman ditu Gasteizen. Bakar batzuk baizik ez ematearren:

3. Jean Claude Corbeil (1980) soziolinguista quebectarraren kontzeptua erabiliz komunikazio instituzionalizatuak erakunde batek (Estatuak, eskolak edo enpresa batek...) bere kideei zuzentzen dizkien komunikazioak dira. Komunikazio instituzionalizatuak harreman-hizkuntza aitzinetik ezarrita dute eta kideak horretara egokitzen dira. Horien aldean Corbeilek komunikazio indibidualizatuak bereizi ditu. Azken horiek norbanakoen arteko harremanak dira eta, ikertzaile kanadiarraren iritziz, hizkuntza-planifikazioaren eraginetik kanpo leudeke.

Haur Hezkuntzako ikasleen % 44 eta Lehen Hezkuntzako en % 24 D ereduan eskolatuta daude, gasteiztarren % 5,5ek etxean euskaraz egiten du, helduen eta haurren arteko harremanen % 8,9 euskaraz da. Halere, haurren arteko euskararen erabilera % 0,8 baizik ez dugu (Gasteizko Udaleko Euskara Zerbitzua, 2010). Ikusi bezala, gurasoen eta seme-alaben arteko elkarreraginek eta etxekoen arteko hizkuntza-erabilerak ez ohi dute haurren arteko erabilera-tasarekin harreman zuzenik. Haurren arteko hizkuntza-erabilera arakatu beharko lukete bereziki euskararen belaunez belauneko jarraipenaren gaineko azterketek, gertakari hori funtsekoa baita.

Euskal gaztetxoek hizkuntza-erabilerari eragiten dioten elementuen gaineko ikerketek (Soziolinguistika Klusterra *et al.*, 2009; Eusko Jaurlaritzak, 2013) haurtzaroko hizkuntza-bizipenak, hala etxekoak nola etxez landakoak, geroko hizkuntza-portaerarako harroin garrantzitsua direla iradoki dute.

2.3. Paradigma berria

Euskararen belaunez belauneko jarraipenaren aldeko lanean xedea mintzaira-belaunaldi gazteen harreman eszentrikoetan errotzean paratu behar dugula diodalarik, hizkuntza-transmisioa jorratu den ohiko moldetik aldentzen ari naiz.

Transmisio adigaiaren gainean eratutako ereduan eraginguneak etxea eta eskola izan dira. Etxean hizkuntzaren transmisio naturala, informala gauzatu da, ama-hizkuntzatarik; eta eskolan hizkuntzaren transmisio kulturala, formala bideratu da. Horren arabera, hizkuntza-transmisioaren eragiletzat gurasoak eta irakasleak —betiere euskaldunak, jakina— baizik ez dira jo eta eragina goitik beherakoa (noranzko bakarrek, helduengandik hurrengana beti) baizik ez da aintzat hartu. Oro har, hizkuntza-transmisioaren xedea hurrek mintzaira ama-hizkuntzatarik jasotzea (eta etxean jasotzeko aukera izan ez dutenak eskolan ikastea) izan da. I. taulan hizkuntza-transmisioaren ereduak adierazi dute:

1. taula. Hizkuntza-transmisioa: kontzeptua, eraginguneak, eragileak eta xedea.

Kontzeptua	Eraginguneak	Eragileak	Xedea
Transmisioa	Etxea	Gurasoak	Mintzaira ama-hizkuntzatarik transmititzea
	Eskola	Irakasleak Noranzko bakarra (goitik behera [↓])	Eskolan ikastea

Iturria: norberak egina.

Orain arte esanak transmisioaren ereduaren aski eza frogatu du. Egun haurrak euskaldun haztea eta beren adinkideekin komunikazio-egoera ez-instituzionaletan euskaraz aritzea xede dugula, hizkuntza-transmisioaren molde tradizionalak balio

ez digulakoan nago eta, horren orde, II. taulan biltzen den paradigma, hizkuntza-sozializazioarena, proposatu dut:

2. taula. Hizkuntza-sozializazioa: kontzeptua, eraginguneak, eragileak eta xedea.

<i>Kontzeptua</i>	<i>Eraginguneak</i>	<i>Eragileak</i>	<i>Xedea</i>
Sozializazioa	Gizartea (orohartzailea)	Eragileaniztuna Elkarreragilea (goitik behera nahiz behetik gora [↑] eta ezker-eskuin [↔])	Haurrek hizkuntza beren artean erabiltzea (harreman eszentriko ez-instituzionalizatueta)

Iturria: norberak egina.

Kontzeptuari datzekiola, hizkuntza-*transmisio*ak haurrak hiztun bilakatzeko prozesuan eraginkorrak diren zenbait alderdi (adibidez, euskaraz ez dakiten gurasoen jarrerak eta motibazioa, haurrek adinkideekin dituzten harremanak, eskolaz kanpoko arloa...) ikusezin uzten ditu. Hizkuntza-*sozializazio* adigaiak, aldiz, haurrak euskal hiztun bilakatzeko prozesuaren beste ikuspegi teoriko-metodologikoa ematen digu, nire irudituan, euskararen berreskuratze sozialerako eta indarberritzeko prozesuan aurre egin behar diegun gertakariak ulertzeko eta horietan esku hartzeko anitzegokiagoa dena.

Eraginguneei doakielarik, etxeaz eta eskolaz gain hizkuntza-sozializazioak haurraren bizitza ukitzen duten gizartearen arlo guztiak (etxeko aisialdia, eskolaz kanpoko jarduerak, hedabideak...) biltzen ditu. Belaunaldi berriak euskaraz jabetu eta euskaldun bilakatzeko prozesu orohartzailea da, familia mugatzen ez dena eta eskolan soilik nekez gauza daitekeena. Hizkuntza-sozializazioa elkarrekintza kontua da, jakintza baino gehiago. Etxean eratzen diren hizkuntza-elkarrekintzek eta hortik kanpo umeek dituzten bizipenek neska-mutikoen hizkuntza-sozializazioan batera jotzen dute. Hau da, etxeko elkarrekintzak, eskolakoak eta plazakoak ez dira hizkuntza-jarduera guztiz bereziak; aitzitik, haurtzaroko hizkuntza gizarteratzeko prozesu zabalagoan txertatuta dauden, elkarreraginean dabiltzan eta elkar elikatzen duten jarduerak sozializatzaileak dira eta, horregatik, ezin dira zein bere aldetik hartu. Aztertu diren hizkuntza indarberritzeko prozesu arrakastatsu bakanetako batean, hebreeraren kasuan, soziolinguistek etxeko eta eskolako erabileren arteko harremana nabarmendu dute: behin eskoletan sartuz eta sustatuz gero hasi zen hebreera etxetan ere erabiltzen (Nahir, 1988; Cooper, 1989; Spolsky, 1996).

Gurean ere haurren euskarazko sozializazioa ukitzen duten eragingarriak askotarikoak dira, batera eta elkarreraginean jotzen dute eta baldintza soziohistorikoei loturik baitaude, haien artean hierarkia ezartzea zaila da. Sozializazioaren paradigmak eraginguneak zabaltzen ditu. Familiek haurra hiztun bilakatzeko guneak etxera eta eskolara mugatzen ez direla jakin behar dute. Hainbat hautu eta erabaki daude

gurasoen eskura eta aita-amak horren jakitun eta sentibera izatea behar-beharrezkoa da. Izan ere, etxetik landako erabilerak familia bidezko hizkuntzaren transmisioa sendotzen eta finkatzen du.

Familien eraginari oharturik, sozializazioaren paradigmak gurasoek egiteko eta rol berriak hartzea ahalbidetzen du. Euskararen transmisioaren ereduan norbaitek transmititzen du eta beste batek transmititutakoa jasotzen du. Beraz, euskaraz ez dakiten gurasoei eredu horretan ez zaie lekurik ematen. Hizkuntza-sozializazioaren paradigmaman, aldiz, xedea ez da euskara seme-alaben ama-hizkuntza izatea, haurrak txikitatik euskaraz jabetzea eta haien belaunkideekiko harreman eszentrikoetan euskaraz aritzea baizik. Familia guztiak inplikatzeko ahal dira xede horretan, zein bere egoeratik. Bi gurasoak euskaldunak dituzten familiek, bitarikoak dituztenek edo euskara ez dakiten gurasoek osaturikoek, guztiek, ikus dezakete beren eskuko zerbait dagoela helburu hori lortzeko.

Hizkuntza-sozializazioan gurasoen hizkuntza-gaitasuna ez da aldez aurreko eta ezinbesteko baldintza. Euskararen transmisioaren arloan gurasoen hizkuntza-gaitasunari ematen zaion erabateko garrantzia erlatibizatu behar dugula uste dut. Nire ikerketan ikusi dudanez, seme-alabak euskaldun haztean gehien kezkatu diren gurasoak ez dira beti euskara-gaitasunik onenekoak izan (ez hasieran bederen, umeei euskaraz egiteak gaitasuna handitzen lagundu baitie). Batzuetan gaitasun nahikoa baizik ez zuten eta beste elementu batzuek (jarrerak, motibazioak, eratu zuten hizkuntza-identitateak...) jokatu zuten. Spolskyk (1996: 34) hebreeraren indarberritzeaz diharduelarik halako susmoa azaldu du. Anitzetan jakintzat eman da mintzairaren biziberritzea erabaki zuten gurasoek hebreera oso ongi zekitela, baina berak zalantza paratzen du: benetan, hala zen?

Eragileei dagokionez, transmisioaren paradigmaman gurasoak eta irakasleak bakarrik hartzen dira eragiletzat, haurra hiztun bilakatzeko prozesuan adinkideen eraginik ez balego bezala. Hizkuntzaren jasotzearen adiera hori arras estua zaigu. Bestalde, transmisioaren paradigmaman haurrak subjektu pasiboak izan dira, ez dute hizkuntzaren jarraipenean rol aktiborik jokatu. Ikerketak, aldiz, beste gauza bat utzi du agerian, gure historia soziolinguistikoan euskararen jarraipenean haurrak eragile aktiboak izan dira jasotzaile hutsak baino gehiago. Euskararen historia hurrekoan neska-mutikoen rol eraginkorra jokatu dute eta, hortaz, haurren egintzailetasuna aintzat hartu beharrekoa dugu.

Beraz, hizkuntza-sozializazio prozesua *eragileaniztuna* eta *elkarreragilea* da, belaunaldien arteko (goitik beherako nahiz behetik gorako) elkarrekintzetan ez ezik, belaunkideen arteko (ezker-eskuineko) *harreman eszentrikoetan* ere gauzatzen dena.

Buruenik, pentsatzen badugu gako bakarra dela haurrek hizkuntza gurasoengandik nola jasotzen duten, hizkuntzaren belaunez belauneko jarraipena erreproduktzio hustzat joko dugu. Haurrak ez dira hizkuntza-transmisio balizko egoera batean helduengandik datozkien hizkuntza-eraginaren jasotzaile pasiboak,

helduen erabaki-hautuen eta irakaspenen hartzaile hutsak. Haurrak ez dira hizkuntza den kultura-ondasun horren jaraunsle edo oinordekoak, hizkuntzaren historiaren *eratzailleak* baizik. Haurrek hizkuntza jasota ere bere egin beharko dute, bizialdian hautatu eta horrek gurasoen nahitik harago doa, horrek hizkuntzak gizartean dituen aukerekin du zerikusi zuzena.

2.4. *Eraginbideen gaineko hausnarketa*

Euskararen belaunez belauneko jarraipena haurren arteko erabilera berezkoan funtsatu digu eta hori xede harturik, hizkuntza-sozializazioaren paradigmatara lerratu gara. Horrek haurrak hiztun bilakatzeko prozesuaren gaineko beste ikusmolde bat eman digu eta arestian azaldu dudanez, begirada berriak kontzeptua ez ezik eraginguneak eta eragileak ere ukitu ditu. Atalño honetan neska-mutikoen euskarazko sozializazioari eragiteko bideetan barrenduko naiz.

Hizkuntza-sozializazioaren izaera orohartzaileak eraginguneak ugaltu dizkigu. Etxea eta eskola ez ezik, haurren bizitza ukitzen duten bestelako gizarte-arloak ere neska-mutikoak euskaldun hazteari eragiteko guneak dira eta umeen euskarazko sozializazioan batera jotzen dutela jakinik, gure esku-hartze soziolinguistikoan ezin ditugu bakoitza bere aldetik landu. Ekintza sozializatzailea eraginkorragoa da, baldin eta eragingune batetik baino gehiagotik (familiarik, eskolatik, elkartetatik, hedabideetatik...) bideratzen bada. Bestalde, sozializazioaren izaera eragileaniztun eta elkarreragileak haurren egintzailetasunaz ohartarazi digu.

Hala, bada, eraginbide hauek proposatuko nituzke:

- *Eraginguneen arteko jarraitutasuna, loturak, sinergiak...* sustatu, etxeko, eskolako eta aisialdiko jarduera sozializatzaileek batera jotzen baitute haurren hizkuntza-hazieran.
- *Gurasoei beren jarduera sozializatzailearen kontzientzia (kritikoa⁴) sortzen laguntzeko prozedurak sistematizatu*, anitzetan, familiek haurrak hiztun bilakatzeko prozesuaren gainean ideia urri eta batzuetan ez-zuzenak baitituzte⁵. Gurasoei beren jarduera sozializatzailea beste gune batzuetan osatzen dela eta hurrek guztien beharra dutela ohartarazi behar zaie. Familiei helarazi behar zaizkien mezuen emailerik legitimatuenetakoak irakasleak dirateke.

4. Steven Chrisp (2005) ikertzaileak hizkuntzaren belaunez belauneko transmisioari eragiten dioten faktoreen artean aita-amen *critical awareness* aipatu du, hots, gurasoak beren hizkuntza-jokaerak mintzairaren ondorengoenganatzean dituzten ondorioen jakitun izatea.

5. Marta Rovira-Martinez (2011) ikertzaileak gurasoei mezu argiak ematearen garrantzia nabarmendu du, arauak hauek direla: helburua haurraren zoriontasuna dela garbi izatea, hizkuntza ikastea zerk bermatzen duen jakitea, hizkuntza-jokaeretan koherenteak izatea eta hizkuntza-ingurunea aintzat hartzea.

- *Eskolak haurrak hitzun bilakatzeko bidean familien inplikazioa bilatu.* Familiak —bertan hartzen diren hainbat erabakiren bidez— eskolaren lana osatzen ahal du. Familiei haurren euskarazko sozializazioarekin kontzientziatzeko eta sentiberatzeko mezuak helarazteko modu sistematikoak bilatu: guraso-eskolak, tutoreek gurasoekin egiten dituzten saioak, familiendako hizkuntza-programak...
- *Familien heterogeneotasunari ohartu eta guztientzat estrategiak eskaini.* Gurasoei beren eskuetan dauden hautuak, eragiteko bideak eta motibatzeak erak ikusarazi, baliabideak haien esku paratu...
- *Haurren harreman eszentrikoei atentzio berezia eman.*
- Haurren egintzailetasunaz ikertu: a) Nola gertatzen da haur talde batean euskara edo erdara harreman-hizkuntzatzat ezartzea? Hau da, ingurune erdaldunduetan euskaraz eskolaturik badaude eta eskolatik kanpoko ekintzak euskaraz egiten badituzte, espero dezakegu haurrak beren artean berez euskaraz hastea?; b) Talde-dinamikaren zer elementuren arabera gertatzen da hori? Kontu kuantitatibo hutsa da?; c) Zer dio lidergoaren teoriak haur talde natural baten hizkuntza-hautuen gainean?; d) Belaunkideen arteko hizkuntza-aztura behin finkaturik egonez gero, nola alda daiteke?
- Komunikazio instituzionalizatuetatik (ikasgelatik, adibidez) haurren komunikazio eszentriko ez-instituzionalizatuetera (plazara, esaterako) euskararen erabileraren transferentziak sustatu. Bistan da ikasgelako komunikazioetako euskara ez dela jolastokiko edo plazako komunikazioetara automatikoki eramaten, ez da berez espero daitekeen transferentzia «naturala». Lau hamarkadako eskarmentu soziolinguistikoak hala erakutsi digu. Baina nola sustatu komunikazio instituzionalizatuetatik ez-instituzionalizatuetera mintzairaren transferentziak gertatzea? Agian, ikasgelako komunikazio instituzionalizatuaren eta haurren plazako erabilera berezkoaren arteko hizkuntza-transferentziak tarteko *komunikazio erdi-instituzionalizatuak* (aisialdi antolatuko jarduerak: eskolaz kanpokoek, kirol-jarduerak...) erraz ditzakete. Komunikazio erdi-instituzionalizatuak bien arteko zubitako joka dezakete eta ikasgelako euskara plazara eramaten lagundu.
- Haurren hizkuntza-portaerak euskarara aldatzearen diseinatzen diren jardueretan bi arlo hauek zaindu: a) begirale, monitore nahiz entrenatzaile aritzen direnen prestakuntza landu: hizkuntza-dinamizazioa nola egin eta haurren euskarazko erabilera nola sustatu jakiteko estrategiez jabe daitezen; c) jarduera horiek duten izaera instituzionalizatua (aisialdiko jarduera antolatuak eta zuzenduak baitira) lausoarazi edo ezkutatu, haurrek komunikazio ez-instituzionalizatuko egoera batean daudela senti dezatela. Horretan, bistan da, hizkuntza-dinamizazioa egiten dutenen estrategiek jokatzen dute.

Azken finean, haurrak hiztun bilakatzeko baldintzei begiratzea da proposamena. Euskaldun hazteko haurrek euskaraz aditzeko eta aritzeko aukera kuantitatiboki nahikoak, ohikoak, eta kualitatiboki askotarikoak, eskolara soilik ez mugatuak, behar dituzte. Egungo neska-mutikoen euskarazko sozializazio-baldintzak ahalik eta onenak, askotarikoak, usuenak, trinkoenak izaten saiatu behar dugu, euskararekin harreman sakona eta atsegina, gozamenekoa eta asebetegarria izan dezaten ahaleginak egin behar ditugu, geroan ere, bizitzan euskara atxiki dezaten. Oraingo haurrek beren bideak eginen dituzte, baina euskararen jarraipenarekin inplikaturako orok haurren hautu horiek nolabait elikatu eta horiek ahalbidetzen dituzten baldintza mikro eta makrosoziolinguistikoko egokiak beharrezkoak direla ohartu behar du.

3. BIBLIOGRAFIA

- Appel, R. eta Muysken, P. (1987/1990): *Language contact and bilingualism*, Edward Arnold, Londres, New York, Melbourne, Auckland.
- Barron-Hauwaert, S. (2004): *Language Strategies for Bilingual Families. The One-Parent-One-Language Approach*, Multilingual Matters, Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney.
- Bayley, R. eta Schecter, S.R. (arg.) (2003): *Language Socialization in Bilingual and Multilingual Societies*, Multilingual Matters, Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney.
- Bonnewitz, P. (2002): *Pierre Bourdieu, vie, œuvres, concepts*, Ellipses, Paris.
- Bourdieu, P. (1982/1989): *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques*, Fayard, Frantzia.
- Casesnoves, R. (2012): «El valencià en 25 anys (I): com són els seus parlants?», *Revista de Llengua i Dret*, **58**, 111-136.
- Chambers, J.K. (1995/2003): *Sociolinguistic Theory* (2. argit.), Blackwell Publishers, Oxford, New York.
- Chrisp, S. (2005): «Māori intergenerational language transmission», *International Journal of Sociology of Language*, **172**, 149-181.
- Cooper, R.L. (1989): *Language Planning and Social Change*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Corbeil, J.C. (1980): *L'aménagement linguistique du Québec*, Guerin, Montreal.
- Dorian, N.C. (1981): *Language Death: The Life Cycle of a Scottish Gaelic Dialect*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Duranti, A.; Ochs, E. eta Schieffelin, B.B. (arg.) (2011): *The Handbook of Language Socialization*, Wiley-Blackwell, Malden, Oxford, Chichester.
- Elortza, X.; Mungia, A.; Goikoetxea, N. eta Pikabea, I. (2009): «Euskararen transmisioa familia bidez indartzeko tailer pilotua Buruntzaldean», *BAT Soziolinguistika aldizkaria*, **71**, 165-176.
- Erize, X. (1997): «Nafarroako euskararen historia soziolinguistikoa. 1863-1936», *Soziolinguistika historikoa eta hizkuntza gutxituen bizitza*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.

- Eusko Jaurlaritza (1999): *Euskara Biziberritzeko Plan Nagusia*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Vitoria-Gasteiz.
- , (2005a): *Euskararen erabilera eta transmisioa: Olabide ikastolako (Vitoria-Gasteiz) ikasle ohien adibidea: 2004ko iraila*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Vitoria-Gasteiz.
- , (2005b): *Euskararen erabilera eta transmisioa: Santo Tomas Lizeoko ikasle ohien adibidea: 2005eko otsaila*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Vitoria-Gasteiz.
- , (2008): *EAEko euskararen belaunez belauneko transmisioa. 2001*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Vitoria-Gasteiz.
- , (2013): *Ikasleak hiztun. 2011ko Arrue proiektua. Ikerketaren emaitza. Adituen iritzi-azalpenak*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Vitoria-Gasteiz [sarean: <https://issuu.com/skluster/docs/ikasleak_hiztun>].
- Fasold, R. (1984/1995): *The Sociolinguistics of Society*, Blackwell Publishers, Oxford, New York.
- Fellin, L. (2002): «Language ideologies, language socialization and language revival in an Italian Alpine community», *Texas Linguistic Forum*, **45**, 46-57.
- Fishman, J.A. (1964): «Language maintenance and language shift as fields of inquiry», *Linguistics*, **9**, 32-70.
- , (1991/1997): *Reversing Language Shift. Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*, Multilingual Matters, Clevedon, Philadelphia, Adelaide.
- Gal, S. (1979): *Language Shift: Social Determinants of Linguistic Change in Bilingual Austria*, Academic Press, New York.
- Garrett, P.B. eta Baquedano-López, P. (2002): «Language Socialization: Reproduction and Continuity, Transformation and Change», *Annual Review of Anthropology*, **31**, 339-361.
- Gasteizko Udaleko Euskara Zerbitzua (2010?): *Euskara biziberritzeko plan nagusia. Gasteiz. 2010-2012*, Vitoria-Gasteizko Udala, Vitoria-Gasteiz.
- Harding, E. eta Riley, Ph. (1986/1998): *La familia bilingüe. Guía para padres*, Cambridge University Press, Madril.
- He, A.W. (2012): «Heritage Language Socialization», in A. Duranti; E. Ochs eta B.B. Schieffelin (arg.), *The Handbook of Language Socialization*, Wiley-Blackwell, Malden, Oxford, Chichester, 587-609.
- Hernández, J.M. (2001): «Euskararen transmisioa gaur: ikerketa tresnak eta estrategiak», *BAT Soziolinguistika aldizkaria*, **38**, 107-118.
- , (2007): *Euskara, comunidad e identidad. Elementos de transmisión, elementos de transgresión*, Ministerio de Cultura, Madril.
- Hymes, D. (1967): «Models of the interaction of language and social setting», *Journal of Social Issues*, **23**, 2, 8-28.
- Iraola, J. (2004): «Familia barruko hizkuntza transmisioa soziolinguistikoki konplexuak eta anitzak diren hizkuntza komunitateetan: Pasaiaiko udalerrria adibide», *BAT Soziolinguistika aldizkaria*, **53**, 151-163.

- Jauregi, P. eta Suberbiola, P. (2009): «Hizkuntza aldaketa bikoteen harremanean: ikuspegi teorikoa eta ikerketaren ondorioak», *BAT Soziolinguistika aldizkaria*, **71**, 177-191.
- Jones, K. eta Morris, D. (2009): «Issues of gender and parents' language values in the minority languages socialisation of Young children in Wales», *International Journal of the Sociology of Language*, **195**, 117-139.
- Kasares, P. (2012): «Euskararen belaunez belauneko jarraipena hizkuntza sozializazioaren paradigmatik», *BAT Soziolinguistika aldizkaria*, **82**, 15-52.
- , (2014): *Euskaldun hazi Nafarroan. Euskararen belaunez belauneko jarraipena eta hizkuntza sozializazioa familia euskaldunetan*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Luykx, A. (2003): «Weaving Languages Together: Family Language Policy and Gender Socialization in Bilingual Aymara Households», in R. Bayley eta S.R. Schecter, (arg.), *Language Socialization in Bilingual and Multilingual Societies*, Multilingual Matters, Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney, 25-43.
- Martí, F. et al. (2005): *Hizkuntzen mundua. Munduko hizkuntzei buruzko txostena*, Euskal Herriko Unibertsitateko Argitalpen Zerbitzua, Bilbo.
- Martínez De Luna, I. (2004): «Euskararen erabilera egokirako gizarte baldintzak», in zenbaiten artean, *Egokitasuna hizkuntzaren erabileran. VIII. Jardunaldiak*, Mendebalde Euskal Kultur Alkartea, Bilbo, 11-38.
- Montoya, B. eta Mas, A. (2011): *La transmissió familiar del valencià*, Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, Valentzia.
- Morris, D. eta Jones, K. (2008): «Language socialization in the Home and Minority Language Revitalization in Europe», in P.A. Duff eta N.H. Hornberger (arg.), *Encyclopedia of Language and Education* (2. argit.) (8. lib.), Springer Science+Business Media, Boston, 2.699-2.715.
- Nahir, M. (1988): «Language planning and language acquisition: The “Great Leap” in the Hebrew revival», in C.B. Paulston (arg.), *International Handbook of Bilingualism and Bilingual education*, Greenwood Press, Connecticut, 275-295.
- Nelde, P.; Strubell, M. eta Williams, G. (1996): *Euromosaic. Producción y reproducción de los grupos minoritarios de la UE*, Oficina de Publicaciones Oficiales de las Comunidades Europeas, Luxenburgo.
- Ochs, E. eta Schieffelin, B.B. (1984/1992): «Language acquisition and socialization. Three developmental stories and their implications», in R.A. Shweder eta R.A. LeVine (arg.), *Culture Theory: Essays on Mind, Self and Emotion*, Cambridge University Press, AEB, 276-320.
- , (2008): «Language socialization: An Historical Overview», in P.A. Duff eta N.H. Hornberger (arg.), *Encyclopedia of Language and Education* (2. argit.) (8. lib.), Springer Science+Business Media, Boston, 2.580-2.594.
- Pease-Álvarez, L. (2003): «Transforming Perspectives on Bilingual Language Socialization», in R. Bayley eta S.R. Schecter (arg.), *Language Socialization in Bilingual and Multilingual Societies*, Multilingual Matters, Clevedon, 9-24

- Pradilla, M.À. eta Sorolla, N. (koord.) (2016): *IX Informe sobre la situació de la llengua catalana (2015): Observatori de la Llengua Catalana*, [sarean: <<https://www.plataforma-llengua.cat/que-fem/estudis-i-publicacions/>>].
- Querol, E. (2004): «Demografia, transmissió i representacions de les llengües a la Catalunya actual», *Revista de Llengua i Dret*, **42**, 275-286.
- Rovira-Martínez, M. (2011): *Estratègies de transmissió lingüística en famílies plurilingües*, UOC, Bartzelona.
- Sánchez Carrión, J.M. (1972): *El estado actual del vascuence en la provincia de Navarra (1970): Factores de regresión. Relaciones de bilingüismo*, Institución Príncipe de Viana, Diputación Foral de Navarra, Iruñea.
- , (1981): «La Navarra Cantábrica (Malda-Erreka): Estudio Antropolingüístico de una Comunidad Euskaldun», *Fontes Lingæ Vasconum*, **37**, 19-99.
- Schieffelin, B.B. eta Ochs, E. (1986): «Language Socialization», *Annual Review of Anthropology*, **15**, 163-191.
- , (1996): «The microgenesis of competence: methodology in language socialization», in D. Slobin; J. Gerhardt; A. Kyratzis eta J. Guo (arg.), *Social Interaction, Social Context, and Language*, Erlbaum, Mahwah, NJ, 251-264.
- Siadeco (1994): *Familia bidezko hizkuntza transmisioaren azterketa. I. eta II. txostena* (Siadeco [1978] eta Hizkuntza Politikarako Idazkaritza Nagusia [1991] ikerketetan bildutako datuen arabera), txosten argitaragabeak.
- Soziolinguistika Klusterra (2011): *Gazteen hizkuntza erabileran kokatu eta bertan esku-hartzeko gida. Erabileraren GPSa*, Soziolinguistika Klusterra.
- Soziolinguistika Klusterra, Topagunea eta Urtxintxa (2009): *Gazteen hizkuntza erabileran eragiten duten faktoreen azterketa proiektua. Emaizen txostena*, [sarean: <<http://www.soziolinguistika.org/files/GazteenHizkuntzaErabileranEragitenDutenFaktoreenAzterketa.pdf>>].
- Spolsky, B. (1996): «Conditions for Language Revitalization: A Comparison of the Cases of Hebrew and Maori», in Wright (arg.), *Language and State. Revitalization and Revival in Israel and Eire*, Multilingual Matters Ltd., Clevedon, Philadelphia, Toronto, Adelaide, Johannesburg, 5-50.
- Vila, F.X. (1993): *Transmissió dels idiomes en les parelles lingüísticament mixtes*, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Bartzelona.
- Weinreich, U. (1953/1979): *Languages in Contact. Findings and Problems* (9. argit.), Mouton Publishers. The Hague.
- Williamson, R.C. (1991): *Minority Languages and Bilingualism: Case Studies in Maintenance and Shift*, Ablex Publishing Corporation, Norwood.
- Wright, S. (arg.): (1996): *Language and State. Revitalization and Revival in Israel and Eire*, Multilingual Matters, Clevedon, Philadelphia, Toronto, Adelaide, Johannesburg.
- Zinkunegi, J.F. (1995): «Euskararen transmisioa Euskal Autonomi Elkartearen», *BAT Soziolinguistika aldizkaria*, **15**, 75-88.

Gazteak euskararen jolastokian

*Jone M. Hernandez Garcia eta Jaime Altuna Ramirez⁶,
Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)*

Lehenengo behaketa-saioa egin eta hurrengo egunean, bi ikertzaileek euren egunerokoak trukatu dituzte. Zein baino zein «frustragarriagoa».

Amaieran, saioari buruz hitz egin dugu eta balorazio orokorra saioa ez dela espero bezain ondo atera izan da (Jaimeren egunerokoa, 2015-10-24).

Objetiboki saioa desastrosoa izan da (Joneren egunerokoa, 2015-10-24).

Asteetan zehar diseinatutako talde-dinamikek huts egin zuten. Hainbat jolas-jardueraren bitartez une bat sortu nahi zuten gazteekin, lasaitasunez, euskararen egoeraz mintzatzeko. Ziur zeuden, gazteak horietan inplikatzuz gero, informazio-ale interesgarriak lortuko zituztela.

Eszenatokia ezin aproposagoa zela pentsatzen zuten. Euskara eta aisialdia elkartzen dituen «Kuadrillategi» izeneko egitasmoa. Lagunartean edo kuadrilletan euskararen erabilera sustatzeko helburuz garatzen den programa. Astean behin, ostiraletan bi orduz, 12 eta 16 urte bitarteko gazteek parte hartzen dute, 20 eta 50 arteko kidez osatutako taldeetan, bina aisialdiko hezitzaileekin. Kuadrillategi egitasmoa 2001. urtean abiatu zen Pello Jauregi ikertzailearen eskutik.

Partaideak ziren gazte horiek eta horrek gazteen jarrerak, hizkuntza-praktikak eta abar giro informalago batean jasotzeko aukera emango ziela uste zuten. Zinez zaila da 40 urte gaindituta dituzten ikertzaileentzat gazte-girotik gertuago egotea. Hori jada lorpen bat zen.

Baina ezin konformatu eta gazteek modu antolatu batean hausnartzea eta hitz egitea nahi zuten ikertzaileek. Horregatik ez zen erraza saioetan zehar sortutako

6. Jone M. Hernández Gizarte Antropologiako irakaslea da Balioen Filosofia eta Gizarte Antropologia Sailean (UPV/EHU). Jaime Altuna doktoregaia da sail horretan. Biak AFITeko (Antropologia Feminista Ikerketa Taldea) kideak dira. AFIT (Erreferentzia: IT1030-16) Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kulturako sailburuak finantzatutako euskal unibertsitate-sistemako ikerketa-talde bat da. 2016ko abenduaren 5eko ebazpenaren ondorioz taldeak 6 urtetarako onarpena eta babesa jaso du (2016-2021). Aipatutako deialdian 97 puntu jaso zituen (100etik) eta laugarrena geratu zen kalifikazio gorena (bikain) jaso duten lehenengo 10 taldeen artean. Mari Luz Esteban Galarza da AFIT ikerketa-taldearen zuzendaria.

nahaspila eta anabasa onartzea. Hori ikerketarako oztopoa baino ez zen. Zenbait unetan, porrota aurreikustera ere iritsi ziren bi ikertzaileak.

Materiala banatu zaie eta lanean hasi dira baina askoz dispartsoagoak daude. Esan daiteke, gutxi batzuk dinamikan sartu direla eta gainontzekoak, oso-oso aztoratuak, bestelako gauzak egiten ari direla: baloiekin jolasten, beraien artean oilartuta, koltxonetetan etzanda mugikorrekina... (Jaimeren egunerokoa, 2015-10-24).

Harik eta anabasa bera ikerketa-objektu bihurtu zuten arte.

Beste garai batean agian desesperatuta egongo nintzen gauzak uste nuen bezala ateraz zirelako. Baina kasu honetan (...) lortu dut beste irakurketa bat egitea, eta (...) uste dut lagungarria dela zentzua emateko egin dugunari.

Gazteak, nerabeak bere «egoera» naturalean ikusteko aukera izan dugu, informalidade guztiarekin, espontaneitate guztiarekin, egoera gordin batean (...). Ez ikasgelan txintxo-txintxo (...). Ez, lagun artean, euren munduan. Hori nahiko pribilegioa badela iruditzen zait. Hor dago dagoena, eta hor egon gara ikusteko (Joneren egunerokoa, 2015-10-24).

Goian jasotakoa ez da fikziozko kontakizun bat, bi ikertzailek, bi antropologok bizi izandakoan oinarritua dago. Testu hau sinatzen dugunok gara bi antropologo «inuzente» horiek. Espresio horrekin keinu bat egin nahi diogu Nigel Barley-k 1989an argitaratutako *El antropólogo inocente* liburuari, antropologoaren lanbidea modu umoretsu batean zirriborratzen duen testu famatuari.

«*Gu Gazteok*» izeneko ikerketa Euskara Aholku Batzordeko Gazteriaren Batzorde-atal Bereziaren eskariz egindako lan bat izan da, batzorde horretan, 2015eko ekainaren 17an, gazteen eta euskararen arteko lotura ikertzea adostu baitzen. Lekuan lekuko lana 2015eko irail eta 2016ko otsail bitartean burutu zen eta bertan Lasarte-Oria, Lezo eta Pasaia 12 eta 14 urte arteko 105 gazte parte hartu zuten. Ikerlanaren nondik norakoak, emaitzak, ondorioak eta Euskara Aholku Batzordeko Gazteriaren Batzorde-atal Bereziak horien inguruan egindako proposamenak «*Gu Gazteok*» izeneko argitalpenean aurkitu daitezke. Argitalpena zein ikerlana Eusko Jaurlaritzak bultzatu eta finantzatu ditu. Egiten ari ginela osatutako egunerokoetan jasotako hitzak ekarri nahi izan ditugu, kapitulu honetan landu nahi duguna irudiztatzeko balio dutelakoan.

«*Gu Gazteok*» ikerlanak hainbat ondorio mahaigaineratu ditu, eta horiek hausnarketa interesgarriak bidea ireki eta irekiko dute. Halere, kasu honetan azterlanak eman duenaz aparte, azterlanaren inguruan izandako esperientzia jarri nahi dugu erdigunean. Egile biok ibilbide luze xamarra dugu euskara eta gazteen arteko harremanak aztertzen, baina azken ikerlan honek ahalbidetu digun gogoeta dela-eta, mugarriztat jotzeko arrazoiak ematen dizkigula uste dugu.

Horren ildotik, testu honetan gazteekin ikasitakoa azaldu eta euskara eta gazteen arteko binomioaz dugun ikuspegia aurkeztu nahi dugu. Horretarako lau atal

jorratuko ditugu. Lehenengoan, orokorrean, ikertzaileok gazteekiko izan ohi dugun ikuspegiak eta jarreraz mintzatuko gara. Bigarrenean gazteak bilakatuko ditugu protagonista, hainbat planteamendutatik aldarrikatzen ari den (gazteen) agentziaz hitz egiteko. Hirugarren atalean gazteek gazte bezala (nagusiki aisialdian) egiten dituzten praktiketan sakonduko dugu «*Gu Gazteok*» ikerketak horren inguruan jaso duena erakusteko. Amaitzeko, laugarren atalean gazteen egunerokotasuna eta ohiko dinamika arakata, praktika horiek eta hizkuntza lotzen saiatuko gara, egun euskara eta gazteek ari garela, mahai gainean dauden zenbait erronka zirriborratzeko.

1. GAZTEAK IKERTZAILEEN BEGIRADAPEAN

Kultura gehienetan adina gizarte-antolaketaren oinarria da eta pertsona bakoitzaren kokapen soziala jaio den unetik pasa den denboraren arabera da. Mendebaldeko kulturari bizi-eraketa modu linealean gauzatzen da, heldutasuna bizi-helmuga bihurturik. Iruditegi sozial horren arabera, heldua da erreferentzia eta ereduak: haurrek, nerabeek eta gazteek iritsi (heldu!) behar duten tokia. Baina bizitzan zehazten diren etapak ez dira berdinak kultura guztietan, adin-tarte bakoitzari egozten zaizkion balio eta ezaugarriak ezberdinak direlako.

Gazteak dira, gure kasuan, protagonistak. Gaztaroak hitz egitea ez da gauza berria. Aristotelesek edo Platonek badituzte horren inguruko hausnarketa idatziak, baina ez dirudi XVIII. mendearen amaiera arte nerabezaroak gizarte-interes berezirik sortu zuenik. Rousseau hartu izan da nerabezaroaren teoria modernoak abiatu zituen egileak, *Emilio* idazlanean kapitulu oso bat adin-tarte horri eskaini baitzion (Santrock, 2011). Hala ere, XX. mendearen hasiera arte nerabezaroa ez zen garapen-etapa independentetzat hartu izan.

Asko laburbiltzea bada ere, esan daiteke nerabezaroaren inguruan bi ikuspegi nahiko antagonikoak nagusitu direla. Batetik, ikuspegi biologizista. Horretan lerratatutako egileek nerabezaroa gizakiaren garapenaren etapa gisa kontsideratzen dute, arrazoi psikologiko eta genetikoengatik modu naturalean gertatzen dena. Horien arabera, nerabezaroari lotutako ezaugarriak berdin agertzen dira ezaugarri kulturalak edozein direla. Bestetik, soziologia eta antropologiaren ikuspegiaren arabera, kulturak eta une sozio-historikoak berebiziko garrantzia dute nerabezaroaren konfigurazio eta ulermenean.

Gaur egungo ikertzaileak bi ikuspegi horien artean kokatzen dira. Jaume Funes-ek (2005: 78), esate baterako, ezaugarri fisiko eta psikologikoak onartuta, nerabezaroa testuinguruaren arabera produktu bat dela dio. Haren ustez, hiru dira nerabeengan eragin handia duten faktoreak: 1) garai historiko zehatzak; 2) espazio-, lurralde- edo ingurune-aniztasuna; eta 3) beste pertsonekin duten elkarreragina (*ibid.*). Ikuspegi horri jarraituz, eta, bide batez gure kokapena finkatuz, garbi adieraz dezakegu nerabezaroa ez dela gizarte eta garai guztietan finko eta komuna den eboluzio-etapa naturala, oinarri biologikoa duen eraikuntza kulturala baizik.

Aipatu dugun bezala, Mendebaldeko gizarteetan bizi-arteak modu linealean irudikatzen da, heldutasuna bizi-helmuga bihurturik. Ikuspegi horren arabera, nerabezaroa eta gaztaroa heldutasunerako trantsizio-garaitzat hartzen dira; haur izateari utzi eta heldu bihurtu arte pasa beharreko etapa. Nerabezaroa horrela ulertuz gero, beraz, garrantzia ematen zaio aro horrek heldutasuna lortzeki begira duen iragate-izaerari.

Ezin da ukatu nerabezaroan eta gaztaroan aldaketa garrantzitsuak gertatzen direla, eta, hortaz, trantsizio-garaiak direla. Baina, era berean, aro horiei ematen zaien igarotze-izaera hori arazotsua bihurtzen da. Klaudio Duarte soziologoaren ustez, nerabeen edo gazteen identitatea irudikatzen da «bila» dabilen identitatea legez, horrek dakarren gutxiespenarekin (Duarte, 2006: 15; in Fernandez, 2016). Ondorioz, Modernitateak hain gustukoa duen sailkapen dikotomikoaren jokoan, haurrak, nerabeak eta gazteak ez-helduak kontsideratzen dira, helduen mundutik banandua daudenak.

Haurra eta nerabea bukatu gabeko zerbait gisa ulertzen da, pixkanaka bete behar den hutsik dagoen ontzi bat bezala. Haiek «oraindik ez» taldekoak dira eta helduak «dagoeneko bai» taldekoak dira (Casas, 2006: 40). David MacDougallek dioen bezala, helduentzat haurrak bukatugabeko izakiak dira (adult-in-waiting), sozializazio-prozesuan eraikitzen ari direnak (MacDougall, 2005: 70). Horrela, helduok ahaztu egiten dugu sozializazioa etengabeko prozesua dela, bizitza osoa irauten duena eta gizakiak hasiera-hasieratik izaki sozial gisa funtzionatzen duela. Haurtzaroaren eta nerabezaroaren trantsizio-izaera horrek, beraz, gizarte-mailaketa eta botere-harreman bat ezkutatu du, eta mailaketa sozial horren barnean, gorputz umore posizio eta aukera berezituak eskuratzen dituzte (Fernandez, 2006). Botere-harreman hori izendatzeko Duartek «helduzentrismo» hitza erabiltzen du (Duarte, 2012: 120 in Fernandez, 2016). Hizkuntzak oso garbi adierazten digu haurtzaroaren kontzeptio hori: adingabeak esaten diegu 18 urte bete ez dituztenei.

Haurrari eta nerabeari ematen zaien etorkizuneko izakiaren funtzio horrek, bestalde, arduraz betetzen du haien motxila, «carrying on their shoulders all the hopes of the adult world» (MacDougall, 2005: 67). Hau da, agentziarik onartzen ez bazaie ere, gizarte hobeagoaren etorkizuneko esperantzak bete behar bihurtzen zaizkie. Horrela egiten da, adibidez, kapitulu honen oinarrian dagoen gaian: euskararen biziberritze-prozesuan. Egoera haiekin hobetuko dela espero da, gainontzeko adin-tarteen ardura nolabait arinduz (MacDougall, 1998: 78).

Analisia gurera ekarrita, eta *BAT Soziolinguistika Aldizkariak* orain arte argitaratutako zenbakiei erreparatzen badiegu, konturatuko gara badi-rela hamarkada pare bat gazte euskaldunen inguruan hausnartzen ari garela. Gazteen hizkuntza-erabileraren, erabilera eta motibazioa ohiko kezka-gai bilakatu dira. Korapilo horiei aurre egin nahian saiakera anitz egin dira. Batzuetan gazteei eurei inkestak luzatu zaizkie, beste batzuetan eztabaidan jarri ditugu. Finean, hortik sortutako materialak, emaitzak, portzentajeak, ondorioak... hizpide izan dira hainbat jardunaldi, topaketa

edota hitzalditan. Baina bide horretan egindako ahalegin gehienak, guztiak ez badira, helduen ikuspegitik eta beharretatik egin dira. Helduok prestatu eta bideratu ditugu galdetegiak. Helduok jaso eta aztertu ditugu datuak. Helduok atera ditugu ondorioak eta helduok diseinatu ditugu etorkizunari begirako proposamenak zein egitasmoak.

Ondorioz, prozesu horretan gazteek nahiko paper pasiboa izan dute. Ikertzaileontzat gazteak ikerketa-objektu eroso izan daitezke, tentagarria: normalean eskura izaten ditugu gazteak, denbora eta gogoa adierazten ohi dute parte hartzeko. Ildo horretatik doa, hain zuzen ere, Joan Pujolar-ek egindako hausnarketa (2008). Egileak gazteek hizkuntza-plangintzaren ikuspegitik sortzen duten ikusmira (eta hainbatetan egonezina) izan du sarritan mintzagai. Haren ustez bi dira fenomeno horren arrazoi nagusiak (Pujolar, 2008: 1). Alde batetik, gazteak, hau da hiztunen belaunaldi berriak, etorkizunerako haziak kontsideratzen dira normalean —MacDougallek azpimarratu duen moduan— eta haien parte-hartzea ezinbestekoa da hizkuntza gutxituen berreskuratze-prozesuetan. Beste aldetik, dio Pujolarrek, gazteak beste populazio talde batzuk baino eskuragarriagoak dira.

Arrazoi horiek direla-eta, uste dugu gazteen inguruko ikerketen inflazioaren arriskuan eror gaitezkeela. Etengabe hitz egin daiteke gazteek euskararekiko dituzten harremanez, jarreraz, iritziez... bukaeran ondorio antzekoak nabarmentzeko. Joera horri aurre egin eta nolabaiteko jauzi kualitatibo bat eragiteko asmoz, «*Gu Gazteok*» ikerketan ikasitakoaren artean bi aspektu nabarmendu nahiko genituzke. Alde batetik, kontuan hartu beharko genuke ikertzaile gisa aritzen garenean egituratzen ditugun ezagutzek eta jakintzek errealitatea sortzen eta birsortzen ere laguntzen dutela. Alegia, gazte horien errealitatean ikertzaileok, hizkuntza-teknikariok, helduok... egituratutako diskurtsoak, irudiak, mezuak... ere eragin bat izan dute eta dutela, eta haiekin elkarriketan ari direla etengabe (onartzeko, eztabaidatzeko, eraldatzeko, berrinterpretatzeko...). Baina, hori horrela izanda ere, ez diogu arreta eskaintzen gazte horiek egoera soziolinguistikoan duten parte hartzeari (horretaz dakitenaz, pentsatzen dutenaz, egiten dutenaz...). Ildo horretatik bereziki iradokitzailea iruditzen zaigu Richard Henne-Ochoa eta Richard Baumanek egindako proposamena (Henne-Ochoa eta Bauman, 2015: 129):

(...) showing children and youth as active agents in the construction of language ideologies and conceptions of sociolinguistic organization (...) we demonstrate how members of a speech community experience language shift and revitalization in a specific situational context.

Bide beretik doa Barbra A. Meek-ek egindako proposamena (Meek, 2007 in Henne-Ochoa eta Bauman, 2015: 130), berriz ere umeak eta gazteak erdigunean kokatzera gonbidatuz:

(...) children are portrayed as passive observers rather than active participants in a shifting sociolinguistic landscape. Instead (...) we should ask, how are novices, especially children and youth, interpreting or conceptualizing the sociolinguistic conditions.

Hiru hamarkada pasa dira hezkuntza-ereduak (A, B eta D) martxan jarri zirenetik eta oso gutxi dakigu eredu horien pean hazi eta heziak izan diren gazteen esperientziez eta iritziez. Inertzia edo joera bat —hizkuntza-politika ezberdinek jomuga duten talde estrategikoen «desagerpena» erakusten duena— beste testuinguru soziolinguistiko batzuetan ere antzematen ari dena (Henne-Ochoa eta Bauman, 2015; Lamarre, 2013; Selleck, 2016).

Bestetik, azpimarratu nahi dugu, jabetu garela bereziki aberatsa dela ikerketa-objektu bilakatzen ditugun hiztun horiekiko harremana hausnarketaren erdigunean kokatzea. Gure ustez, harreman hori funtsezkoa da ahalbidetzen duelako hiztunak errealitatearekiko duen jokaera, jarrera edota posizionamendua hobeto ezagutzea, eta, ondorioz, hobeto aztertzea, ulertzea eta azaltzea. Neurri handi batean, ikertzaile gisa lortu dugun agentzia ikerketa-objektua diren «horiekien» partekatzeaz ari gara, bi aldeok aztergai den errealitatearen partea garelarik.

Gazte gehienak kanpoan dabilta baina gela txukuntzen ari ginen bitartean batzuk barrura sartu dira eta aulkietan eseri dira. Guztira zortzi mutil eta bi neska daude. Begiralea eurekin eseri da eta hizketan hasi dira. Nik alde egiteko asmoa nuen, baina hurbildu naiz eta beraien ondoan eseri naiz. Eskolari buruz hitz egiten ari dira, gehien bat irakasleak kritikatzeko, baina nahiko txantxa giroan: irakasleen izaera, jartzen dizkieten ezizenak, pasadizoak, zigorrak, bihurrikeriak... Neska bat da gehien hitz egiten duena eta gainontzekoak adi entzuten diote eta tarteka elkarriketan sartzen dira. Begiraleak gazteen institutu berean ikasi zuenez bertako irakasle asko ezagutzen ditu, beraz, monitoreak elkarriketan oso integratua dago. Nahiko altu hitz egiten dute, baina elkarriketa bat da. Gaurko saioan elkarriketa bat sortu den une bakarra dela sentsazioa dut eta gustura nago. Isilik nago, beraien artean eserita, eta adi entzuten diet. Ez dirudi ni bertan egotea axola zaienik. Nirekiko nahiko konfidantza hartu dutela iruditzen zait eta begiraleekin duten harremana nirekin ez badute ere, bertan egotea arazorik gabe onartzen dutela uste dut. Hiru mutil, mugikorrarekin dabilta eta tarteka elkarriketan sartzen dira. Piska bat hareago hiru mutil beste begiralearekin hitz egiten ari dira. Lehen oso aztoratuak zeuden mutilak dira, baina orain lasai daude monitorearekin hizketan. Giro atseginagoa da orain dinamikak antolatzen aritu garenean baino. Luzez egon gara elkarriketa giro horretan, eta lehen egunean nituen zalantzak desagertu zaizkit.

Alde egiteko ordua iritsi da. Dena txukun utzi dugu eta kanpora atera gara. Kotxe aldera abiatu naizenean begiraleak eta gazteak agurtu ditut. Nerabe batek galdera luzatu dit «ez zara gehiago etorriko?» Agian berriro itzuliko naizela esan diet baina, printzipioz, ikerketarekin bukatu dudala esan diet. Berriro agurtu dira «Agur, Jaimeeee!»...

(...) nerabeekin antropologia lana egitea polita dela pentsatuz, azken bi hilabeteetan behaketa lana egiten egon naizen tokitik aldendu naiz (Jaimeren egunerokoa, 2015-12-04).

Posible izan den neurrian, «*Gu Gazteok*» ikerketan, *colaborative approach* (Lamarre, 2013: 13) edo hurbilpen kolaboratiboaren alde egin dugu eta pozik gaude lortutako emaitzekin. Baina horretaz laugarren atalean mintzatuko gara.

2. GAZTEAK (ERE) PROTAGONISTAK: «GU GARA JOKALARIAK»

Aurreko puntuan nabarmendu dugun moduan, hiztun gazteek (ere) duten agentzia aitortzea funtsezkotzat jotzen dugu, hortik abiatuta ikerkuntzarako bide berriak ireki daitezkeela uste dugulako. Hasteko, horrek euskararen jolastokian aritzen diren parte-hartzaileen artean paper ezberdinak banatzea ekarriko luke, ardurak eta erantzukizunak (bir)banatuz. Ariketa honetan inplikazio epistemologiko zein teorikoak daude. Baita metodologikoak ere, testu honetan zehar erakusten saiatuko garen moduan.

Baina atal honetan, gure gazte hiztunak (euskararen jolastokian aritzen diren horiek) zeintzuk diren definitu nahi dugu, soziolinguistikaren eremuan bada ere, beste ezer baino lehen gazteak direlako. Hortik hitz egiten dute —gazte gisa— eta hortik entzun behar zaiela uste dugu.

Ikerketaren abiapuntu gisa gurean nerabe edo gazte izatea zer den jakitea interesgarria iruditu zaigu. Nerabeek euren buruak nola ezaugarritzen dituzten, nola definitzen duten gazte izatea... abiatzeko oinarri sendoa dela uste dugu. Horretarako, Carles Feixa-k egindako lan etnografikoa eta proposatutako markoa oso baliagarria da, gazteek helduen mundutik bereizteko talde-identitate autonomoak nola sortzen dituzten azaltzen digulako. Egile horren arabera, gaztetasunaren inguruan azken bi mendeetan hiru eredu edo narrazio mota eratu dira Mendebaldeko gizarteetan (Feixa, 2011: 107). Lehena, Tarzan sindromeaz izendatua, Rousseauarekin abiatu zen. Eredu horren gaztea zibilizatu beharreko «basati ona» litzateke. Bigarren eredu, XX. mendearen bigarren zatian sortu zen eta Peter Pan sindromeaz izendatzen du. Narrazio horren nerabea «iraultzailea» litzateke; helduen aurka matxinatzen da, eta gizarte heldu horretan parte hartzeari uko egiten dio, «hobe da gaztea izatea (edo gazte-itxura edukitzea) heldua baino» (*ibid.*: 108). Azkenik, Blade Runner sindromeaz izendatzen duen hirugarren eredu genuke. Azken urteetan sortzen ari den narrazioa litzateke, eta horren arabera nerabeak izaki artifizialak lirateke, helduei dieten obedientziaren eta haiengandik askatzeko duten beharraren artean nahastuta (*ibid.*). Gazte-kulturak, beraz, bigarren ereduarekin sortzen dira. *De jóvenes, bandas y tribus* liburuan Feixak gazte-kulturak honela definitzen ditu:

Las culturas juveniles son las maneras en que las experiencias sociales de los jóvenes son expresadas colectivamente mediante la construcción de estilos de vida distintivos, localizados fundamentalmente en el tiempo libre o en espacios intersticiales de la vida institucional (Feixa, 1999: 84).

Modu horretan gazteek onarpen identitario bat bilatuko lukete gotiko, heavy, emo, cani edo skato gisa agertuz. Gazte-kultura horiek ez dira homogeenak, ezta estatikoak ere, eta estiloen arteko trukeak ohikoak izateaz gain, mugak ez dira oso zurrunk. Feixak bost faktore zerrendatzen ditu gazte-kulturak sozialki egituratzeko: belaunaldia, generoa, klasea, etnizitatea eta lurraldea (*ibid.*: 87-96). Gizarte-baldintza horien arabera egituratzen dira gazte-kulturak espazio publikoan estilo zehatz

baten bidez agertzeko. Estilo zehatz hori definitzeko kultura-elementu ezberdinak konbinatzen dira. Feixak hauek azpimarratzen ditu: hizkuntza, musika, estetika, kultura-produkzioak eta jarduera edo erritu bereiziak (*ibid.*: 100). Hizkuntzak, beraz, garrantzia du gazteen talde-identitateak definitzeko:

Una de las consecuencias de la emergencia de la juventud como nuevo sujeto social es la aparición de formas de expresión oral características de este grupo social en oposición a los adultos: palabras, giros, frases hechas, entonación, etc. Para ello los jóvenes toman prestados elementos de sociolectos anteriores (...) pero también, participan en un proceso de creación de lenguaje (*ibid.*: 101).

Hizkuntzak gazteen identitatearen agerpen sozialean duen garrantziaz aritu gara aurretik (Hernández, 2005), hizkuntza non, noiz eta zenbat ikusteaz gain, hizkuntza bat edo beste erabiltzen dutenean, gazteen helburuak zein diren aztertzea garrantzitsua dela nabarmentzeko. Izan ere, nerabeen artean zerbait komunikatzeak baino norbera komunikatzailea izateak garrantzi handiagoa du. Bilbon nerabeekin egindako ikerketa horren emaitzetatik, «*Gu Gazteok*» ikerketarako garrantzia eduki dezketen hainbat hausnarketa baliagarriak zaizkigu. Batetik, uste dugu nerabezaroa gatazka-garaia dela eta gatazka horrek gaztetxoek hizkuntzarekin duten harremanean ere isla du. Bestetik, nerabeak hezten ari direla ohartzen dira eta prozesu horri hizkuntza-erabilera, -jokaera eta -jarrera ezberdinak dagozkiola badakite: umetan izandakoak ez dira gaztaroan baliagarriak. Horrekin lotuta, helduek sortutako eta hizkuntzaren inguruan garatutako diskurtsoak ez dituzte gustuko: batzuek zuzenean aginduarekin identifikatzen dituztelako; beste batzuek identifikazio politikoarekin lotzen dituztelako; azkenik, beste multzo batek, egunerokotasunean sumatzen ez duten errealtate batekin lotua ikusten dituztelako.

Jaso dugunaren arabera, egungo gazteen artean euskara pisu gutxiko aldagaia da. Indar oso gutxi du egun euskarak gazteen unibertsoan sartzeko eta irmoki txertatzeko. Ikuspuntu horretatik, eta aurreko hamarkadekin konparatzen badugu, badirudi euskarak egungo gazte-kulturak osatzeko eta sendotzeko gaitasuna galdu duela. Horretaz hain zuzen ere, hurrengo atalean sakonduko dugu, momentuz «*Gu Gazteok*» ikerketan parte hartu zuten nerabeek euren buruaz egiten duten deskribapenaren trazak ikusiko ditugu.

Ikerketan parte hartu dutenek gaztetasuna ezaugarri positiboekin lotzen dute: politikak, modernoak, adiskideak, umoretsuak, irribarretsuak, kirolariak... Edertasuna gaztetasunaren ezaugarri nabarmen gisa agertzen da eta gorputzaren garrantzia agerikoa da: kirola, argazkiak, itxura fisikoa... Sexualitateari erreferentzia egitea ere oso ohikoa da. Badirudi, nerabe horiek bat egiten dutela Mendebaldeko egungo kulturen hain txertatua dagoen gaztetasunaren balioarekin, eta hari lotutako ezaugarri nagusiekin. Horren arabera, beraz, Feixak deskribatutako Peter Pan sindromearen ereduaren bereizgarriek (1999: 108) garrantzi handia dutela ondoriozta genezake.

Bestetik, nerabe hauek helduarotik baino haurtzarotik gertuago daudela sentitzen dituzte euren buruak. Izaera-kontuetan alaitasunarekin lotutako ezaugarriak

haurrekin banatzen dituzte, nahiz eta praktiketan aldaketak sumatu: jolasa pixkanaka desagertzen doan jarduera da, telebista askoz gutxiago ikusten dute... Helduen izaeraren ezaugarriak deskribatzen dituztenean, ordea, alaitasuna desagertzen da honelako hitzak azalduz: kezka, arazoak, lana, ardura, seriotasuna, hausnarketa, kexak, haserreak, gaixotasuna... Horretan ere, beraz, Peter Pan sindromearen ereduarekin bat egingo lukete: «Hobe da gaztea izatea (edo gazte-itxura edukitzea) heldua baino» (Feixa, 1999: 108).

Halaber, gazteen identitatea kirolarekin eta festarekin oso lotuta agertzen da. Kirola modu generikoan aipatu da gazteen ezaugarri gisa eta ikerketan parte hartu dutenen artean oso ohiko eta garrantzizko praktika da, aurrerago ikusiko den bezala. Festarekin lotutakoak ere nabarmentzen dira (martxa, festa, parranda, moxorroa, mozkorra...), nahiz eta adin honetako nerabeen egunerokotasunean ez den hain nabarmenki praktikatzuten jarduera: herriko eta oso gertu dauden herrietako jaietara besterik ez dira joaten.

Esperokoa zen moduan, taldeak gazteen identitatearen autopertzepzioan eragin handia duela jaso dugu. Nerabeek pareen taldeari, adinkideei, garrantzia handia ematen diote, eta identitatearen autopertzepzioan funtsezkoak dira. Elkarrizketa informaletan jasotako aipamen ugarietan ikus daiteke fenomeno hori: «batuta gaude», «denak adiskideak gara», «lagunekin ondo pasatzen dugu». Eskola eta etxea, aldiz, euren egunerokotasunean eta behatu ditugun elkarrizketa informaletan presente badaude ere, gutxitan aipatzen dituzte gaztetasunaz hitz egitean.

Nolanahi ere, ikerketa honetan ez da gazte-kultura ezberdinak (talde, tribu...) daudela antzeman. Talde-identitatea zehazteko Feixak definitzen duen estiloa ez da ageri (1999: 97) eta talde antagonisten aipamenak oso urriak izan dira. Ziur aski, ingurune honetan «tribu» eta talde-identitate ezberdinduagoetan banatzeko joera adin horretatik aurrera (16-17 urte) hastea ohikoagoa da.

Euskal Herrian ohikoa izaten den bezala, gure ikerketaren subjektuen kasuan ere kuadrillak dira lagun taldeak osatzeko gizarte-egitura informalak. Nerabearoa une gakoa izan ohi da kuadrilla hauen osaketan eta ikerketa parte hartu dutenak horrelakoetan antolatuak daude. Itxaro Artolak ondo zehazten duen bezala, «kuadrillak antolaketa zehatz eta itxiak izaten dira. Ikusi ez arren, sentitzen diren paretak dituztenak. Lagun kopuru zehatz baten bilgune izaten direlako; lagun horiek aisialdirako eratu duten berezko gunea; berezko ohitura eta arauak dituen; baita linguistikoak ere» (Artola, 2013: 79).

Beste eragile batzuk gutxietsi gabe, esango genuke lagun taldeen osieran nabarmen eragiten duten bi ezaugarriak adina eta sexua (mutiledo neska kontsideratuak diren pertsonak) direla. Urte berean jaiotako neskek alde batetik eta mutilek bestetik osatzen dute kuadrilla. Sexua taldeak egiteko ezaugarri erabakigarria da, zenbaitetan elkartzen badira ere, neskak neskekin eta mutilek mutilekin taldean ibiltzeko joera oso orokortua dago. Horren arabera, beraz, ikus daiteke ikerketa honetako kuadrilla

guztiak klasea, etnizitatea eta lurraldea partekatzen dituztela, baina belaunaldia eta generoa taldeak egituratzeko ezinbesteko elementuak direla.

Ikusi dugunaren arabera, hizkuntza ez da kuadrillak osatzeko aldagai garrantzitsua. Hizkuntza-nortasunari dagokionez, nerabe hauentzat euskara ez da agertzen gazte-identitatearen parte zentral gisa. Aurretik Bilbon egindako ikerketan ondorioztatzen genuen bezala, hemen ikertutako nerabeen artean ere euskara pisu gutxiko aldagaia da euren burua definitzeko edo aurkezteko orduan (Hernandez, 2005).

Lerro hauetan antzeman daitekeen moduan, ikerketan zehar saiatu gara «gure gazte» horiek hobeto ezagutzen, ez hainbeste (edo ez bakarrik) euskal hiztun gisa, (euskal) gazte gisa baizik. Euren buruaz duten ideia funtsezkoa da hiztun horien identitatea ezagutzen hasteko. Horrekin lotuta, behar-beharrezkotzat jotzen dugu aztertzea gazte horiek gazte bezala garatzen dituzten praktikak, horretan islatuko direlako bereziki euren (hizkuntza) nahiak eta gogoak, baina baita euren (hizkuntza) hutsuneak eta estrategiak ere, norbanakoarenak zein taldekakoak.

Lehentasuna ematen diogu praktika horiei erreparatzeari, bertan ikusiko dugulako zein diren gazte hauen hizkuntza-baliabideak zein egunerokotasunean hizkuntza ezberdinei ematen dieten erabilera (kasu honetan gartzelaniari eta euskarari). Izan ere, ezin dugu ahaztu gazte hauek jada elebidunak direla eta ohituta daudela, txiki-txikitatik, hizkuntza-egoera ezberdinak kudeatzen, hizkuntza-egoera ezberdinekin negoziatzen. Zentzu horretan, uste dugu Patricia Lamarrek Montrealeko gazte elebidun zein eleaniztunak deskribatzeko erabiltzen duen irudia gurerara ere ekar dezakegula (Lamarre, 2013: 2):

In effect their life in Montréal is much like a parkour terrain, a linguistic obstacle course that they navigate with considerable flexibility, while keeping a distance from the politics of language and identity in Québec, which has little emotional resonance for them.

3. GAZTEEN AISIALDI-PRAKTIKAK, HIZKUNTZEN JOLASTOKIA ATONTZEN

It's not always how you play the game, it's how you use the rules.

Hitz horiekin ematen dio hasiera Monica Heller-ek «Code-Switching and the Politics of Language» izeneko artikuluari (Heller, 1995: 158). Esanguratsua iruditzen zaigu oso, bertan, jokoa bera bigarren mailan geratzen delako, protagonismoa jokalarien eskuetan geratzen delarik. Horrek gogorarazten digu, euskararen jolastokian, hizkuntzek baino horien inguruan hiztunek garatutako arauak dutela garrantzia. Hizkuntzek, eszenatokian egonda ere, ez dute ezer ziurtatzen. Hiztunek horiekin egiten dutena (edo egiten ez dutena) da, azken finean, inportantea.

Gazteek, hizkuntza-erabilerari dagokionez, euren arauak dituzte. Ez daude inon idatzita, baina gauzatzen dituzten ekintza eta jardueren bitartez «irakur» daitezke.

Horregatik, funtsezkoa iruditzen zaigu praktika horiek jasotzea, eta aztertzea, bertan zenbait gako topatuko ditugulako. Horregatik, ikerketa honetan gazteek egunerokotasunean gauzatzen dituzten praktiketatik abiatzeko hautua egin dugu.

Adin honetako pertsonen praktikak hiru multzo handitan bana ditzakegu: 1) etxea; 2) eskola; eta 3) aisialdia. Argi dago eskolak eta etxeak nerabe hauen bizitzan garrantzi kuantitatibo eta kualitatibo handia dutela, baina, aurretik egindako ikerketa batzuetan agertzen den moduan, esparru horiek ez dira gehiegi agertzen gazteen elkarrizketetan. Aldiz, aisialdia da egungo nerabeen praktiken multzo garrantzitsua eta, ziur aski, haien talde-identitatearen osaketan garrantzi handiena duena, bertan garatzen baitituzte adinkideekin jardura nagusiak. Ikerketan aisialdi-praktikak nabarmen ageri dira nerabeen bizipenen kontakizunetan eta behatu ahal izan diren espazioetan. Aisialdiko praktika horien azterketa egiteko *Haur eta nerabeen aisialdi antolatua Gipuzkoan* argitalpenean (Berri-Otxoa *et al.*, 2003) proposatutako eskema erabili dugu.

3.1. Gune monitorizatuak

Kirola garrantzi handiko esparrua da. Zalantzarik gabe, eskolaz kanpoko jardueren artean nabarmenena da, bai praktikan, bai gazteen zaletasun aldetik ere. Nerabeen arteko hizketaldi informaletan asko errepikatzen den gaia izateaz gain, gazteen artean gehiengo batek kirolen bat praktikatzen du eskola-orduetatik kanpo. Horrekin lotuta beste datu bat nabarmendu behar da: futbola da presentzia handiena duen kirola. Hala ere, mutil eta nesken artean joera ezberdinak daude.

Nesken artean kirol-praktika ohikoa da, baina ez dago hain orokortua eta kirol-aniztasun handiago dago. Eskubaloia da gehien praktikatzen dena, eta saskibaloia eta futbola ere dezente aipatu dira. Horiekin batera beste kirol ugari ere agertzen dira: korrika, dantza, gimnasia erritmikoa, hipika, surfa... Mutilei dagokienez, ia guztiek futbola praktikatzen dute, eta batzuek, horretaz gain, beste kirolen bat ere egiten dute. Behaketetan oso argi jaso ahal izan dugu mutilek garrantzi handia ematen diotela futbolari, eta euren bizitzaren erdigunea dela agertzen dute: entrenatzeaz eta partidak jokatzearaz gain, futbol profesionala jarraitzen dute, mugikorretan partiden emaitzak jasotzen dituzte, aisialdi-tarteetan baloiarekin aritzen dira eta mutil arteko hizketaldien gai nagusia futbola da.

Hala ere, sakontzeko aukerarik izan ez dugun arren, badira beste bi joera nabarmendu daitezkeenak. Batetik, 16 urtetik aurrera kirol arautua uzteko joera; mutiletan eta nesketan ikusten dena, baina askoz nabarmenagoa nesketan. Bestetik, neskek kirola garrantzi txikiagorekin bizi dutela.

Kultura-jardueren presentzia apalagoa jaso dugu kirolarena baino. Ez dira kultura-jardurekin lotutako aipamen askorik jaso. Batzuk musikan, antzerkian edo dantzan aritzen badira ere, nerabe hauen kontakizunetan edo dinamiketan jasotako datuetan ez daude oso presente. Aisialdiko taldeei eta jardura antolatuei

dagokienez, Kuadrillategi programa da ageri zaigun bakarra. Programa hori gune monitorizatua izan arren, birziklatutako guneetara hurbiltzen den eredua dela ikusi ahal izan dugu. Egiten den herrietan arrakasta duen jarduera da, eta nerabeei zergatik hartzen duten parte galdetu diegu. Gehienbat, ondo pasatzen dutelako eta lagunekin hizketan eta jolasten egoteko tarteak eskaintzen dielako parte hartzen dute. Bada, gure ustez, beste elementu garrantzitsu bat honelako aisialdi-programetan: begiraleek gazteekin lortzen duten konplizitatea. Behatutako bi herrietan gazteek begiraleekin hitz egiteko joera oso nabarmena da. Begirale batek esan zuen bezala, «gazteek gauza asko kontatzen dizkirate, batzuetan gehiegi!». Gurasoei kontatzen ez dizkieten gauzak nirekin konpartitzen dituzte». Horrela, interesatzen zaizkien gaien inguruan elkarrizketa informal asko entzun ditugu: sexua, drogak, harremanak... Badirudi, nerabeek interesa duten gai horien inguruko informazio-beharra dutela, eta gurasoeekin eta irakasleekin nekez aipatuko lituzketen kontuez begiraleekin konfiantzaz aritu daitezkeela.

3.2. *Gune birziklatuak*

Ikerketan parte hartu duten nerabeentzat kalea da aisialdi ez-formalari dagozkion jarduerak egiteko erabiltzen duten espazioa. Adin bereko gazteekin partekatzen dituzte espazio hauek, lagun talde edo kuadrilla ezberdinek toki berean elkartzeko joera baitute: plaza, kale eta parkeetan. Haien deskribapenetan espazio horien deserosotasuna eta, zenbaitetan, asperdura ageri dira: «Neguan hotza pasatzen dugu kalean», «bankuetan egoten gara sin más». ‘Egon’ aditza asko errepikatu dute, eta egote horretan honelakoak aipatu dituzte: hitz egin, argazkiak atera, mugikorrarekin aritu, gozokiak jan. Lezon, adibidez, toki bakoitzean zer egiten duten galdetzean bat-bateko erantzuna «guztietan eserita egon!» izan da. Badirudi, hala ere, mutilek neskak baino gehiago mugitzeko joera dutela. Ikerketan parte hartu zuen mutil gazte batek bere mutil-kuadrilla definitzeko esan zuen moduan, «somos nómadas!, mugitzen gara». Nesken aisialdiaren mapa deskribatzean, horietako batek honela azaldu zuen: «Hitz egin eta txutxumutxuak kontatu». Hala ere, gune birziklatuetan mugimenduzko jarduera batzuk egiten dituztela jaso ahal izan dugu: baloi-jolasak, harrapaketa ibili, musika entzunez dantza...

Ez dirudi, bizi diren herrietatik asko aldentzen direnik, baina, hala ere, nesken artean asteburu batzuetan Donostiara joateko joera jaso dut. Hiriburuan bi jarduera egiten omen dituzte: argazkiak atera eta arropa-dendetan ibili. Nesken artean argazkiak ateratzea lagunarteko aisialdian ohikoa den jarduera dela jaso ahal izan dugu: behatutako talde guztietan horrekin lotutako aipamenak agertu dira. Azkenik, espazio birziklatu hauetan tarteka egiten duten beste praktika bat ere agertu da: festa. Aurretik aipatu dugun bezala, lehen egunean nabarmen agertu zen jarduera hori, nahiz eta euren herriko jaietatik aparte, oraindik, ez duten oso ohiko praktika.

3.3. *Berezko guneak*

Berezko guneak gaztetxoek aisialdirako sortutako eta berreskuratutako espazio eta denborak dira. Berezko gune hauek gazteen identitatearen osaketan garrantzi handia dute (Hernandez, 2011: 590), baina ikerketako nerabeek ez dute berezko gunerik ia erabiltzen. Ziur aski horren arrazoia adina da; gehienek lokala edukitzeko, gaztetxe moduko espazioan edo taberna-giroan ibiltzeko adina nahikorik ez dutelako. 16 urte dituztenen artean lagunartean lokala hartzeko joera dagoela dirudi. Hala ere, neska eta mutilen artean ezberdintasunak daudela adierazi dute eta elkarriketatu ditugun adin horretako mutilek lokala duten arren, neskek ez dute horretarako gurasoen baimenik jaso. Gazteagoak direnei gai honi buruz galdetuta, denek adierazi dute gogo handia dutela lagunarteak lokal bat alokatzeko, nahiz eta oraingoz zaila ikusten duten:

Lokala duten mutilei bertan egiten dutenaren inguruan galdetuta, nagusiki, bi motatako erantzunak jaso ditugu. Batetik, bideo-jokoetan jokatzan edo filmaren bat ikusten pasatzen dute bertan denbora. Bestetik, erre nahi dutenentzat toki pribatu eta aproposa omen da. Lokalen fenomenoak, egungo aisialdian gertatzen ari diren bi fenomenoekin lotzen dugu: pribatutasuna eta teknologizazioa. Batetik, egungo gazteek jarduera publikoen pribatizazioaren alde egin dute eta lonjen fenomenoak horren muturreko adibidea litzateke. Bestetik, teknologia «berriak» aisialdia egituratzeko eta kudeatzeko tresna garrantzitsuak bihurtu dira (Hernandez, 2011: 595).

Hain zuzen ere, pribatutasunaren alde ari den elementu garrantzitsua informazio-eta komunikazio-teknologiaren (IKT) arloa da. Horregatik, ez dugu nerabeen praktiken atal hau amaitu nahi ikerketa honetan IKTei buruz jasotakoa labur aipatu gabe.

3.4. *Informazio eta Komunikazio Teknologiak*

Feixak proposatutako Blade Runner sindromearen gazteek (gaztaroaren XXI. mendean sortutako eredu berria) gizarteratzeko eredu birtual baten beharra dute (2011: 108). Interneteko komunitate birtualaren agerpenarekin, gazteek ia derrigorrezkoa dute IKTen sarean murgiltzea, eta telefono mugikorra da horretarako tresna nagusia. «*Gu Gazteok*» ikerketan telefono mugikorrak nerabeen aisialdian erabateko presentzia dutela jaso dugu. Behatutako saioetan tresna horiek oso presente egon dira, eta adin honetako talde-dinamikan parte hartzeko beharrezkotzat jotzen dute. Erabilera hauek ematen dizkiete mugikorre: musika entzun, argazkiak atera, mezuen bidez komunikatu, futbol-partiden emaitzak jarraitu eta jokoetan aritu.

Oso esanguratsua egin zaigu behatu ditugun guneetan mugikorraren inguruan araudi bat ezarria zutela. Ikasturte hasieran Kuadrillategi programako begirale eta gazteen artean adostu zuten mugikorrak ez zituztela erabiliko. Hala ere, betetzen ez den araua da. Gazte askok etengabe erabiltzen zituzten mugikorrak, bai talde txikietan bai talde handietan zeudenean. Mezuak jaso eta bidaltzen zebiltzala zirudien. Gurekin zituzten zenbait elkarriketa informaletan ere mugikorra eskuetan edukitzea ohikoa zen: hizketan ari dira, baina era berean mugikorrari adi daude.

Itxuraz, mugikorraren bidez sortzen diren sare sozialetan egotea oso garrantzitsua da adin honetako nerabeentzat bizitza sozialaren erdigunean egoteko. Horren adibidea da jasotako elkarrizketa hau:

– M1: *Nik ez det ia erabiltzen mobila.*

– N1: *Bai! Ixo! Ez dezu edaten, ez zera ateratzen gauetan, ez dezu mugikorra erabiltzen, o sea!... Kar, kar, kar...Ez dezu erderaz hitz egiten...*

– M2: *Ez dauka vida sozialik* (Lezoko gazteak, 13-14 urtekoak)

Horrenbestez, nerabe hauen egunerokotasunaren praktikak laburbildu ditzakegu aisialdiko jarduerak garrantzia hartzen dutela esanez. Horien artean, kirola oso presente dagoen praktika da, nahiz eta mutil eta nesken artean joera ezberdinak nabari diren. Bestetik, nerabe hauentzat kalea da aisialdi ez-formalari dagozkion jarduerak egiteko erabiltzen duten espazioa. Azkenik, oso esanguratsua da telefono mugikorrekin nerabeen aisialdian duten erabateko presentzia.

Honaino «*Gu Gazteok*» ikerketak gazte hauen praktiken inguruan utzitako zenbait zertzelada. Argi dugu asko dagoela sakontzeko, baina bidean hainbat elementu garrantzitsu topatu izanaren sententzia dugu. Hipotesi moduan bada ere, ondoren laburbildu nahi ditugu.

4. «GU GAZTEOK» ELKARRIZKETA BAT HASI NAHIAN...

Hasteko, esan nahiko genuke ikerketak arrazoi ugari eman dizkigula hizkuntza-sozializazioaren kontzeptuak duen garrantzia azpimarratzeko.

Jakina denez, hizkuntza-sozializazioaren bidez pertsona bat komunitate jakin baten gizarte-bizitzan eraginkortasunez eta egoki parte hartzeko beharrezkoak diren ezagutzak, joerak eta jarduerak eskuratzen ditu (Kasares, 2014: 47). Prozesu hori haurraren harreman sozialak hasten diren unean abiatzen da eta gizon-emakumeen bizitza osoan jarrai dezake. Gure ikerketan argi ikusi dugu gazte hauek hizkuntza-sozializazio batean murgilduta egon direla eta daudela (egun ere), eta prozesu horren bitartez hizkuntza(k) (euskara zein gaztelania) tresna komunikatibo gisa bereganatzeaz gain, hizkuntzekin lotutako joerak, jokaerak, ohiturak, usteak, balioak..., alegia, hizkuntza-kultura bat ere garatu dutela.

Haur eta nerabeen sozializazioan etxea eta eskola garrantzi handiko guneak dira, eta azken hamarkadetan egin den euskararen biziberritze-prozesuan ezinbesteko papera jokatu dute bi gune horiek. Euskalduntze-prozesuan eskolak izan du paper garrantzitsuena, eta horrek ondorio batzuk ekarri ditu. Batetik, elebidunen artean gaztelania etxeko hizkuntza dutenen eta gaztelaniaz errazago aritzen direnen kopurua handia izatea. Bestetik, euskara eskolarekin identifikatutako hizkuntza izatea. Hain zuzen ere, bigarren aldagai hau oso argi agertu da ikertutako gazteen artean. Eskola euskaraz egiteko/ikasteko/aritzeko espazio gisa identifikatzen dute:

- GALDERA: *Ba al dago toki edo jardueraren bat euskerarekin lotzen dezuena?*
- M8: *Eskola igual, klasetan. Hoi da.*
- N12: *Ya, bai. Eskolan. Klasetan. Beti da «euskeraz hitz egin behar dezute hemen» (...) esaten dizute «euskeraz hitz egin, tio!». Euskerako klasean zaude, eh!». Gela barruan gero patioan ez (Lezo, 16 urtekoak).*

Etxearen eta euskararen arteko lotura, aldiz, pluralagoa dela jaso ahal izan dugu. Nerabe horien gurasoen artean hizkuntza-egoera ezberdinak daudenez, etxean hizkuntza-sozializazio prozesu ezberdinak bizi dituzte. Dena den, haurtzaroarekin konparatuz, bai eskola, bai etxea, pixkanaka garrantzia galtzen hasten dira aisialdian garatzen dituzten beste praktiken aldean, eta horrek isla argia du hizkuntza gizarte-prozesuetan.

Baina praktiken azterketan ikusi den bezala, ikerketan parte hartu duten nerabeen artean aisialdiak garrantzi handia du. Hain zuzen, azken urteetan euskararen inguruan egindako hainbat ikerketak aisialdian garatzen diren jardueren garrantzia azpimarratu izan dute. Horren adibide esanguratsuena Arrue izeneko ikerketa da (Eusko Jaurlaritza, 2013). Bertan ondorioztatu zuten DBH2n hizkuntza-erabilera eskolaz kanpoko jarduera antolatuetan dela ikasleen eskolako erabilera orokorrean garrantzi handiena duen aldagaia. Beraz, eskolaz kanpoko hizkuntza-giroak eskolaren baitako erabileran duen zeharkako eragina handia da (Eusko Jaurlaritza, 2013: 61). Horrek bat egiten du aurretik azpimarratu dugun beste ideia batekin: aisialdia da gazteen identitatea osatzeko ezinbesteko gunea. «Gazteek, neurri handi batean, aisialdiaren bitartez eraikitzen dute euren bizimodua, izaera, diskurtso... euren gazte izateko era» (Hernandez, 2011: 591).

Hona hemen nabarmendu nahi dugun bigarren ideia. Gazte eta batez ere nerabeen identitate-osaketan —gazte-identitatean, alegia— funtsezkoa den gunean euskarak presentzia urria duela ikusi dugu, horren adierazle nagusietariko bat kirola izanik. Antzeko egoera gertatzen da nerabeek dituzten beste kultura-ekoizpenen kontsumoarekin. Jaso ditugun datuen arabera, nerabeek kontsumitzen dituzten kultura-produktu gehienak gaztelaniaz (nagusiki) edo ingelesez dira. Telebista, adibidez, gaztelaniaz ikusten dute:

- N12: *Telebista erderaz ikusten degu dena.*
- M7: *Nik euskeraz ikusten nun txikitari telebista ta, zen hoi Doraemon, Lazkao Txiki ta holakoak baino...*
- N12: *Ta uain ze ikusiko dezu?*
- M7: *... handitan hasten bazea ikusten: futbola gazteleraz, «Mujeres y hombres» hori gazteleraz, «La que se avecina» gazteleraz...azkenian ikusten dezu ta ikasten dezu.*
- N12: *Gazteleraz dena (Lezoko 16 urteko neska eta mutila).*

Zinema ere gaztelaniaz ikusten dute. Ikusi dituzten azken filmak zein diren galdetzean euskarazko pelikularik ez da azaltzen. Musika ere ez da asko agertu den

gaia, baina agertu denean ingelesezko eta gaztelaniazko musika aipatu dute nagusiki. Hau da, gaztetxo hauek entzuten duten musika bi hizkuntza horietan entzuten dute. Bestelakoa da musika-eskolarekin duten harremana: ikerketan parte hartu dutenek bertan erabiltzen duten hizkuntza euskara dela adierazi dute.

Azaldutakoaren ondorioz, esan dezakegu euskarak, egun, zailtasunak dituela gazteen identitatearekin bat egiteko, besteak beste, euskararekin loturiko «kulturalak» bat egiten ez duelako (euskal) gazteriak garatutako kulturarekin (gazte-kulturarekin, alegia). Hau esaten dugu, gazteek gazte gisa definitzeko erabiltzen duten aldagai nagusiaren eremuan —alegia, aisialdian eta aisialdiarekin lotutako praktiketan—, ez direlako garatu funtsezkoak diren elementuak euskara gazteen bizimoduan, praktiketan, diskurtsoetan, nahietan... txertatzen joateko. Aldiz, egun, hizkuntzaren ikuspegitik, aisialdia ihesbide bilakatu dela pentsa dezakegu. Hori euskal testuinguruarekin konparagarriak diren beste herrialde batzuetan gertatzen ari da, Galesen kasu (Selleck, 2016).

Charlotte Selleck-ek egindako lan etnografikoak argi erakusten digu eskolan oinarritutako ideologiak eta praktikek gazteengan sortutako eragina, jada aisialdiaren eremuan antzeman daitekeena (Selleck, 2016: 554):

I draw on the Youth-Club as a site that captures a component of young people's leisure time and leisure space, in order to explore the informal contexts and processes whereby young people can shape and manage their identities. It is such a space, away from parents and teachers, that significant aspects of young people's personal and social identities are affirmed, contested, rehearsed and re-worked.

Eta Selleckek berak azpimarratzen duenez, justu espazio horietan, eskolaz kanpoko espazio «aske» horietan, galesa arriskuan jartzen ari da: «(...) outside in the 'real' world the Welsh language is threatened on a daily basis» (*ibid.*).

Eskola eta eskolatik kanpokoa. Selleckek berak nabarmendu du bi espazio horien artean sortutako hutsunea («[...] a gulf between the increasing number of young people receiving their education through the medium of Welsh, and the levels of Welsh language use outside school» —Selleck, 2016: 561—) etorkizunari begira dagoen erronka nagusietariko bat dela galesa bezalako hizkuntza gutxitu batentzat. Horrekin lotuta, azken urteotan hizkuntza-politikak hartutako hainbat erabakiren ganean zalantzak agertzen ditu; izan ere, Galesen nagusitu den joera gazteen aisialdian esku-hartze zuzenagoa eta zorrotzagoa bultzatzea izan da. Horrek, Sellecken ustez, hainbat galdera uzten ditu airean: lortuko du horrek hizkuntza (galesa) «bizi» bat? Zein jarrera sorraziko ditu gazteen artean? Asaldutako dira gazteak eta politika horien kontra joko dute? Eta euren aisialdirako bultzatutakoa ez den beste hizkuntza bat (kasu honetan ingelesa) aukeratzen dutenak, baztertuak izango dira?

Gaude Selleckek planteatutako galderak baliagarriak eta aplikagarriak izan daitezkeela euskal soziolinguistikaren eremuan. Era berean, egileak egoera horren

aurrean duen jarrera biziki interesgarria iruditzen zaigu. Soziolinguistika kritiko baten alde eginez, egungo egoeraren konplexutasuna azpimarratu eta gero, «boterea» gazte-belaunaldien eskuetan uztearen aldekoa agertzen da: «(...) if the future of the Welsh language is ultimately down to younger generations, then power and control needs to be delivered to them» (*ibid.*).

Bestelako testuinguru batean, Québecen, Patricia Lamarre-k antzeko kezak partekatzen ditu. Horien aurrean egiten duen proposamenean Sellecken ideien oihartzuna soma daiteke. Hauxe dio Lamarrek: dinamizatu gazteen parte-hartzea (baita ikerkuntza-prozesuetan bertan ere), erreparatu egunerokotasunarekin lotutako praktikei (*linguistic repertoires in the day-to-day*), eta, batez ere, jokatu malgutasunarekin; izan ere, egungo munduan, eta batez ere gazteek ari garenean, ia ezinezkoa da hizkuntza, hizkuntza-identitatea zein hizkuntza-praktikak galdetegiek betetzeko eskaintzen dizkiguten «kaxatxoetan» sartzea.

Monica Heller-en ideia hartuta (Heller, 2007 in Lamarre, 2013: 12), Lamarrek 1960 eta 1970eko betaurrekoak aldatzera gonbidatzen gaitu. Gure (gaurko) munduan, hizkuntzak ez dira sistema itxiak, komunitate trinko bati guztiz atxikituta. Hizkuntzak gaur egungo munduan daude kokatuta, eta hizkuntza-identitateak beste ezer baino lehen malguak eta aldakorak dira. Azken finean, ezin dugu ahaztu sozialki eraikiak direla. Are gehiago —dio Lamarrek— kontuan hartu behar dugu hizkuntza, nazio eta estatuaren arteko lotura denbora eta espazio jakin (eta historiko) bati lotutako eredua dela.

Ikuspegi eta eredu teorikoak ez ezik, Lamarrek planteamendu metodologikoak ere eraldatzeko eskatzen du. Haren hitzak bereziki adierazgarriak eta argigarriak dira (Lamarre, 2013: 12):

A good deal of the massive corpus of research on language in Québec rests on the questions «which language do you use most often at home, at work, at play, in public interactions?» —with findings often invoked in political agendas and used to foment public alarm about the future of the French language. By seeing things through a competition and essentially assimilationist model, what has gone unnoticed and virtually unstudied is how linguistic resources are really being used in the everyday, as well as how the language dynamics and politics of identity in Québec are changing.

Gauzak horrela, «*Gu Gazteok*» ikerketak esperientzia horretan murgildu ginen «antropologo inuzentzi» betaurreko berriak janzteko beharraz ohartarazteaz gain, haur, nerabe eta gazteekin oraindik elkarriketa bat egiteke dugula gogorarazi digu.

5. BIBLIOGRAFIA

Artola, I. (2013): «Euskararen ainguralekuak Arrasateko gazteen hizkuntza-portaeran: zergatik eta non hitz egiten duten euskaraz», *Bat Soziolinguistika aldizkaria*, **89**, 61-83.

- Berrio-Otxoa, K.; Martínez, Z. eta Hernández, J.M. (2003): *Gaztetxoak eta Aisialdia. Etorkizuna aurreikusten (2001-2002)*, Soziologiazko Euskal Koadernoak, **13**, Eusko Jaurlaritza, Vitoria-Gasteiz.
- Casas, F. (2006): «Infancia y representaciones sociales», *Política y sociedad*, **43**, 1, 27-42.
- Euskararen Aholku Batzordea (2016): «*Gu gazteok*» 12-14 urteko gazteen hizkuntza egunerokotasunera hurbiltzeko ikerketa partehartzailea, Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, Eusko Jaurlaritza, Vitoria-Gasteiz.
- Eusko Jaurlaritza (2013): *Ikasleak hiztun. 2011ko Arrue proiektua*, Eusko Jaurlaritza, Vitoria-Gasteiz.
- Feixa, C. (1999): *De jóvenes, bandas y tribus. Antropología de la juventud*, Ariel, Barcelona.
- , (2011): «Juventud, espacio propio y cultura digital», *Revista austral de ciencias sociales*, **20**, 105-120.
- Fernández, I. (2016): *Nerabezarako maitasun bizipenen etnografia: Harremanen antolaketa, gorputz-lana eta heteroaraua Bilboko gatetxoan artean*, doktorego-tesia (argitaratu gabe), UPV/EHU.
- Funes, J. (2005): «El mundo de los adolescentes: propuestas para observar y comprender», *Intervención socioeducativa*, **29**, 78-102.
- Heller, M. (1995): «Code-switching and the politics of language», in Lesley Milroy eta Pieter Muysken (arg.), *One speaker, two languages*, University of Cambridge, New York, 158-174.
- Henne-Ochoa, R. eta Bauman, R. (2015): «Who Is Responsible for Saving the Language? Performing Generation in the Face of Language Shift», *Linguistic Anthropology*, **25-2**, 128-150.
- Hernandez, J.M. (2005): *Jolasgaraia. Gaztetxoak, hizkuntzak eta identitateen adierazpenak*, Soziologiazko Euskal Koadernoak, **16**, Eusko Jaurlaritza, Vitoria-Gasteiz.
- , (2011): «Baina gu ere gazteak izan ginen. Gazte euskalduna izatearen esanahia atzo eta gaur», *Euskera*, **55-2**, 579-607.
- Kasares, P. (2014): *Euskaldun hazi Nafarroan. Euskararen belaunez belauneko jarraipena eta hizkuntza sozializazioa familia euskalduneta*, Euskaltzaindia.
- Lamarre, P. (2013): «Catching “Montreal on the Move” and Challenging the Discourse of Unilingualism in Quebec», *Anthropologica*, **55**, 1-16.
- MacDougall, D. (2005): «Films of childhood» in David Macdougall (2005), *Film, ethnography, and the senses. The corporeal image*, 67-93.
- Pujolar, J. (2008): «La llengua i els joves», *Noves SL*, <<http://www.gencat.cat/llengua/noves/noves/hm08hivern/docs/pujolar.pdf>>.
- Santrock, J. (2011): *Adolescence*, McGraw-Hill, Boston.
- Selleck, C. (2016): «Re-negotiating ideologies of bilingualism on the margins of education», *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, **37-6**, 551-563.

Euskararen biziberritzea, familia eta aisialdia: eztabailarako puntu batzuk

Kike Amonarriz Gorria, Soziolinguista autonomoa

Liburuaren aurreko ataletan Paula Kasaresen eta Jone Miren Hernandez eta Jaime Altunaren hausnarketak eta proposamenak irakurri ahal izan ditugu. Liburu honen oinarrian dagoen Eibarko UEUko Udako Ikastaroan parte hartu genuenok bertan entzun ahal izan genituen eta berauek aintzat harturik, ideia horiek gure eguneroko lan eta egitasmoetan nola eta zein mailatan aplikatu daitezkeen aztertu genuen.

Horretarako, partaideak lau taldetan banatu genituen. Talde bakoitzak udalerrietako edo eskualdeetako hizkuntza-normalizazioan garrantzitsuak diren eragileetako baten papera hartu zuen. Partaideek, beraz, eragile baten rola hartu zuten eta bertan eman zituzten iritziak eta erantzunak eragile horien ikuspegitik eman zituzten. Hauek izan ziren lau taldeak:

- Udaletako euskara-teknikariak.
- Ikastetxeetako hizkuntza-normalizatzaileak.
- Euskara-elkarteetako kideak.
- Gazte-taldeetako partaideak: aisialdi-taldeak, gaztetxeak edo edozein gazte-taldetakoak.

4 taldeetan galdera-multzo berberei erantzun zitzaientzen, baina erantzunak bakoitzaren roletik abiatuta eman ziren; betiere ikuspuntu edo posizio hori galdu gabe.

Hauek izan ziren hausnarketa-gaiak edo galderak:

- 2016rako zuen erakundean esku artean duzuen egitasmoa edo ekintza zerrenda abiapuntutzat harturik edo zuen herri edo eskualdeko erakunde-eragileen urteko egitasmoa aintzat harturik (ezagutzen duzuenetik abiatu), zer utzi, zer aldatu eta zer erantsiko zenukete, gaur entzundakoaren arabera? Non dituzue zalantzak?
- Zein izango litzakete gaur entzun ditugun planteamenduak praktikara eramateko antolaketa-eredurik egokiena? Zein eragile eta zein gunetan koordinatu beharko lirateke udalerrri-mailan? Nork gidatu edo lideratu beharko luke horrelako egitasmo bat? Eta zuen multzoari dagokion

erakundearen barruan? Zertan aldatzen dira aukera horiek gaur egun dagoen egoeratik?

- Familian eta aisialdian euskararen biziberritzea sustatzeko esperientzia eta erreferentzia eredugarrien bila abiatuta, zein egitasmo, erakunde edo eskaintza nabarmenduko zenituzkete, maila lokalean nahiz nazionalean?

Taldeak osatzeko bederatzi bat aulkiko lau multzo osatu genituen, aulkiak borobileen jarrita. Talde bakoitzeko partaideak ausaz aukeratu genituen eta bakoitza bere taldera joan zen.

Talde bakoitza aipatu berri ditugun galderei erantzuten saiatu zen, horretarako izan genuen denboraz baliatuz, baina, orokorrean, galdera dezente geratu zen erantzun gabe. Aurrena, taldekide bakoitzak erantzunak pentsatu eta orri batean idatzi zituen. Ondoren, bakoitzak bere iritzia taldean azaldu eta talde bakoitzaren dinamizatzaileak erantzunak orri handi batean idatzi zituen. Jarraian, talde guztiak bat eginik, dinamizatzaile bakoitzak bere taldean ateratako ondorio nagusiak azaldu zituen eta hizlariekiko azken galdera-txandarekin amaitu genuen.

Taldeka jasotako emaitza nagusiak laburbilduko ditugu ondoren.

1. EUSKARA-ELKARTEETAKO KIDEEN PAPERAHARTU ZUEN TALDEA

Hizlariek aipatutakoaren ildotik, garbi geratu zen, gaur egun erabiltzen diren teoriak berrikusi egin beharko liratekeela aurrera begirako planteamenduetan. Ikuspegia birmoldatu beharra nabarmendu zen.

Horrekin lotuta, haurrak eta gazteak agente pasibo gisa irudikatzetik, agente aktibo izan daitezen lortu behar dela defendatu zen.

Euskara-elkarteetatik begiratuta lan-ildo hauek aipatu ziren:

- Gaian zerikusia duten eragileak saretu egin beharko lirateke euskara-elkarteak dinamizatzaileak izanik.
- Hitzaldian aipatu bezala, gazteei begira antolatzen diren ekimenak izan daitezke gazteengandik sortuak edo gidatuak. Azken horiek izan ohi dira euskara-elkarteen ardura, baina, nolanahi ere, ez lukete izan behar kanpo-interbentzio gehiegizko guneak. Bestalde, antolatzen diren jardueretan hobe euskararen helburua gehiegi esplizitatzen ez bada, haur eta gazteek ez dezaten pentsatu «Nik euskaraz egitera joan behar al dut?». Kasu horretan, atzera egin baitezakete.
- Hainbat egitasmoren bidez, belaunaldi desberdinak bateratzea lortu beharko litzateke.
- Iparraldean garrantzi handikoa litzateke haurrentzako aisialdi-aukera desberdinak proposatzea, eskaintza urria baita alor horretan.

- Herrien arteko harremanak sustatzea ere nabarmendu zen, herri desberdinetako partaideek elkar ezagutu dezaten eta harremanak sor daitezen.
- Egitasmo eredugarri gisa aipatu ziren Txatxilipurdi eta Kuadrillategi.

Bestalde, udalekiko, erakundeekiko eta beste eragileekiko harremanen inguruan aipatutakoak honako hauek dira:

- Euskara-elkarteek eta udalek jada antolatuta dauden kirol- eta aisialdi-ekitaldiez baliatu beharko lukete euskara bultzatzeko. Maila honetan, udalek funtzio garrantzitsua dute eta eskola-kirolarekin edo udako ekintzekin batera, esate baterako, «de facto» euskara bultzatu beharko lukete.
- Aisialdi-egitasmoetan instituzioek ere parte handiagoa izan dezakete, bai antolaketa aldetik baita diru-laguntzei dagokienez ere.
- Familia-transmisioan eragiteko euskara-elkarteak udalak baino eragile egokiagoak dira, baina bitarteko gehiago behar dituzte.

2. GAZTE-TALDE BATEKO PARTAIDEEN PAPER A HARTU ZUEN TALDEA

Talde honetako ondorioak gazteen ahotik eginda baleude bezala eskaini zizkiguten partaideek. Hauek izan ziren:

- Ez zaizkigu gustatzen bulegoetan diseinatzen diren planak. Nahi dugu gurekin egotea eta guri entzutea.
- 14 urte ditugu eta eragileak gara, baina ez ditugu baztertzen zaharxeagoak direnak; 16 urtekoak ere onartzen ditugu.
- Helburuak ez du izan behar euskaraz egitea, zerbait egitea baizik, eta gero euskaraz egingo dugu.
- Espazioak behar ditugu.
- Instituzioen aldetik bada hainbat ekimen, baina gazteei lokalak eta ematerakoan, hizkuntzaren gaia ez da normalean aintzat hartzen.
- Erreferentziazko liderrekin nahi dugu egon: RIPEko abeslaria, Athleticen jokalaria...
- Askotan ekintzak daudela esaten digute, baina gu ez gara enteratzen. Facebook-en gaude. Mesedez, sartu hor.

3. IKASTETXEETAKO HIZKUNTZA-NORMALIZATZAILEEN PAPER A HARTU ZUEN TALDEA

Hauek izan ziren ikastetxeetako hizkuntza-normalizatzaileen paperean jarri zirenen hausnarketa nagusiak:

- Gazteek izan behar dute protagonista.
- Helduak eta hezkuntzako profesionalak erlaxatu egin gara eta hizkuntzaren egoera sozialari buruz oso gutxi hausnartzen da.

Kontraesan bat ere nabarmendu zuten: denbora guztia gazteei begira gaude, baina, garbi dugu gazteak gure ispilua direla. Eta hala baldin badira, gazteei buruz horrenbeste hitz egin beharrean, agian, beste nonbait eragin beharko genuke.

Aurrera begira jorratu beharreko ildoen inguruan ideia hauek mahairatu ziren:

Eskola-orduz kanpoko lana da indartu beharrekoa.

- Ezer egin edo planteatu baino lehen, galdetu egin behar zaie gazteei.
- Haur jaioberrien gurasoei bidaltzen zaien materialaren bidalketa masiboen inguruan zalantza agertu da. Ez dago garbi bidalketa horiek nolako eragina duten.

4. UDALEKO EUSKARA-TEKNIKARIEN PAPERAHARTU ZUEN TALDEA

Bada talde guztietan errepikatu den ideia bat eta honetan ere azaldu dena: gazteen inguruan ari gara, eta gazteek ere izan beharko lukete ahotsa egitasmo hauek lantzerakoan eta bideratzerakoan.

Talde honetako kideen iritziz, abiapuntu gisa hartu behar da gaurko gazte gehienak euskaldunak direla. Baina hori horrela izan arren, oraindik ere jarduera asko erdara hutsez antolatzen eta eskaintzen dira. Denek garbi ikusten dute hor apustu bat egin beharko litzatekeela. Bidean aurkitu ohi den arazorik nagusietako bat boluntario erdaldunena da. Bere kabuz eta kobratu gabe ari dira, eta zenbait kasutan haiek dira egitasmo horietan dabiltzanak eta aurrera ateratzen dituztenak.

Bestelako proposamenak jarraian zerrendatuko ditugu:

- Gazteentzat erreferente diren espazioak (kirol- edo futbol-taldeak, esaterako) euskalduntzeko plangintza behar da. Plangintza horiek bideratzeko trebatzaileak jarri beharko dira, esate baterako, epe jakin batean kirol-talde bateko entrenamenduak euskaraz egin daitezen lortzeko.
- Duela hamarkada batzuk irakasleak euskalduntzeko apustua egin zen bezala, une honetan entrenatzaileak eta abar euskalduntzeko apustua egin beharko litzateke. Momentua da hizkuntza-politikaren indar handiena aisialdian eta eskolaz kanpoko esparruetan jartzeko.
- Gaztelekuak, Kuadrillategi eta tankera horretako egitasmoak aukera ederrak dira, batetik, gazteentzat eskola bera baino leku naturalagoak direlako, eta, bestetik, harremanak berauetan beste era batera planteatzen direlako. Puntu honen inguruan, nolanahi ere, eztabaida egon da, ea helduek antolatutakoak izanik, zein punturaino diren espazio naturalak edo ez.

- Horrelako eskaintzarik ez dagoen lekuetan kalea nola landu daitekeen planteatu da, baina ez da erantzunik jaso.

5. PAULA KASARES ETA JONE MIREN HERNANDEZ ETA JAIME ALTUNAREN AZKEN EKARPENAK

Lau taldeetan bildutako iritziak eta ekarpenak entzun eta gero, Paula Kasaresek, Jone Miren Hernandezek eta Jaime Altunak beren azken ekarpenak egin zituzten, entzundakoa komentatuz eta osatuz.

Paula Kasaresek nabarmendu zuen, hainbat ideia talde guztietan errepikatu zirela. Hasteko nabarmendu nahi izan zuen, oro har, gutxi dakigula adin horietako lidergoaren teoriaz eta ez garela jaisten haurren mailara, ez garela iristen puntu horretara eta mundua hortik ikusten saiatu. Adibidez, ez dakigu familia euskaldunetatik eta erdaldunetatik datozen haurrek osatutako talde batean zeren arabera egiten den euskaraz. Ez dakigu zein dinamikaren arabera gertatzen den hori. Badakigu ez dela kontu kuantitatibo hutsa, baina ez dugu garbi zein faktorek eragiten duten.

Kasaresek hainbat galdera jarri zuen mahai gainean: behin talde batean hizkuntza bat ezarri bada harreman-hizkuntza gisa, hori noiz eta nola alda liteke? Espero dezakegu egoera hori beste egoera instituzionalizatueta automatikoki bideratzea? Edo jolastokira? Hori espero genuen, baina badakigu ez dela horrela gertatzen mekanikoki.

Bestalde, egoera komunikatibo instituzionalizatueta gertatzen denak ez du zerikusirik egoera komunikatibo ez-instituzionalizatueta gertatzen denarekin? Pentsa genezake zubi-lanak egin daitezkeela, baina hori aztertu egin behar da.

Kasaresen arabera, aisialdiak joka dezake paper hori, bi baldintza betez gero:

- Aisialdiko jarduerak duten kutsu instituzionala lausotuz gero. Haurrek eta gazteek ez dute sentitu behar jarduera horietan hizkuntza alde aurretik ezarrita dagoenik, eta are gutxiago, jarduera horien bidez euskara sartu nahi zaienik.
- Jarduera horietan hizkuntza-dinamizazio egokia eginez gero. Baina horretarako prestakuntza egokia behar da eta hori eskaini behar zaie egitasmo horietan aritzen diren arduradun eta begiraleei. Azaldu egin behar zaie nola egin dezaketen lan eredugarria euskararen inguruan, erabil daitezkeen teknikak, etab.

Jone Miren Hernandezek eta Jaime Altunak beren aldetik azpimarratu zuten orain arte gauza asko egin direla eta zerbait lortu badugu, euskararen ezagutza zabaltzea izan dela, baloratu gabe kalitate aldetik nolakoa den.

Hernandez eta Altunaren hitzetan, erronka etorkizunera begira paradigma berri batetik etorriko da. Paradigma berri bat behar da, ezagutzaren hazkuntza aktibatzeko. Lortu behar dugu haur eta gazteek bereganatu duten hizkuntza hori aktibatzea. Paradigma berria behar dugu ulertzeko zergatik gertatzen diren erabilera-mailako joera horiek, erronka erabilera aktibatzea baita. Kontuan izan behar dugu hizkuntzaren bereganatze horretan badirela errealitate desberdinak, abiapuntu desberdinak... Aniztasun handia dago eta hori positiboa da, baina aktibatzeko, gazteek tresnak behar dituzte, bereganatu duten euskara hori, bakoitzak bere erara, bere mailatik eta bere egoeraren arabera aktibatzeko.

6. ONDORIO GISA

Eibarko ikastaroan entzundakotik, oinarrizko hiru ondorio aterako nituzke:

- Adin-multzo gazteenen ezaugarri soziolinguistikoak eta bizi duten errealitate soziolinguistikoa asko aldatu dira azken urteotan. Egoera berri honek paradigma-aldaketa eskatzen du, eta ikerketa-lerro berriak zabaltzea.
- Hizkuntza-normalizazioaren ikuspegitik, ezagutzan aurrerapauso nabarmenak eman ondoren, aisialdiak eta eskola-orduz kanpoko jarduerak lehentasun osoa hartu dute.
- Haurrek eta gazteek protagonista bihurtu behar dute eta jarrera aktiboa hartu; ezin daitezke ikusle pasibo hutsak izan. Eta horretarako haiekin egon egin behar da, galdetu egin behar zaie eta beraien kezkak, iritziak eta proposamenak aintzat hartu.
- Langintza hauetan euskara-elkarteek, ikastetxeek eta udalek garrantzi handia dute, nahiz egitasmo berriak antolatzerakoan, nahiz dauden eskola-orduz kanpoko jarduerak euskalduntzerakoan. Helburu horiek lortze aldera, hizkuntza-dinamizazio egokia eta haur eta gazteen aktibazioa ezinbestekoak izango dira. Eta ezin dugu ahaztu, gaur egun gazte gehienak euskaldunak izan arren, jarduera asko erdara hutsez antolatzen eta eskaintzen direla oraindik.

Badago beraz, zer ikertua, zer hausnartua eta zer egina!

Eskola

Gazteen hiztun-profil berriak eta ideologia berriak

Ane Ortega Etcheverry, Begoñako Andra Mari Irakasleen Unibertsitate Eskola

Euskararen kasuak hizkuntza gutxitua eskolan sartzearen garrantzia berretsi du, argi eta garbi. Eusko Jaurlaritzaren hizkuntza-politikaren hasieratik bertatik —araututik zein helduenetik—, euskara berreskuratzeko oinarrietako bat izan zen, haren helburuetako bat hiztun kopurua handitzea izanik. Kapitulu honetan, hezkuntza-sistemaren zenbait lorpen aztertuko ditugu, egungo egoerara heldu arte, alegia, 35 urtean izan diren euskararen aldeko hizkuntza-politikek eta herri-mobilizazioak eraikitako eszenatoki berrira heldu arte. Eszenatoki berri honetatik gai bi nabarmenduko ditugu, aldi berean erakusten dituztenak, batetik, hezkuntza-sistemak eragindako lorpenak, eta, bestetik, euskarak aurrean dituen erronkak: euskal hiztunen profil-aniztasuna, edota azken urteotan agertu diren ideologia berriak. Planteamendu honetan, kontuan hartu behar dira hiru euskal administrazioek (EAE, Nafarroa eta Iparraldea) bizi dituzten egoera ezberdinak. Kapitulu honetan, bereziki, EAERI egingo diogu erreferentzia, bertan izan baita lorpen gehien, eta, horrenbestez, bertan islatzen baita egokien noraino hel daitekeen, eta zein baldintzatan, eta orobat, zerk eskatzen duen berrikustea.

1. NON GAUDE? ZER LORTU DUGU? ZER EZ DA LORTU? ZER IKASI DUGU?

Une egokia da berrikusketarako eta hausnarketarako. 35-40 urteko ibilbideak aukera ematen du prozesua ebaluatzeko, egindako bideari modu positiboan begiratuta, baina aldi berean, kritikotasunez eta ikasi beharreko irakaspenen bila. Izan ere, eskolak lortu duen guztia lortuta ere, Fishmanek (1991) eta Sánchez Carriónnek, «Txepetx», (1987) esandakoa berretsi dugu; eskolak, bakarrik, ezin duela, alegia. Erronkak garrantzitsuak dira, gaur egun ere. Ikuspegi adeitsu baina kritiko hori beharrezkoa da, datozen urteei zentzuz egingo badiegu aurre, aurrera egiteko bide emango diguten estrategia eta politikak ezarrita.

Orain 35 urteko itxaropenak eta ilusioak kontuan hartuta, egin den ahalegina kontuan hartuta, ulargarria da etsipena sentitzea, baina egoera halako betaurrekoekin aztertuz gero, errealitatea desitxuratuta ikusteko arriskua dugu, eta oso irakurketa negatiboak egiteko, kontuan hartu gabe zein konplexua den lortu nahi zen aldaketa. Batzuetan, ondo dator euskara bezalako beste hizkuntza gutxitu batzuen garapenari

begiratzea eta ikusten dena zera da: euskararekin lortu dena ez da beste ezein komunitate linguistiko gutxitutan ikusi. Eta euskararen kasuan gertatu dena gertatu bada, indar asko modu ezohikoan batu direlako izan da: jendarte zibila euskararen aldeko erakunde eta ekintzetan antolatzea; aldeko hizkuntza-politika, bai Eusko Jaurlaritzaren aldetik, bai lurralde eta tokiko administrazioen aldetik; biztanleen sostengua, haietako asko euskaldun izan gabe ere. Hori guztia dagokion neurrian balioetsi beharra dago.

Abiapuntu gisa, non gauden aztertuko dugu. Eta horretarako, hezkuntzak euskararen berreskurapenean jokatu duen rolari dagozkion gaiak xehatuko ditugu.

1.1. Gaitasuna: euskaraz jakitea

Dudarik gabe, lorpen handia egon da. Ikus ditzagun zenbaki hauek:

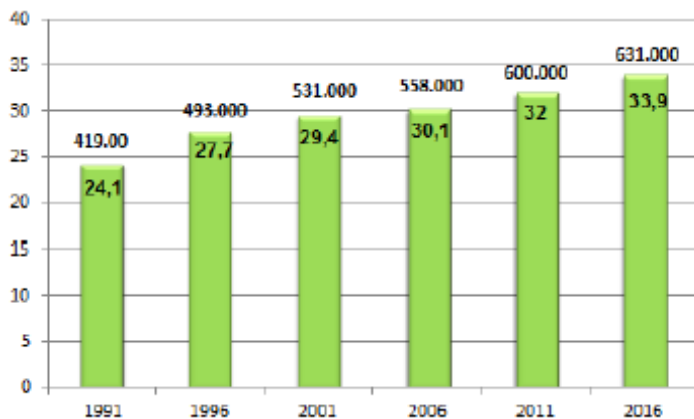
3. taula. Euskaldunen hazkundera.

1981	Gaur
431.000 hiztun (% 22)	749.182 hiztun (% 36,4)

Iturria: Eusko Jaurlaritza, 2014.

EAEn dagokionez, gorakada nabarmena ikusten da 16 urtetik gorako euskaldunen ehunekoan.

1. grafikoa. Euskaldunen bilakaera EAEn (1991-2016) (16 urtetik aurrera).

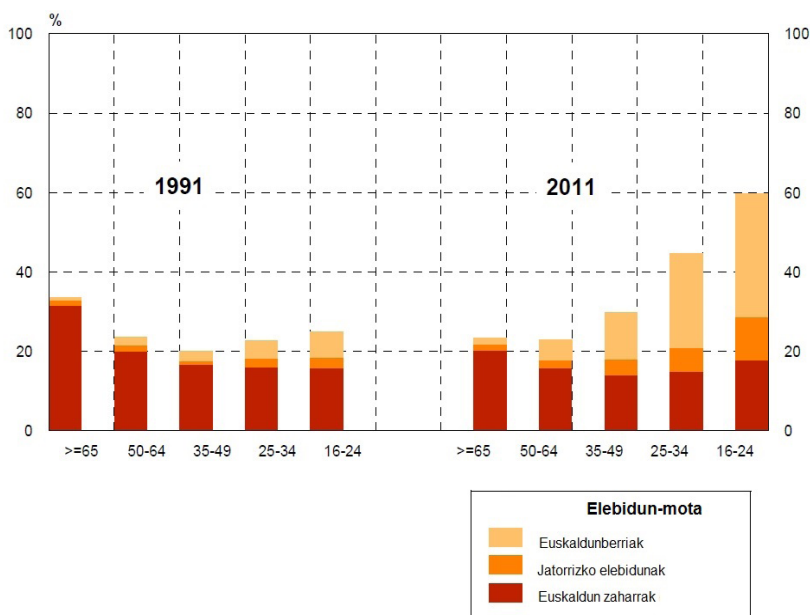

Iturria: Eusko Jaurlaritza, 2016b.

Hazkunde hori are garrantzitsuagoa da gazteei erreparatuz gero: 2011ko datuen arabera, 5-24 urte bitartekoen artean lautik hiru euskaldunak dira (% 73,2) (Eusko Jaurlaritza, 2014), belaunaldien arteko hizkuntza-ordezkapena bizi duten hizkuntzekin gertatu ohi denari kontrajarriz, non hiztun kopuru handiena belaunaldi zaharrenetan metatzen den.

Azken 25 urteotan, euskarak 300.000 hiztun bat irabazi ditu, **horietatik 200.000, eskolaren bidez** (beste 100.000k euskaltegian ikasi dute). Nahiz eta azken belaunaldietan familia-transmisioa sendotu egin den (Eusko Jaurlaritza, 2016b), euskara familia-eremutik kanpo ikasi dutenen artean areagotu da, batez ere, euskaldunen kopurua; alegia, Eusko Jaurlaritzaren (2008) *Euskal Herriko Hizkuntza-adierazleen Sistemari* «euskaldun berri» gisa jasotzen direnen artean. Ondoko grafikoak argi eta garbi jasotzen du aipatutako bilakaera:

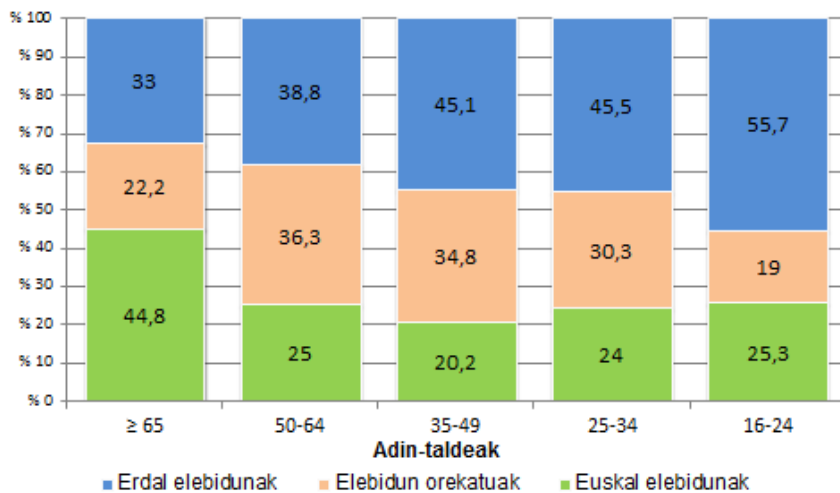
2. grafikoa. Euskaldun zaharren, jatorrizko elebidunen eta euskaldun berrien bilakaera adinaren arabera (EAE, 1991-2011).

Iturria: V. Inkesta Soziolinguistikoa - Laburpena. Eusko Jaurlaritza, 2012.

Hurrengo grafikoak erakusten duen moduan, gaur (2016), 50 urtetik beherako (16+) euskaldunen erdiak etxetik kanpo ikasi du (vs 1991: % 15ek); umeak eta gazteak ere kontuan hartzen badira, ehunekoa askoz handiagoa da.

3. grafikoa. Euskaldunak lehen hizkuntzaren eta adinaren arabera EAEn.

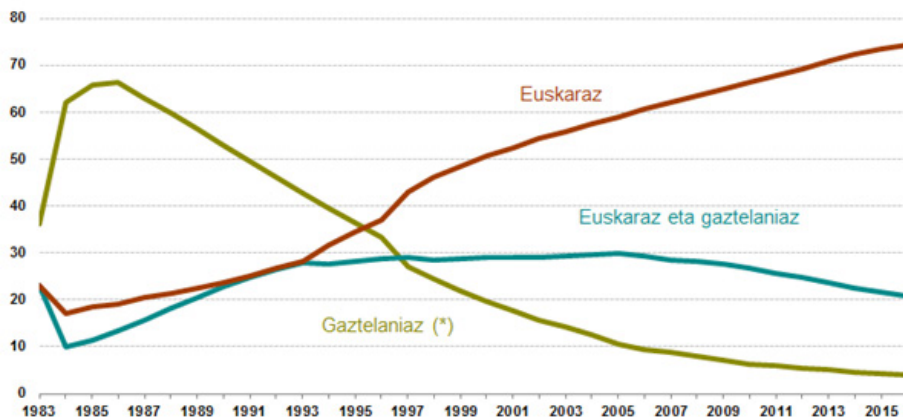
Iturria: Eusko Jaurlaritza, 2016b.

Ezbairik gabe, euskaldun-profil berri hauek talde estrategikoa osatzen dute euskararen biziberritzerako, eta egungo eszenatokian, aktibo garrantzitsuenetarikoa dira. Kapitulu honetan, «euskal hiztun berriak» terminoa erabiliko dugu haiei egiteko erreferentzia, horrela ulertuta, oro har, euskara familia-transmisioa ez den bideetatik ikasi dutenen taldea. Baina zein antzekotasun eta zein alde dute euskaldun tradizionalen profilarekiko? Zertan hurbiltzen dira eta zertan urruntzen dira euskara familian ikasi duten egungo euskaldunetatik? Zein dira haien esperientziak, jarrerak, identitateak? Kapitulu honetan, tarte zabala eskainiko diogu galdera horiei erantzuteari.

1.2. Matrikulazio-datuak: euskara nagusitzen duten ereduak tinkotu egin dira

EAEn gertatutako euskaldun kopuruaren igoerak euskarazko D ereduaren tinkotzeari erantzuten dio, hein handi batean, honako grafiko honek erakusten duen moduan:

4. grafikoa. EAEko Haur eta Lehen Hezkuntzako matrikulazio-datuak hizkuntza-ereduka (%).

Iturria: Eustat, 2016.

Joera argi geratzen da Haur eta Lehen Hezkuntzako matrikulazioen garapena azaltzen duen laugarren grafikoan. 2016-2017 ikasturteko matrikulazio-datuak, berriz, derrigorrezko hezkuntza osokoak dira, eta erakusten dute EAEko gurasoek euskararen presentzia handia duten ereduen alde egiten dutela nagusiki: jarraian dagoen taulan erakusten den moduan, % 95 B edo D eredueta matrikulatu dira.

4. taula. 2016-17 ikasturteko matrikulazioak EAEn.

		A	B	D	X	TOTALAK
HH	Totalak	2.773	26.112	70.904	460	100.249
	%	3,07	17,85	78,56	0,50	
LH	Totalak	5.605	28.576	94.367	884	129.432
	%	4,33	22,07	72,90	0,68	
DBH	Totalak	7.031	20.238	53.618	514	81.401
	%	8,63	24,86	65,86	0,63	
Denak	Totalak	15.409	74.926	218.889	1.858	311.082
	%	4,95	24,08	70,36	0,59	

Iturria: Eusko Jaurlaritz, 2016a. Oharra: baliotasun ofizialik gabeko datuak, barnean erabiltzeko.

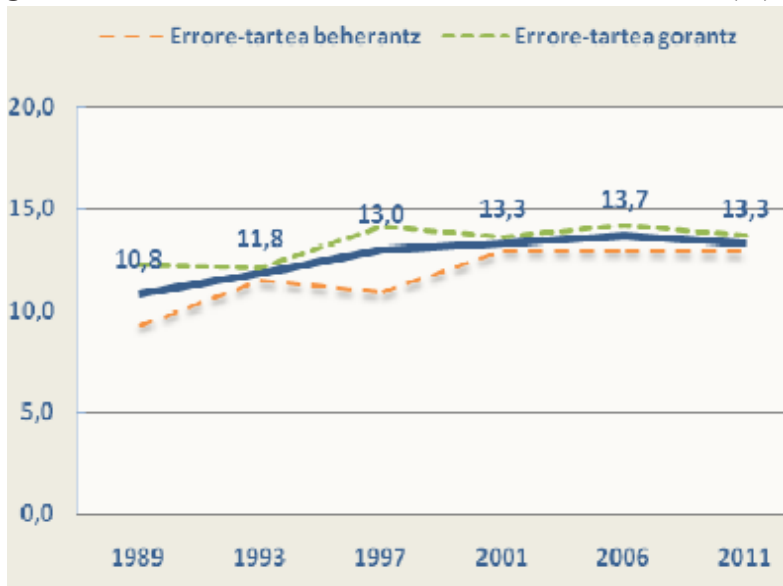
Kontuan hartu behar da EAEn gurasoak direla seme-alaben eredu linguistikoa hautatzen dutenak. Datu hori euskararen aldeko apustu sozialaren erakusle argienetako bat da, kontuan harturik guraso horietako gehienek ez dakitela euskara. Eredu horietan, haurrak ez dira beren L1aren arabera banatzen; horrenbestez, *mantentze-eredu* gisa (Skutnabb-Kangas, 1988) jotzen dute L1 euskara duten haurrentzat, eta *murgiltze-eredu* gisa (*ibid.*) L1 gaztelania —edo beste hizkuntzaren bat, guraso etorkinen seme-alaba askoren kasuan— duten haurrentzat.

1.3. Euskararen erabilera

Argazkia ez litzateke osoa, euskararen erabilerak izandako garapenari buruzko daturik gabe. Nahiz eta orain itxaropen xalo samar gisa ikus dezakegun, duela 40 urte espero zen hiztun kopuruak gora egiteak automatikoki ekarriko zuela erabileraren gorakada; ez, beharbada, ezagutzaren maila berean, baina bai lortu dena baino gehiago. Baina euskal esperientziak erakutsi du praktika linguistikoak prozesu konplexuak direla eta hizkuntzaren erabilerak aldatzen zailak diren jendarte- eta harreman-faktoreei erantzuten diela. Itzuliko gara aurrerago puntu honetara, euskararen hiztun berrien esperientziei buruz hitz egiten dugunean, hurrengo atalean.

Euskararen erabilerari buruzko datuak mota bikoak dira, nagusiki: alde batetik, galdeketa soziolinguistikoetan jasotakoak, zeinetan hiztunak diren beren buruari buruzko informazioa ematen dutenak. Beste aldetik, Soziolinguistika Klusterrak egindako neurketak ditugu, praktika linguistikoaren behaketan eta datu-bilketan oinarrituta; alegia, euskararen kaleko erabileraren neurketak. Ondoko grafikoak agerian uzten du behatutako erabileretan gertatutako igoera apala, ez dena, inondik ere, hizkuntzaren ezagutzaren parekoa.

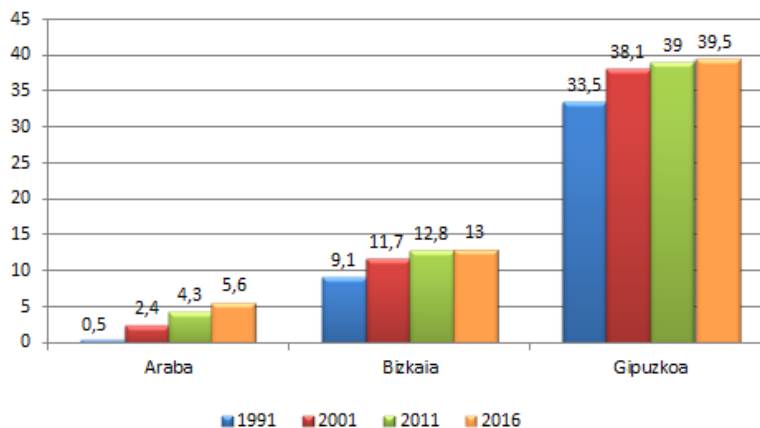
5. grafikoa. Euskararen kale-erabilera Euskal Herrian. Euskaraz (%).

Iturria: Soziolinguistika Klusterra, 2011.

Datu hauek bat datoz hiztunek berek eskainitakoekin, VI. Inkesta Soziolinguistikoan berritsu argitaratutakoaren arabera. Datuen argitara, erabilera geldotu egin da Bizkaian eta Gipuzkoan, eta soilik jarraitzen du gorako joerak Araban. Datu horiek 1. grafikokoekin alderatuz gero, neurria hartuko diogu ezagutzan eta erabileran izandako igoeren arteko aldeari; inondik ere, egun, euskarak dituen erronka nagusietako bat.

6. grafikoa. Euskara erdara beste edo gehiago erabiltzen dutenen bilakaera lurraldearen arabera. EAE, 1991-2016 (%).

Iturria: Eusko Jaurlaritzak, 2016b.

1.4. Nora goaz? Proiekzioa 2036

Atal hau amaitzeko, zertzelada batzuetan jasoko dugu euskararen garapena EAEn datozen 10 urteetan. Horretarako, Eusko Jaurlaritzaren «Eta hemendik aurrera zer?» (Baztarrika eta Erize, 2015) dokumentua baliatuko dugu. Honako taula honetan, lan horretako datu esanguratsuenak laburbildu ditugu:

5. taula. Euskararen proiektzioa 2036: Euskararen ezagutza eta euskal hiztunen profilak EAEn.

Gaitasuna:

- euskaldunak: % 45,2; euskaldun hartzaileak: % 17; erdaldunak: % 37,8
- 20 urte baino gazteagoak: % 90+ euskaldunak izango dira.
- 40 urte baino gazteagoak: % 80+ euskaldunak izango dira.

20 urte barru nagusituko den euskaldun-profila:

- Gaztelaniaz hobeto moldatzen diren elebidunak.
- Ulermen-gaitasuna bikaina baina, askok, ekoizpen-abileziak, mugatuak.
- «Hiritartu» egingo da euskal hiztunen komunitatea.

Kontuan hartzeko aldaketa demografikoak:

- 100.000 biztanle baino gutxiago

Jaiotze-tasak, behera => eskoletan ume gutxiago

Iturria: Baztarrika eta Erize, 2015.

Ikus dezakegunez, euskararen ezagutzak hedatzen jarraituko du, eta horrek, zalantzarik gabe, bide emango du ekintza sozialak euskaraz gauzatzeko, biztanleriaren parte handi batentzat eskuragarri izanik. Hala ere, eta kontuan hartuta askok gaztelania izango dutela hizkuntza nagusi, litekeena da erabileran ez gertatzea igoera nabarmenik, ez baditugu identifikatzen profil hori duten hiztunak hiztun aktibo bilakatzeraz bultzatzen dituzten aldagaiak.

1.5. Ondorio partzial batzuk. Zer lortu den / zer ez den lortu, ikasitakoa eta galderak

Egindako laburpenaren arabera, hainbat ondorio atera ahal ditugu eta jarraian zerrendatuko ditugu:

- Eskolari esker, euskaldunen kopurua nola igo den ikusita, Hezkuntzaren lana arrakastatsua izan da oso.
- Euskal gizarteak eta euskal administrazioak hezkuntza-sistemaren alde apustu bat egin dute eta hori zaindu egin behar da: euskalduna bai, baina kalitatezko sistema izaten jarraitu behar du, beti hobetu nahian.
- Arrakastak aldatu egin du eszenatokia; esate baterako, euskal hiztunen profilak aldatu dira eta aniztasun handiagoa dago. Askotariko profil horiek erronka berriak sortzen dituzte.
- Euskara ikasteak, euskara jakiteak, ez du automatikoki euskara erabiltzea ekarri, ezta hiztunak automatikoki euskaldun aktibo bihurtu ere. Egia esan, eta hurrengo atalean ikusiko dugunez, ezta automatikoki euskaldun sentitzea ekarri ere.

Espero zena lortu ez izana porrotaren seinale al da? Ezetz uste dugu. Hizkuntza-aldaketak konplexuak dira; batez ere, hizkuntza gutxituentzat. Eta eskola? Hezkuntzan lan egiten dugunok badakigu zaila dela aldaketak eragitea, eta zaila, halaber, aldaketa horiek ikasleen eta eskolen % 100era iristea. Gogoratu behar dugu euskararen biziberritze-prozesua euskararen egoera aldatzeko «eskala handiko ahalegina» dela (Urla, 2012) eta neurri horretako aldaketek denbora behar dute... printzipioz, arrakastatsuak izan badira ere.

Orain, eszenatoki berri batean kokatu beharra daukagu. Ba al dago eszenatoki berririk Hezkuntzan? Duda barik. Hezkuntzak bere lana berrikusi beharra dauka eszenatoki berrian? Zalantzarik gabe. Badakigu eskolak ekarpen handia egin diezaiokeela euskararen biziberritze- eta normalizazio-prozesuari; eta bakarrik ezin duela egin ere badakigu. Erronkak aldatu egin dira, baina oraindik zailak dira. Eredu elebiduna egonkortzen jarraitu beharra dago, eta hura hobetu. Eta erronka horri gehitu behar diogu atzerriko hizkuntza bat edo gehiago modu eraginkorrean ikastekoa. Gainera, gure ikasgeletan, gero eta gehiago dira beste kultura eta beste hizkuntza batzuk dituzten haurrak, eta badakigu datozen urteetan haur gutxiago

izango ditugula ikasgeletan. Gure hezkuntza-sistemak asko lortu du, baina erronkak handiak dira oraindik. Gureak eskola eleaniztuna eta inklusiboa izan nahi du, baina oso ezaugarri garrantzitsu bat ahaztu gabe, definitzen duen ardatz bat: hizkuntza gutxitua.

Jarraian, eszenatoki horretako elementu gako bi aztertuko ditugu: alde batetik, zertxobait hobeto ezagutuko ditugu euskaldun horiek, ez datozenak bat duela 40 urteko euskaldunaren profilarekin, zeinak euskara familian ikasten zuen. Hain zuzen ere, hizkuntza eskolan ikasi duten horietan jarriko dugu fokua. Ondoren, euskararekiko eta elebitasunarekiko ideologiak nola aldatu diren aztertuko dugu, eta ikusiko dugu euskara biziberritzeko prozesuan nagusi ziren ideia eta motibazio batzuk aldatu egin direla eta, itxuraz, ikasteko motibazioan eta prozesuan eragiten ari direla. Hemen aurkezten ditugun datuak, hein handi batean, ikerketa berri batetik jaso ditugu: *Euskal hiztun berriak: esperientziak, jarrerak eta ideologiak* (Ortega eta beste, 2016)⁷. Ikerketa hori oso baliagarria gertatu da aipatutako gaiak gehiago argitzeko.

2. EUSKAL HIZTUN BERRI GAZTEAK, HAINBAT PROFIL ETA ESPERIENTZIATAN ERAGINA DUTEN FAKTOREAK

Esan bezala, eskolaren arrakastak euskaldun-profil berriak ekarri ditu. Eta arestian ikusitako proiektzioaren arabera, profilek askotarikoak izaten jarraituko dute. Atal honetan, euskal hiztun berriei buruzko aipatutako ikerketan (Ortega eta beste, 2016) identifikatutako profil batzuk aztertuko ditugu, 18-26 urte bitarteko gazteetan jarrita, bereziki, arreta. Horixe da, hain zuzen ere, eskola-sistemaren ondorioz, euskaldunen masa kritiko zabalena dugun adin-tartea. Ikusiko dugun moduan, haien esperientziak askotarikoak dira.

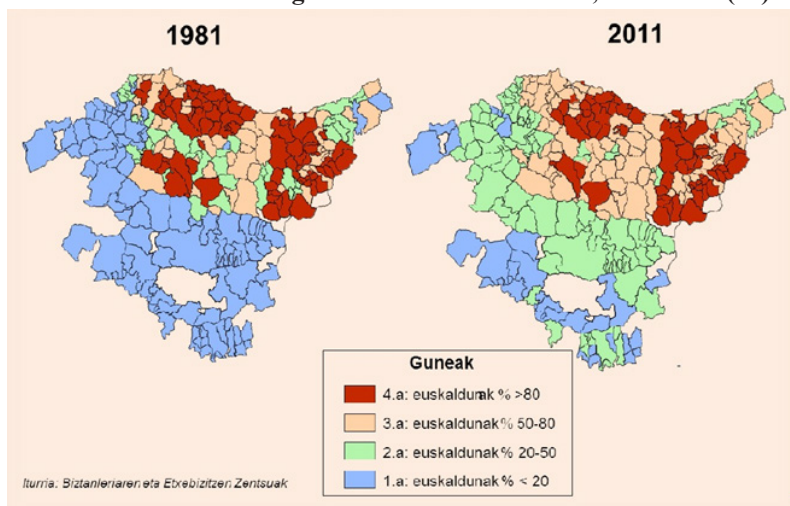
7. Esti Amorrtu, Jone Goirigolzarri, Ane Ortega eta Jacqueline Urlak egindako ikerketa euskaldun-taldearen gainean egindako lehen ikerketa da. Ikerketan, uztartu egin dira talde-eztabaidan eta erdi-bideratutako elkarrizketetan oinarritutako ikerketa kualitatiboa, batetik, eta inkesta bidez egindako ikerketa kuantitatiboa, bestetik. Inkesta hori baliatuz, atal kualitatiboan azaldutako ideien, esperientzien eta identitateen hedadura neurtu da. Ikerketak EAE osoa hartzen du aintzat, eta euskara familiatik kanpo ikasi duten 16-55 urte bitarteko maila altuko hiztunetan zentratzen da.

Ikerketa hau Bizkaiko Foru Aldundia eta Deustuko Unibertsitatearen arteko *Bizkailab* ekimenaren diru-laguntzari esker egin da, 2012-2015 urte bitartean (www.bizkailab.deusto.es). Espainiako Estatuko Ekonomia eta Lehiakortasunaren Ministerioak ere diruz lagundu du (FFI2012-37884-C03-03), baita Eusko Jaurlaritzak ere, zeren eta Ane Ortega finantziatutako IT983-16 - GIC 15/129 ikertalde egonkortuko kidea da.

Aldi berean Ane Ortega COST IS1306 «New Speakers in a Multilingual Europe: Opportunities and Challenges» Europako Batasunak diruz lagundutako sareko kidea da. Artikulu honetan ageri diren ideiak nazioarteko sare horretan sustatutako hiztun berrien inguruko eztabaida akademikoak ere eragin ditu.

Aipatutako ikerketak⁸ aurkezten dituen datuen arabera, euskara-maila altua duten 18-26 urte bitarteko euskal hiztun berrien % 93,1ek D edo B ereduan ikasi dute; baina % 28,5ek bakarrik aitortzen dute «kalean» ere ikasi izana, inguruko komunitatearekiko elkarreraginean. Beraz, % 64,6rentzat, eskola izan da euskalduntze-bide nagusia, eta zenbait kasutan, bakarra. Datu horiek EAEko errealitate soziolinguistikoa islatzen dute: gazteen ehuneko handi bat euskaldun kopuru baxua edo ertaina duten inguruneetan bizi dira, eta hain zuzen ere, gune horiexek dira, EAEn, biztanle gehien biltzen dutenetakoak.

1. irudia. Gune soziolinguistikoen bilakaera. EAE, 1981-2011 (%).

Iturria: Eusko Jaurlaritza, 2014.

Mapa horrek erakusten duen eboluzioak beste pista garrantzitsu bat ere eskaintzen digu: gaur egun, gehiago dira % 20-50 euskalduneko gunera pasatu diren guneak; baina atzera ere, kontuan hartuta hiztun horiek eskola-sistematik datozela, aurreikus daiteke gorakada hori ez datorrela euskaldunek osatutako sare sozialekin batera... ez bada gazte horiek ikaskideekin osatu dituztela. Hori egin al dute? Euskalduntze goiztiar horrek, euskal testuinguruan 2 edo 3 urterekin hasten denak, hiztun aktiboak eragin al ditu? Ikusiko dugun moduan, zenbaitetan bai eta zenbaitetan ez; eta ikusiko dugun moduan, ingurune soziolinguistikoak berebiziko garrantzia dauka, guztiz erabakigarria ez den arren.

2.1. Euskal hiztun berrien profilak

Euskal hiztun berri gazteen esperientziak askotarikoak dira; izatez, hezkuntza-sistemaren arakastak, hizkuntzaren irakaskuntzari dagokionez, hiztun berrien

8. Inkestaren bidez egindako ikerketa kuantitatiboak 18-55 urte bitarteko hizkuntza-maila altuko 612 euskal hiztun berrien erantzunak jasotzen ditu. EAEn, profil hori dutenen unibertsoa 190.170 pertsonak osatzen dute.

profilak ugaritzea ekarri du. Profil-aniztasun horretara eta horiengan eragina duten aldagaietara hurbiltzeko, hiru gazte aukeratu ditugu: Eunate, Urko eta Idoia.

EUNATE: «Euskaldun zaharra naiz, *eurak* bezalakoa naiz eta».

Eunatek 21 urte ditu eta Zeanurin bizi da. Gurasoek ez dute euskaraz hitz egiten, baina seme-alabek euskara ondo ikas zezaten hain justu joan ziren Arratiara bizitzera. Eskolan, kalean eta auzokoekin ikasi zuen euskara; bereziki, «bigarren aitita-amamatzat» duen adineko bikote batekin. Lagun taldearekin, dena egiten du euskaraz eta euskaraz erdaraz baino hobeto moldatzen dela uste du; are gehiago, bere ibilbidea azaltzeko orduan, bere burua euskaldun zahartzat duela dio. Arratiako euskaraz mintzatzen da, lagunak eta auzokoen moduan; batua estandarra idazteko baino du erabiltzen. Neurri handi batean, Eunate euskaraz bizi da eta inork ez luke alderik ikusiko haren eta euskara etxean ikasi duten lagunak artean. Euskararekin estu lotutako identitatea du eta ezin du imajinatu bere bizitza euskararik gabe. Bere hitzetan, beste pertsona bat izango litzateke.

EAEn, Eunate bezalako beste hiztun asko daude. Hauexek dira konpartitzen dituzten ezaugarriak:

- Testuinguru «oso euskaldun» batean bizi dira, hau da, euskaldunen presentzia oso altua den gune batean.
- Ikaste-prozesuak eskola eta «kalea» bateratzen ditu (prozesu formala gehi informala).
- Gaitasun oso ona eta aberatsa dute.
- Ahozko hizkuntza bikaina dute.
- Lekuan lekuko aldaera menderatzen dute eta, beraz, baliabide linguistiko nahikoak dituzte euskaraz beren behar komunikatibo guztietarako.
- Euskara asko erabiltzen dute; ia-ia euskaraz bizi dira, edo neurri handi baten.
- Euskal identitatea eta euskararekiko atxikimendua dute.

Eunate bezalako hiztunei buruz, euskaldun zaharrek «gu bezalakoak dira» esaten dute. Zalantzarik gabe, profil oso arrakastatsu bat da.

URKO: «Euskaraz badakit baina ezin dut esan euskalduna naizenik, *euskaldunberritza* daukat neure burua».

Urkok 22 urte ditu eta Lehen Hezkuntzako Gradua ari da ikasten. Ezkerraldean bizi da eta unibertsitate aurreko ikasketa guztiak B erduan egin zituen. Iritzi eskasa du bere euskaraz. Graduan badira euskara etxean ikasi eta oso inguru euskaldunetan bizi direnak; haiekin konparatzen da eta aitortzen du batzuetan ez diela ulertzen. Zorionez, lagunak egin ditu haien artean eta hobetzen ari da. Kontua da orain arte inoiz ez duela izan harremanik «euskaldun zaharrek». Batzuetan, barre egiten diote, baina modu onean; asko laguntzen diote. «Lekuren bateko» euskararen mintzatzea gustatuko litzaioke, berdin dio nongoan, kontua da «hain *batua*» ez ematea. Eta errazago egin nahi luke berba. Badaki asko falta

duela. Eskolako lagun guztiek dakite euskaraz, baina inoiz ez dute euskaraz egin haien artean. Baten batek eginez gero, beti egongo da besteren bat esango duena «¿Qué haces, tío! ¿Que estamos en Trapagaran!». Eta egia esan, Trapagaranen, arraroa da. Euskal herritartzat du bere burua eta euskara bere identitatearen berezko ezaugarria dela uste du. Eta maisua izango denez, konturatu da zein garrantzitsua den hizkuntza ondo jakitea. Bere eguneroko bizimodutik urrun dago ordea. Frustrazioz bizi du hori guztia.

Urko bezalako hiltun asko atera dira gure ikerketan, denak ezaugarri hauekin:

- Testuinguru oso erdaldunetan bizi dira; hau da, euskaldun kopuru baxua dutenetan.
- Euskararen ikaste-prozesua: eskola bakarrik.
- Erabilera oso gutxi, ia-ia eremu akademikoetan bakarrik.
- «Falta zaidanaren diskurtsoa»: gaitasun «mugatua» dutela esaten dute (nahiz eta maila aurreratua eduki), lagunarteko erregistrorik ez dute eta batuaz bakarrik egiten dute.
- Euskararekiko atxikimendua eta euskal identitatea dute.
- Frustrazioz bizi dute euren egoera eta Eunate bezalako euskaldunen «inbidia» dutela adierazten dute.

Euskararen aldeko jarrera badute ere, Urko bezalako euskaldunek ezin dituzte gainditu euskara erabiltzeko aurkitzen dituzten oztopoak.

IDOIA: jarrera proaktiboa testuinguru oztopatzaile batean.

Idoia Getxon bizi da, biztanleriaren % 27,7 euskalduna den herrian. Getxok atzerakada nabarmena bizi izan zuen belaunez belauneko euskararen transmisioan eta erabileran, gerra osteko garaian. Horren adibide da Idoiaren familia: aitaren eta amaren aldeko aitita-amamak euskaldunak ziren; bere gurasoak, osterak, ez. Berak eta bere lehengusu-lehengusina denek euskara eskolan ikasi dute. Garai batean, herri-administrazioan egin zuen lan Idoiak. Bertan, lankideekin euskaraz hitz egiteko aukera izan zuen. Dena dela, nahiko gutxi erabiltzen zuen euskara, harik eta, kontzienteki, euskaraz aritzea erabaki zuen arte. Orain, Idoia hilean behin gai ezberdinen inguruan euskaraz eztabaidatzeko elkartzen den talde baten parte da, eta era berean, herrian euskaraz antolatzen diren hainbat ekintzatan ere parte hartzen du. Euskaraz gehiago hitz egiteko erabakia hartu zuenetik, hainbat estrategia jarri ditu martxan eta lortu du gutxika-gutxika euskara gehiago erabiltzea. Egia da institutuko lagunekin ez duela harreman-hizkuntza aldatu (denak euskaldunak diren arren, beren artean beti hitz egiten dute gaztelaniaz); hala ere, harreman berriak euskaraz eraiki ditu, harremankideak euskaldunak diren kasuetan. Bere burua *euskaldunberritza* badu ere, horren arrazoia ikasi duen euskararen izaera akademikoa dela dio, ez duelako euskara maila pertsonalagoan erabili. Dena dela, bere euskararekin gero eta gusturago sentitzen dela aitortzen du eta «*euskaldunberri*» etiketa gainditu daitekeela sinisten du. Etiketa gainditzeko «prozesuan» dagoela dio. Bere bizitza ezin du euskara gabe imajinatu; bere identitatearen parte da. Aldi berean, Idoia bere etorkizunarekiko eta euskararen etorkizunarekiko baikorra da.

Idoia bezalako hiztunen ezaugarriak Urkoren antzekoak dira neurri handi baten, baina aldatzen dena hiztunaren jarrera *proaktiboa* da:

- Testuinguru ez mesedegarri baten bizi dira, hau da, euskaldun kopuru nahiko baxua dutenetan.
- Ikaste-prozesua: eskolan bakarrik.
- Lehen erabilera gutxi, baina...
- ... kontzientzia hartu zuten eta, ondorioz, jarrera oso proaktiboa dute.
- Euskararen aldeko barneko motibazioa dute.
- Ondorioz, gero eta gehiago erabiltzen dute euskara.
- Lehen, gaitasun akademikoa bakarrik, baina erabilerak «kalekoa» ere garatzea ekarri du.
- Gero eta iritzi hobea dute beren buruari buruz eta gero eta euskaldun «hobeak» sentitzen dira.

Urko eta Idoiaren esperientziak antzekoak dira, neurri handi batean, baina Urkoren kasuan, testuinguruak eta egoerak gaintitu egiten dute; Idoiak, aldiz, euskara erabiltzeko eta, neurri batean, euskaraz bizitzeko aukerak bilatu ditu edo, areago, sortu egin ditu.

Ikusi dugunez, faktore berberak errepikatzen dira kasu guztietan. Batzuetan, euskararen mesederako; beste batzuetan, euskararen kalterako. Jarraian aztertuko ditugu faktore horiek.

2.2. Eskolan ikasitako hiztun berrien esperientzietan eragina duten faktoreak

Errepikatzen diren faktoreak hauexek dira: erabiltzeko aukerak, gaitasuna, eta jarrerak eta kontzientzia. Banan-banan jorratuko ditugu eta ikaste-prozesurako duten garrantzia azpimarratuko dugu.

• Gaitasuna

Gaitasun linguistikoa aldagai gakoa da. Gaitasunaz hitz egiten dugunean, hiztunak duen hizkuntza-mailarekin lotzen dugu beti. Hala ere, hiztun berriei buruzko ikerketan aztertu diren hiztunek agerian jarri dute nozio konplexuagoa dela. Gogora dezagun ikerketa honetan parte hartu duten hiztun guztiek euskara-maila altua zutela, eta, hala ere, gai horrek eztabaida ugari eragin zituen, agerian utziz zenbaterainoko garrantzia ematen zioten haiek. Euskal hiztun berriek euskararekiko duten gogobetetze-maila neurtzeko, elkarriketan ondoko galdera ere egin zen, jarraian aurkezten diren emaitzekin.

6. taula. Hiztun berri gazteak zein neurritan dauden gustura duten euskararekin (%).

Balorazioak	%
Oso gustura	22,7
Nahikoa gustura	54,9
Ez oso gustura	18,9
Batere ez	3,6

Iturria: Ortega eta beste, 2016.

Emaitzak onak diren arren, oso gustura edo nahikoa gustura dauden % 77,6rekin, atentzioa ematen du ia laurdena ez egoteak gustura bere euskararekin⁹. Taldeetan eta banakako elkarrizketetan gai honen inguruan izandako eztabaiak agerian jartzen du hiztunek maila baino zerbait gehiagorekin lotzen dutela gaitasuna; «hitz egiten dudana euskara *mota*» jasotzen duela kontzeptu horrek, oso lotuta haien komunikazio-beharrekin lotuta, eta haien euskaldun *ona* izateak duen esanahiarekin edo euskara *ondo* hitz egiteak duenarekin. Honako aldagai hauek definitzen dute gaitasunaren adiera hori:

- Maila, oro har, dudarik gabe, baina baita hurrengo faktoreak ere:
- Ahozko jariorasuna
- Erregistro-aldakortasuna
- Lekuan lekuko aldaera

Gazte askok, beren gaitasunari buruz jardutean, «falta zaidanaren diskurtsoa» deitu izan duguna erabiltzen dute. Eta «falta zaidan» hori, gehienetan, ahozko jariorasuna da, eta erregistro-aldakortasuna. Hau da, gai dira kontu akademikoei buruz hitz egiteko, baina ez daukate lagunarteko erregistrorik. Horrez gain, lekuan lekuko aldaera garrantzitsua da aldaera dialektalik ez dagoen guneeetan bizi direnenentzat. Baina horrez gain, ikusi dugu, askorentzat, aldaera dialektalak balio sinbolikoa ere baduela, eta beren buruarengan sumatzen duten gabezia horrekin lotzen dute. Ezkerraldean bizi den Urkok, esate baterako, esaten zuen «leku bateko euskaraz hitz egiten» jakin nahi lukeela; ez ematea «hain *batuo*». Beren euskararekin gustura daudenek gako berberak errepikatzen dituzte, baina kasu honetan, badituztelako: ahozko adierazpen oso ona dute, eta eroso sentitzen dira kaleko euskararekin; bizi diren lekuko aldaera dialektalaren ezaugarri nahikoak dituzte.

Aintzat hartuta eremu ez-euskaldunetan bizi diren hiztun berri horientzat guztientzat eskola dela euskara garatu duten tokia eta ingurunea, komeniko litzateke galdera batzuk egitea geure buruari: euskararen helburuak eta edukiak berrikusi beharko genituzke? Ahozko adierazpenak gure hezkuntza-sisteman duen lekua

9. Datu hauek bat datoz Arrue Proiektuarenekin (Eusko Jaurlaritzak, 2013). Datuen arabera, D ereduko hiztun berri gazteak euren ahozko gaitasun erlatiboan gaztelaniaz euskaraz baino hobeto moldatzen direla baieztatzen dute.

birplanteatu beharko genuke? Zein aukera daukate haurrek aldaera dialektalak eta erregistro informalak ezagutzeko, adibidez, ulermen-mailan? Beste alde batetik, sozializatzeko, eskolatik kanpoko zein gune bilatu beharko genituzke hizkuntzaren beste erabilera batzuen garapena bermatzeko?

• **Erabiltzeko aukerak: testuinguru soziolinguistikoa eta harreman-sareak**

Zazpigarren grafikoan ikusi dugunez, EAEn lau zona soziolinguistiko oso ezberdin daude. Hortaz, ez da harritzekoa testuinguruak duen eragina hiztunen erabilera-aukeretan, eta hala eta guztiz ere, Ortega eta bestek (2016) egindako azterketak erakutsi du ez dela guztiz erabakigarria, eta badela kontuan hartu beharreko beste faktore bat: hiztunak dituen harreman-sareak. Horrela, ikusi dugu ingurune ez euskaldunetan ere, euskal hiztun berri askok euskara erabiltzen dutela, nahikotxo edo asko, familia edo lagunarte euskaldunetan sartu direlako, edota euskaraz garatzen diren jardueretan hartu dutelako parte, edota haien lanean erabiltzen delako. Horixe da, hain zuzen ere, Urko eta Idoiaren arteko alde nagusia.

Ikus dezagun zein arrazoi azpimarratzen dituzten, haien kasuarekin lotuta, euskara ez dutela erabiltzen dioten hiztun berriek¹⁰.

7. taula. Euskara erabiltzeko faktore oztapatzaileak 18-26 urte bitarteko gazteen ikuspegitik.

Zer dela-eta erabiltzen duzu gutxi euskara?	%
Gaztelaniaz hitz egiteko ohitura dudalako	97,2
Inguruan ez delako hitz egiten	93,7
Ezagutzen ditudan euskaldunek ez didatelako egiten	56,6
Erraztasun faltagatik	37,1
Kaleko euskara kolokiala ez daukadalako	32,3
Batua bakarrik dakidalako	29,5
Niretzat euskara ez delako hain inportantea	15,4

Oharra: galdera hau gutxi erabiltzen dutenei bakarrik egin zitzaien.

Iturria: Ortega eta beste, 2016.

Ikus daitekeenez, inguruan ez hitz egitea arrazoi nagusietako bat dela berresten da, baina haren gainetik, gaztelaniaz hitz egiteko *ohitura* aipatzen da. Ohar bat egingo dugu horri buruz: norbaitekin hizkuntza batean garatu bada harremana, oso zaila da pertsona horrekin hizkuntza horretan hitz egiteko ohitura apurtzea; hala ere, ez da ezinezkoa, eta euskal hiztun berri askok aitortzen dute senitartekoekin eta lagunekin erabiltzen zuten hizkuntza aldatu dutela. Pentsa zitekeen eredu elebidunetan ikasitako gazte askok euskaraz garatuko zituztela harremanak beren ikaskideekin, edo behintzat, euskara izango zela harreman horiek garatzeko hizkuntzetako bat. Hala ere, hori ez da horrela gertatu. Urkorekin ikusi dugu, baina baita Idoiarekin ere; Idoiak gaztelaniaz mantentzen ditu harreman zaharrak, harreman berriak euskaraz

10. Taula honetan eta ondorengoan ageri diren arrazoiak hiztunek berek aipatu dituzte eztabaida-taldeetan eta banakako elkarrizketetan, eta hortik eraman dira galdetegira.

egiten dituen arren. Argi dago eskolak bakarrik ezin duela halakorik bermatu, bereziki, gaztelaniaren presioa handiagoa den ingurune soziolinguistikoetan. Baina gure ustez, duda barik, indar egin beharra dago puntu horretan, harremanak euskaraz ere gara daitezen haurtzaroan eta nerabezaroan¹¹.

Merezi du azpimarratzea gutxien aipatu den arrazoia dela euskarak ez izatea nahikoa garrantzi. Hori bere neurrian baloratu behar da: B eta D ereduetan eskolaratutako gazteen kasuan, euskara ikasteko erabakia gurasoena izan zen, eta zenbaitetan, euskararekiko kontzientzia epela edota ez oso hausnartua antzeman badugu ere, aztertutako gazte guztiak azaldu dira pozik euskara ikasi izanagatik, eta hori bera datu ona da.

Ondoren, euskara asko, nahikotxo edota gaztelania beste erabiltzen dutenen arrazoiak aztertuko ditugu.

8. taula. Euskara erabiltzeko faktore mesedegarriak, 18-26 urte bitarteko gazteen ikuspegitik.

Zer dela-eta erabiltzen duzu asko euskara?	%
Bizi naizen herriko hizkera menperatzen dudalako.	82,1
Euskaraz egiteko aukera guztiak aprobetxatzen ditudalako edo aukera horiek nahita bilatzen ditudalako.	76
Euskaraz hitz egiteko erraztasuna daukadalako edo euskara maila ona dudalako.	70,4
Nire eguneroko harremanetan euskara asko erabiltzen delako.	69,3
Bizi naizen herrian euskara asko hitz egiten delako.	46,3

Oharra: galdera hau euskara asko edo, gutxienez, gaztelaniaz beste erabiltzen dutenei bakarrik egin zitzaien.

Iturria: Ortega eta beste, 2016.

Atzera ere, euskarak inguruan duen presentziak berebiziko garrantzia duela ikusten dugu, baina ohar bedi bigarren aipatzen den arrazoia lotuta dagoela, hain zuzen ere, Idoiarengan azpimarratzen genuen jarrera proaktibo horrekin: euskaraz hitz egiteko aukerak bilatu edo sortzearekin. Aipatu izan diren estrategiak honakoak dira: lehen hitza euskaraz egitea; euskaraz badakitela edo ulertzen dutela dakidanekin, euskaraz; euskaraz hitz egiten den dendetan erostea... Merezi du item honi buruzko ohar bat egitea, nahasketak edo ustezko kontraesanak ekiditeko: ez du esan nahi euskarak inguruan duen presentzia ez denik garrantzitsua, ezpada aztertutako hiztun askorentzat ez dela garrantzitsua; izan ere, EAEko biztanleen banaketaren ondorioz, euskal hiztun berri gazte asko euskarak presentzia sozial txikia duen inguruneetan bizi dira.

Galde daiteke ea zer egin dezakeen eskolak erabileraren gainean, kontuan hartuta haren eginkizun nagusia hizkuntza irakastea dela. Zalantzarik gabe, eskolari ezin dakioke dena eskatu, baina badira eskolarekin batera, modu orokorrean

11. Jone Miren Hernandezek eta Jaime Altunak ale honetan egiten dituzten hausnarketek puntu hau azpimarratzen dute, hain zuzen ere, sozializatzeko espazio berriak proposatzean haur eta gazteentzat.

aztertu eta planifikatu beharko liratekeen kontu bi: bata, euskara *ere* haurren eta gazteen arteko harreman-hizkuntza izatearen garrantzia. Bestea, eskolatik kanpo sozializatzeko espazioak elkarrekin planifikatzea; eta hori ez bada posible, behinik behin, eskolak haien berri izatea eta baliatzea. Gako horietan lan egitea ez da kontu berria, Jone Miren Hernandezen kapituluan ikusten dugun moduan. Gure datuak, azken batean, halako ekimen eta espazioek eskolak egiten duen lanaren osagarri gisa duten garrantzia berrestera datoz.

• **Jarrerak eta kontzientzia**

Hirugarren aldagai bat, duda barik, hiztun berriek euskararekiko duten jarrera da, euskararekiko kontzientzia eta atxikimendua barne, baita «jarrera proaktiboa» edo «erreaktiboa» izatea deritzoguna ere. Jarrera proaktiboa duten hiztunek sortu edo bilatu egiten dituzte euskara erabiltzeko aukerak, eta Idoia da horien adibide ona. Eta halakoak dira, orobat, inkestan, «Zergatik erabiltzen duzu asko euskara?» galderari erantzutean, jarrera proaktiboa erakusten duen arrazoi hori aipatu zutenak, 6. taulan aipatu dugun moduan. Jarrera erreaktiboa duten hiztunek ingurunearen arabera jokatzeko dute; hartara, ingurunea mesedegarri denean (euskararen presentzia handiarekin) euskararen erabilera handia egin dezakete, baina ingurunea oztopatzailea bada (erdalduna, nagusiki), ez dute euskararik ia erabiliko, eta gain hartuko diete ingurune horretan diren eragozpenek. Hein batean, horixe da Urkoren eta Nerbioi ibaiaren ezker aldeko bere lagunen kasua.

Azterketa kualitatiboak erakutsi digu, gazte askoren kasuan, kontzientzia gutxi dagoela gutxiengoaren hizkuntzako hiztun izatearen esanahiaz. Horrez gain, ikusi dugu askok ez dutela erabilerara jauzi egiteko beharrik sumatzen, denak hizkuntza jakiteaz pozik izan arren. Segurtasun faltsua da, oinarri hartzen duena «denok dakigu» baieztapena: une zehatzetan jotzen dute ezagutza horretara, edo identitate jakin bat justifikatzeko, baina, kasu askotan, erakusten den domina baten itxura dauka, harekiko bestelako ondorioz gabe. 6. taulan ikusi dugun moduan, kontzientzia hartzea da euskara asko erabiltzen zuten gazteek emandako arrazoi argienetako bat. Gure iritziz, eskolak erne jarraitu behar du, eta kontzientzia soziolinguistikoa eduki gisa landu behar du. Bestalde, ideologiek izandako aldaketei buruzko atalean ikusiko dugun moduan, euskararekiko konpromisora eta atxikimendura iristeko gakoak aldatu egin dira. Kontuan hartu behar dugu gaurko gazteek euskararekin duten harremana aldatu egin dela, eta haien zatibiduna edo eleaniztuna izateak duen esanahia ere ez da garai batekoa. Galdetu beharra daukagu euskararen zein baliorekin identifikatzen diren gazteak; lehengoek ez badute balio, ezinbestekoa da aurkitzea zeintzuek balio duten.

• **Euskal hiztun berrien autokontzeptua: egiazko euskalduntzat al daukat neure burua?**

Kapituluaeren hasieran esaten genuen bezala, euskara ikasteak ez dakar, automatikoki, ez euskara erabiltzea ez hizkuntzarekiko atxikimendu sakona garatzea;

hiztun berri batzuen kasuan, bai; beste batzuenan, ez, eta beste batzuenan, nahiko epel. Horrez gain, ikerketek erakutsi dute euskal hiztun berri guztiek ez dutela beren burua *euskaldun* «on»tzat, egiazko euskalduntzat. Hiztun horiek «falta zaidanaren diskurtsoa» deitu duguna azaltzen dute, honelakoak bezalakoak azpimarratuz: «ez dut nahikoa/ia erabiltzen euskara», «ahozko erraztasuna falta zait», «lagun arteko erregistroa falta zait, harreman ez-formaletarako», «nire euskarak kutsu oso akademikoa dauka», «nire euskara oso “batua” da»... Sentimendu negatibo horiek eragin nabarmena dute hiztunen autokontzeptuan eta euskararen erabileran, sarri, konfiantza faltaren ondorioz erreprimtua. Beste euskaldun batzuk, berriz, eroso sentitzen dira euskararekin, eta beste edozein euskaldunek bezala erabiltzen dute hizkuntza, konplexurik gabe eta egiazko hiztun gisa ikusten dute beren burua. Euskal hiztun berrien autokontzeptuan gehien eragiten duten aldagaiak, hain zuzen ere, aurreko saioetan aztertu ditugun batzuk dira. Horiek aldagai mesedegarri edo oztopatzaile gisa izan dezaketen ahalmena ikusita, haien jatorria eta garapena aztertzea komeni da, eta neurriak jartzea haien eragina apaltzeko edo are iraultzea ere, esperientzia positiboagora.

2.3. Ideologia berriak: hainbat ideia orokortu, aho biko ezpatak?

Euskal hiztun berriei buruzko ikerketak aldaketa interesgarriak azaleratu ditu, euskarari buruz, elebitasunari buruz, eta zeharka, normalizazio-prozesuari buruz gizartean dauden ideologietan. Hezkuntzan, modu zuzenean edo zeharka, duten garrantziagatik, hausnarketarako gai gisa xehatzen ditugu hemen, jakinik ere beharrezkoa dela gai honi buruzko ikerketa zabalagoa. Ideia hauetako «aho biko ezpatak» deitu diegu, lehen begiratuan oso logikoak eman dezaketelako, intuiziozkoak sarritan, baina ondo aztertu ezean oso kaltegarri izan daitezkeenak euskara bezalako hizkuntzentzat, oraindik kaltebera eta egiazko normalizazioa lortzetik urrun.

• Euskara-eskola lotura: euskara ez da «guaya»

Hiztun kopuruan izandako lorpenak, hein handi batean, hezkuntza-sistemari zaizkio zor; askotan, euskararen presentzia oso txikia edo ia ezereza izanik beste arlo batzuetan. Horrek euskara-eskola asoziazio sendoa eraiki du, eta, ondorioz, irudi negatiboa hiztun askorentzat. Askorentzat, euskara eskolako zerbait da, ikasgai gisa ikusten da, eta ez da, inondik inora, «guaya». Lotura hori haustea zaila izango bada ere errotuen dagoen tokietan —hain zuzen ere, euskarak presentzia gutxi duen lekuetan, eskolatik kanpo—, uste dugu badirela bide bi hori hobetzeko: lehenik eta behin, ikasgelako metodologiak eta euskara ikasteko esperientzia berrikustea, dinamikoago eta dibertigarriago egiteko, eta aldi berean, efizientea; gure ustez, badago zer hobetua hizkuntzaren eta hizkuntzen didaktikan (Leire de Gereñuren ondoko kapitulua gai horretan zentratuko da). Bigarrenik, ezinbestekoa da sozializatzeko beste espazio batzuk eraikitzea, euskararekiko kontaktua ahalik eta eremu ezberdinenetan gerta dadin: eskolaz kanpoko jarduerak, aisialdiko jarduerak, gozamenekoak. Jone Miren Hernandezek gako garrantzitsuak ematen ditu puntu honen gainean, bere atalean.

- **«Bi hizkuntzen» ideologia: bi hizkuntzak berdin**

Euskararen eskubide-berdintasunaren aldeko borroka garrantzitsua izan zen, eta pozez, ikusten dugu euskararen eta haren normalizazioaren aldeko jarrerak orokortu egin direla gizartearen (Amorrortu eta beste, 2009; Eusko Jaurlaritza, 2016b). Baina euskararentzat arriskutsua izan daitekeen bilakaera antzeman dugu, «bi hizkuntzen diskurtsoa» deitu dugun jarreraren: defendatzen da hizkuntza biek izan behar dutela trataera bera, alde batera utzita euskara ez dagoela gaztelaniaren egoera berean, eta, ondorioz, laguntza handiagoa behar duela egiazko berdintasunera hurbiltzeko. Gazte askoren hitzek agerian jartzen dute euskararen egiazko egoerarekiko kontzientzia soziolinguistikorik eza.

- **Arrosa-koloreko etorkizuna (lehen «euskara galtzearen»)**

Jarrera honek ere agerian jartzen du kontzientzia soziolinguistikorik eza eta segurtasun-sentsazio faltsua. «Arrosa-koloreko etorkizuna» izendatu dugun honen kasuan (Amorrortu eta beste, 2009), hiztunak uste du euskara, dagoeneko, ez dagoela arriskuan («etorkizuna diren» gazte guztiek badakitelako». Ideia honen gorakadak bat egiten du duela 35-40 urte motibatze eta mobilizatzeko funtsezkoa izan zen beste baten beherakadarekin: «euskara hiltzearen dago». Gazteen artean oso hedatuta dagoen ideia honek pentsatzera eramaten ditu nahikoa dela euskara «jakitea», pentsatu gabe ezinbestekoa dela erabiltzea, eta hizkuntza txiki batek beharrezkoa duela bere hiztunen konpromisoa bizirik jarraitzeko. Ez gara ari euskararen berehalako desagertpenaren ideia berreskuratzear, baina beharrezkoa da eskoletan adi jarraitzea, eta gutxieneko kontzientzia soziolinguistikoa bat jorratzea, hizkuntzaren gaineko datuetan eta hausnarketan oinarrituta.

- **Zenbat eta hizkuntza gehiago, hobeto. Ingelesa ere bai**

Oso jarrera positiboa da eleaniztasunaren alde, baina potentzialki arriskutsuak izan daitezkeen jarrerak gorde ditzake, euskararena bezalako egoera bizi duten hizkuntzen kasuan. Alde batetik, mesede egin diezaioke euskarari, guraso askok egin baitute haren alde, pentsatuta haien seme-alabei ez diela kalterik egingo euskara jakiteak, jakina baita «zenbat eta hizkuntza gehiago jakin, hobeto» dela. Ifrentzua euskara beste hizkuntza bat baino gehiago delako kontzientzia faltan datza. Eta arriskutsuago bilakatzen da elkarrizketan ingelesa txertatzen denean. Zenbait kasutan, hizkuntza bi horiek antzera tratatzeak haiek parekatzea ekarri du edo bata edo bestearen alde egitera. Baina euskarak eta ingelesak betetzen dituzten funtzioak guztiz ezberdinak dira, eta bata eta besteak gure hezkuntza-sisteman izan behar duten lekuak ezberdina izan behar du aurrerantzean ere. Sistema eleaniztun baten aldeko apustuak hausnarketa sakona eskatzen du hezkuntza-zentroetan eta gurasoei jakinaraztea.

- **Umetan ez bada ikasten, euskara ikastea oso zaila da**

Aho biko ezpata da, aldi berean mesedegarria eta arriskutsua: alde batetik,

idea honek guraso asko eraman ditu murgiltze-ereduan matrikulatzera beren seme-alabak, eta hori positibotzat jo daiteke. Baina, beste aldetik, euskara heldutan ikastea oso zaila eta «ezinezkoa» dela pentsatzea guztiz kaltegarria da askorentzat, oztopo gisa ikusten baitute, eta ez dute ikasten hasteko urratsa egiten.

• **Konbentzitu, bai; inposatu, ez. Areago: seduzitu**

Hau ere aho biko ezpata: nork ez luke egingo ideia honen alde? Zail litzateke baieztapen honekin bat ez etortzea. Hala ere, «inposaketarik ez»aren diskurtsoek gehiegi gogorarazten dituzte hizkuntza gutxiturako horren kaltegarriak izan diren tolerantziaren beste haiek («nahi duenak hitz egin dezala nahi duen hizkuntzan, niri ez dit axola euskaraz hitz egiten badute»). Beraz, konbentzitzeko eta seduzitzeko formulak aurkitu behar dira, duda barik, baina ahaztu gabe minorizazio-egoera orok gainditzeko behar duen konpentsazioaren eta diskriminazio positiboaren printzipioa.

2.4. *Hausnartzeko ondorio batzuk*

Atal honetan, hezkuntzaren lorpenei buruz aritu gara, eta gaur egun euskara dagoen eszenatoki berriaren zenbait arlori buruz; zehatzago, hezkuntza-sistemaren emaitza diren euskaldun-profil berriei buruz, eta euskal gizartean sortu diren ideologia berriei buruz. Eskolak dituen erronketan aurrera egin eta hobetzeko, geure buruari egin behar genizkiokeen zenbait galdera eta hausnarketarekin amaitu nahi genuke kapitulua.

- a. Kontuan hartuta konpetentzia komunikatiboak daukan garrantzia, ez *maila* soil gisa ulertuta, ezpada hiltun berriek bereganatzen duten konpetentzia *mota* bezala, badirudi honako elementuak berrikustea komeni dela eskolan:
 - Nahikoa lantzen al da ahozketasuna? Gure hezkuntza-sisteman, idatzizko erabilerak nagusitzen al zaizkie, oraindik, ahozkoiei?
 - Zalantzan jarri gabe, inondik ere, euskara batua hizkuntza estandar gisa ikasi behar dela, aldaera dialektalei eutsi beharko ote litzateke halakorik dagoen tokietan? Era berean, ingurune oso erdaldunetan, ikasleak aurrez aurre jarri behar ote genituzke egiazko ahozko testuekin, aldaera dialektal ezberdinetan, euskararen ulermen hobean trebatzeko? (hartara, ez dadin gertatu norbaitek ez erabiltzea euskara pentsatuta solaskideak «ez duela ulertuko» bere aldaera).
 - Komeni ote litzateke hizkuntzaren taktika birpentsatzea, bereziki euskararena, dinamikoago, eraginkorago, esanguratsuago egiteko? Leire Díaz de Gereñuk, hain zuzen ere, horrexeri helduko dio hurrengo kapituluan.

- b. Ematen du frogatuta dagoela eskolak beharrezko duela bestelako sozializazio-espazioekin osatzea, bide emanez, horrela:
- Haur eta gazteak euskararen erabilera ezberdinen aurrean jartzeko, eta, ondorioz, erregistro ezberdinetara hurbiltzeko, ez horren formaletara, lagun artekoagoetara, eta, orobat, euskara (ere) lagunekin erabiltzera. Elementu honek eragin zuzena dauka konpetentzia osoago batean.
 - Eskolakoa ez bezalako harremana eraikitzeko euskararekin, eta testuinguru batzuetan hedatuta dagoen «euskara = eskola, ikasgaia» lotura hausteko. Espazio horietan gazteekin diharduten pertsona eta elkarteek azpimarra jartzen dute emozioetatik lan egitean, gazteei axola zaienarekin bat egiten duenetik. Iruditzen zaigu hori jorratzen jarraitu eta indartu beharreko bidea dela, eta jarduera eta espazio batzuk eskolarekin koordinatuz bideratzea planteatzen dugu.
- c. Ez litzateke alde batera utzi behar euskararen gaineko kontzientzia soziolinguistikoa lantzea, eta horrek eskola-curriculumaren parte izan beharko luke. Funtsezko elementua iruditzen zaigu, hizkuntzaren eta kulturaren irakaskuntzarekin batera. Haurrei eta nerabeei nahikoa informazio eta hausnarketa eskaini behar zaie, euskara gutxiengoaren hizkuntza dela ohartzeko, eta kontziente izan daitezen biziberritze- eta normalizazio-prozesuan dagoen hizkuntza gutxitu baten hiztun izateak duen esanahiaz.
- d. Azkenik, eta normala den moduan, euskal gizartean, ideologia berriak azaldu dira euskarari buruz, euskara eta gaztelaniaren arteko harremanari buruz, elebitasunari buruz, eta abar. Iruditzen zaigu posible dela sinplekerian erortzea, ideologia horiek ontzat ematen baditugu, azterketarik gabe, kontuan hartuta, euskarak urruti jarraitzen duela berdintasunetik gaztelania, frantses eta ingelesarekiko, izandako aurrerapenak gorabehera.

Hurrengo kapituluak honetan aipatutako puntu batzuk garatuko ditu, proposamen zehatzak eskainiz eskolaren konplexutasunaren kudeaketari eta hizkuntzaren didaktikari dagokienez.

3. BIBLIOGRAFIA

- Amorrortu, E.; Ortega, A.; Idiazabal, I. & Barreña, A. (2009): *Erdaldunen euskararekiko aurreiritziak eta jarrerak*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Vitoria-Gasteiz.
- Baztarrika, P. eta Erize, X. (2016): *Eta hemendik aurrera zer? Euskararen garapenaren iraunkortasuna edo «dabillan harriari etzaika goroldiorik lotzen»*, Eusko Jaurlaritza, Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila, <http://www.euskara.euskadi.eus/contenidos/noticia/eta_hemendik/eu_def/adjuntos/Eta%20hemendik%20aurrera%20zer_2016-05-03.pdf>.

- Eusko Jaurlaritza (2008): *Euskal Herriko Hizkuntza-adierazleen Sistema*, <http://www.1.euskadi.net/euskara_adierazleak/about.apl?hizk=e>.
- , (2013): *Ikasleak hiztun. 2011ko Arrue Proiektua*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Vitoria-Gasteiz.
- , (2014): *V Mapa Soziolinguistikoa*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Vitoria-Gasteiz, <https://www.irekia.euskadi.eus/uploads/attachments/4411/V_Mapa_EU.pdf?1396872659>.
- , (2016a): *Ikasleak ikasmailaren, sarearen eta hizkuntza-ereduaren arabera. 2016-2017 ikasturteko matrikula datuak*, <<http://www.hezkuntza.ejgv.euskadi.eus/hezkuntza-estatistika/-/estatistika/ikasleak-ikasmailaren-sarearen-eta-hizkuntza-ereduaren-arabera-2016-2017-ikasturteko-matrikula-datuak/>>.
- , (2016b): *VI Inkesta Soziolinguistikoa*, <https://www.irekia.euskadi.eus/uploads/attachments/8569/VI_Inkesta_Soziolinguistikoa_EAE.pdf?1476439692>.
- Eustat (2016): *Ikasleak irakasteredu elebidunaren arabera (%): Haur-Lehen Hezkuntza, EAE 2015-16*, <http://eu.eustat.eus/estadisticas/tema_300/opt_0/ti_Ikasleak_Irakasleak_eta_Ikastetxeak_/graficos.html>.
- Fishman, J.A. (1991): *Reversing Language Shift. Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*, Multilingual Matters, Clevedon.
- Ortega, A.; Amorrortu, E.; Goirigolzarri, J. eta Urla, J. (2016): *Euskal hiztun berriak: esperientziak, jarrerak eta identitateak*, Bizkailab. Deustuko Unibertsitatea, Bilbao, <<https://blogs.deusto.es/euskalgaiak/?s=euskal+hiztun+berriak>>.
- Soziolinguistika Klusterra (2011): *Hizkuntzen Kale-neurketaren VI neurketa, 2011*, <<http://www.soziolinguistika.org>>.
- Sánchez Carrión, J.M. «Txepetx» (1987): *Un futuro para nuestro pasado. Claves de la recuperación del Euskara y teoría social de las lenguas*, Elkar, Donostia.
- Skutnabb-Kangas, T. (1988): «Multilingualism and the education of minority children», in T. Skutnabb-Kangas & J. Cummins (arg.), *Minority Education: From Shame to Struggle*, Multilingual Matters, Clevedon, Avon, 9-44.
- Urla, J. (2012): *Reclaiming Basque: Language, Nation and Cultural Activism*, University of Nevada Press, Reno, NV.

Eskola bidezko euskararen biziberritzea: arrakastarako balditzak aztergai¹²

Leire Diaz de Gereñu Lasaga, Euskal Herriko Unibertsitatea

1. SARRERA-HITZAK

Azken hamarkadetan euskararen biziberritzeak eskolari lotutako ibilbidean hezkuntza-sistemak EAEn¹³ lortu dituen emaitza nagusien berri eman zaigu aurreko kapituluak. Eskolak euskararen biziberritzeari egin dion ekarpena handia izan da, gabeziak gabezia. Eskolari esker zer lortu den jakitea eta azpimarratzea garrantzitsua da, ez dezagun egindako lana kolpe batez baliogabetu.

Mundu zabalean euskarazko irakastereduek izan duten moduko ibilbide arrakastatsua aurkitzea ez da batere arrunta. Garai batean gurean ere inor gutxik aurreikusi zuen halako hedapenik izango zuenik euskara hutsezko irakaskuntzak.

Euskararen kalterako, ordea, beste aurreikuspen hau ere ez zen bete: euskara ikaste hutsarekin erabilera bermatua izango zelakoa. Horregatik diogu, arrakastak arrakasta, hizkuntza gutxitu bat ardatz duen eskolaren erronka zein handia den ikasi dugula. Irakaspen horrekin batera, euskararen irakaskuntza ardatz duen eskola oraindik konplexuago bihurtu duten faktoreak etorri zaizkigu: ingelesaren irakaskuntza bermatzea, ikasleen kultur eta hizkuntz aniztasuna lantzea, gazteen hizkuntzen inguruko ideologia-aldaketa, (Ortega *et al.*, 2016; Hernandez, 2016), etab.

Nahikoa denbora pasa da euskararen biziberritzea abiatu zenetik eta estrategia-eta diskurtso-aldaketa beharra dagoela zabal onartua dago. Aldaketa kuantitatiboa baino areago orain kualitatiboa bilatzen dugu, euskararen biziberritzea helburu duen eskolaren konplexutasuna orduantxe jartzen baita agerian.

Zer hobetu? Nola eta nondik jarraitu? Zeri ekin? Galdera horiei erantzun nahian bi atal nagusi hauetan banatu dugu kapituluak: euskararen biziberritzea helburu duen egungo eskolaren konplexutasunaren eragile nagusiak jorratuko ditugu lehenengo zatian; eta hizkuntzaren didaktikan ditugun erronka nagusiak zehaztuko ditugu

12. Lan hau Eusko Jaurlaritzaren IT983-16-GIC 15/129 ikertalde egonkortuaren laguntzarekin egin da.

13. Berezi EAEko egoera izango dugu ardatz kapitulu honetan ere, irakaskuntza-egoerak hain askotarikoa izanik, gaia mugatzearren.

bigarrenetan. Amaitzeko, ondorioetan euskararen irakaskuntzaren arraskatarako baldintzak eta lan-ildo batzuk labur zerrendatuko ditugu.

2. EUSKARAREN BIZIBERRITZEA HELBURU DUEN ESKOLAREN KONPLEXUTASUNA

Euskararen biziberritzea helburu duen eskola konplexua da, egitasmoa, berez, zaila duelako. Egindako ibilbidea egin eta gero, aurre egin beharreko egoera eta beharrak identifikatuta dauzkagu: bertako hizkuntza gutxitua sustatuko duten erabiltzaile aktiboak lortzea. Egitasmo benetan zaila, gure eskola goitik behera konplexu egiten duena. Helburua zaharra da, baina etengabe zehaztu, adostu eta indartu beharrekoa. Azpialtal honetan, lehenik, hizkuntza gutxituan oinarritzen den eskolaren izaera esperimentalaz jardungo dugu, hobekuntzarako motor bihurtzen duen alderdia dela gogoratzuz. Ondoren, hizkuntza gutxitua hitz egin nahi duten ikasleak hezterakoan eskola-komunitate osoaren inplikazio beharra azpimarratuko dugu. Azkenik, kultura-eta hizkuntza-aniztasunaren tratamenduaz jardungo dugu.

2.1. Euskararen irakaskuntza ardatz duen eskolaren izaera esperimental¹⁴

EAEko curriculumeko helburu bihurtu da ikasle eleaniztunak sortzea, euskara eta gaztelania oso ondo ikasteaz gain, ingelesa ere ondo ikasten dutenak. Elebitasunetik eleaniztasunera igarotzeak gure eskolaren konplexutasuna areagotu du.

Curriculum-eskaria izateaz gain, gizartean gertatu diren aldaketak direla medio ingelesak balio sozial handia bereganatu du eta azken urteotan eskola-komunitatea osatzen duten eragileek (administrazioak, eskolek/irakasleek zein gurasoek) bereziki sustatu dute hizkuntza horren irakaskuntza eskolan zein eskolatik kanpo. Horrela, eta ingelesaren irakaskuntza integratu behar horri erantzunez, eskola askotan aldaketa handiak egin dira euskarazko irakastereduen helburu nagusia bete gabe zegoelarik: ikasleek hizkuntza gutxituaren erabilerarako konpromisoa hartzea.

Eleaniztasuna, jakina, ez da berez arazoa. Berriz, euskararen irakaskuntza eta batez ere erabilera ez dagoenez bermatuta, berebiziko arretaz zaindu beharrekoa da euskarazko irakastereduen aldaketa oro lekuan lekuko egoera ondo aztertuta.

Euskara ez diren beste hizkuntzei lekua egiteko bidean irakasteredu euskaldunen arrakastaren eragile nagusi izan den izaera esperimental mantentzea derrigorrezkoa dela uste dugu. Curriculumeko hizkuntzetan eta arlokoetan emaitza hobeak lortzearekin batera, hizkuntza gutxitua erabiltzeko ardura hartzen duten ikasleak hezten ditugula erakusteko frogak, esperientzia pilotuak etengabe behar ditugu. Halaber, era guztietako ikasleak eta ikasle horiek kokatzen diren eremu soziolinguistikoaren araberrako ikerketak beharrezkoa dira, egokitzapenak abian jarri eta jarraipen estua eginez.

14. Itziar Idiazabal Gorrotxategi irakasle katedradunarekin batera EHUko Euskal Ikasketak graduan hainbat urtetan irakatsitako Euskararen Didaktika ikasgaiaren garatu dugun eztabaidagaia dakargu atal honetan.

Euskarazko irakastereduek ikasle kopuru handienak erakartzen dituztela-eta ezin dugu pentsatu dena lortu denik, erronkak etengabe biderkatzen baitzaizkio hizkuntza gutxituaren bidezko irakaskuntzari. Arrazoi bategatik edo bestegatik —orain hamarkada batzuk ezarritako helburu batzuk bete direlako agian— gure eskolaren izaera esperimentalta hein batean alboratu dela uste dugu.

Ondo uztartuta egon behar du hizkuntza guztien irakaskuntzak hizkuntza gutxitua biziberritzearen helburuarekin (Gorter *et al.*, 2014) eta lekuan lekuko ikasleen profilen araberako beharrei zehatzago erantzun (Ortega & Anakabe, 2015). Izaera esperimentalta barneratu eta hezkuntza-sistema osoa indartzeko baliatu beharko genituzke egungo erronkak.

Aitzindariak gara, beste herrialde gutxi batzuekin batera, hizkuntza gutxitu batean oinarritutako hezkuntza-sistema bat arrakastatsu bihurtzen, eta horri eustea eremu guztietan ez da erraza gertatzen ari hamarkada batzuen ondoren. Ondoko taularen bitartez, gure hezkuntza-sistemaren oinarrizko berezitasunak gogoratzea komenigarria dela uste dugu. Hona Idiazabal eta Dolz-ek (2013) eskaintzen diguten hezkuntza-sistemen eskema dikotomikoa:

9. taula. Irakaskuntza elebidun eta eleaniztunak irudikatzeko eskema.

Immertsioa edo murgiltzea	Submertsioa edo azpiratzea
– Helburua: pertsona elebidunak sortzea.	– Helburua: H2 ikastea
– Irakasleak elebidunak dira.	– Irakasleak: elebakarrak.
– Erabakia familiaren esku dago batez ere.	– Erakundeen erabakien araberako hezkuntza-politika derrigorrezkoa.
– H1arekiko errespetua eta baliostea.	– Haren ezezagutza/ordezkapena.
– H2an egiten diren aurrerapenen eta H1aren garapenaren ebaluazioa.	– H2 hizkuntzako gabeziak ebaluazio-irizpide bilakatzen dira.
– H2aren ikaskuntzaren gehiketazko izaera.	– Eskolako hizkuntza ikastea etxekoa ordezkatu nahi izaten da, eta, beraz, elebitasuna kenketazkoa da.
– Proiektuan gurasoen parte-hartze aktiboa integratzea.	– Gurasoen rol pasiboa eskola-formazioan.
– Elebitasunaren prestigio soziala.	– Elebitasunak ez du prestigio sozialik.

Iturria: Idiazabal eta Dolz, 2013: 19.

Irakasteredu euskalduna —immertsiozkoa bilakatu dena nagusiki— munduan zabalduen dagoen submertsio edo azpiratze hezkuntza-eredutik urrundu zen, hezkuntza-komunitate osoaren inplikazioarekin. Lorpen nagusi hori irakasle eta gurasoei zor zaie, goiko eskeman ikusten den bezala, haiek baitira elebitasun/eleaniztasunean hizkuntza gutxituaren aldeko jarreraren eredu-emaile eta babesle.

Submertsio erako hezkuntza-sistemek, oro har, atzerriko hizkuntzen ikaskuntza ere sustatzen dute, baina lekuan lekuko hizkuntza gutxituak apenas hartzen dira kontutan. Ikasleen etxeko hizkuntzek ere ez dute begirune eta leku handirik, oro har, nahiz eta zenbait lekutan programa mardulak garatu diren ikasleen hizkuntza-aniztasuna lantzeko. Bestela esanda, submertsio-sistemen helburua ez da hizkuntza gutxituak sustatzea. Eta ikasleen hizkuntzak kontuan izanda ere, hizkuntza hegemonikoak elebakarren ereduaren arabera ikas ditzaten da helburu nagusia (Idiazabal & Dolz, *ibid.*).

Uste dugu egungo gure eskola gero eta konplexuagoa egiten ari diren aldaketen erdian garrantzitsua dela hau guzti hau gogoraztea. Zein baldintzapean lortuko dugu gaur egun euskara oinarri duen eskola arrakastatsua?

2.2. *Hizkuntza gutxitua erabili nahi duten ikasle eleaniztunak*

Etiket euskaldunak diren ikasleentzat bereziki pentsatua zen euskarazko irakasteredua (Idiazabal, 2003; Cenoz, 2009) hastapenean, mantenuzko eredu bezala¹⁵. Euskal Herriko beste eremuetan baino hizkuntza-politika egokiago batek babestuta¹⁶ EAEn modu ikusgarrian hedatu da immertsio bidezko haurren eskolatzeari. Eredu eta herrien arabera ezberdin baina azkar samar hedatu zen ikastolen bitartez, hezkuntza publikoa ere erabat eraldatu arte. Prozesu hori denbora-tarte laburrean gertatu da, baina emaitza sendoak eman ditu (Zalbide, 1998; Idiazabal & Manterola, 2009; Gorter *et. al.*, 2014). Irakasteredu euskaldunen hedatzeko prozesuak eta ahaleginak, hala ere, Euskal Herri guztian bizirik jarraitzen du, egun, bai ikastolen bitartez baita zentro publikoetan ere. Bitartean, ikasle eleaniztunak hezteko erronkari ere heldu zaio emaitza onak eskainiz (Cenoz, 2003).

ISEI/IVEIren ebaluazio diagnostikoetan eta PISAko ebaluazioetan lortu diren emaitzek nahiz ikerketa zehatzagoen emaitzek (Manterola, 2015; Cenoz, 2005) prozesu hau laguntzeko berebiziko garrantzia izan dute (Idiazabal & Manterola, 2009). Denborarekin eta ikasle etorkinak gure sistemara sartu ahala, immertsiozko irakasteredua jatorri migratzailea duten ikasleengan ere eraginkorra dela ikusi da eremu euskaldun nahiz erdaldunetan (Manterola & Lardizabal, 2009; Diaz de Gereñu & Azkoaga, 2016).

Aurreko azpiatalean ikusi dugunaren arabera, familiek euskarazko irakasteredua modu aktiboan bultzatu izanak halako zilegitasuna eta indarra eman dio gure hezkuntza-sistemari. Babes horrekin eta euskara ikastearekin zentzuzkoa zen pentsatzea euskararen erabilera erraz samar handituko zela. Gauzak, ordea, ez dira hain errazak gertatzen ari.

15. Herriaren arabera bada zehaztasunik ematerik. Izan ere, eremu erdaldun batzuetan oso goiz ezarri zen eredu hau eta horietan etxetik erdaldunak ziren ikasleak euskaraz immertsio bidez eskolatzeko helburuz sortu ziren.

16. Nafarroako Legebiltzarrean Euskararen Legearen inguruko aldaketa-proposamenera bildu diren udalerrri guztien zerrenda hortxe dugu lege-babesaren emaitza erakusgarri.

Horrez gain, guraso askoren kezka seme-alabak ingelesean ondo trebatzera lerratzen ari delako irudipena dugu eta euskara alboratzera eramaten dituzten jokaera-aldaketaren batzuk ez ote diren gertatzen ari galdetzen diogu geure buruari. Hain zuzen, gurasoen eskariari erantzuteko ingelesaren irakaskuntza goiztiarra sartu da eskola askotan, ikerketek halako jokabidearen onura babestu ez arren (Gorter *et al.*, 2014). Era berean, eskola asko ere ingelesaren irakaskuntza goiztiarra eskaintzera pasa dira berrikuntza pedagogiko gisa aurkeztuz.

Horrekin guztiarekin batera, kontuan izan behar da euskararen biziberritzea hein handi batean hitzun berrien esku dagoela (Ortega *et al.*, 2016) eta orain arte ez zaiola —Europako testuinguruan, oro har ere— behar bezalako arretarik eskaini (O'Rourke *et al.*, 2015). Aurrerantzean euskarazko irakastereduetan ikasle horiei zuzendutako esperientziak eta egitasmoak sendotzea ezinbestekoa izango da euskarak eleaniztasunean erabiltzaile aktiboak lor ditzan.

Dena den, euskararen aldeko jarrera proaktiboa etxetik euskaldunak diren edo inguru euskaldunetan bizi diren ikasleengan ere indartu beharra dago. Ortega eta besteek (2016) dioten moduan, ikasle horiek, sarri, modu erreaktiboan erabiltzen dute euskara. Hau da, euskaraz zuzentzen zaienez haiek euskaraz erantzuten dute. Alderantziz, gaztelaniaz zuzentzen zaienean, gaztelaniaz erantzuten dute. Beraz, jarrera proaktiboa eremu guztietan indartu beharra ikusten dugu hezi nahi ditugun ikasle eleaniztun horiengan.

Egun, irakasleek mugak aurkitzen dituzte eskolan bertan ere ikasleak euskara hitz egitera *behartzerakoan*, bereziki eremu erdaldunetan. Ez guke horregatik etsi beharko. Estrategia eta ekimen berriak indartzen ari dira ikastetxeetan erabilerak bultzatzeko (Kontseilua, 2010), baina ikastetxe bakoitzean eta irakasle guztiek modu bateratuan egoerari buelta emateko estrategiak adostea lehentasunezko gaia izan behar luke¹⁷, zeren eta bitartean, gizartea da ikasleak *behartzen* dituen gaztelaniaz hitz egitera. Behartuta sentitze horren adierazpena oso lotuta dago euskararen gutxitu izaerarekin eta ziur aski euskararen erabiltzaile direnen kontzientzian sakonago eragin beharra adierazten digu egoerak.

Arabako datuei behatzea besterik ez dago gaiaren garrantziaz jabetzeko. Eskola da arabarren ustez euskararen erabilerarako aukera gehien ematen duen esparrua. Zehazki, ikaskideen artean % 74,2k erabiltzeko aukera ematen duela uste dute inkestak, erabilera 6,8koa den artean (Aztiker, 2015). Ez dago beste esparrurik (administrazioa, lan-mundua, Osakidetza, etab.) aurreikuspenaren eta benetako erabileraren artean hainbesteko aldea erakusten duenik. Beste eremu sozialetan, Araban behintzat, hitzunek egiten duten erabileraren aurreikuspena eta erabilera bera askoz gertuago daude, errealistagoa da, beste hitzetan esanda. Egia izanik ere euskararen erabilera handiena Araban eskolan gertatzen dela, sortzen duen

17. Hizkuntza-proiektua bera leku aproposa da irakasleen hizkuntza-jokabideak adosteko, esperimentatzeko eta egiaztatzeko.

aurreikuspenaren eta errealitatearen artean kontraesana benetan ikusgarria da. Ba al dago bien arteko aldea leuntzea euskararen mesedetan?

Agian, eskolak oraindik utopia baten itzalean funtzionatzen du ikasle eleaniztun horiek euskara erabiliko duten esperantza mantenduz. Errealitatea, horregatik ere etsigarria gerta dakiguke. Kontrara, baina, pizgarri bilaka dezakegula iruditzen zaigu eskolaren gainean jartzen den itxaropen hori. Gaztelaniak, frantsesak eta beste modu batera bada ere ingelesak egiten duten presioa handia da, eta etsi baino lehen erronkari egindako ibilbidetik heldu beharra azpimarratu gura genuke. Gainera, eskolaren bitartez hiztun berriek bilatzen duten babesa euren seme-alabak euskalduntzeko ere motibagarria dela iruditzen zaigu (Kasares, 2014).

Euskara hitz egin nahi duten ikasle eleaniztun horiek sortze bidean, haien uste eta ohiturak hobeto ezagutzea berariazkoa dugu (Ortega *et al.*, 2016; Euskararen Aholku Batzordea, 2016), baina horrekin batera, haien hezkuntzan eragile izan gaitezkeen guztion hausnarketa beharrezkoa da. Izan ere, gazteen hizkuntzen erabileraren gaineko eta elebitasunaren gaineko ideologia-aldaketak ere gertatu al dira eskola-komunitatea osatzen duten gainerako eragileengan? Garai bateko euskararen aldeko sustapenaren kontzientziari irmo heltzen al zaio? Nork eta nola lortzen ditu erabilera-maila hobeak? Zein baldintzatan?

Elebitasuna eta *aniztasuna* onuragarriak direla era askotara frogatu denez, elebidun eta eleaniztun izan nahi duenik ez da falta. Behin eta berriz gogoratuko dugu, eleaniztasun horrekiko zaindu beharreko ikuspegia: «Euskara ikastea da hizkuntza gutxitu baten jabe egitea eta hizkuntza gutxitu horren ardura zure gain hartzea. Eta hori eskolan esatea ez da bekatu» (Idiazabal, 2016).

2.3. Hizkuntza-aniztasunaren kudeaketa

Hizkuntza-aniztasunaren kudeaketari bi alderditik begiratuko diogu. Alde batetik, eskolan egiten den kudeaketaz hausnarketa txiki bat egingo dugu, eta, bestetik, eskola-komunitatean eragile diren guztiek gai honekiko duten ardura hizpide izango dugu.

Jatorri migratzailea duten ikasleek etxetik dakarten hizkuntza- eta kultura-aniztasunarekin gure eskolaren konplexutasuna areagotu da. Migratzaileen kultura eta hizkuntzak kontuan hartzea, curriculum-eskaria izateaz gain, aberasten gaituen ondasuna ere bada. Ordea, eleaniztasun hori agerian uztea eta egiten den lanketa euskararen biziberritzearen mesedetan erabiltzea ez da ageriko lana. Aberastasun kuantitatiboarekin batera (ehunetik gora hizkuntza baieztatu dira EAEn; Uranga *et al.*, 2008) eleaniztasun aberasgarria edo gehigarria baldintzatzen duen hizkuntzen kudeaketa egokiaren garrantziaz jabetzeko aukera bertan dugu.

Euskararen aldeko jarrera izan dezaten migratzaileei egiten zaien harrera, bai administrazioaren aldetik, bai hiritarren aldetik eta bai eskola-komunitatearen

aldetik oso garrantzitsua da (Gasteizko Udala, 2015). Gure artean diren aurreiritzi anitzen isla ere badirenez migratzaileek euskararekiko dituzten iritzi eta jarrera asko (Aierdi, 2016), aukera paregabea eskaintzen digute egoera berriek eleaniztasunaz gurean egiten den kudeaketaz —tarteaz gaztelania/frantsesa eta ingelesarena— hausnartzeko eta hobekuntzak bideratzeko.

Jatorri migratzailea duten hiztun horiengan aurretik duten hizkuntza-aniztasunarekiko iritzi eta jarrerak oso garrantzitsuak izan daitezke, baina ez dira erabakigarriak harrera-gizarteko hizkuntza gutxituekiko izango duten jarreran (Larrea, 2017). Norbanakoaren ikuspegiaz gain, beste hainbat eragile badira: eremu euskalduna/ez-euskalduna hartu duten bizileku; eskola-komunitatean egiten zaien harrera eta irakasleen formazioa; hizkuntza-aniztasuna lantzeko sortzen diren materialak; estatus sozialaren edo jatorriaren arabera jasan dezaketen bazterketa soziala.

Aniztasuna kudeatzerakoan, migratzaileen hizkuntza hegemoniko batzuk Euskal Herrian azpiratuak daudela kontuan izan behar da lehenik. Arabiera dugu kasu horren adibidea, baina arabiera erabiltzen duten hiztunak identifikatzea erraza izaten da, oro har. Ikasle migratzaileen artean hizkuntza azpiratuak hitz egiten dituztela atzematea, berriz, zailagoa suerta daiteke. Ikasle amazighen kasua aipatu nahi genuke, adibide gisa. Ikasle horiek etxean bizi duten errealitate linguistikoa askotarikoa den arren, jatorrizko arabiaratzat jotzen dira maiz. Izan ere, haien guraso nahiz anai-arreba helduek arabieraz ikasi izan ohi dute eskolan eta, gainera, Euskal Herrian direnean, ikasle askok arabierazko eskolak hartzen dituzte. Nola jabetu euren etxeko hizkuntza arabiarraz (edo horrez) gain beste bat dela? Eskoletan amazigha ikastearen eskaintza ezari jatorrizko herrialdeetan arabierak duen prestigioa gaineratzen zaio, eta zenbait kasutan erlijio musulmanaren eraginagatik gurasoek euren seme-alabek arabierazko eskolak jasotzeko motibazio gehigarria dute. Edonola ere, Europako hainbat lekutan errepikatzen da egoera:

En el ámbito de la educación esta situación tiene como consecuencia directa el hecho de que en la aplastante mayoría de los países europeos donde viven comunidades importantes de amazigófonos, se dan en el marco de los llamados cursos de lengua y cultura de origen (ELCO) clases de lengua árabe, además en su versión clásica. (...) supuestamente para ayudar al niño en el proceso de integración escolar y social en general (Timaltine, 2005: 2).

Haurrek etxean jasotzen dituzten kultura eta hizkuntzak gizarteratzea eta gure kulturaren alde jartzea erronka handia dugu, eta saihetsezina hizkuntza gutxituen biziberritzearen ikuspegitik, oro har ere. Ikaslea bere gurasoen hizkuntza eta kulturarekin adiskidetzeak geletako lehentasuneko helburu izan beharko luke (Timaltine, *ibid.*). EAEn presente dauden hizkuntza guztiak irakastea ezinezko helburua dela esan daitekeen arren, elkarbizitza egoki bat lortze bidean ezinbestekoa dirudi gutxienez direnak ezagutzea. Hizkuntza-aniztasunaren trataera egokiak berebiziko funtzioa du gizarte-kohesioan eta -ongizatean.

Senegaldarren kasuan ere, adibiderako, wolofera frantsesak azpiratu du, baina aldi berean lehentasuna du lehenak haien herrialdean ere hitz egiten diren baina azpiratuagoak diren sererera edo mandinkararen ondoan. Senegaldar askok wolofera hitz egiten dutenez, maiz jo dezakegu haiengana woloferaz interesaturik eta bazterrean utzi hiztunen bestelako hizkuntzak.

Aniztasuna azaleratu nahi dugunean, jatorrizko herrialdeetako hizkuntzen aniztasunaren berri izatea ez da erraza eta, era berean, hizkuntza horiek hitz egiten diren jatorrizko herrialdeen botere-harremanenak pisu handia dutenez, hiztunek eurek ez dute beti informazio osoa ematen, bereziki hizkuntza gutxituen kasuan. «Gure hizkuntza ezin da idatzi», «ez dut ondo hitz egiten nire aitaren hizkuntza», «nahasketa bat da» eta euskararen historian ere hain ezagunak zaizkigun antzeko iritziekin erantzun izan digute eskoletan guraso migratzaileek haiekin izan ditugun hartu-emanetan.

Curriculumeko konpetentzietako bat elkarrekin bizitzen jakitea da. Konpetentzia linguistikoarekin zerikusi handia du konpetentzia horrek, elebitasun gehigarria izanik gure hezkuntza eleaniztunaren ezaugarri nagusietakoa. Kultur ekimenak sustatzea bezain garrantzitsua da —edo garrantzitsuagoa ziur aski— hizkuntza-aniztasuna bistaratzea. Hala ere, hizkuntza gutxituen kasuan lana modu fin eta adeitsuan egin beharra ikusten dugu zenbaitetan hiztunek eurek izan dezaketen jarrera ezkorragatik.

Gatozen, ondoren, eskola-komunitatea osatzen duten eragileek hizkuntza- eta kultura-aniztasunaren kudeaketa bermatzeko duten ardura jorratzera.

Euskal Herrira datozen migratzaile asko submertsio edo azpiratze irakastereduetan hezi dira, nahiz eta elebidun eta eleaniztunak diren. Beraz, ulertzen zaila egiten zaizkie EAEn orokortu den hezkuntza-sistema hain bereziaren ezaugarriak (Etxebarria *et al.*, 2015). Ondorioz, euskara biziberritzea helburu duen eskolaren konplexutasunaz jabetzeko bertako komunitatearekin elkarrekin ezinbestekoa da. Are zailagoa gertatzen zaie euskararen erabilera gorabehera, euskararen balio sozialaz jabetzea eremu erdaldunetan, eta, ondorioz, etorkizuneko lan-aukerak murriztearekin batera bazterketa soziala jasateko arriskuan daude (Gasteizko Udala, 2015). Euskararen balio soziala ez ezagutzea da migratzaileen haur gehienak eremu erdaldunetan A eta B irakastereduetan eskolatzeak arrazoi nagusia.

Gizarte eleaniztun baten kohesiorako eta komunitatea osatzen duen ororen inklusiorako baliabide garrantzitsuenetakoa euskara bera dela aldarrikatu eta azaldu, ulertarazi behar dugu bereziki eskolaren bitartez (Diaz de Gereñu, 2016). Migratzaileekin batera gure eskolaren helburuen kohesioa bilatzea garrantzitsua iruditzen zaigu. Hala ere, bereziki eremu erdaldunetan, familia euskaldun eta gaztelaniadun asko euren seme-alabei harreman-sare euskalduna bermatu nahian dabilzanean ez da erraza helburu guztiak uztartzea. Eskubide zibilak eta hizkuntza-eskubideak talkan ikusten ditugu (Barquin *et al.*, 2009).

Administrazioak egiten duena baino askoz gehiago egin dezake gure gizartea osatzen duten ikasleen presentzia eskola guztietan egon dadin, baina euskara erdigunean jarrita kohesio soziala lortzea eskola-komunitate osoaren ardura da. Bestela esanda, administrazioak ezer gutxi egingo du behetik gorako eskaririk ez badago. Bertako ikasleen eta jatorri migratzailea dutenen arteko segregazioa (Eskola Kontseilua, 2015; Manifestua, 2016; Ruiz de Arkaute, argit. g.) saihesteak lehentasuna izan beharko luke hezkuntzan, baina era berean, eleaniztasunean euskara erdigunean jarriko dela bermatu beharra dago helburu guztiak bete daitezen. Finean, bi diskurtsoak uztartu beharra dago eskola-komunitatean euskararen biziberritzearen alde.

Azkenik, azpimarratu beharra dago, aniztasunaren tratamendua ikastetxean dauden ikasle etorkinen kopuruaren arabera ere ezin dela neurtu:

Ikastetxeen arteko banaketa orekatuaren aldarrikapena errealitate hori aurkitzen duten ikastegi askok egiten dute, baina ez da irtenbide bakarra eta eraginkorrena balitz bezala erabili behar: hezkuntzan inklusioa errazten duten bestelako neurriak ere aintzat hartu behar dira (Fouassier, 2017: 116).

Hain zuzen ere, hor ditugu irakasteredu erdaldunak, ikasleen jatorriari begira aniztasun handia dutenak baina eleaniztasunari leku gutxi ematen diotenak (Garaio, 2014).

3. EUSKARAREN BIZIBERRITZEARI BEGIRAKO DIDAKTIKA

Euskararen irakaskuntza esanguratsuagoa, dinamikoagoa, eraginkorragoa egitea helburu gisa jarri du Ortegak liburu honetako aurreko kapituluan. Zein alderdi sendotu eta indartu beharra dago orain arte egindakoa kontuan izanda? Galdera horri erantzuteko bi bidetatik joko dugu.

Atal honetan, lehen azpitalean hizkuntzaren didaktikaren arloan sendotu beharreko alderdi teoriko eta metodologikoak aipatuko ditugu gure artean ingeniari-tza didaktikoa garatu behar-rekin batera. Bigarren azpitalean, ahozkoaren irakaskuntzaren inguruan jardungo gara, lehentasunezko gaia dugu-eta euskararen biziberritzean.

3.1. Alderdi teoriko eta metodologikoak: ingeniari-tza didaktikoa

Erabilera jomugan dela, ikasleak ahozko eta idatzizko testuetan trebatu nahian ikuspegi komunikatibotik komunikazio-proiektu esanguratsuen bitartez lan egitea aski ezaguna da gure artean. Ordea, ikuspegi komunikatiboa bere ondorio guztiekin eta koherentzia didaktikoarekin lantzea ez dago oraindik erabat lortua (Garcia Azkoaga *et al.*, 2010; Anakabe *et al.*, 2013; Garcia Azkoaga & Diaz de Gereñu, 2013; Garcia Azkoaga & Manterola, 2016).

Hizkuntzen didaktika ondo egitea dugu eskolaren eginkizun nagusia, eta eginkizun horri ingeniari-tza didaktikoaren ikuspegitik heltzea oinarritzkoa da (Azkoaga & Idiazabal, 2015). Irakaskuntza-teoria egokiekin batera, metodologia eta baliabide didaktiko egiaztatuak eta fidagarriak (Larrangan & Idiazabal, 2012) ezinbestekoak ditugu ikasleen eskolatzearren arrakastan eragiteko, erronkak hain handiak ditugu-eta.

Helburu hori lortze aldera, lehenik, hizkuntza-kompetentzietan oinarritutako testu-ikuspegia garatu beharri ekingo diogu. Bigarrenik, baliabide didaktikoen fidagarritasuna bermatu beharri. Hirugarrenik, hizkuntzen trataera bateratuaz jardungo dugu.

• Hizkuntza-kompetentzietan oinarritutako testu-ikuspegia sendotzea

Kompetentzietan oinarritutako irakaskuntza testu-generoetan oinarritutako ikuspegiarekin uztartu, zehaztu eta finkatzea premia-zkoa da. Kompetentzien bereganatzeari Heziberri 2020 curriculumean eman zaion garrantziak erabilerari lotutako ikuspegi komunikatiboa indartzea baino ez luke ekarri behar. Hein batean, kompetentzien gaineko ikuspegi epistemologikoarekin kritikoak izan gaitezkeen arren (Bronckart & Dolz, 2002), garrantzitsuena haren aplikazioa eta interpretazioa egoki landu eta bideratzea da hizkuntzen arteko transferentziak gerta daitezen testu-eta diskurtso-mailan. Eta hori modu fidagarrian egitea erronka dugu gure sisteman (Idiazabal & Manterola, 2009).

«Hitzeko eta hitzik gabeko komunikaziorako eta komunikazio digitalerako kompetentzia» oinarritzko zehar-kompetentzia eta «Hizkuntza- eta literatura-komunikaziorako kompetentzia» oinarritzko dizi-plina barneko kompetentzien definizio eta osagaiak erabat lotuta agertzen dira hizkuntzaren erabilera kokatuarekin, testu-eta diskurtso-mailako erabilerarekin. Lehenak hizkuntzen erabilera ikaskuntzarako baliabide, harremanetarako baliabide eta irakaskuntza-objektu bezala irudikatzen du. Bigarrenak, ordea, honela dio:

Hitzeko eta idatzizko testuak erabiltzea da, euskaraz, gaztelaniaz eta atzerriko hizkuntza batean edo gehiagotan, bizitzako egoera guztietan egoki, eraginkortasunez eta hizkuntza-aniztasuna errespetatuz komunikatzeko. Horrekin batera, heziketa literarioa lantzean datza, nork bere burua eta ingurunea hobeto ezagutzen laguntzeko (236/2015eko Dekretuaren II. Eranskina: 59).

Azken kompetentzia horren osagaiak komunikazio-egoera guztietan eraginkortasunez jokatzeko eskaeraren bitartez *testuen* ahozko nahiz idatzizko gaitasunak garatzeari lotuak ageri dira nagusiki. Hizkuntza erabiltzea, hitz egitea, *ekitea* da (Bronckart, 1996), eta urteetan zehar eratu diren hezkuntzaren lege-dekretuek ikuspegi horixe garatu dute, nahiz eta kompetentzia hitza bere horretan ez aurkitu.

Hiztunok testuak sortzen ditugula, bai idatziz eta bai ahoz, horretan adostasuna dago. Baina Heziberriko curriculum-edukietan, bai Lehen Hezkuntza eta bai Bigarren

Hezkuntzan, terminologia-dantza aurkitzen dugu *testu*, *diskurtso* eta *testu-genero*, *sekuentzia-mota* eta *mintzaira-jardueraren* esparruak izendatzen dituzten terminoen artean (narraziozko, argudiozko, instrukziozko, azalpenezko). Termino horien arteko bereizketa pertinentea eta beharrezkoa ere bada irakaskuntzan (Bronckart, 1996; Larringan, 2009; Garcia Azkoaga, 2015). Hori egin ezik, hizkuntzen irakaskuntza-objektu berariazkoa lausotu egiten da eta ez du laguntzen ezta ere curriculum integratua eta integrala modu egokian irudikatzen, horien gainean eraiki behar baita modu bateratuan edukien progresioa.

Testu-genero nozioa bera askoz hobeto bereizten zen Heziberri aurreko Lehen Hezkuntzako curriculumean. Lehen zikloko curriculum-edukietan eta ebaluazioan honako erabilera hauek aurkitzen ziren:

Landutako ahozko **testu-generoak** hautematea; Landutako **testu-generoak** ezagutzea; Literaturaren **ahozko eta idatzizko generoak**: narratiboa eta lirikoa; Gelan landutako **testu-generoak** ezagutzea, osagai paratestualak eta testualak erabiliz; Testua, komunikazio-unitate gisa hartuta: landutako **ahozko genero batzuen** oinarritzko ezaugarri batzuk; Ea **testuaren generoa** bereizten duen, eta haren gaia ondorioztatzen duen; Ea dakien zein diren landutako **testu-generoen** izenak eta idazketaren kontzeptu eta konbentzio nagusiak (testua, esaldia, hitza, silaba, letra, letra larria, letra xehea eta puntua); Landutako **ahozko genero batzuen** oinarritzko ezaugarri batzuk: solaskideak, xedea/helburua, egitura, lotura-elementu nagusiak...; Testua, komunikazio-unitate gisa: landutako **testu generoen** egiturak; elementu espazialak, paragrafoa, kohesio-elementu nagusiak (Dekretua, 2007).

Garbia da testu-generoa ardatzen duen irakaskuntzaren hautua goiko aipuan, eta ez bakarrik literaturaren esparruan. Heziberrin, berriz, Lehen Hezkuntzako gaztelania eta euskarazko curriculum-edukietan testu-generoari hiru aipamen soilik egiten zaizkio. Alderantziz, berriz, ebaluazio-irizpideetan bere horretan mantentzen da *testu-generoa* ebaluatzeko eduki gisa.

Ikus dezagun beste adibide bat, diogunaren erakusgarri, LHrako aurreko dekretuaren eta Heziberriko dekretuaren bi atal berdintsuak konparatuz:

10. taula. LHrako 2007 Dekretuaren eta Heziberri 2020ren arteko konparaketa.

2007 Dekretua LH	Heziberri 2020
«Ildo horretatik, ezinbestekoa da komunikazio-proiektu esanguratsuei jarraituz ikasteko metodologia bat ezartzea, hainbat mota eta generotako testua izatea komunikazio-unitate nagusia, sekuentzia didaktikotan ikasiz komunikazio zehatza lortzea, eta lehentasuna ematea prozedurazko edukiei, “egiten jakiteari”, eta ez adierazpen hutsezko jakintzari» (Curriculum Dekretua, 2007: 5)	«Printzipio horiek beharrezkoa egiten dute komunikazio-proiektu esanguratsuen bidez irakastea, testua delarik oinarritzko komunikazio-unitatea; ikaskuntza sekuentzia didaktikotan egituratzea, komunikazio-lan zehatz bat lortzera bideraturik, eta prozedurazko edukiak lehenestea, “egiten jakitea”, eta ez adierazpenezko jakintza hutsa» (Heziberri, 2015: 33)

Iturria: norberak egina.

Termino-dantzaren arazo hau gure hezkuntzan hizkuntzen didaktikari begira ditugun erronken erakusgarria dela iruditzen zaigu. Eta terminologia-bereizketa garrantzizkoa da: izan ere, *testuak* ez dira bere horretan irakasgarriak, ez bada mintzaira-jardueraren arabera multzokatzen dituzten *testu-genero* nozioaren bitartez:

Eta zergatik testu-genero? Ikuspegi honetatik [Bronckart, 1996, 2005] testua eta diskurtsoa gauza desberdinak direlako. Testua komunikazio-unitatea da, gizartean dagoeneko dauden askotariko komunikazio-ereduen artean aukeratzen dena; era berean, eredu horiek, neurri batean, multzokatu egin daitezke partekatzen dituzten ezaugarrien arabera, generotan hain zuzen, baina testu-generoen ugaritasuna hain handia izanik, mugak ez dira beti garbiak eta oso zaila da multzo mugatuak egitea. Hala eta guztiz ere, testu-generoetan oinarritutako hizkuntzen irakaskuntza antolatze aldera Dolz, Noverrazek eta Schneuwlyk (2001) mintzaira-jardueraren kategoria hauek erabiltzen dituzte: narratzea, kontatzea, azaltzea, argumentatzea, portaerak erregulatzea eta hizkuntzarekin jolastea (Garcia Azkoaga, 2015).

Generoak berbazko ekoizpen ororen ezin saihestuzko aribideak direla diosku Larringanek (2009): testu orori genero bateko edo besteko izaera dagokiola. Horrela, argudio mintzaira-jarduera barrukoak izango ditugu: debatea, iritzi-zutabea, iritzi-gutuna, tertulia, etab. Horietako bakoitza genero bat da, eta hori da hizkuntza irakasgarri bihurtzen duen ardatza, eta ez genero bakoitzaren azpian ekoizten den testu bakar bakoitza, nahiz eta generoak azken horien bitartez diren behagarri. Generoetan trebatzen garen heinean jabetzen gara erabilera-arauen erregulartasunez, eta horrek laguntzen digu egoeraren araberrako erabilera egokiak egiten testu bakoitzaren bitartez, behin generoaren galbahetik pasata.

Egia da, hala ere, kontutan izan behar dela testu-generoaren nozioak izendapen askotarikoak hartu izan dituela, eta autorearen arabera baliokide ditugu batzuetan *testu-molde*, *testu-mota*, *testu-tipo*, etab. Horrek ez du esan nahi guztiak baliokideak egin daitezkeenik.

Aipatutakoa kontuan izan ezik, testu-generoak mintzaira-jarduera esparruekin nahasten dira edo/eta Adamek proposatutako sekuentzia-tipoekin (narrazio-sekuentzia, azalpen-sekuentzia, deskripzio-sekuentzia, etab.) eta ondorioz irakaskuntza-objektua galtzeko arriskua dago. Testuaren esanahia bideratzeko erabilitako operazioak gaitasun- edo konpetentzia-mailakoak direla gogoratzen digu Larringanek (2009) eta operazio horiek hizkuntza-sistemaren barrukoak direla. Beraz, konpetentzien eta testuaren arteko loturak finkatzea, testu-generoa bitartekotzat hartuta, hortxe dugu erronka. Ikasgeletan askotariko testuak edo testu-zatiak sartzearekin ez da testu-ikuspegia lortzen. Erabil daitezke testuak, baina oraindik perpaus-mailako lana egiten jarraitu eta gehienez ere testu-antolatzaile batzuen presentzia besterik ez identifikatu. Testuak berak ez du bermatzen testu-ikuspegia hartuko denik.

Azkenik, aipa dezagun *arazo-irtenbide* egoeraren gainean testu-generoen irakaskuntza bideratu beharra. Konpetentzien araberrako irakaskuntzan aplikatu nahi den *arazo-irtenbide* paradigmatik gidatzen dute orain komunikazio proiektuak

edo unitate didaktikoak Heziberriren proposamenak. Galde genezakeen lehenengo gauza da ea zein den komunikazio-fenomenoaren irakaskuntza metodologikoki *arazo-irtenbide* gisa planteatzearen abantaila, eta ea ez ote dakarren hein batean kompetentzia eta testu-generoaren arteko lotura desitxuratzeko arriskurik. Izan ere, Heziberrik eskura jartzen dituen materialen artean komunikazio-proiektuak birbideratzeko ahalegina ikusten dugu *arazo-irtenbide* eran¹⁸: liburutegirako komiki bilduma bat egitea zuzenean proposatu beharrean, uholdeek liburutegian eragindako kalteengatik komiki bilduma bera egitea proposatzen da irtenbide gisa ikasleei aurkezten zaien komunikazio-proiektuan. Geure buruari galdetzen diogu ea zein errotikako berrikuntza dakarren planteamendu horrek hizkuntzen irakaskuntzari begira. Arazoak planteatu behar badira, egingo dugu, baina uste dugu komunikazioa bere konplexutasunean lantzeak berez eskaintzen dituela eginkizun zail eta konplexuak, betiere zehaztasunarekin eta modu fidagarrian egiten bada.

• Baliabide didaktikoen fidagarritasuna

Komunikazio-egoera erreal antzekoak ikasgelan sartzea lortu den zerbait dela esan daiteke (Anakabe *et al.*, 2013; Garcia Azkoaga & Manterola, 2016), baina ikuspegi komunikatibo horrek testu-generoekin eta haien irakaspenerako egiten diren jarduera eta ebaluazio-irizpideen arteko koherentzia lortzeko zailtasunak daude.

Adibiderako, komeniko litzateke Berritzeguneetan jorratu den testu-ikuspegiaren bidea (Apraiz *et al.*, 2012) egonkortzea eta lorpen-datuak egiaztatzea. Berritzeguneko komunikazio-proiektuetan eskura dauden sekuentzia didaktikoekin batera ez zaigu ematen horiekin ikasleek egin dituzten aurrerapenen datu zehatzik, zer ikasi duten eta zer ez duten ikasi erakusteko, beste esperientzia batzuetan egin izan den bezala (Dolz *et al.*, 2001, Dolz & Schneuwly, 1998).

Testuen mailako ekoizpenak irakasgarri bihurtzeko sortu zen Genevako eredu didaktikoa (Dolz & Gagnon, 2008) eta, testu-generoak aintzat hartuta, komunikazio-egoera, testuen azpiegitura eta hizkuntza-unitateak hartzen ditu. Testu-generoetan oinarritutako eredu horrek sekuentzia didaktikoa garatu du irakaskuntza-metodologia gisa, eta maiz unitate didaktiko izendapena duten beste metodologia batzuekin nahasten da. Bi termino horien nahasketa ere aurkitzen da maiz, bai hezkuntza-legeetan, bai testuliburuetan bai eta formazio-saioetan ere.

Heziberrik proposatu duen unitate didaktikoaren gidan¹⁹ agertzen diren ezaugarrien eta Genevako ereduaren sekuentzia didaktikoaren artean antzekotasunak aurki daitezkeen arren, bada ezberdintasun nabarmen bat: ebaluazio hezitzailea zertan oinarritu behar den eta batez ere nola egin behar den zehazten da sekuentzia didaktikoan. Ebaluazio hezitzaile horren oinarriak *testu-genero* jakin baten eta testu-genero *beraren* gainean ikasleek egindako testu-ekoizpen jakin baten *aurre* eta

18. Sarean: <<http://heziberri.berritzegunenagusia.eus/2-arazo-egoeren-bilduma/>>.

19. Sarean eskuragarri: <<http://heziberri.berritzegunenagusia.eus/1-unitate-didaktikoak-egiteko-eta-ebaluatzeko-gida/>>.

ondoko ebaluazioa egitea eskatzen du. Bestela esanda, ezin da proposatu ebaluazio hezitzailearen barruan hasierako fasean *argudiozko testu* baten gaineko ebaluazioa egitea eta amaieran *narrazio-genero*ko testu batena.

Horrez gain, sekuentzia bera hasierako ebaluazio horren arabera eraikiko eta egokituko da, betiere, testu-genero beraren gaineko irakaskuntza-jarduerak prestatuz. Ebaluazio-irizpideak ikasleen gabezi nagusietan oinarritutakoak izango dira eta irakaskuntza-objektu den testu-genero horri erabat lotuak. Sekuentzian zehar landu diren generoaren alderdiak dira ebaluatuko direnak (Larringan & Idiazabal, 2012). Hori egin ezik, proposamen didaktikoak oso generiko edo orokorrak gertatzen dira eta kontrolatutako interbentzio didaktiko baterako ez dira baliagarriak. Ingeniaritza didaktikoaren terminoetan, proposamenek enpirikoki garatuak eta kontrastatuak behar dute izan (Idiazabal, Manterola, Diaz de Gereñu, 2015).

Irakatsi nahi den testu-generoaren gainean ikasle talde jakin batek dituen aurre-jakintzak zehaztasunez biltzea bihurtzen da sekuentzia didaktikoa diseinatzeko eta ikasleei egokitzeko metodologia zehatza. Sekuentzia didaktikoaren amaieran, testu-genero horren gainean eta aurre-testuekin konparatuz ondo-testuak bildu behar dira. Ikasle bakoitzak sortu duen aurre-testu eta ondo-testuen arteko aldeak informazio zehatza emango digu ikasle bakoitzaren (eta oro har taldearen) aurrerapenaz, baina baita sekuentzia didaktikoan egin diren irakas-jardueren pertinentziaz. Hortxe izango dugu ikaslearen autoebaluaziorako oinarri zehatza eta metodologiarik eraginkorrena irakaslearentzat, ikasi denaren eta ez denaren gainean informazio fidagarria jasotzeko (Idiazabal & Larringan, 2012).

Genevako eredia bezalako fidagarritasunean oinarrituko den sekuentzia didaktikoen diseinu eta esperimentazioan asko dugu garatzeko oraindik; izan ere, goian azaldutako metodologia zehatza eta fidagarria kudeatzeko arazoak identifikatu dira irakasleen formakuntzan (Anakabe *et al.*, Garcia Azkoaga & Manterola, 2016; Diaz de Gereñu & Azkoaga, 2014).

Azpitarratzekoa da irakasleek komunikazio-egoerak ondo identifikatzen dituzten arren, haiekin lotutako testu-generoa identifikatzen arazoak sortzen direla. Ikasleengan dena delako generoaz duten aurre-jakintzak mobilizatzen duen ikasketa autonomia eragite aldera, irakasleak gai izan behar du komunikazio-egoeren erreperitorio askotariko eta aberatsa aukeratzeko, eta hori ez da lan erraza. Testu-generoen bidezko ikasketa-egoerak antolatu eta bultzatzeko ere zailtasunak ageri dira, eta, besteak beste, edukien progresioaren kudeaketa ere arazo-iturri da irakasleentzat, ikasleekin erabil daitezkeen testu egoki eta eredarriak aukeratzea eta sortzea, alegia.

Anakabe eta besteren arabera (2013), interbentzio-eredu fidagarria garatze aldera, entrenamendua behar da azterketa sozio-diskurtsiboan ikuspegi komunikatibo batekin lan egiteko eta aipatu gaitasunak garatzeko. Eman dezagun autore horiek jasotzen duten adibide bat. Fisikako sekuentzia didaktiko baten barruan

irakaslearentzat zailtasun-iturri suertatzen da darabiltzan testuen artean mintzairajarduerak eta testu-generoak identifikatzea: fisikako teoria baten azalpenaren, berau oinarritu den esperimentu baten errelatoaren, mural batean eskematizatzearen, edota berau aplikatu ondoko ondorio praktikoen araberako idatzizko argudiaketaren artean muga zehatzik ez du ikusten irakasleak. Kasu guztietan ikasleekin landu nahi duen berbazko ekoizpena fisikako *azalpen* gisa irudikatzen du irakasleak. Identifikazio-arazo horrek sekuentzia didaktiko baten eraikuntzako ondoko etapa guztietan ondorioak izango ditu (zer irakatsi, nola, ebaluazioa, etab.).

Ondorioz, graduako formazioan indartu beharreko alderdia dugu honakoa, baita, jakina, etengabeko formazioaren barruan ere. Ordea, formazio molde berriak behar dira (Anakabe *et al.*, 2016) egiten den hori ikastetxeen beharrei egokitua egon dadin eta irakasleari ekartzen dion lan mardulari ahalik eta esangura handiena eta etekin handiena ateratzeko.

- **Hizkuntzen trataera bateratua**

Curriculumeko helburu diren hizkuntzen irakaskuntza modu integratuan egitea gomendatzen da Heziberrin. Transferentziaren printzipioei jarraituz, hizkuntza nahiz beste alorretako irakasleak modu integratuan planifikatzera eraman nahi dira, guztien artean komunikazio-konpetentziak modu egokian programatu eta irakats daitezten. Helburu hori erdiesteko, ezinbestekoa da ikasleen gaitasunak zehaztasunez ezagutzea eta hizkuntza bakoitzean dituzten beharrak identifikatzea testu-generoaren irizpidea oinarri hartuta (Idiazabal & Manterola, 2009).

Edozein eskola-sistematari hori beharrezkoa den arren, gurean ezinbesteko baldintza da, hizkuntza gutxitua biziberritzea bilatzen delako. Ikuspegi komunikatiboa ondorio guztiekin gauza dadin modu fidagarrian bermatu behar genuke eta aurreko azpiatalean garatutako auziekin zerikusi handia du hizkuntzaren trataera integratu eta integrala arrakastatsua suertatzeak eremu euskaldunetan zein erdaldunetan.

Hizkuntza-konpetentzia testu-generoen irakaskuntzarekin lotuta dagoen heinean, irakaskuntzaren eta programazio bateratuaren objektu nagusi horietatik ditugu (Ortega & Anakabe, 2015). Gure hezkuntza-sistemaren berezitasunengatik eta hizkuntzen didaktikari ahalik eta etekin handiena ateratze aldera gure artean ez da berria metamintzaira-, testu- eta diskurtso-mailako transferentziak identifikatzeko beharra eta ahalegina (Idiazabal, 2012; Larringan, Idiazabal, Azkoaga, 2015; Diaz de Gereñu & Garcia Azkoaga, 2016), baina askoz gehiago ikertu beharra dago.

Izan ere, lorpenak lorpen, orain arteko ikerketek asko dugula aurreratzeko dioskute, bai testu-generoen irakaskuntzan eta bai hizkuntzen arteko irakaskuntzaren integrazioaren eta testu-generoetan oinarritutako edukien progresioaren aldetik (Anakabe & Ortega, 2015). Oso garrantzitsua da curriculum-koherentzia bermatzea gainerako hizkuntzetan aprobetxatu nahi direnean, beste ikasgaietara (izan hizkuntzakakoak edo ez) zabaldu eta hedatu nahi direnean, beste arloekin artikulatu

nahi denean, eta transferrerrako aukera aurreikusi nahi denean (Ortega & Anakabe, 2015).

3.2. Ahozkoaren irakaskuntza eta euskararen biziberritzea

Heziberri curriculumean bertan ahozkoaren irakaskuntza zein baztertua egon den aipatzen da. Zehatzago, Arrue proiektuetako emaitzen artean, ikasleen zati handi batek (% 25) bereziki ahozkoan erakusten duen gaitasun eskasa kezka-iturri handia da, bi arrazoiengatik: batetik, emaitza horiek onartezinak direlako (Idiazabal, 2013), eta, bestetik, euskararen biziberritzeari lotuta erabilera mugatzen duen faktorea dela ikusi delako (Ortega *et al.*, 2016).

Euskararen biziberritzearen ikuspegitik, hezkuntza-sistema arrakastatsua izango da baldin eta eskolak euskara hitz egiteko gai eta batez ere hitz egin nahi duten ikasleak hezten baditu. Kontuan hartuta gure sisteman ikasten duten ikasle askok eskolan baino ez dutela euskaraz aritzeko modua, euskararen biziberritzean eskolak duen egitekoa garrantzitsua da erabat.

Heziberrin agertu zaigun oinarritzko konpetentzia berria, «Hitzez, hitzik gabe eta modu digitalean komunikatzeko konpetentzia» izenekoa ere, hizkuntzari eta bereziki ahozkoari gizartean bertan eta irakaskuntzan ere ematen zaion garrantziaren isla izan daiteke, portaerazko eta kortesiazko mintzairazko alderdiak aintzat hartzen dituelarik. Hala ere, garrantzitsua da jabetzea komunikazioaren alderdi horiek testu-generoaren arabera gauzatzen direla (Alegria *et al.*, 2008). Oinarritzko zehar-konpetentzietan nahiz diziiplina barrukoetan ahozkoa garatze bidean hiru alderdi jorratuko ditugu ondoren.

Lehenik ahozko hizkuntzaren hiru interbentzio-planoez jardungo dugu. Ondoren, testuliburuetan aurkitzen dugun ahozkoaren lanketaz, eta, azkenik, testu-genero ez-formalen irakaskuntzaz.

• Ahozko hizkuntzaren irakaskuntzaren interbentzio-planook

Euskaraz ahozkoa lantzeak gutxienez hiru planotik begiratzea dakar (Garcia Azkoaga, 2015): lehena, eskolan irakaskuntza/ikaskuntza baliabide edo bitarteko den aldetik; bigarrena, ikaskuntza-objektu den aldetik; eta azkenik, euskararen erabilera orokorra sustatzeko beharrezkoa den aldetik. Ahozkotasunak, herritarrak prestatzeaz gain, hizkuntza-garapenari eta bereziki hizkuntza-normalizazioari lotutako ekarpenak egitea espero da (Zabala, 2015). Ahozkoa, eskolako eta eskolaz kanpoko testuingururako baliabidea da. Helburu guztiak uztartzea, bereziki testuinguru erdaldunetan, horixe dugu erronka.

Aukera teoriko-metodologikoen garrantzia azpimarratu dugularik, asmatu beharra dago euskararen erabilerari lotuago, pragmatikoagoak diren hizkuntza-alderdien irakaskuntza. Betiere, ahoz lantzeko testu-genero formalen ikaskuntza bermatuz eta era berean erabilera arruntarekin eta ludikoagoekin lotutako testu-

generoak eta hizkuntza-aldaerak baloratuz eta irakatsiz, lekuan lekuko ikasleen beharren arabera.

Ahozkoaren irakaskuntza beharrezkoa dela denen ahotan dago. Irakatsi asko eta ondo egiten denik ez dugu ukatuko, baina hobetzea dagokigu. Ahozkoa irakaskuntza-objektu den aldetik eta ikaskuntza-baliabide nahiz harremanetarako beharrezkoa den aldetik, modu berezitian landuko duen didaktika-ikuspegia garatu beharra dago: testu-generoarekin lotutako ahozkoaren eduki irakasgarriak modu koherentean identifikatu eta programatu ahal izateko.

Izan ere, curriculumeko zerrendetan izaera oso ezberdina duten ahozkoaren fenomenoak aurkitzen ditugu multzokatuta, eta, oro har, ez da testu-generoaren arabera ikuspegia gordetzen ahozkoaren alderdi irakasgarriak zerrendatzean.

Jar dezagun adibide bat oraingo honetan ere. Bigarren Hezkuntzako DBH2ko curriculum-edukietan, ahozko komunikazioa osatzen duen 2. multzoan (236/2015 Dekretua: 344) eta puntu berean izaera oso ezberdineko ahozko hizkuntza gidatzen duten osagaiak ditugu zerrendatuta: «Ahozko harremanen arauak erabiltzea: kortesia-arauak, hizketako txandak, gaiari eustea, gorputzaren jarrera eta keinu egokiak, erantzuna solaskidearen hitzen ildotik joatea... ».

Esate baterako, hitz-txanden antolaketari buruz zer esan dezakegu? Berriz ere, testu-generoaren arabera izaera izango dela haren gauzapena (Larringan & Larrazabal, 2007). Eztabaida gidatu batean, lagunarteko solasean, gaurkotasuna duen gai baten inguruan aditu bati egiten zaion elkarrizketan, edo konta-saio batean egiten den hitz-txanden kudeaketa oso ezberdina da. Berriz aurkitzen gara mintzaira-jardueraren arabera testu-generoaren ikuspegiaren garrantziarekin.

Berdin gertatzen da aipatu curriculumeko goiko puntuko fenomeno guztiekin, kontuan hartuta betiere, testu-generoaren garrantziari komunikazio-egoera bakoitzak jartzen dituen baldintza komunikatiboen arabera egokitzapenak gehitzen zaizkiola (Koch & Oesterreicher, 2007), jakina.

Irakasleen gehiengoa ahozkoa lantzearen aldeko agertuko den arren, bereziki euskararekiko kontaktua eskolaren bitartez soilik jasotzen duten eremuetan, arazo anitz jartzen ditu ahozkoa lantzeak irakaslearen mahai gainean. Oro har, oraindik ahozkoaren irudikapen murrizta eta idatziaren menpekota nagusi dela batetik (Dolz & Schneuwly, 1998), eta ahozkoa objektu bezala definitzeko konplexutasuna idatziarena baino handiagoa dela bestetik (Garcia Azkoaga, 2015), eginkizunaren zailtasuna handia da.

Kontuan izan behar dugu, gainera, ikasleentzat beraientzat ere ahozkoa nozio lausoa dela eta ahozkoarekiko iritzi oso kontrajarriak agertzen dituztela. Irudikapen eta tratamendu egokiaren faltan, ikasleengan ahozkoa lantzeko orduan kontrako jarrerak nabarmen hazi daitezke idatziaren ondoan (Rispaï, 2007): *lotsatu egiten naiz, irakasleari «erantzun» egiten zaio; hobe da ez erantzutea badaezpada;*

ikaskideek epaitua sentitzen naiz... idatziak «ziurtasuna, distantzia» ematen du. Hizkuntza ikastea eta bereziki ahoz aritzea portaerazko eta jarrerazko auzia ere badela ondo erakusten du ahozkoan adierazteko ezintasun horrek. Hau hizkuntzen didaktikan aurreikusi beharreko alderdia ere bada, ikuspegi eta baliabide didaktiko egokiak bilatuz.

• Testuliburuak eta ahozkoaren lanketa

Idatzian baino areago, ahozkoan agertzen dira ikasleen arteko aldeak testu-generoen ekoizpenari begiratzen diogunean (Dolz & Schneuwly, 1998). Testuliburuetan zein baliabide eskaintzen da ikasleen profilen arabera ahozko gabezia zehatzei aurre egiteko?

Testuliburuak ez du berez arazoa konpontzen, den onena izanda ere, bereziki eremu soziolinguistikoaren arabera egokitzapenik ez duelako eskaintzen: ahozkoan egon daitezke ezberdintasun handienak euskara lehen hizkuntza edo bigarren hizkuntza duten ikasleen artean. Baina ahozko hizkuntzaren lanketa errazagoa izango da metodologikoki ondo egituratuta dauden zereginak proposatzen direnean eta irakasleari haiekin zer egin azaltzen zaionean. Hala ere, ahozko hizkuntza objektutzat hartzen den testuliburuaren kasuetan ariketak eta zereginak (ikasleen zein irakasleen liburuetan) hobeto egituratuta agertzen direla egiaztatu dugu eta horrela irakasleak egokiago bidera dezake lanketa (Garcia Azkoaga *et al.*, 2010).

Edozelan ere, testuliburuetan, idatzizko testu-generoak lantzeko ematen diren kontsigna, jardura eta ebaluazio-irizpideen lausotasuna eta are ezegokitasuna ere areagotu egiten da ahozkoan, oro har. Esaterako, unitate didaktikoetan zehar hasierako eta bukaerako egoeretan testu-genero ezberdina proposatzen da maiz, amaieran proposatzen diren ebaluazio-irizpideak aurretik landu gabe ager daitezkeelarik, ahozkoa lantzean berez ikasiko balira bezala. Ahozkoa urrun dago oraindik objektu irakasgarri bihurtzetik, berori lantzeko jardura multzo eta ebaluazio-irizpide batzuen eskaintza gorabehera.

Testuliburu askotan gramatikaren irakaskuntzan oinarritutako egitura klasiko eta egonkorragoak proposatzen dira eta liburuaren erabilerraztasunari ematen zaio lehentasuna (*ibid.*). Ahozkoaren irakaskuntzaren ikuspegi komunikatiboak arin proposatzen dira, baina eredurik apenas ematen da eta irakaslearen esku uzten da generoaren ia lanketa guztia, generoari eta komunikazio-egoerari lotutako oinarrizko ebaluazio-irizpiderik ere eskaini gabe.

• Testu-genero ez-formalen lanketa

Eskolari berez, haren esparrua formala izanik, testu-genero formalen irakaskuntza dagokio. Horrek ez du esan nahi, ahozkoan bereziki, bertako euskalkia (edo irakasleak darabilena) ezin daitekeenik erabili, bereziki eremu euskaldunetan. Gauza bat da ahozko batuan trebatzeko egoerak sortzea komunikazio-proiektu jakinen bitartez eta bereziki hezkuntza-etapa aurreratuetan, eta besterik da

euskalkiak eskolatik desagerraraztea, bereziki eskolan bertan edo testuinguruko harremanetarako baliabide denean.

Baina era berean, garrantzitsua da ahozko komunikazioa euskalki-mailakoak ez diren beste komunikazio-printzipio eta edukietatik ondo eta deskripzio zehatzen bidez bereiztea. Ahozko komunikazio ez-formala ez da bakarrik aldaera geografikoaren arabera gauzatzen den mintzaira-jarduera. Komunikazio-egoera jakinei erantzuteko eskura dauzkagun testu-generoak dira erabilera-arau hornitzaile nagusi, baita eremu informalean ere.

Testu-generoen araberako mintzaira-jardunei bestelako baldintza komunikatibo anitzen eragina ere gehitzen zaie: elkarrekintzan dauden arteko ezagutza-maila, esparru profesionaleko erabilerari lotuak egotea, inplikazio emozionalaren maila, grabaketa- eta edizio-lanak mediatizatutako ahozko testua izatea, etab. (Koch & Oesterreicher, 2007). Gainera, elkarrekintza berean ere (adibidez, unibertsitateko irakasle batekin elkarrekintzan tutoretzan nahiz erabilera informalak ere sustatzen diren askotariko telebistako saioretan) euskalkia erabil daiteke pertsona bati zehazki zuzentzean edo truke komunikatiboaren momenturen batean, ondoren aldaera estandarrera itzultzeko berriz.

Euskara Batuaren ahoskera zaindurako (EBAZ) eman ziren arauetan ere, sarrera gisakoan, modu egokian gogoratzen da komunikazio-egoeraren arabera erabili eta ulertu behar direla bertan ematen diren arauak, ahozkoaren izaera atzemangaitza eta konplexua dela-eta.

Ahozkoaren gainean ditugun usteak eta ahozkoaren benetako erabileraren ezaugarriak sarritan ez datoz bat. Zer esanik ez, esate baterako, ahozko sintaxiari begiratzen badiogu, hain da-eta ezberdina idatzian agertzen denetik (Alegria, 2009). Maiz *idatzia*, *ahozkoa*, *formala*, *informala*, *ahozkotasuna*²⁰, *estandarra*, *euskalkia* eta antzeko nozio generikoez harago ez da joaten ahozkoaren irakaskuntza esplizitua.

Euskararen gutxitu egoera dela-eta, eta erabilera sustatze aldera behin eta berriz eskolari heltzen zaizkio, bereziki eremu erdaldunetan, euskararen genero ez-formalak irakasteko eskaerak. Inguruko hizkuntza hegemonikoetan egiten ez den eskaria dela jabetu behar dugu, nahiz azken urteotan eta atzerriko hizkuntza gisa irakasteko beharrak asko garatu duen arloa dugun frantsesez eta espainolez, esate baterako. Beraz, esku artean dugun eginkizuna zaila da eta didaktika fidagarrien azpian garatuko diren egitasmo sendoak behar ditugu arlo honetan.

Erronka handia da eta lan fina eskatzen du, berez, ez baitagokio eskolari. Baina beharra handia da eta ikerketek gero eta zehatzago baieztatzen dute, esate baterako,

20. Gaztelaniazko *escripturalidaden* (Koch & Oesterreicher, 2007) itzulpen gisa *idatzizkotasuna* darabilgu. *Ahozkotasuna* nozioari kontrajartzen zaio, baina ez da gure artean, dakigula, erabili. Nozio hori beharrezkoa zaigu *ahozko/idatzizko* eta *ahozkotasuna/idatzizkotasuna* oposizioak osatzeko, euskararen ikerketan nahiz irakaskuntzan. Komunikazioaren bi adierazpide nagusien arteko eta haiekiko egiten dugun irudikapena bistaratzeko berebizikoa dela uste dugu.

euskalkiak euskararekiko atxikimenduan eragile garrantzitsuak direla (Ortega *et al.*, 2016). Euskalkiak erabilera ez-formaletan sartzeko, eta helburua ikasleengan atxikimendu emozionala lortzea izanda, berriz, testu-genero ez-formalekin lan egitea komeni da eta mintzaira nahiz hizkuntzaren mailako unitateez hornitu testulana. Bestela, ezaugarri dialektal, lexiko eta fraseologia zerrendetatik harago ez gara joango. Eta hori ez da komunikazioa lantzea. Komunikazio-egoera esanguratsuei lotuta agertuko zaizkigun testu-genero ez-formalen lanketak ezinbestean euskalkien erabilerara hurbilduko gaitu, baina ikuspegi komunikatibo osoago eta baliagarriago batetik.

Amai dezagun esaten ondo aukeratu eta egokitu behar direla eskolan eskaintzen diren testu ez-formalak, eredu gisa edo behaketarako ematen direnak. Helburu etnografiko eta dialektologikoekin bildutako ikus-entzunezko grabaketak agian eremu euskaldunetan ulergarriak dira, baina etsigarriak izan daitezke eremu erdaldunetan: komunikazio-egoera esanguratsurik ez dagoelako grabaketa horietan, inkesta edo galde-erantzun erako testualitatea agertzen zaigulako, maiz jende nagusiaren hizketa ulertzen zaila delako, etab. Berebiziko lana egin beharra dago komunikazio-egoera ez-formaletan gauzatzen diren komunikazio-trukeetako corpusak osatzen²¹, corpus horiek helburu didaktikoetarako egokitzen, eta eremu euskaldun zein erdaldunetan genero formalen eta ez-formalen artean aukeraketak egiten, haien arteko progresioa erabakitzen... Eta hori dena, curriculumeko beste hizkuntzekin tratamendu bateratua eginez, euskararen biziberritzearen mesedetan.

4. ONDORIOAK

Eskolak lortu du jendarte zabal batek euskara ikastea. Erabilera, ordea, ez da bide beretik joan eta baldintza berrietan ondoko urteetan datorkigun lanari aurre hartu nahi diogu. Labur ditzagun lan honetan proposatutako lan-ildoak:

- Irakasle, ikasle, gurasoen arteko (bertako nahiz etorkin) elkarlana sustatu, euskara helburu duen biziberritzea oinarri hartuta. Euskara eskolaren erantzukizun hutsa delako ustea baliogabetu beharra dago eta eremu soziolinguistikoaren arabera eta ikasleen profileraz zeharo egokitu ikastetxeetako hizkuntza-erabilera eta hizkuntzen didaktikako erabakiak.
- Eskola-komunitatea osatzen duten eragileengan hizkuntza gutxituaren kontzientzia berrindartzeko ikasleen iritzi eta jarrerak aztertzeaz gain, irakasle nahiz gurasoen iritzi, jarrerak eta praktikak hobeto ezagutzeko ikerketak beharrezkoak ditugu.

21. Hala ere, egun zenbait komunikabidetan —nahiz eta berez komunikazio-baldintza formaletan ekoiztutako testuak izan— euskalkien erabilera asko ugaltu da, agian bereziki gazteen artean. Horietako zenbait programa erabilgarriagoak dira eta erraz eskuratzen dira Internet bidez. Hala ere, aukeraketa ona egin behar da, jakina. Euskalkien «garbitasun»aren eztabaida alboratu eta euskararen aniztasuna behatzeko aukera ezin hobea eskaintzen dute gainera, besterik ezean.

- Eskolaren bidez, gizarte aniztunarentzat euskara indar kohesioegilea duen eragile nagusi bezala irudikatu eta landu. Hori lortzen duten eskolen baldintza eta ezaugarriak ikertu eta ezagutarazi beharko lirateke.
- Gaitasun diskurtsiboak hizkuntzen jabekuntza eta irakaskuntza lantzen laguntzen duen heinean, hizkuntzen didaktikan giltzarri dira eta irakasleen formazioan indartu beharreko eremua. Era berean, ikastetxeetan irakasleak egonkortzeak berebiziko lehentasuna izan behar luke, eskolak duen erronkari aurre egin ahal izateko. Administrazioak ez baditu behar diren neurriak hartzen, ikastetxeek sustatu beharko dute alderdi hori erronka erakargarrien bidez irakasleak erakarriz eta bestelako egonkortze-programa eta baliabideen bitartez.
- Eskolatik sozializazio modu berriak sustatu: eskolak zubi-lana egin lezake beste sozializazio-eremuetan hizkuntza-erabilera informalagoen (eta euskalkien) erabilera hain arrotza gerta ez dadin. Euskararen ahozkoaren irakaskuntzak eskolako testuingurua gainditu beharra du bereziki eremu erdaldunetan euskararekiko atxikimendu emozionala lor dadin.

Lan mardula dugu aurretik, eginkizun bizia, erronka handia. Baina, hain justu, erronkak izan dira beti euskararen irakaskuntzaren hobekuntzaren eragile. Ez ditzagun falta.

5. BIBLIOGRAFIA

- Aierdi, X. (2016): «A few thoughts on the challenges for the basque language in the face of immigration», in *Migrations and cultural and linguistic minorities in Europe*, Centre Maurits Coppieters, Brusela, Ehugune, Ezkerraberri fundazioa, 67-85.
- Alegria, A.; Diaz de Gereñu, L. eta Manterola, I. (2008): «Ahozko komunikazioa. Ahozko diskurtsoa arautzen duten osagaiak eta arauak. Ahozko komunikazioari dagozkion estrategiak», *Bigarren Hezkuntzako irakasleak. Euskara eta Literatura. Gai hautatuak*, Sevilla, MAD, 71-106.
- Alegria, A. (2009): «Errepikapen lexikalak ahozko modalitatearen koherentzia sintaktikoaren ikuspegitik aztergai», *Euskera*, **54**, 2-1, 771-809.
- Arrue Proiektua (2013): *Ebaluazio Diagnostikoa 2011: ikasleen hizkuntza erabileraren datuak. LMH4ko eta DBH2ko ikasleak (EAE) Emaizta nagusien txostena*, Eusko Jaurlaritza eta Soziolinguistika Klusterra.
- Aztiker (2015): *Arabarren euskara ezagutza, erabilera eta iritziak*, <<http://www.aztiker.com/project/project-8/>>.
- Barquin, A. eta Ruiz Bikandi, U. (2009): «Hizkuntzen kudeaketa eskolan», *Tantak*, **21**, 1, 7-21.

- Bronckart, J.-P. (1996): *Activité langagière, textes et discours. Pour un interactionnisme socio discursif*, Delachaux et Niestlé, Paris [Gaztelaniazko itzulpena: 2004: *Actividad verbal, textos y discursos. Por un interaccionismo socio-discursivo*, Infancia y Aprendizaje, Madril].
- Bronckart, J.P. eta Dolz, J. (2002): «La notion de compétence: quelle pertinence pour l'étude de l'apprentissage des actions langagières? », in J. Dolz eta E. Ollagnier (ed.), *La notion de compétence en éducation*, de Boeck Université, Série raisons éducatives, Brusela, 27-44.
- Cenoz, J. (2005): «English in bilingual programs in the Basque Country», *International Journal of the Sociology of Language*, **171**, 41-56.
- , (2009): *Towards multilingual education Towards multilingual education. Basque educational Research from an international perspective*, Multilingual Matters, Bristol.
- Diaz de Gereñu, . (2016): «The venture undertaken by a school in Vitoria-Gasteiz: the Ramon Bajo school in the city's old quarter», in *Migrations and cultural and linguistic minorities in Europe*, Centre Maurits Coppieters, Brusela, Ehugune, Ezkerraberri fundazioa, 101-113.
- Dolz, J. eta Schneuwly, B. (1998): *Pour un enseignement de l'oral - Initiation aux genres formels à l'école*, ESF éditeur, Paris.
- Dolz, J.; Noverraz, M. eta Schneuwly, B. (2001): *Séquences didactiques pour l'oral et pour l'écrit: Notes méthodologiques*, de Boeck, Brusela.
- Dolz, J. eta Gagnon, R. (2008): «Le genre du texte, un outil didactique pour développer le langage oral et écrit», *Pratiques*, **137/138**, 179-198.
- Dolz, J. eta Idiazabal, I. (ed.) (2013): *Enseñar (lenguas) en contextos plurilingües*, Servicio editorial de la Universidad del País Vasco /Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbo.
- Etxeberria, F. et al. (2013): «Factores que favorecen la implicación educativa de las familias inmigrantes con hijos en Educación Primaria», *Revista de psicodidáctica*, **18**, 109-136.
- Euskadiko Eskola Kontseilua (2015): *Hezkuntza Euskadin. 2013-2015 txostena*, Eusko Jaurlaritza.
- Euskararen Aholku Batzordea (2016): «*Gu Gazteok*» 12-14 urteko gazteen hizkuntza egunerokotasunera hurbiltzeko ikerketa partehartzailea. *Laburpen txostena eta lan-ildoen proposamena aurrera begira*, Eusko Jaurlaritza, Gasteiz.
- Fouassier, M. (2017): «Aniztasuna ikasgeletan: hezkuntzaren alorreko ahotsak», in *Haur eta gazteen aniztasuna EAEn (Oker izendatutako) bigarren belaunaldiak*, <http://www.ikuspegi.eus/documentos/investigacion/eus/gazte_aniztasuna/P2_CAP1_voces_educacionEUS.pdf>.
- Garaio, B. (2014): «Euskara eta euskal kulturarekiko jarrera Gasteizko eskola batean: Gasteizko Francisco de Vitoria BHI ikastetxeko ikasleekin egindako ikerketa kualitatiboa» // «Basque language and attitude towards Basque culture in a school in Vitoria. Qualitative research done with Francisco de Vitoria's High School students», *Sancho El sabio*, **37**, 277-307.

- Garcia-Azkoaga, I. M. (2015): «Ahozko euskara, ikerketarako unibertsoa», *BAT Soziolinguistika Aldizkaria*, **96, 3**, 11-28.
- Garcia-Azkoaga, I.M.; Diaz De Gereñu, L.; Imaz A. eta Alegria A. (2010): «Ahozkotasunaren irakaskuntza bigarren hezkuntzako testuliburuetan», *Tantak*, **22, 1**, 7-42.
- Garcia-Azkoaga, I.M. eta Idiazabal, I. (2015): *Para una ingeniería didáctica de la educación plurilingüe*, EHU, Argitalpen Zerbitzua, Bilbo.
- Garcia-Azkoaga, I.M. eta Manterola, I. (2016): «Las secuencias didácticas de lengua: una encrucijada entre teoría y metodología», *Calidoscopio*, **14, 1**, 46-58.
- Gasteizko Udala (2014): *Estudio diagnóstico sobre el fenómeno migratorio en Vitoria-Gasteiz*, <<http://www.vitoria-gasteiz.org/wb021/http/contenidosEstaticos/adjuntos/es/27/34/62734.pdf>>.
- Gorter, D.; Zenotz, V. eta Cenoz, J. (2014): *Minority languages and multilingual education : Bridging the local and the global*, Springer, New York.
- Idiazabal, I. (2003): «Euskal Irakasteredu elebidunak etorkizunari begira», in Mikel Atxaga (ard.), *Euskaltzaleen Biltzarraren Mendeurrena. Sabino Arana Elkargoaren Jardunaldiak 2001*, Fundación Sabino Arana Elkargoa, Bilbo, 341-353.
- , (2013): «Pedagogical-Didactic Reading of the Report “Sociolinguistics Cluster (2012)»», in *Talking pupils. The ARRUE Project 2011*, Eusko Jaurlaritz: Hezkuntza, hizkuntz politika eta Kultura Saila, Vitoria-Gasteiz, 267-270.
- , (2016): «Euskara ikastea da hizkuntza gutxitu baten jabe egitea eta hizkuntza gutxitu horren ardura zure gain hartzea. Eta hori eskolan esatea ez da bekatu», *Hik Hasi*, **206**, <<http://www.hikhasi.eus/artikulua/2407>>.
- Idiazabal, I. eta Manterola, I. (2009): «Euskal eredu elebidunak, murgilketa eta hizkuntzen irakaskuntza integratua: kontzeptuen berrikusketa», *Euskera*, 2009, **54, 2-1**, 463-504.
- Idiazabal, I.; Manterola, I. eta Diaz de Gereñu, L. (2015): «Objetivos y recursos didácticos para la educación plurilingüe», in I. Garcia-azkoaga & I. Idiazabal (ed.), *Para una ingeniería didáctica para la enseñanza plurilingüe*, EHU Argitalpen Zerbitzuak, Bilbo, 37-59.
- Kasares, P. (2014): *Euskaldun hazi Nafarroan. Euskararen belaunez belauneko jarraipena eta hizkuntza sozializazioa familia euskaldunetan*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Koch, P. eta Oesterreicher, W. (2007): *Lengua hablada en la Romania: español, francés, italiano*, Gredos, Madril.
- Kontseilua (2010): *Eskolatik abiatuta euskararen erabilera areagotzeko zenbait programa*, Euskararen Gizarte Erakundearen Kontseilua.
- Larrea, I. (2017): *Les Actituds lingüístiques dels immigrants panjabis adults a Catalunya*, <<http://www.tesisenred.net/handle/10803/402437>>.
- Larringan, L.M. (2009): «Testua, Testu-Generoa eta Hizkuntzaren Ikas/Irakaskuntza», *Euskara*, **54, 2-1**, 505-539.

- Larringan, L.M. eta Idiazabal, I. (2012): «Sekuentzia didaktikoa: ekintza didaktikoaren zutabe eta ardatz minimoki fidagarria», *Ikastaria*, **18**, 13-44.
- Larringan, L.M.; Idiazabal I. eta Garcia-Azkoaga, I. (2015): «Cartas al director escritas en euskera y castellano por jóvenes bilingües- Transferencias y destrezas textuales y discursivas», in Garcia-Azkoaga eta Idiazabal (ed.), *Para una ingeniería didáctica para la enseñanza plurilingüe*, EHU Argitalepen zerbitzuak, Bilbo, 147-171.
- Manterola, I. eta Lardizabal, E. (2009): «Haur etorkinen euskara: eskolaren eta inguru euskadunaren eragina», *Euskera*, **54**, **3**, 1.511-1.535.
- Manterola, I. (2015): «Gaztelania H1 eta H2ren garapena 5 eta 8 urte artean: ipuinetako aditz kohesioa aztergai», in M.J. Ezeizabarrena eta R. Gomez (ed.), *Eridenen du zerzaz kontenta. Sailkideen omenaldia Henrike Knörr irakasleari (1947-2008)*, UPV/EHU, Bilbo.
- O'Rourke, B.; Pujolar, J. eta Ramallo, F. (2015): «New Speakers of Minority Languages: The Challenging Opportunity», *International Journal of the Sociology of Language*, **231**, 1-20.
- Ortega, A. eta Anakabe, M.J. (2015): «Integración de lenguas y áreas desde los proyectos globales: una propuesta de integración de las materias Conocimiento del Medio, Euskera, Lengua castellana e Inglés», in I. Garcia-Azkoaga eta I. Idiazabal (ed.), *Para una ingeniería didáctica de la educación plurilingüe*, UPV/EHU, Bilbo, 291-320.
- Ortega, A.; Amorrortu E.; Goirigolzarri., J. eta Urla, J. (2016): *Euskal hiztun berriak: esperientziak, jarrerak eta identitateak*, Deustuko Unibertsitatea, BizkaiLab, Bilbo.
- Rispail, M. (2007): *Ahozkoaren meta-mintzaira baterantz: zer diote ikasleek?*, <https://ikasmaterialak.ehu.eus/hezkuntza/ahozko-hizkuntza/12_ahozkoaren_metamintzaira.pdf>.
- Ruiz De Arkaute, O. (2015): *Zer muga topatzen dituzte Gasteizko alde zaharreko gurasoek haien seme-alabak Ramón Bajon eskolatzeko?*, Hezkuntza Testuinguru Multikultural eta Eleaniztunetan Unibertsitate Masterreko lana, HUHEZI [eskuizkribua].
- Timaltine, M. (2005): «Identidad, Integración y ciudadanía: el caso de los Amaziges», <http://www.amarauna-languages.com/orokorra/artikuluak/eu/1._Tilmatine.pdf>.
- Uranga, B.; Aierdi, X.; Idiazabal, I.; Amorrortu, E.; Barreña, A.; Ortega, A. eta Izagirre, E. (2008): *Hizkuntzak eta immigrazioa. Lenguas e inmigración*, Ikuspegi-Amarauna UNESCO Etxea, Bilbo.
- Zalbide, M. (1998): «Normalización lingüística y escolaridad: un informe desde la sala de máquinas», *Revista internacional de Estudios Vascos*, **43**, **2**, 355-424.

Dekretuak:

- 175/2007 Dekretua, urriaren 16koa, Euskal Autonomia Erkidegoko Oinarrizko Hezkuntzaren curriculuma sortu eta ezartzekoa, 2007ko azaroaren 13ko Euskal Herriko Agintaritzaren Aldizkarian argitaratuta, 218. zk.
- 236/2015 Dekretua, abenduaren 22koa, Oinarrizko Hezkuntzaren curriculuma zehaztu eta Euskal Autonomia Erkidegoan ezartzen duena.

Euskararen biziberritzea eta eskola: eztabaidarako puntu batzuk

*Josune Zabala Alberdi, Hizkuntza Ikerketa eta
Koordinaziorako zuzendaria. Eusko Jaurlaritza*

Aurreko bi kapituluetan Ane Ortega eta Leire Diaz de Gereñu adituek eskolan euskararen biziberritze-prozesuan aurrera egiteko marko, diskurtso eta praktikarako aukera berriak birpentsatzeko zenbait gai aurkeztu dizkigute. Liburu hau oinarri duen UEUko Udako Ikastaroan, bi adituek agertutako ideien gainean hausnartzeko aukera izan genuen dinamika-saio baten bitartez. Eta horixe da dokumentu idatzi honetan egingo dena, goiz hartan birpentsatutakoaren sintesia. Interesa baduelako, eta handia gainera.

2. irudia. Mahai-inguruko saioko partaideak.

Iturria: norberak ataratako argazkia.

Bada, zeren gainean birpentsatzeko bidea egin genuen euskararen biziberritzea eta eskola uztartetan? Adituek proposatu zizkiguten bost gairen inguruan, hurrenkera honetan: gazte hiztun berriak, eskolaren konplexutasuna, hizkuntzaren didaktika (hizkuntzen eta euskararen didaktika), sozializazio modu berriak eta gazteen arteko uste eta aurreiritzi orokortuak. Adituen gaineko ekarpenak jaso ondoren, euskararen biziberritzean aurrera egiteko eskolaren erronka nagusiak identifikatzeko ahalegina egin genuen, bakarka lehenengo, talde txikietan gero eta talde handian azkenik.

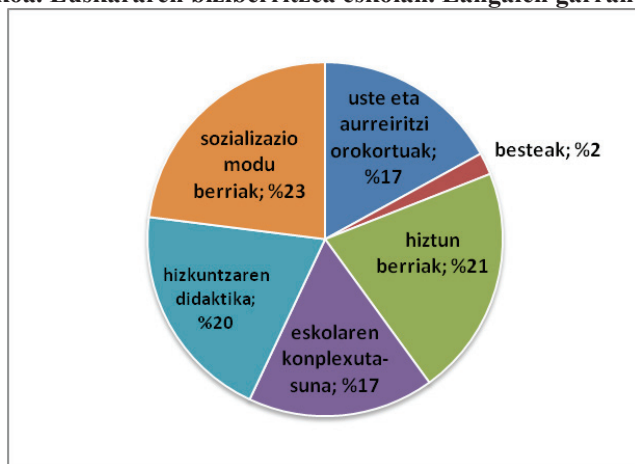
Izan ere, dinamika-saioa bertaratutako hogeita hamar partaideen egitekoa izan zen, lehenik, mahai-inguruaren harira zehaztu ziren bost gaien gainean haientzat esanguratsuena zein izan zen idatziz jasotzea, eta gai horietako bakoitzari ehunetik balio bat ematea, bakoitzarentzat izan zezakeen garrantzi-mailaren arabera. Bakarkako lanaren ondoren, norberarentzat garrantzitsuena zen gaian sakontzeko tarte hartu zen; talde txikitan elkartu ziren aukeratutako gaian sakondu eta ideia nagusiak idatziz jasotzeko, eta talde txiki bakoitzak egindako gogoetak aurkeztu ziren, azkenik, talde handian.

Bakarka egindako idatzi haiek eta talde txikietako laburpenak eskura jaso ziren, eta handik ateratako informazioan oinarritutako lana da eskuarteaz duzuna. Orduko testu idatziak eta aurkezpenak kontuan hartuta egin den sintesia da ondorengo lerroetan topatuko duzuna.

1. BAKARKAKO ETA TALDE TXIKIETAKO EDUKI-BILKETA

30 partaideen bakarkako lanetik eskura jaso dira 26 orriko laginetik ateratako informazioa eta talde txikietan (t.t.) idatzitakoak aurkeztuko ditugu atal honetan. Gai bakoitzari emandako balioa kontuan hartuz, honako pisu hau hartu zuten mahai-inguruko edukiek:

7. grafikoa. Euskararen biziberritzea eskolan. Langaiei garrantzi-maila.

Iturria: norberak egin.

Bereziki garrantzia handia hartu du «sozializazio modu berriak» lantzearen beharrak. Hurrengo mailan portzentaje berdintsuarekin hartu dute esanguratasuna «hiztun berriak» eta «hizkuntzaren didaktika» gaiek. Hirugarren multzoan gelditu dira, berriaz, pare-paretsu «eskolaren konplexutasuna» eta «uste eta aurreiritzi orokortuak»; eta landu gabe gelditu diren «besteak» izan dira gutxien aipatu eta baloratuak.

Hala, abiatu gara honako galdera handi honi erantzuteko bidaian: Zein marko eta diskurtso eraiki eta praktikatuko zein aukera berri birpentsatu beharko genituzke eremu bakoitzean? Bakarka eta talde txikitan jasotakoak zehaztuko ditugu atalez atal.

1.1. Sozializazio modu berriak

Gai honetan sakontzekorakoan erreferentziarik handiena eskolaz kanpoko sozializazioari eta eskolan bertan eskola-orduz kanpo dauden «denborei» (jolastordua, bazkalordua, lantegiak...) egin zaie. Zehazki aisialdiari lotutako jardueretan sakondu litekeenaz hitz egin da: euskara aisialdian bultzatu beharraz, udalekuetan euskaraz egiteak eta euskarazko harremanak sortzeak dituen onurez, kirol-arloko ekintzak euskaraz bultzatu beharraz. Hemen adibide argigarri batzuk²²:

Eskola ez dela nahikoa aipatzen da beti. Telebistak, aisialdia, sare sozialak... Sozializazio modu ugari daude kanpoan eta gehienak erdaraz dira nagusiki. Horietan eragin ezean erdira murrizten da eskolaren eragina.

Sozializazio espazio berriak behar dira aisialdiarekin lotuta eta alderdi sozialean oinarrituta. Eskolak eskaintzen dituen beste erabilera motak, beste gaitasun motak.

Jarduera horiez gain, askotan aipatu dira Euskal Telebista eta Informazio eta Komunikazio Teknologia (IKT). Partaideen ustez, eremu honetan dauden hutsuneak identifikatu eta euskarazko eskaintza erakargarria bideratzen lan egin beharko litzateke: «Gauza dibertigarriak eskaini behar dira euskaraz: bideo-jokoak, serieak. Sorkuntza euskaraz landu» (t.t.).

Pisua hartu dute, horrez gain, hizkuntzaren funtzionaltasunari eman beharko litzaiokeen garrantziak («Haurrek ikusten dute gaztelania hizkuntza funtzionala dela (botere-hizkuntza) [t.t.] eta *muda linguistikoak*. Euskararen aldeko aldaketa egiteko bereziki «harreman sozialak, alderdi emozionala eta kontzientzia» gaitetan sakondu beharri eman zaio garrantzia: «Euskaraz hitz egitea aldaketa garrantzitsua da bizitzan. Beste aldaketa batzuekin lotzen denean errazago ematen da saltoa: lagun berriak, harreman sentimental berriak...».

Idea orokorretatik zehatzagoetara joanez, proposamenak ere egin dira:

- Eskola-ordu formaletik kanpoko sozializazio-eremuetan euskara erabili ez ezik, euskara erabiltzeko praktikean sakontzea («Hezitzaile edo monitoreek aisialdian euskararekin ere lan egin»; «esparru informal monitorizatuak»;

22. (t.t.) talde txikietan idatzitako testua.

[t.t.]), eta dagoeneko badiren sozializazio-esparru berriekin elkarlanean eragitea: «klubak, aisialdi taldeak...» (t.t.).

- Gurasoen kontzientziazioa, gaiarekiko ezagutza eta ekintzailatza berreskuratzea. Baita belaunaldi, klase sozial eta jatorri ezberdineko ikastetxeetako herri-guraso-irakasle-haur multzoaren arteko harremana landu beharra ere. Askotan agertu dira gurasoak gai honi lotuta:

Profil ezberdina duen jendea (egoera soziolinguistiko, ekonomiko...) bateratzea eta batera jardutea bultzatzea; elkarren arteko, ezberdinen arteko, harremana egon ezean ezberdintasunak eta aurreiritziak asko hazi baitaitezke, eta hori oso arriskutsua izan daiteke.

Bide beretik eta gurasoei lotuta, garai bateko ekintzailatza eta euskararen biziberritzean bidelagun aktibo bihurtzeko ahaleginaren beharrean egin da geldialdia: *Gurasoak berbalagun* gisako ekimenak garatzearen garrantzia, guraso-eskolak berreskuratzea, gurasoei, agintariei eta eskoletako arduradunei (baita ikasleei ere) eduki soziolinguistikoaren berri ematea *Arrosa-koloreko etorkizunaren* ideia saihesteko, hizkuntza-aniztasun honen errealitatea zein den argiago izateko, kontzientziazioan eta hizkuntzarekiko alderdi emozionalean sakontzeko, bereziki.

Oso garrantzitsua: gurasoei transmititzea euskara ez dela transmititzen haurra D ereduari ezarritik soilik. Harremanak, ereduak, eremu euskaldunak, aisialdia, eta jarrera aldekoak eskaini behar zaizkio.

Irakasle-guraso harremana sortu edo/eta sendotzea. Izan ere, bideak eraiki behar dira eraikuntza kolektiborako (t.t.).

1.2. *Hiztun berriak*

Hiztun berrien gaia jorratu denean, bereziki geldiduna egin da askotariko hiztun berriak identifikatzeko beharrean. Garai hauetan hiztun berriak mota askotakoak ditugu, eta horietako bakoitza definitzea, haien ezaugarriekiko kontzientzia izatea eta hari bereko esku-hartze mota ezberdinak gauzatzea litzatekeela egokia aipatu da, gehienbat. Oso erakusgarri dira adibide hauek:

Hiztun berrien profilak eta horietan eragina duten faktoreak aztertu eta ezagutzea beharrezkoa da. Zer dugun jakin eta horren arabera aurrera begiratu planteamenduak egin edo erabakiak hartzeko.

Azken urteetan euskaldunon tipologia aldatu egin da: euskaldun gehienek ama-hizkuntza ez da euskara (...), euskaraz gaitasuna badute, baina ez hainbeste erabilera eta atxikimendua.

Eta profil ezberdin horiek kontuan hartuz, aniztasun horren guztiaren kontzientzia hartuz eragin beharrari garrantzia eman zaio: testuinguru soziolinguistikoak duen eraginaz jabe izanda (zenbat eta eremu euskaldunagoan bizi hiztun berria, gaitasun

eta erabilerari lotutako erantzun baikorrak jaso dira), ahozko konpententzien lanketan gehiago sakonduz, baita erregistro informalaren erabilera eta lanketan ere.

Ildo horretatik, hiztun berriek duten autokontzeptuan bertan egin da beste geldiune bat. *Falta zaidanaren diskurtsoa* (euskalkia, erregistro informaletarako gaitasuna, jarria), horren arabera euskaraz aritzeko legitimazioarekiko autokontzeptua eta horrek guztiak sor ditzakeen konplexuak dira gai honi heltzeko helduleku garrantzitsuenetako batzuk. Hiztun berrien multzoan sartzen dira orain gutxi arte berri gertatzen diren etorkinak ere, eta gai horrekiko ditugun erresistentziak ere mahaigaineratu dira. Ideia hau askotan lotu izan da «euskaldun zaharra»ren gainean egindako autokritikatik ere:

Anitzetan euskaldun zaharrek elikatzen dugu irudi hau. Euskaldun zaharrak, berdin, prestigioa. Besteen euskara epaitzen dugu. Gero eta euskaldun gehiago izango dira euskaldun berri. Bada garaia diskurtsoak, jarrerak aldatzeko.

Sarri, bertako guraso euskaldunek etorkinek baino jarrera okerragoa dute.

Eremu honetan ere euskararen ikaste-prozesuak izan du hizpide handia. Ikaste-prozesuak (ikastetxean, helduen euskalduntzean edo bestela), gaitasunak (euskalkiduna izatea, erregistro ezberdinetan hizketan moldatzea eta hizketa-jarria izatea) eta bere autokontzeptuak baldintzatuko dute euskaldun sentitzea:

Urte luzetan pentsatu denaren kontra, eskolak bakarrik ez du euskalduntzea bermatzen. Euskalduntze-prozesuak holistikoa behar du izan. Prozesua osoki hartu behar da kontuan eta horrela landu, auzoa, herria, alegia, komunitate osoa inplikaturz (...).

Hiztun berrien esperientzietan eragiten duten faktoreei begira, gaitasuna faktore garrantzitsua dela uste dut. Batez ere, ahozketasuna, eta bereziki, erregistro desberdinak erabiltzeko gaitasuna.

1.3. Hizkuntzaren didaktika

Hizkuntzaren didaktika-alorrean sakonduz, curriculumetik esku-hartzeetarako ibilbidea egingo dugu. Lehenik aipatu da, curriculumaren eraikuntza bulkada politiko ezberdinen ondorio izan ordez, «azterketa akademikoetatik eratorria eta konfrontazio ebaluatiboetatik doitu» (t.t.) beharko lukeela izan, eta, irakasleen mugikortasuna egonkortsu beharko litzakeela, proiektu pedagogikoak lantzea zailtzen baitute joan-etorri horiek guztiek.

Hurrengo mailan egin zaio erreferentzia handia hizkuntza-proiektua garatu eta irakasleen prestakuntza-beharrari:

Gabezia handia dago irakasleen prestaketan. Salto handia dago, nire ustez, gaian oso adituak direnen eta eskoletan dauden irakasleen artean. Curriculum punteroak egin, baina prestaketan inbertitzen ez badugu, alferrik gabiltza (...).

Irakasleen prestakuntzan hutsune handia sumatzen da, eta proposatzen da prestakuntza-plangintza luzeagoak egitea (garai batean IRALE bidez egin ohi zen antzera), Berritzeguneko formatzaileen prestakuntza eta formazioari buruzko ikerketa sustatzea.

Bi eremu horiei lotuta aipatu dira bi ideia nagusi. Bata, hizkuntzaren soziologian prestatu eta landu beharra: «Irakasle guztiak kontziente izan behar dira hizkuntza gutxitu batekin ari garela lanean»; «Hizkuntza gutxitu bat dugula esku artean argi utzi beharko litzaieke ikasleei». Bigarrena, partaide askok eta askok azpimarratu dute, eremu honetan ere, irakasleek ahozko hizkuntzan sakondu beharra:

Irakasle askok ahozko gaitasun mugatua dute; ez du balio erabilerarako.

Ikasleek hizkuntza ezagutzeaz gain, hizkuntza erabiltzen ikasi beharko lukete erabilera horren eskutik etorriko delako euskararen biziberritzea.

Ahozko hizkuntzaren didaktika erronka interesgarria dela uste dut. Iruditzen zait hor hutsune handia dugula eta asko dagoela lantzeko.

Ahazkotasunak izan beharko luke oinarri, ahoz egiten ditugu gelako ia ekintza komunikatibo guztiak gure egunerokotasunean.

Talde txikietan egindako gogoetatik ateratako ideia emankorra da ahazkotasunaren didaktikan indartu beharko liratekeela «erregistroen trebakuntza, materialgintza berria (helburu komunikatiboetan eta testu-generoetan oinarrituta), baliabide (eredu) banku erabilgarri bat (Ikasbil-en antzekoa), eta, bereziki, gai honi lotutako ikerketa (corpus-bilketa eta didaktikari lotutako ikerketa)» (t.t.).

1.4. Eskolaren konplexutasuna

Eskolak gero eta konplexutasun handiagoa du; gero eta eskola konplexuagoak ditugu. Errealitate horri begira jarririk bereziki garrantzia handia hartu du partaideen idatzietan kultura-aniztasuna eta hizkuntza-aniztasuna kudeatzeko jakintza eta beharrak:

Etengabeko curriculum-aldaketarik ez litzateke egin behar; minimo batzuk adostuta beharko lukete (t.t.).

Alde batetik plan berriak egin edo aplikatzeko gehiago hausnartu edo landu beharra. Plan horiek nork, nola, zertarako edo zenbat urterako ondo hausnartu beharra dago. Ez kolpeka edo saltoka ibili...

Gizartearen erronkak, indarguneak eta ahulguneak (nolabait) sintetizatzen dituen irakasketa-eredua beharko genuke.

Plangintzak osatzeaz gain, irakasleen formazioari egin zaio erreferentzia askotan gai «berriago» baten aurrean gauden neurrian. Formazioa hitza aipatu da, horrez gain, irakasleen euskara-mailari lotuta ere: *Irakasleen euskara-maila eta kalitatea hobetu beharko lirateke*. Eskoletako plangintzarekin loturik, irakasleen

egonkortasuna aipatu da askotan: irakasleak eskola batetik bestera ibiltzeak ez du laguntzen plangintzetan sakontzen, ezta esku hartzen ere.

Kultura-aniztasunean ardazturik, euskara hizkuntza gutxitu moduan indartzeko kontzientziazioan sakondu beharko litzatekeela ere aipatu da, eta bide beretik formatu beharko liratekeela irakasleak ere.

Puntu guztietan gertatu den bezala, behin eta berriz aipatu da *guraso-eskola-herria inguruko komunitatearen inplikazioa*. Ezbairik gabe, gai horrek berebiziko pisua duelako adierazle asko eta asko jaso ditugu dinamika-saioan.

1.5. Uste eta aurreiritzi orokortuak

Eskolaren esparruari lotuta kalte egiten duten uste eta aurreiritzi orokortuetan ere sakondu dute partaideek. «Aurreiritzi ezberdinak ditugu. Zeintzuk diren jakitea, ezagutzea komeni da, aurreiritzi horiek baliogabetzeko» aipatu du partaide batek, eta horien artean garrantzia hartu dute honako hauek iritzi-trukean:

- Euskararen eta eskolaren arteko lotura: hainbat uste eta joera oker lotzen dira euskararen eta eskolaren artean. Alde batetik, euskara eskolan bakarrik ikastearekin euskararen ezagutza osoa eta erabiltzeko gaitasuna nahiz ohitura lortzen direlako uste okerra daukagu, eta bide horretatik, euskara eskolan ikasi duten gazteek euskara ez erabiltzearen errua hezkuntzari bakarrik leporatzeko dagoen joera okerra: «Eskolak lortu ez badu, bere errua dela zerbait edo gauza asko txarto egin dituelako». Bigarrenik, hitz egin da euskara zerbait akademikoarekin bakarrik lotzeko dagoen joeraz ere: «Euskara alor akademikoarekin lotzeko joera hori. Euskara eskolako kontua da, ez da bizia, dibertigarria», nahiz eta euskaraz bizi, bizitzen den eta bizi daitekeen esparru jakin batzuetan.
- Berdintasunaren printzipioa: bi hizkuntzen bizindar soziolinguistikoak ezberdinak izanda ere, egoera berdinean baleude bezala jokatzeko joeran jarri nahi izan da arreta berezia. Euskara eta gaztelania maila berean jarritz, toki beretik balioztatzea, juzgu egitea eta tratatzea esan nahi luke horrek, eta jakina, printzipio horrek kalte handia egiten dio egoera gutxituan dagoen hizkuntzari (euskarari). «Berdintasuna ez da berdin tratatzea». Aipatu den ideiarekin aurrean egin den gogoeta da horixe. Berdintasunera iristeko, hizkuntza bakoitzaren aurrean ezberdin jokatzeko litzateke egokiagoa, diskriminazio positiboaren bidez, besteak beste.
- Eleaniztasuna: berez da positibo eleaniztasuna. Eleaniztasunaren kontzeptuak, era berean, eraman gaitzake hizkuntza gutxituen kalterako izan daitekeen ideia orokortu batera: zenbat eta hizkuntza gehiago jakin, orduan eta hobeto, orduan eta aberatsago. Orokortze horretan jartzen ditugu hizkuntza guztiak maila berean berdintasunaren printzipioari jarraiki, eta

hizkuntza-aniztasuna balioan jartzearen ondorioz gerta liteke hizkuntza gutxituek atzera egitea balio soziokultural handiagoa duten hizkuntzen aurrean. Gerta liteke, esate baterako, ingeleserako eskola-ordu gehiago nahi izatea edo beste hizkuntza batzuk ere hezkuntza-sisteman txertatzeko urratsa eman nahi izatea. Eskolan, hizkuntzen kudeaketan sakondu eta diskriminazio positiboa gauzatzen duen proposamenik egin ezean, euskarak galduko du lekua eta balio txikiagoa emango zaio. «Kontuz!», deia agertu da asko eta askotan, halako gogoetak egin direnean.

- Etorkizun arrosa pentsamendua: pentsamendu hau ere oso orokortuta dago. Aipu honek erakusten digu argi: «Gurasoek uste dute umeek euskara ikasita eta daukagun hizkuntza-politikarekin etorkizuna arrosa-kolorekoa dela». Alegia, ez dagoela arriskurik, dena dagoela bikain, dena konponduta. Ideia oker horrek ere ez du euskararen biziberritzean aurrera egiten laguntzen.
- Inposatu ez konbentzitu bai, ideia egonkortua: gero eta eremu gehiagotan agertzen den ideia da hau ere. Norberaren aukera izan beharko luke hizkuntza bat ala bestea erabiltzeak. Norberak erabakitzen du zein hizkuntza erabili nahi duen. Hala, esate baterako, D ereduan irakasle denak ere berak erabaki dezake zein hizkuntza erabili eskolan?; D ereduan gelan dagoen ikasle batek ere berak erabaki dezake zein hizkuntza erabili gelan? Ideia orokortu irristakorra da konbentzimenduarena, eta kasu honetan ere, hizkuntza gutxituari egiten dio kalte.
- Ikaskuntza-prozesua: haurtzaroan ez bada ikasten, gero oso zaila da euskara ikastea, eta ideia horretatik, pentsamendu orokortu bat: haurtzaroa da euskara ikasi eta erabiltzeko garaia; helduaroan ez dago ikasi eta erabili beharrik. Praktikan gero eta ohikoagoa den ideia gauzatua.
- Etorkinekin batera ikastea: etorkinekin batera ikasteak beldurra sortzen du gurasoengan. «Beldurra dugu getoak sortzeko, eskola-maila jaisteko...» aitortu da lan-saioan. Eta alderantziz, helduen beldurra horiek izanagatik ere, «umeek naturaltasunez bizi dute beste etnia eta kultura batzuetako ikaskideekin klasean egotea».
- Pedagogia-eredu berriek sortu duten eztabaida: haurrak bere «ama-hizkuntzan» ikasi behar duelako ideia da pedagogia berrietatik datorren eztabaida berria. Euskara lehenetsi ordeztatu, haur bakoitzaren hizkuntza lehenestea (beraz, gehienetan, gaztelaniaren alde egitea). Unescok bere garaian, hizkuntza gutxituei bideratuta emandako mezua izan zen hura, eta orain orokortu egin denez, pedagogia berrietan hizkuntza gutxitua lehenesteko erabakiaren aurrean zalantzak ari dira sortzen.

Horiek gainditzeko lan pedagogikoa egin behar da, komunikazio- eta marketing-plan sendoeekin. «Askotan, gu geu gara horiek hedatzen edo indartzen ditugunok, oharkabea». Ideia horrek labur lezake talde handian ondorioztatutakoa.

Gizarteak, eta zehazki, gure mintzagai izan den eskolaren ekosistemak dituen aurreiritzi hauek apurtu eta edukietan hobeki sakontzeko bideak asmatzea izango litzateke beharrezkoa: formazioa, komunikazioa, diskurtsogintza izan daitezke horretan sakontzeko aukera batzuk. Eta azkenik, bide horretan, hezkuntza-ereduen eztabaida ixtea eta ingelesaren garrantziaren nondik norakoak ikerkuntzaren bidez sakontzeko beharra ere izan dira hizpide.

1.6. Besteak

Gainerakoetan aipatu ez diren gaietatik kanpo jaso diren ideiak bereziki lotuta daude eskolako eredu linguistikoen eztabaidarekin, irakasleen formakuntzan eta material didaktikoetan aldaketak egin beharrarekin eta euskararen ikaskuntza-irakaskuntza prozesuetan lanean diharduten eragileen (eskolak, euskaltegiak, aisialdiko elkarteak...) arteko saretu beharrarekin.

Bereziki errepikatu da gune honetan ere sozializazio modu berriek duten garrantzia: une honetan ere euskararen biziberritzea ez dela eskolaren ardura soila, nahiz eta eskolarena den handia eta hobegarria: «Euskara ez da eskolaren ardura bakarrik baina... euskara ez da eskolaren ardura bakarra».

2. ZEREKIN GELDITZEN GARA?

Eskola eta euskararen normalizazioari buruz birpentsatzen jarrita gelditu zaizkigun ideiarik garrantzitsuenekin gelditzen gara:

Eskolaz eta haren konplexutasunaz asko eta askotan hitz egin dugun honetan, eskola-orduz kanpoko sozializazio modu berri horiei begira jartzeak tentatu gaitu birpentsatze-lanean. Eskolari hainbat ardura egozten bazaizkio ere, argi ikusten da badela garaia ardurak banatzekoa. Eskolak eman dezakeena hobetu eta beste esparruekiko lotura, saretze bat egiten hastea euskararen normalizazioa beste esparru batzuetara ere eramanez: ingurune digitala, aisialdia eta kirola eta familia esparruak izan daitezke funtsezkoak. Horretan gabiltzala egin dugu topo eskolan eta eskolaz kanpo, erabileran oinarritutako hizkuntzaren irakaskuntza deskubritu eta landu beharrarekin. Aipatu esparruetan hizkuntza kudeatzeko aukeretan sakondu eta tresna berriak sortu beharrean gaude. Ahozko hizkuntzaren gaineko ikerketak, profesionalen prestakuntzak eta material didaktikoen sorkuntzak (gehi horretarako beharko litzatekeen eredu-bankua)... bidea argitzen lagun lezakete, ezbairik gabe.

Bestalde, argi gelditu zaigu zeinen garrantzitsua den hiztun berrien autokontzeptu baikorrean eta erabileran eragitea. Askotariko hiztun berriak identifikatu eta definitzeko beharra sumatzen da, bakoitzaren araberako esku-hartzeak planifikatu eta gauza ditzagun. Hala, hiztun berrien gaitasunean, erabileran eta alderdi emozionalean inbertitzea izango litzateke erronka. Falta zaien hori (bereziki ahozko erregistroak, euskalkia, jarioa...) falta ez dakien, eta, falta ez dugunok ere horretan inplikatu eta kontzientzia gaitezen.

Gure errealitatean kopuruz askoz gehiago diren hiztun berri horien beste muturrean ditugun hiztun berri ez diren gutxi horiek (oro har, euskaraz oso ondo moldatzen direnak, euskaraz hitz egiteko ohitura eta aukera handiagoa dutenak, erregistro ezberdinak baliatzen dituztenak...) ere ezin ahaztu daitezke. Badira errealitate «euskaldunago» baten bizi diren hiztun-ereduak, eta hiztun horiek bizi eta hizkuntzarekin (edo hizkuntzekin) egiten dutenari ere begira jartzeak gure begirada zabalduko luke, baita birpentsatze-lan honetan pista berriak eman ere. Euskaraz bizi diren horiek euskarari nola eusten dioten edo eusten ez dioten aztertzeak badu bere garrantzia, eta era berean, hiztun-eredu horri buruz eskola-esparruan gertatzen ari dena aztertzeak ere bai (arnasguneen kontzeptuaren lanketa, ahalduntze eta kontzientzia soziolinguistikoaren gainekoak, hizkuntza-kalitateari ematen zaion edo ez zaion garrantzia, erregistroen lanketa eta erabilera, eredu honetako ikasleentzako esku-hartze motak eta abar).

Gure dinamikako diskurtsoan pisu handia hartu du, halaber, memoria atzera eginik funtzionatu zuen hari begira jarri eta berriz heltzeko desioak: «guraso-eskola-irakasle» // «eskola-familia-herria» hirukote hauek aipatu dira behin eta berriz. Horien artean zartatutako harremana berriz ere osatzeko beharra ikusten da. Ekintzailertzan ardaztutako saretze hura berreskuratzeko lagun lezake berriz ere normalizazioaren bidea indartzen. Gaur egun, gainera, garai haietakoa ez zen hizkuntza- eta kultura-aniztasun handiago baten elkarbizitzaren alde egitea litzateke erroka berria: etorkinak ere euskalduntzeko bidean jarri eta gure aukera berdinetan jartzea, gure beldurak eta aurreiritziak apurtuz.

Gizartean eraiki ditugun uste oker batzuk puskatu eta mezu argigarriagoak ematea; horixe, azken erroka. Agian, eskolari erantzukizun handiegia eman diogu, berdintasunaren printzipioak (bi hizkuntzekin berdin jokatzeko) harrapatu gaitu eta hari lotutako *arrosa-koloreko etorkizunaren* ideiak ere bai; eleaniztasunaren izenean indartsu dator ingelesa eta «inposatu ez, konbentzitu bai» ideiak ere tinko jarraitzen du oraindik. Aurreiritzi oker hauek hautsi eta hizkuntza gutxituaren biziberritzerako onuragarriagoak liratekeen diskurtsoetan sakontzea dagokigu, ziurrenez. Diskurtso positibista ez, negatiboegia ere ez... baina ekintzara eramango gaituzten diskurtso eta mezuak behar ditugu.

Ziurrenez, gai hauetan ikertzen sakontzeak, hizkuntzaren soziologian irakasle nahiz profesionalak prestatzeak eta gizartera zabaltzeko komunikazio-bide egokiak topatzeak lagunduko digu berriz ere birpentsatzen eta berrekiten.

Lan-mundua

Euskara: beharra da gakoa

Patxi Saez Beloki, Soziolinguista

Hizkuntza Planifikazioak, eraginkorra izateko, problema nagusia aurkitu behar du. Joshua A. Fishman soziolinguista handiak ere halatsu esanda utzi digu: «Problema txikiez arduratuta zaitezke, problema nagusia ikusi gabe. Hori izango litzateke zoologikora joan eta bakarrik zorriak ikustea, elefantea ikusi gabe» (Fishman, 1987).

Gaur egungo gazteen % 80k euskara eskolan ikasi du. Gazte horiek gaztelania dute etxeko hizkuntza eta euskaraz baino erraztasun handiagoz moldatzen dira gaztelaniaz. Gazte horiek eskolako ibilbidea bukatu eta laneratzen direnean erabat erdarazkoa den mundu batean murgiltzen dira eta lehendik zorroztu gabe daukaten euskara erabat kamusten zaie. Izan ere, hizkuntzak tresnak dira, komunikaziorako tresnak, eta behar ez ditugun tresnak zokoratu eta baztertzen ditugunean, azkenean, herdoilak jaten ditu eta erabiltzeko gauza ez direla geratzen dira. Euskal Herriko gizarteak belaunaldi berriak euskalduntzeko erabilitako diru guztiak eta egindako ahalegin guztiak galbidean jartzen ditu lan-munduak. Horixe dugu gaur egun begi bistan egon arren ikusten ez dugun elefantea (Saez, 2015).

Hizkuntza Eskubideen Behatokiak dio (Behatokia, 2016) «Euskara normalizatzeko gakoa» dela lan-mundua. Behatokiaren ustez, «Euskara ez da normalizatuko lan-mundua euskalduntzen ez den bitartean». Behatokiaren arabera, «enpresa batzuetan euskara planak abiatu arren, maiz eskolak euskaldundutakoa lanak erdaldundu egiten du».

1. OINARRIZKO BEHARRA: KOMUNIKAZIOA

Hizkuntzak gizakiak komunikaziorako asmatu dituen tresnak dira. Gizateriaren historiaren soka bizirik iraun duten hizkuntzak hiztunen komunikazio-beharretara egokitu izan dira, komunikazioa izan dute molde eta moldatzaile. Eta komunikazio-premia horietara moldatu eta egokitzetik etorri zaie hizkuntzei etengabeko aldaketa. Eta etengabeko egokitze eta aldaketa horretatik etorri da hizkuntzen garapena eta modernizazioa, baita euskararena ere.

Komunikazio molde berrietara egokitzeko ahalegin etengabea hizkuntzek ez ezik, garaian garaiko gizarte horietako gizon-emakumeek ere egin behar izan dute. Gutenberg jaunak inprenta asmatu zuenean, esate baterako, asmakuntza berrira egokitu ahal izateko, hizkuntzek estandarizatu eta idatzizkora moldatu behar izan zuten. Era berean, gizarte hartako gizon-emakumeei ere irakurtzen eta idazten ikasteko, alfabetatzeko, ahalegina eskatu zien komunikazio molde berriak.

Ildo beretik, gaur egun, Internet sareak sortutako komunikazio-eredu berrira hizkuntzek ez ezik erabiltzaileok ere egokitu behar izan dugu. Komunikaziorako eta Informaziorako Teknologia (KIT) berrietan oinarritutako hedabideek, eta Internet sareak bereziki, erabiltzaile-hartzaile ez ezik, erabiltzaile-igorle izateko aukera ere ematen digute. Komunikazioaren historian estreinakoz, nor bakoitza da mezua eta, aldi berean, nor bakoitza da hedabidea. Hori bai, aukera horretaz baliatzeko hedabide berriak, gaur egungo gizon-emakumeoi, beste ahalegin bat ere eskatzen digu: alfabetatze teknologikoa.

Gizakien arteko komunikazio-beharrak, eta behar horiek asetzeko tresnak, etengabeko aldaketan ditugu gizakia gizaki denetik. Gizakiaren komunikazio-behar horren oinarri-oinarrizko tresna hizkuntza dugu. Hain zuzen ere, hizkuntzei gizakiaren komunikazio-behar eta molde horietara egokitzetik etorri zaie garapena edo modernizazioa, hots, azken batean, biziraupena; eta, beren hiztunen komunikazio-beharretara egokitu ez diren hizkuntzei, berriz, galbidea eta heriotza. Izan ere, erabiliz, komunikaziorako erabiliz, zorrozten eta aberasten dira hizkuntzak, eta erabilera ezak kamusten eta hilarazten ditu.

2. OINARRIZKO BEHARRA: BEREZKO HIZTUNAK

Landareari lurrak bizi-indarra ematen dion bezalaxe, hiztunek ematen diote bizi-indarra hizkuntzari. Lurra nolakoa, halakoa izan ohi da landarea, indartsuagoa edo ahulagoa. Hiztunek ere eragin betea dute hizkuntzen indar edo ahulezian; hiztunak dira hizkuntzen funtsezko bizigaia. Landarea lurrean sustraituta bizi den bezalaxe, hizkuntzak hiztunengan bizi dira: hizkuntzek, bizirauteko, behar-beharrezkoak dituzte hiztunak, nahitaezko.

Irudika dezagun euskara landare bat dela eta lorontzi batean dugula. Lorontzi horrek gaur egun orain 30 urte baino % 70 lur gehiago dauka. Baina lur berri horrek ez dio landareari bizi-indarririk ematen. Landarea ez da hazten, ez da indartzen. Gainera, gure landarea ahultzen ari ote den irudipena dugu; izan ere, hosto batzuk horaildu egin zaizkio (gune euskaldunetan, euskararen arnaseguneetan, galerak antzeman dira azken mapa eta inkesta soziolinguistikoetan). Horixe dugu euskararen gaur egungo egoera: azken 30 urteotan hiztun asko irabazi ditu, baina hiztun berri horiek ez diote bizi-indarririk ematen.

Zer gertatzen ari da? Euskarak lur berri dituen hiztunak etengabe irabazten dituen arren, zergatik ez du indarririk hartzen euskal gizartean komunikaziorako tresna

gisa? Erantzuna begi-bistakoa da: euskararen landareak lur gehiago irabazi duen arren, lur horretan beste bi landare ere badiarelako, euskara baino handiagoak eta indartsuagoak: gaztelania eta frantsesa. Bi landare horiek sustrai luze eta indartsuak dituzte eta euskarak daukan lur horretatik elikatzen dira. Bi landare horiek euskararen funtsezko bizigaia bereganatzen dute: hiztunak bereganatzen dituzte.

Beraz, nahiz eta euskarak azken 30 urteotan % 70 lur gehiago izan; nahiz eta elikatzeko % 70 aukera gehiago izan, lur hori elikagai potentziala du, baina ez benetakoa. Euskara elika dezakeen lur berri horrek, hiztun berri horiek, ez dute euskara elikatzen, lorontzi berean dauden erdarak elikatzen dituzte. Hiztun horiek horregatik moldatzen dira hobeto erdaraz: bizi-indarra erdarari ematen diotelako, eta ez euskarari. Euskararen hiztun potentzialak dira, baina ez funtzionalak.

Datuek ere horixe diote: EAEko euskaldunen % 44 hobeto eta errazago moldatzen da erdaraz euskaraz baino. Horrela dio 2016ko urrian argitaratu berri den VI. Inkesta Soziolinguistikoak. Hauts horretatik sortua da oraingo lokatza.

Euskarak indarberritzeko duen hiztun-beharra aldarrikatuz, honela irakur zitekeen, 2015eko 19. Korrikaren hasieran, Urepelgo herrian etxe baten leihotik zintzilik jarritako banderola edo pankarta batean:

«Gutarik bakoitzak anitz hizkuntza ukan ditzake, euskarak gu baizik ez gaitu».

Eta hemendik beste galdera bat sortzen zaigu: Nolakoak izan behar dute hiztunek hizkuntza bati bizi-indarra emateko? Zer hiztun mota behar du hizkuntza batek gero eta indartsuagoa izateko? Nolakoak izan behar dute hizkuntza baten taxuzko hiztunek edo **berezko hiztunek**, alegia, **hizkuntza batek bere-bereak dituen hiztunek**?

Bi ezaugarri nagusi izango dituzte berezko hiztun horiek:

1. Ezagutza: hiztunak hizkuntza hori erabiltzeko beste edozein hizkuntza erabiltzeko baino erraztasun handiagoa izatea. **Hizkuntza horretan pentsatzea.**
2. Erabilera: hiztun aktiboa edo funtzionala izatea: hizkuntza hori erabiltzeko aukera duen komunikazio-harreman guztietan, hizkuntza hori aukeratzea. **Hizkuntza horretan bizitzea.**

Hizkuntza batek dituen **berezko hiztunen artean** hiru motatakoak ditugu, bai behintzat, euskararen kasuan: **elebakarrak**, **elebidunak** eta **eleaniztunak**.

Euskaldun elebakarrik ez dago gaur egun, azken euskaldun elebakarra orain hogeitau urte inguru desagertu baitzen. Euskaldun elebidunak ere desagertzeko bidean dira, mende honen bukaera iristerako ez da alerik izango. Euskarak iraungo badu, nagusi behar ditugunak berezko hiztun eleaniztunak dira. Horiek sortzen egin behar dugu ahalegina.

Hiztunen batez bestekoari dagokionez, munduan nagusi eta hegemoniko diren hizkuntzek dute hiztun elebakar gehien (ingelesak, txinerak, arabierak, gaztelaniak eta errusierak, besteak beste) eta ahuldutako hizkuntzek, aldiz, hiztun elebidun eta eleaniztun gehien.

Honela dio, elebakarrei buruz, Kataluniako Carme Junyent hizkuntzalariak (Junyent, 2016):

Francoren sasoian katalanak ez zuen hiltzeko perilik, hiztun elebakarrak bazirelako. Orduan, ezinezkoa zen hizkuntza desagerraraztea. Gure amaxik, erratekoz, ez zekien katalanez bertzerik: alferretan zen hari gaztelania inposatzea.

Beraz, hizkuntza bat hiltzeko arriskua hiztun elebidunak sortzetik eta horiek erdalduntzetik dator.

Gaur egun, bospasei urte arteko haur gutxi batzuk ditugu euskaldun elebakar eta ale bakar. Hain zuzen ere, haur horiei elebidun bihurtzeko halabeharretik sortzen zaie erdalduntzeko arrisku bizia, batez ere, eskualde erdaldun batean bizi badira.

Tolosako Juan Inazio Hartsuaga antropologoak ere idatzi du elebakarrei buruz (Hartsuaga, 2016):

Bada zerbait, beraz, hizkuntzaren batasuna, euskarazko irakaskuntza, euskarazko komunikabideak eta euskararentzako lege babesa baino indartsuagorik: euskaldun elebakarrak. Izan ere, zenbat iraun du euskarak bere etengabeko atzerakadan elebakarren oxigenoa amaitu zaionean? Mende bat, mende t'erdi, bi mende? Hogei urte inguru izango dira azken elebakar apurrei lur eman geniola eta dagoeneko hasi gara erabilpen mailan sintoma kezkagarriak sumatzen han eta hemen.

Azken batean, euskarak berezko hiztunak behar ditu, bere-bereak dituen hiztunak, komunikazio-egoera guztietan euskara lehenetsiko duten hiztunak. Euskaltzale porrokatuak izan gabe, eta izan beharrik gabe, modu naturalean, hizkuntza berezkoa dutelako, euskaraz bizi eta pentsatuko duten hiztunak eta, aldi berean, munduari zabalik dauden hiztun eleaniztunak. Izan ere, horrelako hiztunek, eta ez bestelakoek, emango diote bizi-indarra eta iraupena euskarari.

3. EUSKARA BEHARREZKO BIHURTU

«Hizkuntza gutxituak» beren hiztunek dituzten komunikazio-behar guztiak betetzen ez dituzten hizkuntzak dira, beste hizkuntza batek —menderatzaileak— haien komunikazio-esparru eta funtzioak bereganatu dituelako. Hizkuntza gutxitua galbide arriskuan legoke, hizkuntza menderatzaileak haren komunikazio-eremu eta funtzio guztiak bereganatuta dituenean eta hizkuntza gutxituak bere hiztunen komunikazio-beharretarako inongo baliorik ez duenean. Gurean, euskara dugu hizkuntza gutxitua.

Hizkuntza —gure kasuan euskara— komunikazio-tresna bat da. Beraz, tresna hori komunikaziorako, zein mailatan, zein gradutan den beharrezko, erabilera horren araberakoa izango da (baita ezagutza ere). Euskara, komunikazio naturalerako, gero eta beharrezkoago bada, orduan eta erabilera eta ezagutza handiagoak izango ditu. Baina baterako dena, besterako ere bada: zenbat eta komunikaziorako behar txikiagoa izan, orduan eta zokoratuago eta baztertuago.

Argi eta garbi mintza gaitezen: beharrezkoa ez dena desagertu egiten da. Darwinek ere hala frogatuta utzi zigun hautespen naturalaren teoriarekin. Gaur egun, non da beharrezko euskara? Gizarteko zein eremu funtzionaletan da ezinbesteko? Inon ez. Euskara bigarren mailako hizkuntza dugu. Euskaldunak askotan behartuta gaude, ezinbestean, gurea ez den hizkuntza erabili behar izatera lagun hurkoarekin komunikatu ahal izateko.

Euskararen aldeko aldaketa soziala eragin nahi badugu, euskara gizartearen periferiatik erdigunera ekarri nahi badugu, bigarren hizkuntza izatetik lehen hizkuntza izateko bidean jarri nahi badugu, azken batean, euskara gizartearen ardatzean jarri nahi badugu, nahitaez, Euskal Herriko herritarren balio-eskalan euskarak garrantzi handiagoa irabazi behar du eta hori bide bakar batetik lortuko dugu: euskara Euskal Herriko herritarren gizarte-bizitzan komunikazio naturalerako beharrezko eta ezinbesteko bihurtuta. Izan ere, gaur egun, euskara, bere txikitasunetik, bere funtzionaltasun eskasetik, herritarren begietara, hutsaren hurrengo azaltzen da gaztelaniaren eta frantsesaren ondoan. Lluís Vicent Aracil Valentziako sozio-linguistaren hitzetan, euskararen ahuleziak gaztelaniaren garrantzia eta beharra are eta nabarmenagoa egiten du: «*El euskara subraya la importancia del castellano*».

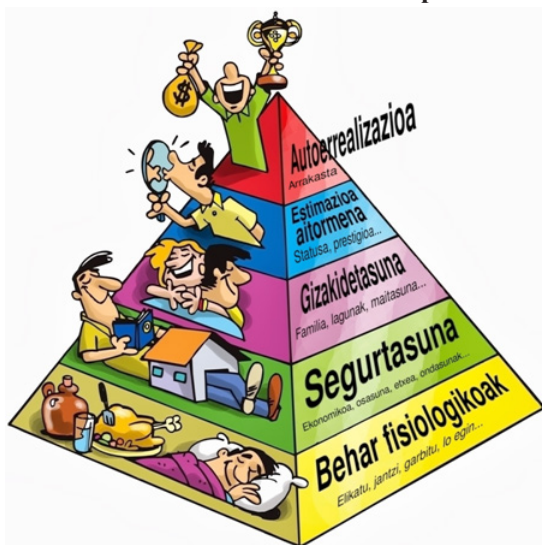
4. GIZAKIAREN BEHAR NATURALAK

Euskara normalizatu nahi badugu, euskara gizartearen erdigunean jarri nahi badugu, euskararen aldeko aldaketa soziala eragin nahi badugu, euskararen beharra, behar naturala, sorrarazi behar dugu. Euskara gizakiaren behar naturalekin lotu behar dugu. Euskara bere hiztunen behar naturalak betetzeko komunikazio-tresna bihurtzen ez dugun bitartean, ez dugu normalizatuko.

Gizakiak bere gizatasunetik bi mailatako beharrak ditu: alde batetik, norbanakoari dagozkion oinarri-oinarrizko beharrak ditu, behar fisiologikoak, bizirik irauteko nahitaezkoak (arnasa hartu, elikatu, lo egin, bere burua garbitu, jantzi, osasuna zaindu...). Eta, beste alde batetik, gizarte-mailako beharrak ditu, gainontzeko gizakiekin dituen gizarte-mailako elkarrekintzetatik sortutako beharrak (familia sortu, lagunak izan, maitasuna, onarpena, estatus bat lortu, prestigioa izan, arrakasta lortu, autorrealizazioa...). Hain zuzen ere, hizkuntza bat —gurean euskara— bere hiztunek dituzten beharrizaneekin lotuta dagoen neurri berean bihurtuko da komunikaziorako ezinbesteko edo hutsaren hurrengo.

Ikus, Abraham Maslow estatubatuarren *beharren piramidea* (Maslow, 1943):

3. irudia. Maslow-en beharren piramidea.

Iturria: patxisaez.eus.

Hizkuntza batek asetzen duen komunikazio-beharrik oinarritzkoena haur jaioberriarena da. Gizakiak dituen beharrik oinarritzkoenak behar fisiologikoak dira, alegia, gizakiak bizirik irauteko oinarritzkoenak direnak. Beraz, gizakiaren berezko behar naturalen mailarik oinarritzkoenean, haur jaioberriarena izango genuke. Hil ala bizikoa du haur jaioberriak ama duenari bere behar oinarritzkoen berri ematea. Haurtxo babesgabeak ez du gaitasunik bere kasa elikatzeko eta amarik gabe ezin du iraun. Lehenengo egun eta hilabeteetan haurrek negarra dute adierazpide eta, hizkuntza ikasteko gaitasuna garatu ahala, esan ohi duten lehenengo hitza munduko hizkuntza guztietan ia berbera da: «ama». Gizakiarentzat ahoskatzeko fonemarik errazenak ezpainbikoak dira: *m*, *p* eta *b*. Baita *a* bokal irekia ere. Hitz egiteko saiakeran, haurraren ahotik irten ohi diren lehen soinu horiek, gurasoek beren buruarekin lotzen dituzte eta, horregatik, munduko hizkuntzetan «ama» da hitzik unibertsalena.

Gero ere, behar naturalen artean, gizakiak bere gizatasunetik behar-beharrezkoa du beste gizakiekiko elkarrekintza eta onarpena. Azken batean, gizakiak berezkoa du gizarteratuta bizitzea.

Herritarren eguneroko gizarte-bizitzan euskara komunikaziorako beharrezko bihurtuta lortuko dugu euskara tresna funtzional eta eraginkor bilakatzea. Hizkuntza ororen bizi-indarra, neurri handiagoan edo txikiagoan, gizartearen duen funtzionaltasunaren arabera da. Jar dezagun egiazko adibide bat (Albizu, 2016):

Hilabete batzuk daramatzate Azpeitian bizitzen Valeria Silva brasildarrak eta Veronica Medina espainiarrak. Euskara ikasten ari dira biak, eta egunero joaten dira euskara ikasteko saioetara.

Valeria Silva eta Veronica Medina. Biak emakumeak, beste herrialde batzuetatik Euskal Herrira etorriak. Azpeitiak «harrera ona» egin diela azaldu dute, baina haiek ere esfortzua egiten ari dira herrira moldatzeko. Iritsi, eta lehen «traba» hizkuntza izan zuten: euskara. Halere, oztopoari aurrez aurre begiratu zioten, eta aukera bat ikusi zuten.

Brasildik etorri zen Euskal Herrira Valeria Silva, duela zazpi hilabete; eta Espainiatik, berriz, Veronica Medina, orain hiru hilabete. Silva amarekin bizitzeko asmoz mugitu zen herrialdez alabarekin; izan ere, Azpeitian bizi da haren ama 2005az geroztik. Medina ere familia kontuengatik dago Azpeitian: senarrarengana etorri da sorterritik. Pakistangoa du bikotekidea, eta herrian bizi da joan den urtetik.

Ez batak, ez besteak, ez zuten uste Azpeitian beharrezko izango zutenik euskara bizitzeko. Brasildarrak ez zuen euskararen berririk; espainiarrak, aldiz, entzuna zuen zerbait hizkuntzaren inguruan, baina ez zuen pentsatzen horrenbeste erabiliko zenik kalean. «Iritsi nintzenean harrituta gelditu nintzen, zera pentsatu nuen: zer gaztelania arraro hitz egiten dute hemen?», azaldu du Silvak. Segituan erabaki zuten euskara ikasten hastea.

Espainiarra izanda, Medinak bazekien Euskal Herriak bere hizkuntza zuela, baina ez zekien halako «zabaldua» zegoenik. «Uste nuen gaztelaniaz moldatuko nintzela hemen, baina kalean ibiltzeko eta jendearekin harremantzeko euskara behar dudala ikusi dut».

«Egia da euskara ezin duzula erabili Euskal Herritik kanpo; baina berdin du, garrantzitsua da orain hemen gaudelako. Ogia erosteko behar dut euskara», adierazi du Medinak. Lagunak ere euskaldunak egin dituela esan du; hori dela-eta ematen dio garrantzia hizkuntzari.

«Lagunak egiteko baino gehiago, lanerako ikusten dut garrantzitsua hizkuntza. Hemen gelditzeko etorri naiz, eta hemengo jendeari zerbitzuren bat eman nahi badiot, euskara jakin beharra dago», erantzun dio Silvak.

Valeria Silva brasildarrari eta Veronica Medina espainiarrari gertatu zaien bezala, euskara erabiltzearen aldeko egoera sozial batean murgilduta dagoenak, nahiz eta erdaraz hobeto moldatu, ahalegina egingo du egoerak sortzen dion behar natural horretara egokitzeko eta gehiengoak duen hizkuntza-jokabidera moldatuko da. Beharbada, moldaketa edo egokitzapen hori ez du egingo nahi duelako, ezta horretarako borondatea duelako ere, baizik eta, jokabide sozialaren aurka ez joateagatik, azken batean, sistema horretan euskara erabiltzeko dagoen arau soziala ez urratzeagatik eta gatazka ez sortzeagatik. Sistema sozial batean gehiengoak finkatutako arau soziala ez betetzeak gatazka sor dezake eta sistema sozial horren

periferian, baztertuta gelditzeko arriskua dago. Beraz, gure gizatasunetik etengabeko onarpenaren eta integrazioaren bila gabiltzanez, egokitu egingo gara gizarte-sistemak finkatutako jokabideetara, baita euskaraz egiteko dagoen arau sozialera ere. Euskararen aldeko egoera sozial batean murgilduta dagoena, nahiz eta erdaraz hobeto moldatu, euskaraz egiten ohitzen joango da, gaitasuna eskuratzen, jarrera aldatzen eta, azken batean, euskara erabat erabilgarri bihurtuko zaio; izan ere, praktika etengabeak ekarriko baitu hizkuntza barneratzea eta erraztasunez erabiltzea.

Gizakiok gizatalde baten kide izateko behar naturala dugu, identitate sozial baten jabe izateko beharra. Maiz, hizkuntza jakiteak, automatikoki, gizatalde baten kide bihurtzen du hiztuna. Ikus dezagun adibide pare bat:

Duela urte batzuk gertatu zen. Ikerlan batean zenbait haurrekin hitz egin genuen. Bat Katalunian jaioa zen, Gambiako bikote baten semea, 7 urtekoa. Katalana garrantzitsua iruditzen ote zitzaion galdetu genion. «Bai, noski!» —erantzun zigun— «Katalanez hitz egiten badut, ez naiz horren beltza» (Junyent, 2016).

Guillen d'Efak abeslaria Mallorcako guardia zibil baten eta printzesa ginear baten semea zen, eta, politikoki oso zuzena ez den era batean esanda, beltza zen. Eta 60ko hamarkadako Mallorcan pertsona beltz bat ikustea ez zen batere ohikoa. Jakin-mina sortzen zuen. Diotenez, egun batean d'Efak Palmako taberna batean sartu, barrara gerturatu eta katalanez eskatu zuen. Tabernariak, katalanez honek ere, zera erantzun zion: «Jauna, hizketan entzun zaitudan arte, beltza zinela uste izan dut». Hau da, mallorkeraz mintzatzen bazara mallorcarra zara, eta, garai hartako tabernari harentzat mallorcarra eta beltza izatea pentsaezina zenez, ez zela beltza izango ondorioztatu zuen (Vadillo, 2016).

Bi istorio horiek agerian uzten dute hizkuntzen eta hiztunen arteko elkarrekintza edota elkarreragina: hizkuntzak gure identitate soziala eraikitzen du, «egiten dugunak egiten gaitu».

Ogia egiten badugu, okinak izango gara. Idazten badugu, idazleak izango gara. Lapurtzen badugu, lapur izango gara, eta ardiak zaintzen baditugu, berriz, artzain izango gara.

Beraz egiten dugunak egiten gaitu: Alemanian jaio eta alemanez egiten duena, alemanez bizi dena, alemaniarra izango da, nahiz eta ingelesa ere jakin. Ingalaterran jaio eta ingelesez bizi dena ingelesa izango da, nahiz eta beste hizkuntzaren bat ere mintzatzeko gai izan. Frantzian jaio eta frantsesez bizi dena frantziarra izango da, beste hizkuntza batean ere mintzo den arren. Espainian jaio eta gaztelaniaz bizi dena espainola izango da, ingelesez eta frantsesez txukun mintzatzeko gauza izan arren. Zer izango dira, orduan, Bilbon, Iruñean edo Donostian jaio eta gaztelaniaz bizi diren gazteak, nahiz eta euskaraz hitz egiteko gai izan?

Gaur egun euskara jakin eta erabiltzen ez duten hiztun askok, gazte eta ez hain gazte diren askok, euskararen balio funtzionalari uko egiten diote komunikazio-

egoera guztietan gaztelania erabiliz baina euskarak duen balio sinbolikoaz (identitatea eraikitze balioaz) baliatzen dira; izan ere, euskarak *labela* ematen baitu, *gutartasuna*. Horrelaxe diote beren kolkorako eta horrelaxe sinetsarazten digute: «*Euskara badakit, beraz, euskalduna naiz*». Jakite hutsa nahikoa bihurtu da euskaldunaren moztorra jantzi eta denon aurrean euskaldun azaltzeko.

Azkenengo adibide bat jarriko dut. Azken zazpi urteotan, Bikain ziurtagiriaren ebaluatzaile ibili naiz, urteko enpresa banatan. Bikain egiaztagiriak hizkuntza-kudeaketaren bikaintasun-maila neurtzen du lan-erakundeetan. Enpresa guztietan langileekin aurrez aurreko kontraste-taldeak antolatzen ditugu eta enpresa guztietan, handik edo hemendik, azkenean, beti antzeko aitormena egiten digute: «Enpresan euskara-plana abian jartzearekin berebiziko ezustekoak hartu ditugu. Erdaldun peto-petoak zirela uste genuen langileak euskaraz egiten hasi dira».

Zer gertatu da langile euskaldun horiekin, euskara-plana abian jarri arte enpresan euskaraz ez egiteko? Enpresak euskara-plana abian jarri duenean, beren burua babestuta ikusi dute euskaraz egiteko, eta orduan hartu dute euskaraz azaltzeko erabakia. «Gatazkaren sindromea» dute eta euskararen alde dauden arren, enpresaren hizkuntza-jokaera zalantzan jarri gabe, enpresan gaztelaniak duen nagusitasunera makurtu eta egokitu egin dira. Gaztelaniaz funtzionatzen duen sistema horretan desoreka ez eragiteagatik, gatazka ez eragiteagatik, «jokabide egokitzailea» hartu dute eta gaztelaniaz egitera behartu dute euren burua. Euskaldunok ume-umetatik euskara hizkuntza gatazkatsua dela barneratzen dugu, alegia, euskaraz egiten badugu, gatazka sortzaile izan gaitezkeela. Baina, gaztelaniaz eginez gero, gatazkarik ez dugula sortuko barneratzen dugu. Gaztelaniaz eginez gero, arazorik ez. Euskaraz eginez gero, arazoak nagusi. Bestela esanda, euskara gatazka da eta gaztelania, aldiz, harmonia. Nork nahi du gatazkatik gatazkara ibili, etengabeko liskarrean? Inork ez. Horregatik, euskararen alde egon arren, gatazkarik txikiena sor daitezkeela antzematen dutenean gaztelania erabiltzen dute euskaldun gehienek, liskarrik ez sortzeko. Euskaldunek euskaraz egiten dute euskaraz egiteko aukera dagoela dakitenean. Euskaraz egiteko, ziurtasun bila ibili ohi dira euskaldunak. Beraz, euskararen aldeko borondatea izan arren, gatazkaren sindromeak euskaraz egitea eragozten die euskaldunei, trabarik txikiena antzematen dutenean.

Etiketikeuskarajasoetaikasketaguztiak,oinarrizkoetatikunibertsitatekoetaraino, euskara hutsean egin dituen gaztea, euskaraz erdaraz baino erraztasun handiagoz moldatzen den gaztea ere, hartu berri duten enpresan gatazka-piztaile ez izateagatik gaztelaniaren uztarripean jarriko da, euskararen aldeko borondaterik handiena izanda ere. Gazte euskaldun horri ezin diogu eskatu borroka horretan sar dadin. Bide eman behar zaio, aukera errealak jarri behar dizkiogu euskaraz egiteko. Euskaraz egiteko eremu ziurrak sortu behar ditugu, «ziurtasun linguistikoa» bermatzen duten erabilera-eremuak sortu behar ditugu.

5. BEHAR NATURALETIK, EZAGUTZA ETA ERABILERARA

Euskaltzaindiak 2016ko otsailaren 12an antolatu zuen *Euskara Biziberritzen Jarraitzeko Erronkak Jardunaldian*, euskara indarberritzeko paradigma berri bat proposatu nuen, *Gurdiaren Paradigma* (Saez, 2016).

Hizkuntzaren gurdiari beharrak egiten dio tira, komunikaziorako behar naturalak, alegia, hiztunak hizkuntza hori erabiltzeko daukan behar sozio-funtzionalak. Gurdiaren ardatzean, berriz, bi gurpil daude: ezagutza eta erabilera.

Behar naturalaren indarrak gurdia mugitzen duenean, ezagutza eta erabileraren gurpilak jira-biraka hasten dira ondorengo ibilbidea eginez:

1. Ezgaitasun inkontzientea: ez dakigu eta, gainera, ez dakigu ez dakigula. Ez dakigu eta ez gara jabetzen gure ezjakintasunaz. Ez gara jakitun gure ezjakintasunaz eta ez gara konturatu ere egiten zer ezagutza eta gaitasun falta ditugun. Haur txikiek ez dakite gidatzen ez dakitela eta, gainera, ez dira jakitun gabezia horretaz. Berdin gertatzen zaie, Amazonas ibai emaritsuaren alboko basorik trinkoenaren baitan, sekula auto bat ikusi gabe, bizi direnei. Etorkin askori ere horixe gertatzen zaie euskararekin. Euskal Herrira etorri arte ez dira jabetzen euskara ez dakitela eta gaitasun falta hori dutela.
2. Ezgaitasun kontzientea: ez dakigu baina badakigu ez dakigula. Zer ez dakigun badakigu eta ikasteko ahalegina egiten hasi behar dugu. Ikasteko geratzen zaigun guztiaren jakitun gara une honetan, eta ikasteko erabakia hartu dugu. Autoeskolara joan gara eta azterketa teorikoa gainditzeko ikasi beharrekoen berri dugu, baita azterketa praktikoa egiteko ere zer ikasi behar dugun eta gutxienez zenbat denbora beharko dugun dakigu. Une honetan ez dakigun guztiaren eta ikasi beharrekoaren kontziente gara. Berdin gertatzen zaio euskara ikasteko erabakia hartu duen etorkin horri ere: euskaltegira joan da eta hantxe konturatu da euskara ikasteko, hasieratik bukaera arte, egin beharreko ibilbideaz, ikasi beharreko guztiaz eta beharko duen denboraz.

Ikasketa-prozesuaren bigarren urrats honetan ikasten hasiko gara eta arazoak sortuko zaizkigu. Arreta osoa jarri beharko dugu sortzen zaizkigun arazoak gainditzeko. Deseroso aurkituko gara, baina urrats honetan ikasiko dugu gehien. Ikasketaren unea da.
3. Gaitasun kontzientea: badakigu eta, gainera, badakigu badakigula. Jakin beharrekoa dakigunean eta egiteko gai garenean, baina, egin ahal izateko, gure arreta eta kontzentrazio osoa behar dugunean. Une honetan ikasitakoaz jabetzen gara, baina ikasitakoa ez dugu erraztasunez erabiltzen. Badakigu autoa gidatzen baina arreta eta kontzentrazio osoa jarri behar dugu gidatzeko. Gidatzean eman beharreko urrats bakoitza (ispilutik

begiratu, keinukaria jarri, enbragea zapaldu, martxa aldatu, enbragea askatu...) burura ekarri behar dugu eta banan-banan eman behar ditugu baina, oraindik, makal eta baldar gabilitza. Gidatzeak ikaragarri nekarazten gaitu. Euskara ikasten ari denari ere gauza bera gertatzen zaio: esaldi bat ezpainetara ekarri aurretik buruan antolatu beharra dauka eta esaldia esan nahi duenarekin bat ote datorren neurtuko du etengabe.

Gainera, 3. urrats honetan, ikasitako guztia ez da erraztasun berarekin erabiltzen; izan ere, ikasitakoa barneratzea erabilerari oso lotuta dago. Beharbada autoa gidatzen txukun samar moldatzen gara, dagoeneko kilometro batzuk-batzuk egin ditugulako, baina kotxea aparkatzen baldar hutsak gara. Edo gurpila zulatzen bazaigu, gutxitan gertatu zaigulako, trakets ibiliko gara ordezko gurpila aldatzeko. Hizkuntzaren ikasketarekin gauza bera gertatzen zaigu: euskaraz hitz egiten txukun moldatzen gara baina noka edo toka egiteko ez gara ondo moldatzen, oso baldar ikusten dugu gure burua, erabiltzen ez dugulako. «Natzaio», «zeniezadaketen» eta antzeko aditzen erabileran baldar sentitzen gara, oso gutxitan erabiltzen ditugulako.

Urrats honetan, ibiliz ikasten da oinez. Autoan ibiliz ikasten da gidatzen, eta euskara ere hitz eginez ikasten da. Praktika etengabeak ekarriko du ikasitakoa erraztasunez eta jarioz erabiltzea.

4. Gaitasun inkontzientea: badakigu baina ohartu gabe egiten dugu. Pentsatu gabe egiteko gai gara. Ohitura bihurtu dugu. Ikasitako guztia orkestra batek bezalatsu egiten dugu, automatikoki eta pentsatu gabe. Ikasitakoa praktikan jartzen dugu modu errepikakor, automatiko eta inkontzientean.

31 urte daramatzat etxetik lanerako joan-etorria bide beretik egiten. Bide bihurri samarra da bihurgune eta gora-behera handikoa, eta maiz aldatu behar izaten dira martxak. Askotan, beldurtu egiten naiz lanera iritsi naizelako eta ez naizelako jabetu halako tokitatik igaro ere egin naizenik. Nire pentsamenduetan murgilduta egiten dut ibilbide osoa, konturatu ere egin gabe nondik ari naizen igarotzen.

Zer behar da ezgaitasun inkontzientetik (1. urratsetik) ezgaitasun kontzientera (2. urratsera) aldatzeko? Kontzientzia hartzea. Eta gaitasun kontzientera (3. urratsera) aldatzeko? Ikastea eta trebatzea. Eta zer behar da gaitasun inkontzientea (4. urratsa) lortzeko? Praktikaren bidez barneratzea eta automatizatzea.

Gaur egun euskarak dituen hiztun berri askok ez dituzte *Gurdiaren Paradigmaren* urrats guztiak betetzen, asko eta asko, gehientsuenak, hirugarren urratsean geratzen dira. Hortik aurrera ez egiteak euskaraz komunikatzeko erraztasuna ez lortzea eragiten die eta, azken batean, komunikaziorako euskara ez lehenestea. Hain zuzen ere, euskaraz egiteko erraztasun falta horregatik hiztun aktibo izateari uko egiten diote eta, ezari-ezarian, euskara ez erabiltzearen ondorioz, hiztun pasibo bihurtzen dira.

6. BEHARRA BIZILEGE

Euskara biziberritzeko orain arteko paradigaren tresna nagusia eskola izan den bezalaxe, ziklo berrian, ondorengo urteetan, euskarak heldu beharreko «elefantea» lan-munduan dago. Euskarak ezinbestean zabaldu beharreko ziklo berrian euskara gizartearen erdigunean jartzeko giltza izango da lan-mundua. Joxe Manuel Odriozola gizarte-hizkuntzalariak lan-mundua hizkuntzaren transmisioaren 3. zutabea dela dio. Batetik hizkuntzaren transmisio naturala daukagu: funtzio lokalera eta etnikora mugatzen da haren egitekoa. Bestetik, transmisio kulturala, hizkuntza nazionalaren hezkuntzazko eta hedabidezko funtzio kognitibo eta informatiboak bilduko lituzkeena bere baitan. Hirugarren funtzioa *funtzio sozioekonomikoa* izendatu du Odriozolak (Odriozola, 2016). Hain zuzen ere, hizkuntzaren transmisioa etenik gabeko prozesua dugu, gizakiaren bizitza osoan gertatzen dena, gertuko harreman-sareetan duena abiapuntua, eskolan duena jarraipena eta garapena lan-munduan lortzen duen prozesua.

Lanak gizakiaren beharren piramidearen maila guztietan du eragin betebeteko: behar fisiologikoak betetzeko, familiari eusteko eta, besteak beste, estatusa, prestigioa eta autorrealizazioa lortzeko.

Gizakia, gizaki denetik, bere oinarri-oinarrizko behar nagusia betetzeko, elikatzeko, beharrean ibili da, badabil eta hala ibili beharko du gizaki den artean ere. Lana izan da gizakien zeregin nagusia historiaren soka. Berak betetzen zuen bizitzaren ia denbora guztia. Haitzuloetako urrutiko garai haietan, auzokide eta, askotan, elikagai zituen basapiztiek bezalaxe, gizakiek ere bere denboraren zatirik handiena elikagai bila pasatzen zuten.

Elefanteaz ari garenez, ba al dakizue elefante batek zenbat denbora behar duen egunean elikatzeko? Elefante batek egunean 16 ordu pasatzen ditu jaten. Izan ere, elefante bakar batek egunean 220 kilo janari sartzen baititu urdailean.

Gaur egungo gizarte-antolaketan ere, esna egiten dugun denboraren erdia, askotan gehiago, lanean igarotzen dugu. Lana dugu gizakioi bizitzako urte gehien eramaten digun jarduera (40-45 urte).

Gainerako izaki bizidunek ez bezala, lana edo beharra gizakiak berezkoa duen jarduera da. Lanaren bitartez gizakia mundura, bere ingurunera, egokitu ahal izan da eta mundua eraldatzeko gaitasuna eta ahalmena garatu du. Lanak arrazoian du oinarria, eta gizakiak hori du bereizgarri gainerako piztiengandik.

Lana da gure gizarte-antolaketaren jarduera garrantzitsuena. Gizarte modernoa, historiaurrekoa bezalaxe, lanaren gainean dago egituratuta. Gaur egungo gizarte aurreratu guztiek lana dute ardatz. Lana eginez lantegien emaitzak lortzen dira, lantegien emaitzekin ekonomia indartu egiten da eta, hain zuzen ere, ekonomiari begira dugu antolatuta gure gaurko mundua. Ekonomiak huts egiten badu, lanak huts egiten badu, gure mundua goitik behera dator, erabateko deskalabroa eraginez.

Lanaren garrantzia gaur egungo estatu moderno guztietako legedietan ere aitortzen da, oinarrizko eta funtsezko giza eskubide gisa. Gizakiak berezkoa du lana eta bere izanari, bere gizakitasunari lotuta dago. Gizakiak, duintasunez bizi ahal izateko, lana funtsezko jarduera du. Beraz, gizakiak, bere garapen pertsonalerako, ezinbestekoa du lana edo beharra.

Gaur egungo gizartean bizitzako lehen 25 urteak lanera begirakoak ditugu. Haurtzaro, nerabezaro eta gaztaroan jasotako heziketa eta prestaketa oro lan-munduari zuzenduak dira. Lanaren garrantzi soziala ukaezina da, toki bat ematen digu gizartean, baita gizarte-maila bat ere.

Historiaurrean bezalaxe, gaur egun ere, lana taldeko jarduera da, jarduera soziala. Jarduera soziala den aldetik gizon-emakumeen arteko elkarrekintza etengabea gertatzen da laneko eremuan eta harreman horiek eragin betea dute etxean, familian eta lagunartean. Estatistikoki, lantokia da bikote-harreman gehien sortzen den esparrua, baita lagunarteko harreman askoren sorlekua ere. Ez alferrik, esna igarotzen ditugun ordu gehienak lanean igarotzen baititugu buruz buruko harremanetan, bilera, kafe-hartze, bidaia, lan-bazkari eta abarretan. Gaur egun, lan-munduko harremanak pertsonen arteko harreman intimoenetarako eta hurbilekoenetarako zubi izaten dira. Lan-harreman horietan sortutako hizkuntza-ohiturek eragin betea dute lankideen arteko bikote-harremanetan eta, elkarbitzitarako pausoa emanez gero, baita etxeko hizkuntza-ohituretan ere.

Lan-mundua euskalduntzeko dinamika eraginkorra abian jarritz gero, eragin betea izango luke etxetik hurbil, auzoan eta herrian, ditugun zerbitzuetan eta, azken batean, dinamika horrek herritarren gertuko euskarazko harreman-sareen trinkotzea ekarriko luke.

Hizkuntza indarberritzearen kontua ez da zer gertatzen zaigun, bai, ordea, gertatzen zaigunarekin zer egiteko gai garen: nola bihurtuko dugu euskara euskaldunez osatutako gizartearen hizkuntza nagusia, lanerako hizkuntza gisa baliorik ez duen bitartean?

7. BIBLIOGRAFIA

- Albizu, E. (2016/03/18): «Sorteritik, euskararen herrira», *Urola-Kostako Hitza*.
- Baztarrika, P. eta Erize, X. (2016): *Eta hemendik aurrera zer?*, <<http://www.euskara.euskadi.eus/>>.
- Behatokia (2016): *Hizkuntza eskubideen egoera 2015 txostena*, <<http://www.behatokia.org/>>, 95-96.
- Eusko Jaurlaritzaren (2016-02-04): *Euskararen gaineko diskurtso partekaturako zoru komunaren oinarriak*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Gasteiz.
- , (2016): *VI. Inkesta Soziolinguistikoa. Euskal Autonomia Erkidegoa*, <<https://www.irekia.euskadi.eus/>>.

- Fishman, J. (1987): «Joshua Fishman», *Zutabe*, 85-101.
- Goikoetxea, G. (2016): *Euskara irabazteko bidean*, Berria, Elkar, Jakin, Donostia.
- Hartsuaga, J. (2016-06-08): «Euskarak mendez mende iraun du. Benetan? », *Zuzeu* orainkaria.
- Junyent, C. (2016-09-27): «Gaur egun ez dago elebakar izaterik», *Berria*.
- , (2016-10-16): «Indiferentziak hiltzen ditu hizkuntzak, ez hizkuntzaren kontrako etsaigoak», *Argia*, **2.525**, 26-29.
- Maslow, A. (1943): «A Theory of Human Motivation», *Psychological Review*, **50**, 370-396.
- , (1998): *El hombre autorrealizado: Hacia una psicología del ser*, Kairós, Bartzelona.
- Odrizola, J. (2016-02-24): *Elefantea gidari ona da*, <<http://patxisaez.eus>>.
- Ortega, A.; Amorrortu, E.; Goirigolzarri, J. eta Urla, J. (2016): *Euskal hiztun berriak: esperientziak, jarrerak eta identitateak*, BizkaiLab, Deustuko Unibertsitatea, Bilbo.
- Saez, P. (2015-11-13): *Elefantea ikusi*, <<http://erabili.eus>>.
- , (2016-02-12): *Elefantearen paradigma ikusi*, <<http://patxisaez.eus>>.
- , (2016-10-12): *Hizkuntzak egiten gaitu*, <<http://patxisaez.eus>>.
- , (2016-12-01): *Berezko hiztunak*, <<http://patxisaez.eus>>.
- Sanchez Carrión, J.M. «Txepetx» (1987): *Un futuro para nuestro pasado, Claves de la recuperación del Euskara y teoría social de las lenguas*, Elkar, Donostia.
- Vadillo, A. (2016-09-29): *Identitate inklusiboak*, <<http://www.garabide.eus/blogak/allartean>>.

Euskararen biziberritzea eta lan-mundua: eztabaidarako puntu batzuk

Txerra Rodriguez Gomez, Soziolinguista eta Emunen hizkuntza-aholkularia

Lanean euskaraz egin nahi dutenei laguntzen egiten dut lan. Eta kokapen horretatik tiraka azalduko dira hurrengo lerroetako burutazioak eta ideiak. Hala ere, eta egia esate aldera, guzti-guztiak ez dira neureak, 2016ko udan Eibarren egindako UEUko ikastaroko parte-hartzaileenak ere badira batzuk. Hala ere, ideia horiek nire galbahetik pasatuak dira, sanpleatuak hain zuzen ere. Hori dela-eta, hurrengo lerroetan agertzen den guztia nire ardurapekoa da guztiz.

Lana dugu elefante (Saez, 2016) (elefante edo euskarak hurrengo urteetan izango duen erronka nagusia), Patxi Saezek dioenez. Lana dugu elefante, nahiz eta beste elefante batzuk ere egon daitezkeen (edo, behinik behin, egon litezkeen). Baina, tira, horiei oraingoan ez, liburu honetan beste batzuek horiei oratu diete ganoraz eta tentuz.

Lana elefantea izan bada: handia eta konplexua da, poliedrikoa eta polifonikoa. Mila ertz ditu: enpresa handi industrialak, herri eta auzoetako denda eta zerbitzuak, multinazionalak, akademia, administrazioa, autonomoen mundua, aisialdiko elkarteak, zerbitzu-enpresak, arteei lotutako ekimenak eta beste hainbat. Horiek guztiak dira lana, horiei guztiei eragin beharko zaie. Eta, hori guztia kontuan harturik, iruditzen zait orain arte baino xeheago begiratu behar diogula lanari. Elefanteen hortzekin edo buztanarekin lelotu barik, bestelako atal batzuei ez diegula behar beste begiratu uste dut.

Izan ere, lana euskaldunduz gero, gure bizitzaren zati handi bat euskaldundua izango dugu. Gure bizitzaren oso alderdi gutxi baitaude lanetik kanpo, gure bizimoduaren ehuneko handi-handi bat lanak zeharkatua baita (aisialdiko molde batzuk eta familiari dagozkion batzuk salbu).

Esan bezala, lana polikromatikoa da, mila koloreduna. Eta kolore bakoitzari modu batez erantzun beharko zaio, bakoitzari metodologia, ekintza eta helburu malguekin. Laneko atal horietan guztietan eragiteko metodologiak, aldeez edo moldeez, badira (salbuespenak albuespen). Horiek guztiak findu beharko dira, doitu, moldatu, egokitu, praktikaren poderioz, egitearen poderioz. Esperimentazioari ate berriak ireki beharko zaizkio eta produktu eta zerbitzu berriak asmatu. Eta orain daudenak homologatu, zabaldu eta «saldu». Baina, agian, arazo nagusia ez dago

hor. Alor teknikoan aurrerapauso handiak egin dira azken 25 urteotan, baina praktikak ekarri behar ditu ezinbestean aurrerapauso sendoagoak eta tinkoagoak. Gainera, azken urteotan, zorroztasun teknikoan (eta teorikoan) asko egin dugu aurrera gurean eta bada mamia hurrengo erronkei heldu ahal izateko.

2016ko udako ikastaroko lantaldeetan parte hartu zutenek, lehenago esan dudan bezala, ez dute hor ikusten korapiloric nagusiena. Elefantearen elefantea beste nonbaiten ikusi izan dute gehienek. Diskurtsoan nahi bada, imajinarioan nahi bada, jendartean nagusi diren ideien zurrumbilo eroan nahi bada. Edo, beste berba batzuekin esanda, euskarari balio erantsia ematetik datoz kezkak: lan-munduko profesional bati euskaraz egiteak abantailak dakarzkioa ikusaraztea, alegia.

Horren bueltan aritu ginen eztabaidaren sokatiran bultza eta bultza, hara eta hona. Balio erantsia gora, balio erantsia behera, bezeroon indarrak tiraka eta kontsumitzaileen eskubideez bibaka. Eztabaidan sartu aurretik baina, zer da balio erantsia? Balio erantsia ondasun eta zerbitzuek ekoizpen-prozesuan hartzen duten balio ekonomiko edo gainbalioa da. Beste era batera esanda, ekoizpen-prozesu batek ekoizpenean erabili diren lehengaiei (lehengaiak ulertuta zentzu zabal batean, betiere) gehitzen dien balio ekonomikoa.

Eta hizkuntzak hor zerikusia badu? Jakina duela, ez dago bizitzan jarduerarik hizkuntzak zeharkatua ez dagoenik. Bizitzaren interakzio gehienetan hizkuntzak badu parte-hartzea: sinpleenetik hasita eta korapilatsuenetaraino. Eta lanean ere hizkuntzak badu zerikusia, eta ez nolanahikoa gainera. Beraz, balio erantsia sortzen eta eraikitzen hizkuntzek paper garrantzitsua dute.

Eta hori ez diogu guk bakarrik. Europako Batzordeak egin dituen ikerketa batzuetan oinarritua (European Commission, 2007)¹, hizkuntzak kudeatzen dituzten enpresak lehiakorragoak dira eta gehiago saltzen dute. Horixe da ikerketen ondorio nagusia. Hala ere, hizkuntzak kudeatzeak ez dakar berez hizkuntza gutxituak kudeatzea, ezta? Baina, tira, ez gaitezen troinu horretan orain katramilatu.

Balio erantsiarekin ari ginen. Gutxi landu da ikerketa-arloan euskararen balio erantsiaren kontu hau. Han eta hemen bilatuta, Emunek²³ (2013) egindako ikerketa bat baino ez dut aurkitu. Honako lore koloretsu hau marraztu zuten egindako ekarpenean:

23. Emun euskara eta berrikuntza soziala uztartu nahi dituen enpresa kooperatiboa da. Emuneko lan-arlo nagusia gaur egun enpresetako euskara-planak garatzea da.

4. irudia. Euskararen balio erantsia.

Iturria: Emun, 2013.

Lorean hamabi kontzeptu gako, hamabi indar-ideia agertzen dira, baina garatu beharrekoak guztiak ere: euskaltzaletasuna, identitatea, bertakotasuna, gertutasuna, konfiantza, erosotasuna, erantzukizuna, ofizialtasuna, lehiakortasuna, gogobetetzea, berrikuntza eta garapena. Hamabiak garatu beharrekoak, hamabiak edukiz eta ikerketez (datuz) bete beharrekoak. Ebidentziak batu beharko genituzke, probatu beharko genuke esaten duguna eta, ahal den neurrian, neurtu (eta, ahalko balitz, dirutan edo etekinetan neurtu).

Ahaztu barik hamabiak ezin direla kasu guztietan eta edonon erabili, hartzailearen eta egoeraren arabera moldatu beharko dira horiek guztiak. Eta, gainera, haietako asko elkarri lotuta daude, elkarri eragiten diote, ezin dira konpartimentu estanko bezala ulertu (horri lotuta agertzen dira petaloen koloreak ere). Batean aurrera eginez gero, besteetan ere aurrera egin daitekeela hartu behar da aintzat (eta alderantziz).

Horrez gain, jendarteratzea ezin dugu ahaztu. Zirimiritu behar ditugu bazterrok, erakutsi behar dugu probekin (eta ez bost ogerleko balio duten berbekin) euskarak gehiago saltzen duela, euskarak lagundu egin diezaiekeela enpresariei, autonomoei, langileei; zerbitzu ona emateko beharrezkoa dela euskara. Eta alderantziz ere: euskarari lekua egiten ez dion enpresak ez duela horrenbeste salduko jendarteratu behar da.

Baina, horretarako ere, bezeroak (ez dadin bezero berba zentzu hertsian ulertu, bezero, erabiltzaile, kontsumitzaile eta abar bezala baizik) dugun (edo, artikulatuz gero, izan dezakegun) indarra lehen lerrora ekarri behar dela aipatu da lantaldeetan behin baino gehiagotan. Euskaraz artatzeko eskubidea bai, baina eskubideak paper

hutsa dira egikaritzen ez baditugu, eta egikaritu behar ditugu, orain baino gehiago, orain baino tinkoago. Aldarrikatzetik egitera pasatu behar dugu, alegia.

Esate baterako, alor honetako beste esperientzia batzuei begiratu beharko geniekeela uste dut. Ekonomia sozial eta eraldatzaileak azken urteotan garatu duen kontsumitzaile kontzientearen imajinarioari, kasurako. Baina, kontuz, norbanakotik bezainbeste kolektibotik jokatu beharko dugu, banakoaren indarrak kamutsak baitira babes kolektiborik ez bada, baina babes kolektiboa eraikitzeke beharrezkoa da banakoen atxikimendua. Elkarri eragiten baitiote dimentsio biek eta hartu behar dugu kontuan.

Bezeroen aktibazioak lagundu beharko liguke beste arazo batzuei ere irtenbide egokia ematen. Izan ere, lantaldeetako parte-hartzaile batek baino gehiagok aipatu du lanpostuei eskakizun funtzionalak ezarri behar zaizkiela. Hau da, langileak duen titulua edo hizkuntza-maila erabilerarekin lotu egin behar dela. Edo, beste era batera esanda, lanpostu bakoitzari dagokion eskakizuna gaitasunetan oinarritu bai, baina lanpostuak dakartzan praktiketan ere oinarritu beharko litzateke. Behin gaitasunak aitortuta, langile horrek funtzio batzuetan euskara erabili beharko lukeela erabakitzea enpresak berak, hain zuzen ere.

Era berean, bezeroen eskaria handituko balitz, enpresek errazago hartuko litzukete hizkuntzen kudeaketari dagozkion beste erabaki batzuk: errazago langile euskaldunak kontratatzea, errazago funtzio propioak esleitzea euskarari, errazago enpresak marko egokiagoa ezartzea, errazago euskararen balio erantsia erakustea jendarteari eta enpresari berari. Hala ere, inozoak izan barik: bezerook ez dugu ahalmenik lana goitik behera eta ezker-eskuma euskalduntzeko (ez banakotik ez eta kolektibotik aztertuta ere).

Lantaldeetako kideek ere oinarriari begira jardun dute. Laneko prestakuntzari begira, hain zuzen ere, lanbide-heziketari zehatzago esateko. Eredugarria da, antza, gurean lanbide-heziketa eta eredugarriagoa izateko bidea izan dezake euskaldunduz gero. Bere hizkuntza aldatzen duen edozein talde bereziki prestatuta dagoelako berrikuntzarako, bereziki prestatuta bikaintasunerako. Eta lanbide-heziketan ere urratu beharko litzateke ildo hori.

Baina ikas dezagun gure esperientzietatik, ikas dezagun beste hezkuntza-mailetan egindako euskalduntzetik. Ondo egindakoa hartu, eta hain ondo egin ez dena aldatzen saia gaitezen. Esate baterako, bidegorriak eraiki beharko genituzke ikasleek egiten dituzten praktikekin. Urrats batzuk egin dira han eta hemen, baina sakondu beharko litzateke ildo horretan. Praktikagileak euskaraz ere funtzionatzen duten enpresetan sartuz eta praktikaldi osoa hasi eta buka euskaraz eginez. Horrek, gainera, bi helburu betetzeko aukera eman diezaioke praktikaldiari: alde batetik, praktikagileak euskaraz aritu ahal izatea eta, bestetik, enpresetan euskara hutsez funtzionatzeko kanalak martxan jartzea. Izan ere, behin baino gehiagotan praktikaldia euskara hutsez egiteak enpresetako ikusmolde asko jarri ditzakeelako zalantzan eta aldatzeko palankak eskura jarri euskalduntzea sustatzeko.

Izan ere, euskaraz formatzearekin nahikoa ez dela aspaldi ohartarazi ziguten soziolinguistikaren hainbat adituk. Euskaraz formatzearekin nahikoa ez dela ikusten dugu guk enpresa askotan, gaztelaniaz eta frantsesez lan egitearen poderioz ugertu eta herdoildu egiten baitzaie askori eskoletan eta unibertsitateetan ikasitako euskara idatzia (bide batez, horrek argi uzten du ikastea eta praktikatzea guztiz bat datozen jarduerak direla).

Lantaldeetako parte-hartzaileek, jakina, administrazioa ere izan zuten aipagai. Aipagai esan dut, baina, agian, egokiagoa litzateke administrazioari eskean aritu zirela. Goazen horietako eskari batzuk xeheago zerrendatzen.

Batetik, administrazioari enpresa euskaldunak lehenestea eskatu egin zioten parte-hartzaileetako batzuek. Eskaera zehatza izatetik urrun dago, nire ustez behinik behin. Izan ere, zer da enpresa euskalduna? Euskaraz bizi dena? Euskara zerbitzu-hizkuntza duena? Euskara lan-hizkuntza duena? Euskaraz artatzeko gaitasuna duena? Eragile dena? Hainbat kontzeptu nahastu daitezke eta komeniko litzateke argitzea. Era berean, lehenetsi horrekin zer adierazi gura da? Lehenetsi zertan? Kontratazioetan? Diru-laguntza politiketan? Zerga-politiketan? (zentzu horretan, Patxi Saezek liburu honetan bertan proposatzen dituen neurri fiskalak dezente zehatzagoak dira [ikus: 5.1. kapitulua]).

Bestetik, administrazioei ere eskatu egin diete parte-hartzaileetako batzuek lehiaketa publikoetan hizkuntza-klausulak ezartzeko. Egia da gero eta gehiago ezartzen direla klausula horiek (eta ez bakarrik hizkuntzari lotuak, ingurumenari dagozkionak, gizon eta emakumeen arteko berdintasunari dagozkionak, lan-baldintza duinei dagozkienak eta abar). Eta, egia da, salbuespenak salbuespen, klausula horiek (hizkuntzari dagozkionak eta besteak) betearaztea erraza ez dela. Ez da erraza hainbat faktorerengatik, baina eraginkorrago eta zuhurrago jokatu beharko lukeela administrazioak ez dut dudarik.

Hala ere, neurri horiek eragin eskasa ere izan dezakete lanaren poliedro korapilatsuan. Izan ere, enpresa zehatz batzuen pentzura egongo dira neurri horiek. Gure ehun produktiboaren luze-zabalean zati txiki bati eragingo lioke, eragitekotan. Lana konplexua da, erraldoia da eta neurri orokorrek beren eragina izan dezakete, baina zati batean baino ez. Urrats indartsua bai, baina erabakigarria ez, nire ustez.

Errotik aldaketa orokorra proposatzen duenik ere bada. Sistema kapitalistaren logikatik kanpo bakarrik lortu omen delako euskararen biziberritzea lan-arloan. Eta hala izan daitekeenik ezin uka. Baina... bitartean zer? Ez dago neguko jauregirik, ez dago oldarrez erasotzeko moduko zerurik. Egunik egun egin beharko dugu aldaketa, pausoz pauso eta aldaketa horren muinean txertatu euskararen faktorea. Posible da sistema kapitalistaren logika apurtzea eta, era berean, gaztelaniak mantentzea gaur egun duen hegemonia lanean? Izan dezake, zergatik ez. Eta, era berean, euskaraz funtzionatu dezakeen kapitalismoa posible da, guztiz posible. Dikotomiarik ez da, nire ustez, eta errotik egindako aldaketei itxaron barik, egunez eguneko lanak ekarriko du, ekartzekotan, euskararen biziberritzea lanaren arloan.

Hamaika proposamen eta hamaika eskari, hamaika begirada eta hamaika ertz (eta beste hamaika ere egin zitezkeen). Baina, tira, gutxi gorabehera eta nire galbahetik iragazita hauek izan ziren lantaldeetatik erauzitako ideiarik mamitsuenak edo errepikatuenak. Hala ere, amaiera emateko, nik nahiko nituzke hiru ondorio nagusi nabarmendu labur-labur, etorkizuna marrazten laguntzeko asmoarekin.

Lehenik eta behin, eta hasieratik hari horri tiraka ibili banaiz ere, nire ustez lanak daukan konplexutasuna eta izaera askotarikoa hartu behar dugu aintzat eta, ahal den neurrian, orokorrean hartu. Jakina, orokorrean hartu, gero xehatzeko eta tokian tokiko erabakiak hartu ahal izateko. Orokorrean hartu bai, baina aplikazio xehea eta kokatua izango duena.

Bigarrenik, lana euskalduntzearen inguruan gabiltzan guztion elkarlana eta saretzea aipatuko nituzke. Oro har, eta salbuespenak salbuespen (Arabaren dagoen Lanabes programa²⁴ izan daiteke salbuespenik aipagarriena, orain dela gutxi martxan jarri den arren, ematen du programa sendoa izateko bidean dagoela), oso sakabanatuta (atomizatuta eta lehiak zeharkatua gainera) daude lana euskalduntzearen inguruko dinamikak. Bakoitza bere zilborrari begira, bakoitza bere egitekoan zentratuta. Komeniko litzateke han eta hemen dauden esperientziak, negarrak, metodologiak, arazoak, aurrerapausoak, ametsak partekatzeke foroak sortzea (eta foroetatik abiatuta ekintzak martxan jartzea, jakina). Elkarlanaren kulturaz blai, noski. Eta saretze horretan bat egitea, eraginkorrago eta ausartago jokatu ahal izateko.

Eta, azkenik, bizi-eredu aurreratzaileen bidea ere aipatuko nuke. Orain baino gehiago landu behar dugu kontsumitzaile engaiaituaren figura. Ekonomia eraldatzaitetik adibideak eta jokabideak sanpleatu beharko genituzke eta, era berean, han eta hemen pizten ari diren euskaldunak aktibatzeke bideetatik ikasi eta lanean aplikatzeko bideak aztertu. Langile ahaldunduaren figura ere edukiz bete beharko genuke, baita kontsumitzaile engaiaituaren figura ere. Baina banakotik abiatu arren, mugimendu sozialen irakaspen (eta ekimen) kolektiboak aktibatzea jo beharko genukeela begitantzen zait.

1. LAN-MUNDUA EUSKALDUNTZEKO NEURRIAK

Enpresek diru-irabaziak dituzte beren jardueraren arrazoi eta helburu bakarra. Hortaz, enpresak «limurtu» nahi baditugu dirua erabili beharrean izango gara, gure hizkuntza-politika eraginkorra izatea nahi badugu.

Gaur egun badira diru-laguntzak enpresen jarduera sustatzeko. Diru-laguntza horiek herri-administrazioaren maila guztietatik ematen dira, Jaurlaritza, foru-aldundi eta udaletatik. Nahikoa litzateke diru-laguntza horiek jaso ahal izateko euskara lan-hizkuntza izateko derrigortasuna ezartzea, alegia, langile erdaldunek bezalaxe, langile euskaldunek lana euskaraz egin ahal izateko aukera berdina izatea lan-erakundeetan, inolako mugarik eta murrizketarik gabe.

24. Lanabes programaren berri gehiago izateko sartu haien webgunean: <<http://lanabes.eus/>>.

Gauregun herri-administrazioak ez lioke diru-laguntzarik emango emakumearen bazterketa sistematikoa bultzatzen duen enpresa bati edota ekosistema bati kalte egiten dion enpresa bati. Baina zergatik ematen zaizkie diru-laguntzak erakunde publikoetatik herritarren hizkuntza-eskubideak sistematikoki ukatzen eta urratzen dituzten enpresei eta euskararen ekosistema kaltetzen eta ahultzen duten enpresei?

Lehenik eta behin horretan jarri beharko luke arreta administrazioak: ematen dituen diru-laguntzak euskararen sustapenerako eraginkorrago bihurtzen.

Beste alde batetik, hobari fiskalak jar daitezke enpresak euskarazko bizibidera ekartzeko. Hobari fiskal horiek epe jakin batean jasoko lituzke enpresa bakoitzak (5-10 urte), baina hobari horiek jaso ahal izateko, aldezturik, enpresa horiek goitik behera eta behetik gora erabat euskaraz funtzionatu beharko lukete. Hobari fiskalak eman baino lehen enpresen ebaluazio zorrotza egin beharko luke administrazioak baldintza guztiak betetzen dituzten ziurtatzeko. Gainera, hobari fiskalak jaso ondoren atzerapausorik ez izateko, dirua itzultzeko betebeharra ezarriko da halakorik gertatuko balitz.

Hobari fiskalak emateko, euskararentzat lehentasunezkoak diren enpresen sailkapena egitea ere komenigarria izango litzateke. Betiere, lehentasuna herritarrengandik hurbilen dauden enpresek izango lukete, alegia, herritarrari zerbitzu zuzena ematen dioten enpresek. Izan ere, herritarren hurbileko harreman-sarean dauden enpresek euskaraz egiten badute, euskaraz bizitzeko aukerak trinkotu eta biderkatu egingo dira.

2. BIBLIOGRAFIA

EMUN (2013): *Balio erantsiaren gaineke berrikuntza proiektua*, argitaratu gabeko txostena.

European Commission, Directorate General for Education. Youth, Sport and Culture (2007): *Languages mean business. Companies work better with languages. Recommendations from the Business Forum for Multilingualism established by the European Commission*, Luxembourg, Office for Official publications of the European Communities, Belgika.

Saez, P. (2015/11/13): *Elefantea ikusi*, <http://www.erabili.eus/zer_berri/muinetik/1426787112>.

Hedabideak

Hedabideak, arnasgune

Alberto Barandiaran Amillano, Hekimen

Izan daitezke hedabideak, edo sare sozialetako interakzio multzoa osatzen duen joan-etorri aske iheskor eta antzemangaitza, euskararentzako arnasguneak? Galdera horixe proposatu zigun Gorka Salcesek, UEUko udako ikastaroen barruan joan den uztaillean euskararen etorkizunaren inguruan egin ziren jardunaldietan, eta gogoeta horretatik tiraka, hona ideia zenbait, esperientzietatik zein intuiziotik harilkatuta.

Soziolinguistikak asko erabilitako ideia izan da arnasgunearen kontzeptua. Haren arabera, hizkuntza ez hegemonikoek toki edo eremu ahaldunduak behar dituzte arnasa hartu eta garatzeko, itota bizi baitira bestela. Hizkuntzak, arnasguneetan, bizi ez ezik, biziberritu egiten dira. Jende multzo esanguratsuak, eta hizkuntzaren funtzio guztiak gauzatzeko aukera, horiexek hizkuntzek beren indar komunikatibo guztia garatzeko behar dituzten baldintzak. Horrela bereganatu ditzakete esparru berriak, horrela biderkatu eragina. Hizkuntzaren bizi-seinaleak, arnasguneetan, existentzia hutsaren adierazle diren taupadak izatetik, grina, indarra eta bulkada berritzailearen arnas kolpe biziak izatera igaro daitezke.

Baina aipatzen ditugun gune horiek, gaur egun, non daude? Hamar-hamabost mila lagunetik gorako guneei begiratu izan zaie gurean, euskararen kasuan; hor jarri ohi da langa, kopuru horren bueltako hiztun-komunitate batek eguneroko bizitzarako behar dituen esparru guztiak bete ditzakeelakoan. Eta Euskal Herriko hamar mila lagunetik gorako zein herritan da euskara erabat nagusi, non dauzka bizitzaren esparru komunikatibo guztiak bereganatuak? Azpeitia, Azkoitia, Ondarroa? Non gehiago?

Mikel Zalbideri (2016) jarraituz, arnasguneek urteetan izan dituzten ezaugarriak —euskaldunen kontzentrazio handia; trasbase demografiko murrizta; garraio bide nagusietatik urrun, eta abar— aldatzen ari dira, euskaldunen kontzentrazio-maila lausotzen ari delako eta harreman-sareak iraultzen ari direlako. Horren guztiaren ondorioz, belaunaldien arteko jarraipena ahultzen ari da, eta arnasguneak gero eta geografikoki urriagoak eta gero eta bazterrekoagoak gertatzen ari dira. Baldintza hauetan, dio Zalbidek, «euskarazko jardunak bizigiro informalean leku oparoa izango duen espazio trinkoa, sakabanatze edo dispersio fisiko nabarmenik gabea, ezinbesteko baldintza da euskarak etorkizunik izango badu».

Baina beste ñabardura bat egiten du ikertzaileak: euskal hiztun gehienak ez dira arnasguneetan bizi, hiriburuetan eta herriburu nagusietan baizik. Beraz, arnasguneen kontzeptua bera ez ote dugu aldatu behar? Ez ote dugu geografia neurri batean arerriotsua pixka bat ahaztu eta beste espazioak bilatu behar, ez bakarrik fisikoak, ezpada mentalak? «Euskaldun-jendearen arteko harreman-sare informalak eratu, zabaldu, indartu eta bizirik mantendu behar dira. Auzolaguntzan oinarrituriko formulazioa dugu, horretarako, hoberena: euskaldun-jendeak behar dituen zerbitzu normalak euskaraz eratu eta “D eredu” moduan eskaintzea», berresten du Zalbidek.

Ondorioak garbiak dira. Gero eta txikiagoak dira gunek trinko horiek, eta gero eta txikiagoak ez ezik, gero eta elebidunagoak dira. Eta, gainera, gero eta sakabanatuagoak daude. Eta, gainera, gero eta euskaldun gehiago bizi dira hiri edo hirigune ertain eta handietan. Alegia, gero eta nahasiagoa dela dena. Geografikoki zedarritu daitezkeen esparruei begiratu ez ezik, edo horiei begiratzen jarraitu ordez, beste arnasgune batzuk bilatu eta sustatu behar ditugu, beraz. Arnasgune kontzeptualak deitu ditzakegu, nahi bada; ez fisikoak, ez mapa batean marraztu daitezkeenak. Hizkuntzari oxigenoa emango dioten espazioez ari gara, digitalak edo birtualak izanda ere. Baina, non daude?

Euskarazko irakaskuntza kenduta, zein beste esparru formaletan bizi da euskara? Administrazioan, esaterako, non daude gunek gotorrak, hizkuntzari testuinguru jasoa ziurtatuta, indarra eta prestigioa ere ziurtatzen diotenak; non, hizkuntzaren gihar bederen teknikoak landuko duten espazioak?

Erabilera trinko, bizi, eragingarri hori non dagoen atzeman behar da, eta hori sustatu.

Nafarroako Euskararen Plan Estrategikoa prestatu berri dute Nafarroan. Urrats historikoa izan da: bertako gobernu batek inoiz ez du horrelako gogoetarik abiatu, ikusteko non dauden beharrak, zein diren indarguneak, eta zer-nolako plangintza jar daitekeen martxan. Inoiz ez. Planari buruzko aurretiazko bileretan, datu bat eman zuten: Nafarroan, biztanleriaren % 5,5ek osatzen du gune trinkoa dei dezakeguna, alegia euskara erdara beste edo gehiago erabiltzen duena. Kopuru hori % 20 da EAEn, % 9,5 Ipar Euskal Herrian. Euskara erabili bai baino erdara baino gutxiago erabiltzen dutenak % 7,3 dira EAEn, % 7,1 Iparraldean eta % 1,9 Nafarroan.

Ez gara ari euskararekin bizi direnez, edo euskaratik eta euskarari esker bizi direnez, euskaraz bizi direnez baizik; euskarak bizi dituenak kontuan hartzen ari gara, edo, beste modu batez esanda, euskara bizi dutenak. Horrek esan nahi du 427.000 biztanle inguruk dutela euskara eguneroko hizkuntza. Erdia edo, Gipuzkoan bizi da. 427.000 lagun horiek osatzen dute euskal hiztun komunitatearen tipularen erdiko geruza. Taupadak hortik datoz. Hor dago bihotza.

Gune gogor hori elikatzea oso premiazkoa da, hil ala bizikoa, bihotzak taupadarik bidaliko ez balu edo kemenik ez balu, lizundu, hormatu eta ilundu egingo

litzatekeelako gainerako guztia; hori gabe, alferrik liratekeelako plan, egitasmo, jardunaldi eta mezu guztiak. Jarri ahal izango dira egitasmo estrategikoak martxan, egin ahal izango dira elebitasunaren aldeko loriak, jarriko ditugu txantxangorriak, txepetxak eta kurrioloak txioka irratietan eta autobus geltokietako afixa-tokietan, baina ezinbestean eskastu egingo da ekoizpena, galduko du interesa, kopia bihurtuko, itzulpen hutsa bilakatuko. Eta hortik, ezarian-ezarian, simulakroan zehar, goxo-goxo heriotzaraino eramango dugu hizkuntza, belusezko katabuta baten barruan bada ere. Gehienez ere, baikorrak izanda ere, artifizialki eutsitako bizitza ezdeusa ziurtatuko diogu euskarari.

Ponpa horrek indarra gal ez dezan, beraz, elikagaia izan dezan, erakargarri egin behar da hizkuntza. Horrela ekarpen berriak izango baititu eta kolore gehiago. Baina, lehendabizi, beste ezeren aurretik, ponpa martxan eduki behar dugu. Erabili egin behar dugu. Erabili, erabili eta berriro erabili. Hitzunik gabe hizkuntza artifizioa delako, gramatika bat gehienez ere. Eta hizkuntza bat erabiltzeko, hiztunek harremanetan egon behar dute derrigorrez. Eta geografikoki sakabanatuta baldin badaude, edo elkarren ondoan egonda ere, elkar ezagutzen ez badute, alegia ikusezin baldin badira elkarrekiko, komunikatzeko bitartekariak bilatu behar dira. Eta ez ote dira hedabideak, hain zuzen ere hori? Ez ote dute hedabideek ziurtatzen euskal hiztunak harremanetan jartzeko euskarria ez ezik, euskaraz bizi eta euskara erabiltzeko beste esparru bat, gero eta eraginkorragoa, gero eta digitalagoa baina, era berean, gero eta fisikoagoa, ukigarriagoa, presenteagoa?

Izan daitezke, beraz, hedabideak edo sare sozialetako interakzio multzoa, euskararentzako arnasgunea?

Izan ere, nola definituko genuke hainbeste aipatzen ari garen barneko geruza hori, nukleo gogor hori, hizkuntza bera berritzen eta haren bidez jarria etengabe ziurtatzen ari den ponpa hori? Euskaraz kultura kontsumitzen duten hiztunak hor daude, noski; euskara ahal duten esparru guztietan erabiltzen dutenak, ere bai; kontsumo hori hainbat modutara sustatzen eta laguntzen dutenak, jakina; ondorengoei transmititzen dietena, ezinbestez; beren esperientziak konpartitzen dituztenak, nola ez, gero eta gehiago gainera. Eta hor daude, noski, beren zirkulua elikatzen dutenak.

Hedabideak ere, horixe dira. Ohar gaitezen aurreko paragrafoko definizio guztiek balio dezaketela hedabide baten aldagaiak zedarritzeko: jendeak kontsumitu egin behar ditu hedabide izateko, eta erabili behar ditu; hedabideek transmititzen dute, eta laguntzen dute jasotakoa konpartitzen; hedabideen bidez, hiztunek elkarren berri izaten dute, eta komunitatea sortzen dute. «Komunikabide bat kultura bat bertan hazten den teknologia» gisa definitu zuen Neil Postmanek, Xabier Landabideak (2016) bere tesian jaso zuen bezala. «Komunikabide bat kultura bat bere hizkuntzan hazten den teknologia» dela esan genezake guk.

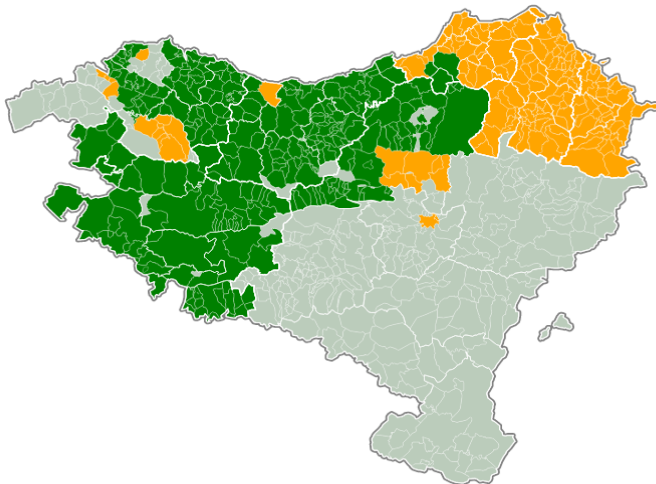
Eta, hala ere, egia da galtzen ari direla duela oso gutxira arte zeukaten eragina. Gero eta sakabanatuagoa da kontsumoa, gero eta lausoagoa, gero eta —hemen ere— likidoagoa. Tximeletaren irudia erabili izan da kontsumo hori definitzeko. Saltoka dabil hartzailea gero eta gehiago, batetik bestera. Horrek arazoak sortzen ditu hartzaileak atxikitzeke orduan, baina aukera berriak zabaltzen ditu, kontsumoa une oro gertatzen delako, formatu diferenteetan, eta ludikotasunarekin lotutako kontsumo bat ageri delako, indartsu eta eraginkorra.

1. HEDABIDEEN KONTSUMOAREN NOLAKOTASUNA

Eta, nolakoa da euskal hedabideen kontsumoa? Erantzun egiten dio hartzaileak eskatzen dionari?

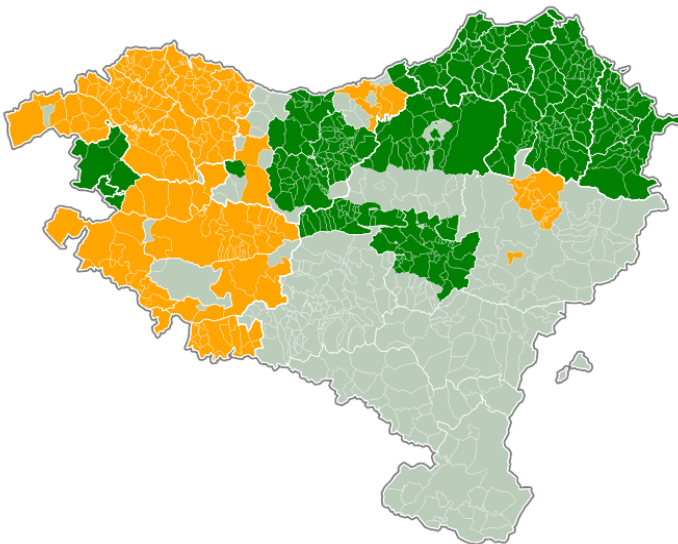
Euskal Hedabideen Behategiak inoiz ez bezalako argazkia atera berri dio sektoreari, bere baitan diseinatu eta antolatu duen datutegiari esker (behategia. eus). Inoiz egin gabeko datu-bilketak hiru oinarri ditu: datu sozioekonomikoak, eskualdez eskualde eta herriz herri, errealitate askotarikoa irudikatzen dutenak, alde batetik; bestetik, egiturazko datuak, hedabideen artean zabaldutako inkesta zabal bati esker lortuak, non enpresen barneko zenbaki sorta aberatsa antolatu den; datu publikoak ere bai, administrazio ezberdinek emandakoak, zeintzuei esker finantzazioa eta audientzia-datuak aztertu ahal diren; datu akademikoak azkenik, hainbat unibertsitatetako ikerketa-taldeek urteetan jasotako hemengo zein atzerriko datu ugari tartean. Datu-uholde horren artean, hedabideen zabalpena da begiratu beharreko errealitate esanguratsuenetako bat.

Laburbilduz, eta hedabide nazionalak aparte utzita noski, teoriak horiek lurralde osoan banatzen direlako, esan dezakegu gaur egun Euskal Herriko ia eskualde guztietan dagoela euskarazko hedabideren bat kontsumitzeko aukera. Aukera, bai behintzat euskal hiztun kopuru esanguratsua duten eskualde guztietan eta hiriburuetan. Bestetik, zabalpen hori oso orekatua eta oso barreiatuta dagoela ere esan behar da. Tokikoak dira hiru hedabideetatik bi, gehienak elkartearen inguruan antolatuak.

5. irudia. Euskarazko paperezko hedabideen zabalpena Euskal Herrian.

Oharra: Gris ilunez, Hekimen elkarte barruko hedabideak; gris argiz, gainerakoak.

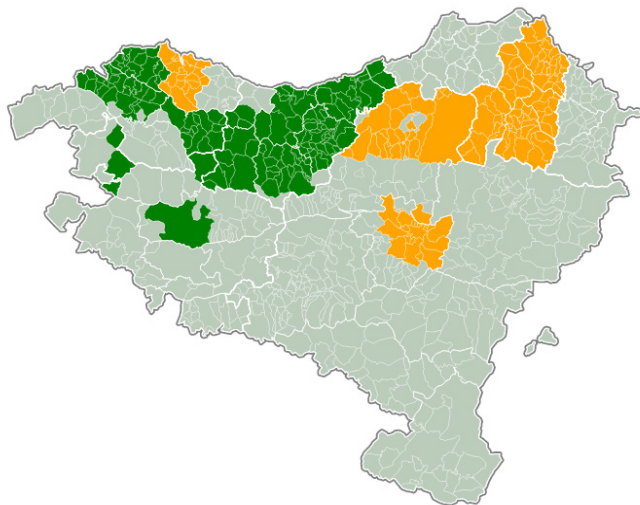
Iturria: Behategia.eus.

6. irudia. Euskarazko irratien zabalpena Euskal Herrian.

Oharra: Gris ilunez, Hekimen elkarte barruko hedabideak; gris argiz, gainerakoak.

Iturria: Behategia.eus.

7. irudia. Euskarazko telebisten zabalpena Euskal Herrian.

Oharra: Gris ilunez, Hekimen elkarte barruko hedabideak; gris argiz, gainerakoak.
Iturria: Behategia.eus.

Euskal lurraldearen ia eskualde guztietara zabaltzen direla esan dugu. Hala da, Nafarroako hegoaldea edo Pirinioa kenduta. Bizkaian ere, lau zona daude euskal hedabide sendorik gabeak: Mungialdea, Orozko, Alonsotegi eta Enkarterriak.

Gipuzkoan dago kontzentrazioarik handiena. Hedabide nazionalaz gain —horiek ere Gipuzkoan egoitza dute—, hor argitaratzen dira gehien eta sarrien zabaltzen diren euskal hedabideak. EHUko HEKA ikerketa-taldeak 2015eko *Euskal Hedabideen Urtekarian* kaleratutako ikerketaren arabera, lurralde horretan dute euskal hedabideek irismen-tasarik altuena, alegia hiztun kopururik altuena hedabideekiko. Datu horrek erakusten du kontsumo-tasa altuak daudela dagoen hiztun kopuruarekiko, baina, era berean, proportzionalki hedabide asko daudela hartzaile potentzialarekin alderatuz gero.

Ekoizpenari dagokionez, denera 216 euskal hedabide edo, hobeto esanda, 216 produktu komunikatibo daude Euskal Herri osoan. Gehienak paperezkoak eta Internet bidezko hedabideak dira. Ez da ahaztu behar papera izan dela, historikoki, euskal hedabideen euskarri nagusia. Oraindik ere, horrela da. Hamar hedabidetatik lau, paperez zabaltzen dira gaur egun. 57 mila orrialdetik gorako produkzioa kaleratzen dute denen artean. Ia hamar orritik lau tokiko hedabideek kaleratzen dute, eta ia hiru, *Berria* egunkariak. Harpidetza bidez zabaltzen da ekoizpen osoaren % 40. Horrek fidelizazioa esan nahi du, eta ziurtasun esanguratsua ematen dio

sektoreari. Diru-sarreraren kontrol handia ematen die hedabideei, eta plangintzak egiteko ziurtasuna. Erabaki estrategikoa izan zen, eta bada, kioskoetatik desagertu eta etxeetako buzoietan goizero presente egotearena. Kalterako, presentzia publikoa gutxitzearena; aldeko, aurreikuspenak egiteko aukera. Hedabideek, azken urteotan, eutsi egin diote oro har ekoizpen horri, nahiz eta lau hedabidetatik batek aitortu duen jaitsi egin behar izan duela produkzioa. Nabarmentzeko moduko beste indargune bat da hori.

Ekonomikoki urte zailak izan dira azken bostak. SIADECO enpresak Eusko Jaurlaritzarako egindako gastu eta inbertsioen azterketak (Eusko Jaurlaritza, 2013) frogatutzat eman du euskararen aldeko ahalegin publikoak asko nabari duela kontu publikoetan egon den beherakada. Aurrekontuak kuantitatiboki igo direnean, ez dira proportzio berean igo euskararentzako diruak; diru publikoak jaitsi direnean, berriz, proportzionalki gehiago jaitsi dira euskararentzako poltsak. Eta, hala ere, galdetu zaienean, hedabideetako ordezkariak adierazi dute prest daudela inbertsio berriak egiteko, lan-prozesuan zein produktuetan.

Sektorearen argazki hau egiturazko datu zenbaitekin osatuz gero, ikus dezakegu azken urteetan asko garatu den enpresa multzoen bizkar dagoela euskal hedabide gehienek ekoizpena. 57 enpresa daude, denen artean 530 zuzeneko lanpostu sortzen dituztenak. Horiez gain, 600 kolaboratzaile inguru ditu sektoreak, gehienak aldiakari eta egunkarietan, eta mila boluntariotik gora, gehienak tokiko hedabideetan.

Hedabideen balio sozialaren inguruko ikerketa bat egin zuten 2015ean Mondragon Unibertsitateko Hezikom ikerketa-taldeko ikertzaileek (Bidegain eta beste, 2016), eta Berria Taldean eta Goierna Taldean balio soziala neurtzeko tresna bi komunikabide horietan testatzea adostu zuten. Hiru kontzepturen inguruan egin zen lana. Lehenik, eragin soziala duen balio ekonomikoa neurtu zen, hau da, hedabide horrek zenbat pertsona dituen soldatapean; inguruko hornitzaileei zenbateko erosketak egiten dizkien; zenbat diru inbertitzen duen inguru hurbilean eta abar. Bigarrenik, balio sozial espezifiko kuantifikatu nahi izan zuten: euskarazkoetan, adibidez, hizkuntzaren normalizazioan edo lurraldearen kohesioan eginiko ekarpenak. Hirugarrenik, Administrazioari zerga bidez (PFEZa, Gizarte Segurantzza, BEZa, Sozietate Zerga) itzultzen zaiona kontuan hartu zuten. Hiru horien batuketatik kalkulatu zuten balio sozial global delakoa.

Soilik hirugarren aldagaia kontuan hartuta, alegia administrazioari zergen bidez itzultzen diotena kontuan hartuta, ikerketa-taldeak ondorioztatu zuen funtzio sozial garbia duten eta balio sozialaren neurketa izan duten beste enpresa batzuek baino itzulera ekonomiko handiagoa ziurtatzen zutela euskal hedabideek. Baina neurketa horretan ez zuten kontuan hartu bolondresen kopurua, zalantzarik gabe balio sozial handiko ekarpena egin arren.

2. SAREA: GERO ETA DIGITALAGOAK

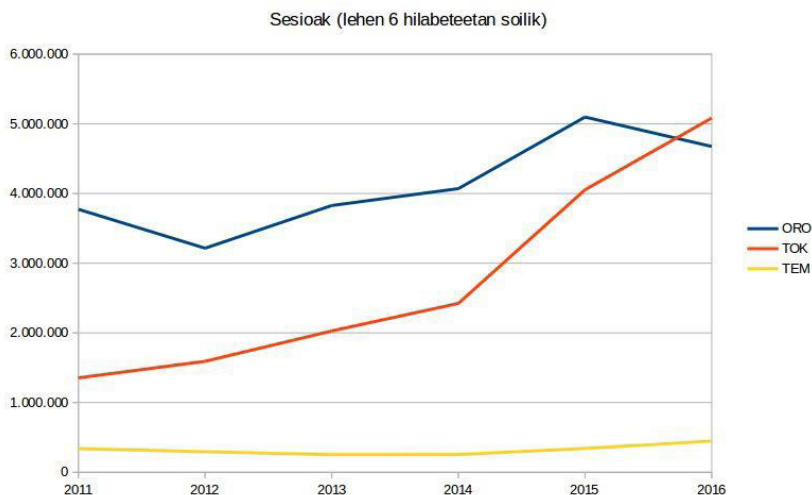
Sarea da, nolanahi ere, gaur egun euskal hedabideek duten erronkarik handienetako bat, eta haren azterketa bete-betean sartzan da kapitulu honen sorrerako galderari erantzun nahian ari garelarik: izan daitezke euskal hedabideak arnasmune berriak, bete dezakete zeregin hori?

Gaur egun, zaila da erredakzio konbentzionalerik hitz egitea. Gero eta digitalagoa da ahalegina, gero eta sareari begirago daude euskal hedabideetako kazetariak, gero eta interakzio gehiago bilatzen da. Kazetariaren lana argitaratu ondoren, edo, hobeto esanda, kazetariak lana bere hedabidearen esku utzi ondoren, berri horrek, erreportaje horrek, analisi horrek, elkarrizketa horrek hartzen duen bizitza gero eta garrantzitsuagoa da. Lehen, argitaratzean amaitzen zen kazetariaren lana. Orain, hain zuzen ere argitaratu ondoren hasten da zeregin garrantzitsuena, hots: argitaratutakoari bizitza emango dion eragina bilatzearena. Argitaratu hitzak berak galdu egiten baitu behialako esanahia.

Bada, datuek garbi erakusten dute euskal hartzaileak ontzat jo duela sarean euskal hedabideek egindako ahalegina. Hekimen elkarteak 2015ean martxan jarri zuen Hekimen Analytics tresnari esker, gaur egun eskura dauzkagu, hilero, sarean euskal hedabideek duten kontsumo eta interakzioen nolakotasuna neurtzeko aldagai asko, bai bederen esanguratsuenak.

2016ko lehen sei hilabeteetan, esaterako, 10,2 milioi sesio izan zituzten Hekimen elkarteko webguneek, ia 2011n beste. 2012tik, etengabeko kontsumo-igoera gertatu da euskarazko hedabideen webguneetan, % 15 eta % 30 artean urtero. 2016ko igoera % 8 ingurukoa izan zen lehen seihilekoan.

8. grafikoa. Sareko sesioen bilakaera, 2011-2016.

Iturria: Hekimen Analytics.

Webgune moten arabera, nabarmentzekoa da tokiko hedabideen webguneen gorakada, webgune nazionalen kontsumoa gainditu zutelako 2016ko irailean, lehen aldiz, beheko koadroan ikus daitekeenez. Lehen sei hil horien datuak kontuan hartuta, webgune orokor edo nazionalak 4.675.000 bisita izan zituzten epe horretan, eta tokiko webguneek, berriz, bost milioi pasatxo. Tokiko hedabideen kontsumoak Hekimeneko hedabideen kontsumoaren erdia osatzen dute honezkero. Iraupenari begiratzen badiogu, berriz, denbora-tartea txikiagoa da tokikoetan: bost minutu eta erdi inguru ematen dute hartzaileek webgune nazionaletan, eta bi minutu eta hamahiru segundo, batez beste, tokikoenetan. Hedabide tematikoek ere igoera izan zuten 2016an, % 31 ingurukoa, baina haien kontsumoa ez zen iritsi euskal hedabideen kontsumoaren % 5era.

Gailu guztietan hazi ziren Hekimeneko hedabideen kontsumoa, baina hazkunde hori bereziki nabaria izan zen mugikorretan, non bisitak bikoiztu egin ziren 2014tik 2015era. Mugikorraren hazkunde handi hori dela-eta, gailuen araberrako kontsumoaren portzentajeak aldatu egin ziren. 2011n bisita ia guztiak ordenagailu bidez egiten ziren. 2016an, ia hartzaileen erdia gailu eramangarrien bidez iritsi zen webguneotara.

Ezaguna denez, sareko hedabide guztientzat trafiko-iturri handia da Facebook. Hekimeneko hedabideetara sare horren bidez iristen den bisitari kopuruak etengabe gora egin du azken urteotan:

9. grafikoa. Facebooketik sarrera kopuruaren bilakaera (2013-2016).

Iturria: Hekimen Analytics.

2013ko hasieran, Facebooketik 100.000 bisita inguru iritsi ziren euskal hedabideetara. 2016ko lehen sei hilabeteen laukoiztu egin zen kopuru absolutu hori. Baina erlatiboki ere, gero eta esanguratsuagoa da kontsumoa. Hedabideen webguneetara iristen den bisita guztien bostetik bat Facebooketik iristen da, beste edozein sare sozialetatik baino gehiago.

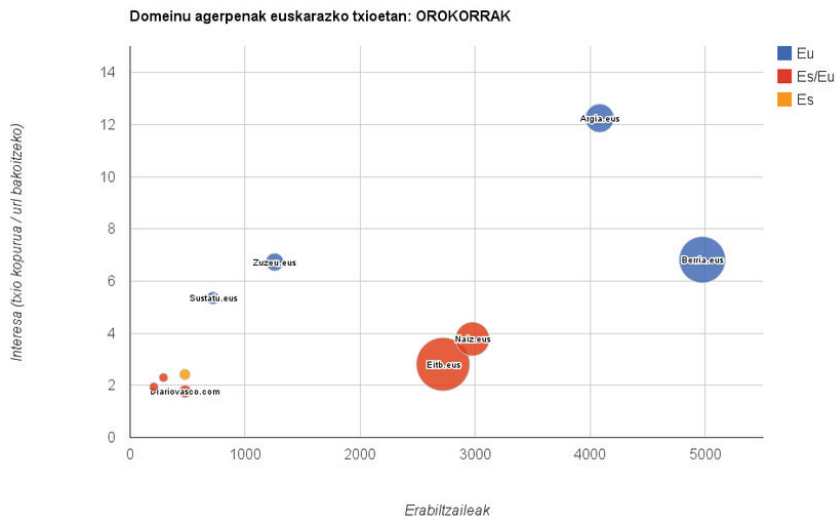
Twitterreko euskarazko jarduna jaso eta aztertzeke Codesyntax enpresak sortutako Umap neurketa-tresnak, berriz, frogatutzat eman zuen euskaraz txiokatzeko ohitura duten pertsonak, Twitterren, euskarazko hedabideen bitartez informatzen direla nagusiki. Edo zehatzago esanda, Twitter erabiltzen duten euskaldunek nagusiki euskarazko hedabideen informazioa partekatzen dutela.

Umapek 14.500 txiolari euskaldunen jarduna aztertu zuen 2016ko urtariletik ekainera bitarte. Hilero-hilero, 9.000 erabiltzaile pasa aritu ziren euskaraz, hilean milioi erdi txio inguru sortuz. Txio guztien erdiak baino gutxixeago izan ziren euskaraz, % 42 inguru. Bada, Umapen arabera, euskaraz gehien txiokatu ziren iturriak (edo domeinuak) hauek izan ziren, ordenan: *Berria*, *Argia*, *Eitb*, *Naiz*, *Zuzeu*, *Topatu*, *Info7* *irratia*, *Erran*, *Irutxulo* eta *Zientziakaiera* (UMAP euskaraz, 2016ko urria).

Datu horiek txio kopuruarekin alderatzen direnean, esangura berezia hartzen dute. EITBk *Argiak* baino lau bider URL gehiago ekoitzi zituen sei hilabeteen, baina ez zuen *Argiaren* txio kopurua erdietsi. Beste modu batean esanda, URL bakoitzarekin askoz interes txikiagoa lortzen du EITBk *Argiak* baino. Eta txiolari gehien partekatzen dituzten iturrien sailkapena egiten hasita, hor ere *Berria* eta *Argia* dira taularen goialdean. 14.500 txiolari horietatik heren batek, esaterako, partekatu du *Berriaren* edukia.

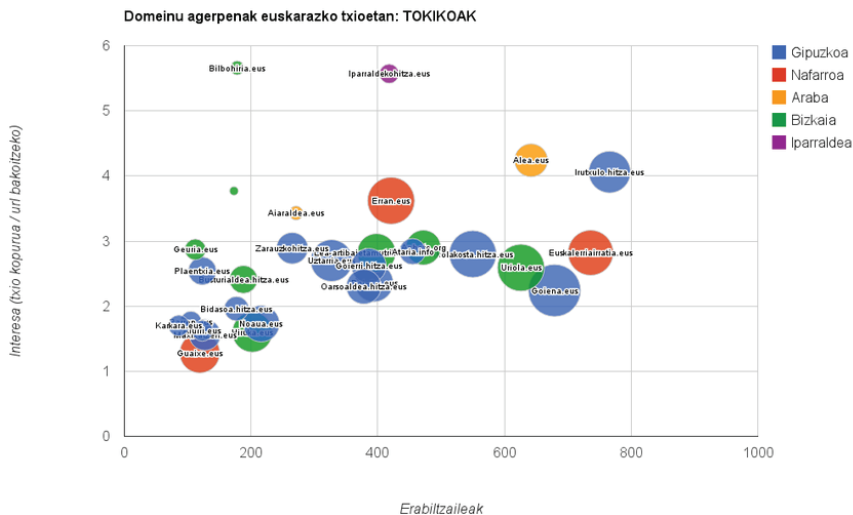
Parametro horiek guztiak batuta —txio kopurua (kantitatea), interesa (kalitatea) eta erabiltzaile-aniztasuna (zabalkundea)—, Umapek ondorioztatu zuen, beheko koadroan ikusten den bezala, bi direla euskaldunontzat beste guztien gainetik erreferentzia argia diren hedabideak: *Berria* eta *Argia*. Tokiko hedabideak eta espezializatuak edo tematikoak ez dira hainbeste jenderengana iristen, baina interes-tasa altua dute, EITBk baino handiagoa bai.

10. grafikoa. Domeinuen agerpenak euskarazko txioetan (orokorrak).

Iturria: UMAP euskaraz, 2016ko urria.

11. grafikoa. Domeinuen agerpenak euskarazko txioetan (tokikoak).

Iturria: UMAP euskaraz, 2016ko urria.

Baina, ordezkatzen ari ote da Interneteko kontsumoaren gorakada kontsumo konbentzionala? Hartzaile gehiago dituzte euskal hedabideek orain, gero eta digitalagoak direnean, eta norberaren kontsumoaren inguruko datuak nahasiagoak eta jarraitzeko zailagoak direnean? Hartzaile gehiago, berdinak, gutxiago dituzte? Galdera horiei erantzuna emateko asmoz, artikulua interesgarria argitaratu zuten.

2016ko amaieran, Josu Amezaga EHUKo NOR ikerketa-taldeko irakasleak eta Gorka Salces Errota Digitaleko elkarteko kideak, *Euskal Hedabideen Urtekarian* (Amezaga eta Salces, 2016), bi helburu argi zituztela: alde batetik, gaur egun euskarazko komunikabideek lortzen duten hedadura zein den erakustea; bestetik, azken urteetan izan diren bilakaera eta aldaketa nagusi batzuk aztertzea. Horretarako, bereziki bi inkesta hartu zituzten aintzat: CIES enpresak erregulartasunez egin ohi dituen neurketak, eta Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak (HPS) 2015ean enkargatu zuen audientzia-neurketa zabala.

Ondorioetan, bi ikertzaileek nabarmendu zuten, hasteko, alde handiegia daudela bi neurketen artean kopuruak erabat fidagarriak direla onartzeko. Beraz, horrelako inkestak joera orokorrak antzemateko bai, baina haien gainean erabaki garrantzitsuak hartzeko ez zutela balio azpimarratu zuten Amezagak eta Salcesek. Kontsumoari dagokionez, oro har, euskarazko komunikabide tradizionalak euskaldunen erdiarengana iristen direla ondorioztatu zuten ikertzaileek. Kontsumo hori txikiagoa da gazteen artean eta produktu bakarrera mugatu ohi da. Hauskorra da, beraz. Nolanahi ere, azken urteotan igo egin dela izan zen ikerketaren beste ondorioetako bat. Duela zortzi urte, Hego Euskal Herriko 14 urtetik gorako populazioaren % 15ek kontsumitzen zuen, egunero, euskarazko komunikabideren bat. Iaz, % 19k. Datu horiek Hizkuntzen Kale Erabilerak eta Inkesta Soziolinguistikoak ematen duten erabilera orokorraren datuak gainditzen zituztela ondorioztatu zuten Amezagak eta Salcesek: «Zentzu honetan esan daiteke oraindik irabazi beharreko eremu ugari dagoen arren, komunikabide horiek lan handia egiten ari direla euskaldunak euskarazko eremu publikoan integratzeko» (Amezaga eta Salces, 2016: 63).

3. *NOLA BILAKATU HEGEMONIKO?*

Baina, zer egin kontsumo hori areagotzeko, integralagoa eta osoagoa izan dadin? Nola bilakatu euskal hedabideak euskaldunen artean hegemoniko? Nola lortu lehen aukera izan daitezen, intereseakoak eta eraginkorrakoak orain baino askoz ere gehiago? Nola jarraitu elikatzen nukleo gogorra irradiatzen duen jario hori? Nola lagundu ore hori legamiatzen? Eta nola, era berean, aktibatu indiferenteak, gogora ekarriz Carmen Junyent (Junyent, 2016ko urria) hizkuntzalariak nabarmendu berri duena, alegia hizkuntza ez hegemoniko baten inguruan beti egongo direla aldeko zein kontrako militanteak, baina, hizkuntzaren geroa alde batera edo bestera mugitzeko unean, erdian dagoen indiferenteez osatutako zati handi hori dela garrantzitsuena: «Indiferentziak hiltzen ditu hizkuntzak, ez hizkuntzaren kontrako etsaigoak».

Indiferenteak, ezaxolatiak, nola erakarri, nola mugitu. Patxi Baztarrika (2016ko urria) HPSko arduradun ohiak aipatu zuen arrisku hori, euskara eta gaztelaniaren arteko desoreka kronifikatzea atzera egitea dela esan zuenean. Nola gainditu, nola biratu branka, nola lortu ezkortasun aktiboa baikortasun kezkatu bihurtzea?

Gero eta datu gehiago ditugu, gero eta ikertzaile gehiago, gero eta hartzaile gehiago, baina hiru galdera funtsezko erantzun beharko diegu hurrengo urteetan. Alde batetik, zergatik irakurtzen/ikusten/entzuten ditugun euskal hedabideak, hots, zein den motibazioa. Bestetik, zer garrantzi edo eragin daukan kontsumitzen dugunak, erran nahi baita zer-nolako erradiazioa daukan gure kontsumoak, ea tokiko hedabideak kontsumitzen dituztenek salto egiten duten gero euskarazko prentsa nazionalera, eta alderantziz, hedabide nazionalak kontsumitzen dituztenek irakurtzen eta estimatzen ote duten tokiko prentsa. Argitu beharko dugu, azkenik, zein den gure desioa, zer den gure hizkuntzan irakurri, entzun edo ikusi nahi duguna. Munduko zenbaki guztiak baino askoz gehiago esango baitigute gure kontsumoaren inguruan. Motibazioa, irradiatzioa eta desio edo nahia, beraz.

Kontsumoa bera aldatu baita. Duela ez asko, bideo bitxia jarri zuen sarean euskal aldizkari batek. 100.000 ikustaldi baino gehiago izan zituen oso denbora gutxian. Txoratuta zeuden. Bideoa norena zen galdetu nienean, harrituta begiratu zidaten. «Ze axola? ». Lehen axola zuenak —egileak— orain ez omen du horrenbeste axola. Lehen horrenbeste axola ez zuenak —oihartzuna—, garrantzia du orain.

Horregatik, azterketa eta begirada berriak behar ditugu. Twitterri begira egon dira euskal hedabideak orain arte —eta munduko hedabideak, orokorrean—, pentsaturik bat-bateko komunikazioa izango zela garrantzitsuena, baina jendea Facebooken dagoela ohartu dira orain. Esanguratsua: Facebooketik zabaltzen dira, inon baino gehiago, edukiak, eta barruko kontsumo hori da euskal hartzaileen soslaiaren inguruan informazio handiena ematen duena.

Konpartitzea da hitz klabea. Ez bakarrik sortzea, baizik sortutako hori barreiatzea. Dokusare izeneko tresna (Elhuyar Fundazioa, 2013ko uztailean) martxan jarri berri dute euskal hedabideek. Kontsumoa gero eta tximeletagoa izanik, eta kontsumo horren partekatzea izanik garrantzitsuena, euskal hedabideetan agertutako albisteak erlazionatzeko tresna da Dokusare, aukera ematen duena norberaren agerkarian argitaratutakoa gehiago sakontzeko, lotutako informazioa erraz lortzeko. Tresnak aukera emango dio sektoreari, gainera, hemeroteke digital indartsu bat antolatu ahal izateko, eta albisteen kategorizazioak egin ahal izateko.

Eta hartzaile berriei ari garela, hedabide tematikoen garrantzia jarri behar da mahai gainean. Ohiko informazioaz gain, zeina gero eta bat-batekoagoa den, gero eta globalagoa eta, era berean, gero eta tokikoagoa, hedonismo edo ludikotasunarekin lotutako espezializazioari begira jarri behar dugu. Baditugu zientzian, zinean, musikan, literaturan, hezkuntzan, dantzan, gazteetan, irakaskuntzan, jakintzan, bidaietan, feminismoan edo arkitekturan espezializatutako euskarazko hedabideak, kalitate handikoak. Horiek bete dezaketen espazioaz ez da nahikoa gogoetatu. Eta behar ditugu, begiradak nukleotik aldentzeko edo, hobeto esanda, nukleoa handiagotzeko. Hartzaile berriak erakarri ez ezik, irradiazio-puntu berriak sor ditzakete. Hazkundera beharbada hortik etor liteke.

Elkarlanaren bidez etor liteke hazkunde hori. Hedabideek duten garrantziaz ohartzetik ez bakarrik sektorea, baita euskaingintza edo administrazioa edo akademia ere. Elkarlan horrek bi oinarri izan behar ditu: elkarren aitortza eta ausardia. Elkarren aitortzak esan nahi du onartu egin behar dela hainbat lagun, enpresa eta antolamenduk, urte askoan, egindako ahalegina; onartu behar dela gaur egun kalean dagoen ekoizpena, hura baita, ez bakarrik euskal hartzaileek beren buruari ziurtatu dioten antolamendu eta ekoizpena, baizik eta euskal hartzaileak ontzat eman duen produktua. Urte askoan zehar, produktu asko sortu eta desagertu egin dira. Gaur egungoak tradizio luzea dauka, eta, errepika dezagun behar den guztietan, inor ez da bakarrik diru-laguntza publikoetatik bizi: hartzailea da euskal hedabideen bermerik garrantzitsuena. Sektoreak elkarri aitortu behar dio, lehendabizi, hori. Soilik horrela izango baitu nahikoa indarra gero kanpoan ere gauza bera exijitzeko.

Baina ausardia ere behar da. Norberaren etxetik kanpo begiratu eta esparru komunak identifikatzeko begirada luzea behar da. Zaila da sektoreak dauzkan baldintzak kontuan hartuta, baina ezinbestekoa da. Ausardia behar da norberarengandik pixka bat utzi eta proiektu komunak aurreikusteko. Ausardiak txinparta bat eskatzen du, noski, suak nola. Eskatzen du ausardia sarituko duen zerbait. Eskatzen du administrazioaren aldetik beste apustu bat. Eskatzen du entzutea: «goazen arriskatzera, guk lagunduko dugu». Ausardia elkarren arteko babesarekin bakarrik izango baita posible. Bestela, etorkizuna iluna da.

4. BIBLIOGRAFIA

- Amezaga, J. eta Salces, G. (2016): «Euskarazko komunikabideen hedadura», in *Euskal Hedabideen Urtekaria*, Hekimen Euskal Hedabideen Elkarte, Andoain, 47-64, <<http://behategia.eus/wp-content/uploads/2016/02/Urtekaria-2016.pdf>>.
- Baztarrika, P. (2016ko urria): *XI. Inkesta Soziolinguistikoaren EAEko emaitzak*, <<http://patxibaztarrika.eus/vi-inkesta-soziolinguistikoaren-eaeko-emaitzak/>>.
- Bidegain, E.; Agirre, I.; Amonarriz-Zubeldia J. eta Larrañaga-Elorza, A. (2016): «Goiena eta Berria komunikabideen balio soziala: neurgailu berri baten lehen egokitzapenak, euskal prentsarako», *Uztaro*, **98**, 79-96.
- Elhuyar Fundazioa (2013ko uztaila): *Informazioaren berreskurapena eta erauzketa (IR-IE)*, <<http://archive.is/4a0Ck#selection-157.0-157.51>>.
- Eusko Jaurlaritza (2013): *Euskararen aurrekontu eta baliabide publikoen estatistika (EAE 2012)*, Eusko Jaurlaritza, Donostia, <http://www.euskara.euskadi.eus/contenidos/informacion/argitalpenak/eu_6092/adjuntos/Eus_aurrekontuak_2012_Txostena_II.pdf>.
- Hekimen Euskal Hedabideen Elkarte (2015): *Euskal Hedabideen Urtekaria 2015*, Hekimen Euskal Hedabideen Elkarte, Andoain.
- , (2016): *Euskal Hedabideen Urtekaria 2016*, Hekimen Euskal Hedabideen Elkarte, Andoain.

- Junyent, C. (2016): «Indiferentziak hiltzen ditu hizkuntzak, ez hizkuntzaren kontrako etsaigoak», *Argia*, **2.525**, <<http://www.argia.eus/argia-astekaria/2525/carme-junyent-hizkuntzalari-eta-bartzelonako-unibertsitateko-irakaslea>>.
- Landabidea, X. (2016): *Belaunaldien telebistarekiko aisiazko harremanak: Bizkaiko lau adin-talderen kasu azterketa*, Eusko Jaurlaritza, Gasteiz.
- UMAP euskaraz (2016, urria): *Euskaldunok Twitterren partekatzen ditugun informazio-iturriak*, <<https://sustatu.eus/umapeu/1476947305>>.
- Zalbide, M. (2016): «Mintzajardunaren egoera eta azken urteotako bilakera. Aurrera begirako erronkak», in *Euskararen bilakaera soziolinguistikoa (1981-2011)*, Soziolinguistika Klusterra.

Komunikabideak eta gu berriak: mapak iraungi zitzaizkigunekoa

Gorka Salces Alcalde, Errota Digitala elkarte

Euskal hiztun taldeak azken hamarkadotan izandako aldaketen eta komunitatearen autorrepresentazio geosentimental nahiz kartografiko aldatugabeen arteko disonantziatik abiatuta, euskarazko komunikabideek hiztun berrien multzo gero eta handiagoa heltzeko dituzten zailtasunetan arakatu eta zailtasunok gainditzeko proposamenak egitea du helburu kapitulu honek. Horretarako, zentro-periferia terminoetan interpretatzen ditu arnaguneen kontzeptua, hizkera eta identitateen arteko lotura, eta hedabide-kontsumoaren aspektu sozializatzailea. Bukatzeko, gaur egungo audientzia-neurketak euskarazko hedabideek lortzen duten kontsumo-maila gizarteratzeko oztopo direla azaldu eta Euskal Herriko egungo eszenatoki mediatiko eta soziolinguistikorako neurketa integrala sortzeko beharraren inguruko gogoeta plazaratuko du.

1. IRUDIKAPEN GEOSENTIMENTALAK

Lehenik eta behin, eta sarrera gisa, testuinguru pixka bat eman nahiko nieke euskarazko hedabideek bizi dituzten errorei. Izan ere, azken horiek ezin daitezke ulertu alor soziolinguistikoan egin diren aldaketak aipatu gabe. Alor transbertsala da hau, liburu honetan aipatzen diren lan-esparru guztiei eragiten diena. Hortaz, ideia bakar batean zentratuko naiz, orain arte euskaldunen autorrepresentazioa egiteko erabili ditugun mapen eraldaketan, hain zuzen ere. Alde batetik, datuek agerian uzten dute hizkuntzaren *physical breathing spaces* (Fishman, 1991) direlakoak gainbehera doazela eta eremu erdaldunetan gertatu dela azken urteotan euskal hiztun-komunitatearen hazkunde kuantitatiboa. Bestetik, hiztunen soslaiak duela zenbait hamarkada baino askoz pluralagoa da, euskara bigarren hizkuntza duten euskaldunen proportzioak nabarmen egin baitu gora, eta gaitasun aldetik ere erdaraz hobeto moldatzen direnak duela 20 urte baino gehiago dira. Etxeen soslai linguistikoa ere plural bilakatu da, Eustaten datuen arabera, 2006rako euskaldunen erdiak baino gehiago etxe linguistikoki mistoetan bizi baitziren, alegia, erdaldun elebarrarekin partekatzen zuten bizilekua²⁵. Horregatik guztiagatik, euskal hiztun-

25. <<http://nortaldea.eus/artikuluak/euskal-eta-erdal-hiztunak-etxeko-tipologiaren-arabera/>>.

komunitatearen autorrepresentazio kartografiko klasikoak iraungi zaizkigu, eta irudikapen geosentimental berriak asmatu beharko ditugu.

2. ERABILERA MOTAK: ARNASGUNE MEDIAZENTRIKO, DIGITAL ETA AFISIKOAK

Ziur aski, XXI. mendeko bigarren hamarkadan euskarak duen erronka nagusien artean dago ezagutzaren eta erabileraren arteko jauzia nola gauzatuko den (gauzatuko bada) maila sozialean, edo hala adierazten du behintzat gai honek soziolinguistikaren inguruko hausnarketa-esparruetan eskuratu duen protagonismoak.

Duda barik, hizkuntzaren ezagutza bermatzean askoz hobeto moldatu gara orain arte, baina erabileraren esparruan geldialdi-egoeran gaude. Zergatik galdetu beharko diegu geure buruei, eta, hasteko, zalantzak argitu beharrean galdera gehiago planteatu nahiko nituzke.

Zertaz ari gara erabilera aipatzen dugunean? Aurrez aurreko harremanetakoaz, soilik? Ez al da gaur egun hizkuntza erabiltzea eskatzen duten egoera asko eta asko baztertzen dituen kontzepzioa? Hedabideen kontsumoak gure bizi-denboraren parte oso garrantzitsua hainbat bitartekoren bidez eta forma anitzetan blaitzen duen une honetan, jasotzaile huts izatetik edukiekin eta edukien bitartez beste erabiltzaileekin interakzioan aritzen garen paradigma mediatiko berri horretan, ez genioke garrantzi handiagoa eman beharko espazio horretan egiten den hizkuntza-erabilerari? Inguruak, ohiturak edo bestelako aldagai psikosozialek —lotsak, edo hiztun gisa zilegitasunik ez izatearen autopertzepzioak (Ortega *et al.*, 2014)— eragin dezakete kalean baino euskara erabilera altuagoa egitea espazio horietan, baina hedabideen kontsumoa gero eta gehiago Internet bidezkoa den honetan, egunerokotasunean bizi dugun espazioaren plano onlinea eta offlinea bana daitezke, ala Koldo Diazek (2016) erabiltzen duen territorioaren ideari jarraiki «bi dimentsio hauek elkar bizi dira eta ezin dira bata bestearengatik banatu»? Hala, bada, planoetako bakoitzean hizkuntza-erabilera berezituak egin daitezke bakoitzak eskaintzen dituen aukerak baliatuz (eta zigorrak ekidinez)? Eta, horrenbestez, izan daiteke euskararentzako arnasgune hedabideen kontsumoa edo sare sozialetako interakzio multzoa?

Josu Amezagarekin batera idatzitako «Mediacentric spaces and physical spaces in minority language use. A case study» artikuluan (Amezaga eta Salces, 2016), baita otsailean defendatu nuen doktore-tesian ere (Salces, 2016), aipatzen da lurralde fisikoaren mugak gainditzen dituzten komunikabideek espazio linguistikoak osatzen dituztela, hiztunari erabilera-esparrua eskaintzen dioten heinean. Komunikazio-espazio mediatizatu edo mediazentriko horietan gertatzen dena ulertzea oso interesgarria da orokorrean, baina hizkuntza gutxituen kasuan are gehiago, biziraupenerako funtsezkoak diren arnasgune gisa operatu dezaketen jakiteek oraingo eta etorkizun hurbileko erronkei aurre egiteko tresnak emango baitizkigute. Kasu honetan ez lirateke arnasgune fisikoak, baizik eta arnasgune soziofuntzionalak.

Lurraldearen eta komunikazioaren arteko gainjartzeak eta etenak aspalditik ikertu izan dira. Espazio geolinguistikoen kontzeptua Sinclairek, Jackak eta Cunnninghamek landu zuten dagoeneko 1990eko hamarkadan. Haien planteamenduen arabera, emigrazio masiboek eragindako biztanleriaren sakabanaketaren ondorioz, mundu-mailan milioika pertsona euren jatorrizko hizkuntza ez beste batzuk hegemonikoak diren herrialdeetan bizi dira, baina euren hizkuntzan ari diren satelite bidezko telebistek hiztunen arteko lotura mantentzea lortzen dute. Gurean, Josu Amezagak (2007) planteatu du interesgarria litzatekeela ikustea ea fenomeno hori eskala txikiagoan errepikatzen den hizkuntza gutxituen kasuan, non hiztunen dispersioa ez litzatekeen hainbeste territoriala, baizik eta linguistikoa. Dispersio mota horretan, hizkuntza gutxituko hiztunak fisikoki elkarrengandik gertu egon arren hizkuntza hegemonikoa erabiltzen duten pertsonen inguratuta leudeke. Europako hizkuntza gutxitu askotan (galesean edo Eskoziako zein Irlandako gaelikoetan, kasu) hiztun kopuru handiak dauden zonak ez dira beti hiztun-dentsitate altuena dutenak. Euskararen lurraldeko adibide bat jartzearren, Portugaleten 9.326 euskaldun bizi gara, eta, hiztun kopuru handia izanagatik, herriaren biztanleriaren % 20 baino ez da.

Espazio mediazentrikoen eta espazio fisikoen arteko harremanen ezagutza sakontzeko asmoz, Josu Amezagak eta biok *Berria* kazetaren zirkulazio-datuak aztertu ditugu, udalerrri bakoitzeko euskal hiztun kopuruarekin zein dentsitatearekin harreman estatistiko esanguratsurik ote dagoen arakatzeko. Bada, euskarazko kazetaren zirkulazioa (1.000 biztanleko ale kopurua) ez dago hiztun-dentsitatearen mende, eta zabalkunde-tasarik altuenak dentsitate oso baxuko herrietan ematen dira. Ostera, korrelazio estatistiko oso altua dago egunkariaren zabalkunde-tasaren eta udalerriko euskaldun kopuru absolutuaren artean. Beraz, Txillardegiren soziolinguistika matematikoak aurreikusi moduan (1984), hiztun-dentsitateak berebiziko garrantzia du aurrez aurreko erabileran, baina ikerketa honek aditzera ematen du interakzio mediatizatuen kasuan aldagai horren eragina ez dela hain nabarmena.

3. HUTSUNEAK BETE: ESKAINTZAREN OSAGARRITASUNA LANDU

Praktiken aldetik, euskarak eta euskarazko komunikazioak jakin beharko du bere autorreferentziak berrinterpretatzen. Adibide esanguratsuen artean legoke Londreseko TATE museoak egindako ekimena: publiko gaztearekin kontaktua galdua zutela onartu ondoren, target horri zuzendutako parte-hartze mekanismoak jarri zituzten martxan. Emaizta ezin erakargarriagoa izan zen: tresna digitalek eskaintzen duten performatibitate guztia erabiltzaileak, museoak artelanak euren kodeen arabera irakurri zituzten, gaurkotu egin zituzten, bere egin zituzten. XIX. mendeko margolanen eszenetatik abiatutako spin off-ak, GIFak eta pixelatutako irudiak marko zahar eta berrien arteko zubi posibleen adibideak baino ez diren arren²⁶, ekimenak

26. Esteka honetan ikus daitezke Tate Collectives egitasmoaren baitan egindako artelanen berrinterpretazioak: <<http://tatecollectives.tumblr.com/tagged/1840s-GIF-Party>>.

baieztatzen du mezu jakinak hedatzeko (kasu honetan, eduki artistikoen dibulgazioa egiteko) bitarteko egokiak hautatzea ezinbestekoa dela, edo, beste era batera esanda, McLuhan-ek (1964) arrazoi zuela eta medioa mezua dela.

Bitartekoen eta mezuaren inguruko hausnarketa hau euskarazko komunikazio-esparrura ekarrita, bada eremu digital eta informal horietan presente egotearen garrantziaz jabetu den eragilerik (*Gaztezulo* eta *Argiaren* harpidetza-kanpainak horren lekuko); mezua hedatzeko hautatzen den kodea (hizkera) bitartekoa bezain garrantzitsua dela argi ikusi duenik ere ez da falta, eta geroago hitz egingo dugu luze eta zabal *Gaztea* irrati-kateak azken urteotan hartutako bideaz eta erabaki horrek eragindako erreakzioez.

Edozelan ere, eduki, formatu eta hizkera informalak lantzea ezinbestekoa izanagatik, horrek ez du esan nahi euskarazko hedabideak politika-gizartea-ekonomia hirukitik aldendu eta betirako utzi behar dutenik. Moring-ek aipatzen duenaren ildotik (2007), gakoa eskaintza mediatiko osatua eskaintzean legoke, hiztunari hizkuntza gutxituan bizitzeko aukerak eman eta hizkuntza hegemonikoaren eskaintza mediatiko oparoaren lehiakide duin izateko. Alabaina, euskararen tamainako komunitate batek ba ote du (giza zein ekonomia) kapitalik esparru guztietan eduki mediatikoak ekoizteko? Esan gabe doa, baldintza objektiboez jabetzea funtsezkoa da eta indarrak neurtzen jakin beharra dago, baina estrategikoa da hutsuneak identifikatzea eta betetzen joatea. Euskarazko komunikazio-esparruak dituen hutsune geografikoei dagokienez, azken urteetan sortu diren euskarazko hainbat komunikabide (Geuria, Alea, Hala Bedi 2...) arnagune geografiko klasikoetatik kanpo daude. Tokiko esparru komunikatiboa lantzea, euskaldun guztiek euskarazko gertuko albisteak eskura izango dituztela bermatzea, basikotzat joko nuke. Izan ere, ezin dugu ahaztu publikoaren parte handi batek albiste ikusgarriak nahi dituela, baina *ikusgarri* hitzaren adiera bakarrean. *Bisibleak* bai; *espektakularrak*, ez hainbeste. Eguneroko bizitzan eragiten dieten albisteak nahi dituzte, eta kontatzen den horretan eragin dezaketela sentitu nahi dute.

Bestalde, estrategikoa da euskarazko komunikabide bat sortu ahal izateko gutxieneko masa kritikoari buruzko pertzepzioa aldatzea. Hiztunen dentsitatea arnagune klasikoetan baino baxuagoa izan arren, Gasteizen 52.000 euskaldun dago. Ezkerraldean, esaterako, 41.000. Bada jende nahikoa tokiko proiektu bat jasangarria, iraunkorra izan dadin. Oso ohituta gaude Euskal Herriko panorama linguistikoa tokian tokiko hiztun-dentsitatearen arabera irudikatzen duten kolore-mapetara. Ezin dugu ahaztu lurraldeari lotutako ideologia psikolinguistikoa jakinak berresten dituztela mapok, zeren koloreztatuta ageri diren zonetako hiztunei zilegitasuna eransten eta gainontzekoei kentzen dieten artefaktuak baitira. Kartografia, ideologia eta boterea estuki lotuta daude (Company i Mateo, 2014), eta mapa horiek ez dute ikusten uzten koloreztatu gabeko hiriguneetan dauden hiztun-masa handiak²⁷. Ados,

27. Ildo horretan, oso argigarria da Blanca Urgellen ondoko txioa: <https://twitter.com/b_urgell/status/790186070717718532>.

ikuspegi kuantitatibo hutsak ez digu balio. Tokian tokiko hiztun-dentsitatea elementu klabea da aurrez aurreko erabileran, hala adierazten dute, esaterako, Soziolinguistika Klusterrak egiten dituen hizkuntzen kale-erabileraren neurketek. Aitzitik, hedabideetan ere hala izan behar duenik ezin da baieztatu, jadanik ikusi dugunez.

Hartzaile potentzialen kopuru handia izateak ez du zertan nahikoa izan tokiko proiektu batentzat, komunitate trinkoa behar da komunikabidearen inguruan. Trinkotasun hori beste bide batzuetatik lortzera itxaron beharrean, baina, eragile proaktibo izan daiteke hedabidea, hots, elementu trinkotzailea. Saretze-elementu bilakatu behar da, sare sozialetan dinamika parte-hartzailea bultzatuz eta partaidetza-sentimendua sustatuz. Irakurleen/entzuleen/ikusleen komunitatea, euskaldunon komunitatearen translazio gisa. Horretarako, hiztun guztien artean egon daitekeen multiplo komun txikiena bilatzen jakin behar da, eta tokian tokiko errealitatea ondo irakurtzen jakin.

Ildo horretan, Moring-ek adibide zehatzak ematen ditu azaltzeko hiztun-komunitate gutxituek trinkotasun-maila desberdinak izan ditzaketela. Haren arabera, flandriera litzateke hizkuntza gutxitu trinkoaren adibide argia, geografikoki oso konpaktua eta frantsesarekiko muga argiak dituena. Bigarren trinkotasun-maila batean euskara egongo litzateke: eskualde batzuetan indartsu, baina beste batzuetan ahul edo oso ahul. Azkenik, dispersio geografikoaren adibidetzat Irlandako gaelikoa jarri zuen: hiztun-komunitatea guztiz sakabanatua, eta gaelikoz mintzo diren enklabe zehatzak egon arren, batasun geografikorik gabekoa (Moring, 2007: 27). Hori dela-eta, hizkuntza gutxituetako hedabideek, eskainiko dituzten edukiak hautatzeko orduan, hiztunen banaketa geografikoaren irizpidea aintzat hartu beharko luketela dio Moringek. Izan ere, trinkotasun handiko hiztun-komunitateak kulturalki trinkoak izan daitezke, baina, Irlandaren kasuan, esaterako (eta, hein handi batean, Euskal Herriaren kasuan) ezin da mezu bakar bat eman, hiztun-komunitatearen *uharte* bakoitzak bere ezaugarriak izango baititu. Esan beharra dago euskarazko hedabideen sektorean ardura handiko beharrak dituzten pertsonen ideia bera aipatu egin dutela. Adibide gisa, ikus dezagun *Goienako* Iban Arantzabalek *BAT Soziolinguistika* aldizkarian esandakoa:

Eskualde bakoitzean, hango herriak zelakoak diren jakinda eta hango herritarren ikuskeratik emango lukete mundua ikusteko modu bat, eskualde horretatik irakurketa bat aterako litzateke ezein gertakari tokiko betaurrekoez begiratzearen ondorio. Gertakaria bertaratuko litzateke eta informazio bera modu ezberdinetan eman. Seguruenik, Zuiako koadrilan eta Goierrin total ezberdin (Arantzabal, 2008: 110)

Tokiko errealitatera egokitze saiakera horretan, publikoak euskarazko hedabideak abertzaletasunarekin automatikoki lotu ez ditzan aurrerapausoak eman beharko lirateke. Horrek ez du esan nahi ildo editorialik ezin dutenik izan, horrelako komunikabiderik ez baita existitzen mundu-mailan: ez-ideologiaren ideologoen ostendu egiten dute neutraltasunaren eta normaltasunaren kontzeptuak hegemoniatik eraikitzen direla, indar-harremanak aldatzeko oztopo eraginkorra

direla. Hizkuntzaren aldetik, irakurketa argia du egoera dagoenean mantentzera bideratutako ideia horrek. Alabaina, eta komunikabideen esparrura itzulita, Jon Sarasuak *Hiztunpolisa* saiakeran zioen (2013) ezin genuela eskema binarioarekin jarraitu, zeinaren arabera ETBk eskuineko abertzaletasunaren bozgorailua den eta herri-ekimeneko komunikabideak ezkerreko abertzaletasunarena. Eta ni ados nago horrekin: ikuspuntu-aniztasuna sustatu beharra dago, euskal hiztunen soslaia gero eta pluralagoa delako: euskara ama-hizkuntza duten hiztunen proportzioak behera egin du (Eusko Jaurlaritza, 2013: 32), etxe linguistikoki mistoetan bizi den euskaldunen kopuruak gora egin du, erdal elebidunen kopuruak gora egin du (Eusko Jaurlaritza, 2013: 27), eta hiztun dentsitate baxuko eremuetan bizi diren euskaldunetz hornitu da, batez ere, hiztun taldearen hazkunde kuantitatiboa azken hamarkadetan. Hala ere, euskarazkoak hiztun taldearen nukleora heltzen dira batez ere: *Euskarazko Hedabideak* (Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, 2015) txostenak aztertzen dituen 28 euskarazko hedabideetatik 24tan publikoaren % 50ek baino gehiagok euskara du lehen hizkuntza. 4 salbuespenak, oso esanguratsuak: *Gaztea* (edukien eta, batez ere, enfokearen aldetik gainontzekoekin alderatuta oso desberdina den hedabidea), *Euskalerrria Irratia*, *Hiruka* (1. eta 2. zona soziolinguistikoetan errotutako proiektuak) eta ETB3 (umeentzako katea, etorkizuneko euskaldunen batez besteko soslaia nolakoa izango den irudikatzen lagun diezagukeena, printzipioz). Baina zenbatekoa da, euskal hiztun taldearen baitan, euskara lehen hizkuntza dutenen proportzioa? Bada, % 52koa, duela 20 urte baino % 27 baxuagoa. Tokian tokiko egoera aztertu beharko litzateke, eta orokortzeak beti ditu arriskuak, baina ematen du aurreikuspen edo aurreiritziak betetzen direla, eta euskarazko hedabideek gehienbat hiztun-komunitatearen erdigunean lortzen dutela euren publikoa. Euskaldunen batez bestekoa baino etxetik euskaldunagoa da euskarazko hedabideen kontsumitzailea. Hori, iturri horren fidagarritasuna zalantzan jartzen ez badugu, noski. Iturriak baitira beste gabezia nabarmena, geroago aipatuko dugun moduan.

Fokua euskarazko komunikazio-esparruak edukiaren aldetik dituen hutsuneetan pentsatzen jarrita, gogora ekarri ditut doktore-tesian egin ditudan sakoneko elkarriketetan solaskideek esandakoak²⁸. Lehenik eta behin, hedabide mota bakoitzean euskarazko proiektu erreferentzial bakarra dagoela adierazi dute askok. *Monokultibo* horrekin apurtzea, beraz, funtsezkoa da eskaintza erlatiboarekiko pertzepzioa alda dadin, alegia, publikoaren parte batek ez dezan pentsa erdarazko eskaintza euskarazkoa baino osatuagoa dela. Halaber, estrategikoak izan daitezkeen zenbait produkturen falta nabarmendu dute mintzakideek, bereziki kirol-egunkariarena.

Alabaina, hutsune geografiko eta edukizkoen arteko gainjartze bat ere antzeman dut hainbat elkarriketaturen hitzetan. Izan ere, euskarazko komunikabideek

28. 41 elkarriketaz osatutako lagina bildu nuen. Euskal hiztun taldearen aniztasuna islatu nahian adinaren, generoaren, hizkuntza-gaitasunaren eta bizilekuaren arabera hautatutako solaskideek euskararekin, hedabideekin eta euskarazko hedabideekin zuten harremanaz jardun ginen, gerora literalki transkribatu eta Nvivo 9 softwarearen bitartez kualitatiboki aztertu genituen elkarriketetan.

ingurunearen baldintza zailak gainditzeko eta euskararekin eguneroko harremana izateko aukera ematen dietela adierazi dit arnasgune geografikoetatik kanpo bizi diren solaskideen sektore esanguratsu batek. Hala, euren identitatearen parte den eta galdu nahi ez duten euskarari ainguratzeko bidea dira hedabideak, eta hiztun komunitatearekiko lokarria eskaintzen diete, hots, *arnasgune ez fisiko* bat.

Aitzitik, hizkuntzarekiko motibazio sinboliko hori izan dezaketen pertsonekin batera, hizkuntza tresna soil gisa ikusten duten hiztunekin ere topo egin dut elkarriketetan zehar. Lana lortzeko edo komunikatzeko tresnatzat dute euskara, baina ez identitatearen adierazpen gisa, baizik eta, besterik gabe, gustuko edukiak jasotzeko aukera eman diezaiekeen bide gisa baizik. Kontsumoaren irakurketa sinbolikoa egiten duten solaskideen ikuspegiarekin kontrajarrita, bigarren erabilera horri lotuta agertzen diren motibazioak arruntak edo hutsalak dira: entretenimendua jasotzeko jotzen dute komunikabideetara, eta espresuki errefusatzeko dituzte politikarekin edo gizarte-gaiekin lotura duten edukiak. Orain arte aipatutako taldeetako kideen jarrerak argitara eman dutenez, euskarazko komunikabideekiko bi diskurtso nagusi daude solaskideen artean, *militanteagoa* bata eta *hedonistagoa* bestea. Egia da normalean azken motibazio mota hori dutenek euskaraz gutxiago kontsumitzen dutela, baina hori eskaintzaren arazoa ere izan daiteke. Oso esanguratsua da jarrera hedonista agertu duten gazte askok euskararekin duten kontaktu bakarra *Gaztea* entzutea dela. Edukiak moldatu behar dira, ezaugarri guztietako publikoengana heltzeko.

Hedabideen eskaintza-osotasunari buruz ari garenean, uste dut kirol-kazeta bat izatea funtsezkoa dela, Kataluniako *L'Esportiu*-ren modukoa. Edo irratia bat eduki desenfadatu eta entretenimenduzkoetan oinarritutakoa, *Gaztearen* modukoa, hizkera aldetik ere askoz erabilera askeagoa eta lausoagoa egiten duena, ziur aski gaur egungo gazte euskaldun gehienen hizkeratik gertuago dagoena. Eta hala ere, eskandalizatzen gara bertan erabiltzen den hizkuntzarekin, jorratzen diren gaiek mespretxua sortzen dute, mespretxu elitista samarra nire irudiko. Bada, esan berri dugun moduan, hainbat hiztun potentzialek euskararekin egunero duten kontaktu bakarra irratia kate horrekiko esposizioa da. Planteatzen ari garenean, beraz, arnasgune soziofuntzionalen eskemara igarotzen ari garela, lurraldean oinarritutako arnasguneen eskema bat gero eta zailagoa egingo zaigulako (nahiz eta oso garrantzitsuak izan horiek ere), logika territorial klasikoak logika operatiboarekin uztartu beharko genuke berandu baino lehen. Pertsonon arteko interakzioak distantzia fisikoaren muga gaindi dezakeen testuinguru teknologiko honetan, eta irakurleak barka diezadala metafora belikoa, lurraldearen kontrolean oinarritutako eskematik gerrillen gerraren taktikara igarotzea komenigarria litzateke euskararen moduko hizkuntza gutxituen garabideak pentsatzeko orduan, erdarak nagusi diren inguruetan ere hegemonia-espazio txikiak irekitzeko aukera emango lukeelako. Hedabideen kontsumoari buruz ari garela, eta Che Guevara parafraseatuz, publiko aldetik arrakasta nabarmena duen *Gaztearen* moduko mila Vietnam piztea litzateke helburua, erdara nagusi den testuinguruetan euskararen arnasgune izango direnak.

4. HIZKERAK ETA IDENTITATEA: HEDABIDEEN ETA KALEAREN ARTEKO DISONANTZIAK

Aurretik lausoki esan bezala, hedabideetatik hizkuntza biziberritzeko ekarpena egin ahal izateko, hedabideek darabilten hizkuntzari begiratu behar diogu. Askotan, kodeak baino areago kodearen bitartez plazaratzen den mezuak eragiten du kodearekiko pertzepzioan. Kasu askotan arazoa ez da euskara bera, arazoa euskararen bitartez jorratzen diren gaiak baizik. Hizkuntzarekiko motibazioak askotarikoak dira, baina ematen du etorkizunean arbasoen eta identitatearen diskurtsoak ez duela pisu handirik izango. Sarasuaren iritziz (2013), etorkizunera begira euskararekiko motibazio nagusiak pragmatikoa eta balio erantsiari lotutakoa izan daitezke. Bigarren horrek harremana du euskarak hiztunei eskaintzen dien mundu berriarekin, beste hizkuntzek eskaintzen dutenarekin konparatuta desberdina dena. Nire irudiko, euskarak hiztunei eskaintzen dien mundu berri horren garrantzia ukatu gabe, oso inportantea izango da hurrengo belaunaldi sinetsaraztea erdaretan izan ditzaketen bizipen guztiak euskaraz ere izan ditzaketela. Lorea Agirrek *Gure Bazkan* pasadizo oso elokuentea kontatzen du, bere semearekin izandako elkarriketa bat aitzakia hartuta hizkuntza-identitate molde zahar eta berrien inguruan hausnartzeko bide ematen duena. Haren esanetan, hizkuntzari dagokionez, semeak «ez du nahi ez gauza zaharrik, ez gauza astunik, ez ez dakit zer kate leporatuko dionik. Nahi du bizi, eta nahi du balioko dion zer bait, eta nahi du jendearekin egoteko, eta hitz egiteko, eta hazteko, eta ligatzeko, eta haserretzeko eta egin behar dituen gauza egiteko hizkuntza bat²⁹». Euskarazko munduaren desberdintasunean barik, normaltasunean eta erabilgarritasunean azentua jartzea, alegia.

Hala, euskararen inguruko diskurtso penitenteak, kausa komun baten alde ahalegindu eta sakrifikatu behar dugula dioenak, ez du funtzionatuko belaunaldi horrekin. Ahaztu. Hizkuntzak aukera eman behar die bizitzeko: tresna bat da, ondo pasatzeko, lan egiteko, komunikatzeko. Taldekidetasunaren ideia aldatu da, gutasunak eraikitzeke irizpideak aldatu dira. Erakargarria den heinean erabiliko du gazte belaunaldiak euskara.

Aksoy eta Robinsek (2003) azaltzen dute Londresera emigratutako turkiar komunitatean turkiartasunaren ideia bat daukatela nagusiek, eta oinordekoei ideia hori helarazi dietela, eurek Turkiatik alde egin zuteneko herrialdean oinarrituta dagoena, alegia, fosildutako irudi batean. Askotan pentsatzen dut *euskaldunei* buruz hitz egiten dugunean ez ote garen ari Arantzazuko irizpideetan oinarritutako euskalduntasun batez, eta ez gaur egungo gazteez. 68an euskalgintza berpizteko egindako lanak uztza emankorra eman du, baina orduko jarduteko moduek eta diskurtsoek ez dute gehiago funtzionatuko, militantismoaren eta borondatearen indarraren framinga agortze-zantzu nabarmenak ematen ari baita aspalditik. Hizkuntzaren aldeko proselitismoa sufrimendu-terminoetan beharrean gozamen-terminoetan egitea eraginkorragoa izan daitekeelakoan nago, zeitgeist orokorra zein den kontuan hartuta, hemen, orain.

29. Hemen elkarriketaren linka: <<https://www.youtube.com/watch?v=8YHKInv4Vi4>>.

Euskalgintzaren loraldiaren urteetan Gabriel Arestik idatzitako *Lau gorazarre* olerkian, poeta bilbotarrak eskerrak ematen dizkie Resurreccion Maria Azkue, Txomin Agirre, Sabino Arana eta Miguel de Unamunori, Bizkaiko *lur tormentatu honetara/argi pizka bat* ekartzeagatik, eta, aldi berean, haxe esaten zien:

Baina nik orain,
ehun urte irago den orduon,
zuen oroicapena
harcen dut
esku artean,
nire poesiaren hegaletan
jasocen dut,
eta ingude baten gainean jarririk
esperancaren mailuarekin
apurcen dut
ankerki.
Zuen gorazarre gogor hori
gizonaren probechuan
gerta dadin
Hemen.

Bada, Arestik bere aurreko kulturgileekin egin bezalaxe, guk ere Arantzazuko gizon-emakumeek utzitako ondarea desakralizatu behar dugu; alde batetik, paradigma eta sinbologia berriak eraikitzea ezinbestekoa dugulako, eta, bestetik, egindako lanari egin geniezaiokeen eskertzarik handiena litzatekeelako, haiek euren garairako egin zuten modu berean, guk gurerako funtsezkoak diren azpiegiturak eta diskurtsoak diseinatzea.

Euskara ikasteko eta euskaraz aritzeko arrazoiak aldatzen ari direnik ezin uka. Hala ere, Sarasuak (2013) diotenaren ildotik, euskalduna ez da inoiz izango hiritar arrunta: euskalduna izango bada, euskaraz hitz egingo badu, hautua egin beharko du, hautu kontzientea, eta horrek gehiengoan hizkuntzen parte diren hiritar arrunten aldean desberdin bilakatuko du.

Hortaz, gurean ezin da kultura-paradigma likidoa besterik gabe aplikatu, baina euskara banalizatzea beharrezkoa den ideiarekin obsesionatuta nago. Komunikazioaren alorrera ekarrita, horrek esan nahi du gazteek sentitu behar dutela euskara gustuko ikus-entzunezko edukiak jasotzeko bitarteko erabilgarria izan daitekeela. Horretarako, funtsezkoa da hizkerari erreparatzea. Hizkera gaztea, zuzentasunean baino komunikagarritasunean jarriko duena arreta. Euskarazko

hedabideen komunikagarritasunaren gaia aipatzen hasita, Iban Arantzabalen hitzak (2007: 90) nire egingo ditut:

Ez da txarra eleberri-irakurleei zuzendutako agerkariak izatea, baina apustuak «arinagoak» diren gaiekin zerikusi handiagoa du, dudarik gabe. Irakurtzeko gaitasun hori duen multzoa dagoela jakinda, apalago jokatu beharra dago ez bakarrik gaitetan, baizik eta idazteko moduan ere. 50 urtetik gorako jende gehiena ez dago euskaraz alfabetatua, eta biztanleriaren erdia baino gehiago da jende multzo hori. Eta horiek zer irakurriko dute, literatur kritikaren gainean egindako artikuluak? Anjel Lertxundiren eguneroko zutabetxea? Errore handia egiten ari gara masiboa ez den edukiarekin irakurle kopurua asko igo guran. Behar bat da bestelako edukiak gehiago landuko dituen agerkari-estiloa. Horregatik dira hain garrantzitsuak tokiko hedabideak. Irakurle-tipo horretatik helduko gara «eduki intelektualagoak» duten agerkariak irakurtzera.

Adin batetik gorakoen alfabetizazio faltaren arazoak desagertzera egingo duela alde batera utzita, edukien eta hizkeraren arteko lotura interesatzen zaigu pasarte horretatik.

Alabaina, nola uztartu daitezke komunikagarritasunarekiko apustu hori eta, Sarasuak dioen moduan (2013: 242), hedabideek betetzen duten funtzio estandarizatzailea? Alegia, nola lortuko du lexiko eta terminologia berriak orokortzea? Agian ez dago terminologia berri askorik *sortzeko*, baizik eta *birziklatzeko*: terminologia hori euskarara modu zuzenean nola egokitzen den, hori da hedatu behar dena, baina ez hutsetik sortu euskaldun gehientzat arrotza den erregistro lexiko batetik abiatuta. Xabier Amurizak *Berandu baino lehen* telebista-saioan esan bezalaxe, gure alboko erdara guztiek erabiltzen dituzten hitz ugari txertatu behar ditu euskarak, funtzionala izango bada: «Hitz horiek dira altxor, ondare komun bateko hitzak, eta gu ondare komun horren barrukoak gara. *Kriterioa* gure ondarea da. *Efizientzia* gure ondarea da»³⁰.

Maila lexikoan, Amurizaren hitzek oso gako garrantzitsuak eskaintzen dizkigutela uste dut: terminologia eta neologismo ulergarriak behar ditu euskarak. Ulergarriak baino gehiago, konprensibleak.

Gaur egungo gizarteak terminologia berria sortzen du abiadura handian. Termino horiek hizkuntza gutxitura nola itzuliko diren erabakia oso ordu gutxian hartu behar da hedabideetan, eta hitz *ofiziala* zein den argitu arteko denboran esateko modu ezberdinak sor daitezke kontzeptu berari erreferentzia egiteko. Horrek guztiak are zailago bilakatzen du hizkuntza gutxituko hiztegi tekniko eta terminologia garaikidea hedatzea, Walshen eta O'Connellen irudiko:

Due to the lack of resources, terms are not made available quickly enough for the daily and even hourly demands of translators, broadcasters, lecturers or others working professionally with Irish. This leads to a great deal of guesswork and unofficial coining

30. Fermin Etxegoienek Xabier Amurizari egindako elkarrizketaren linka, hementxe: <<https://www.youtube.com/embed/53B7oNe9BPE?rel=0&modestBranding=1&showinfo=0&enablejsapi=1&loop=1&playlist=53B7oNe9BPE&controls=0&start=197&end=360>>.

of terms, with the result that several conflicting versions may be in use by the time the official term becomes widely available (Walsh and O'Connell, 2008: 43).

Hala, esan daiteke *Berriaren* estilo-liburuak Euskaltzaindiari hartu diola aurre lexikoaren eta terminologiaren hautaketan. Egunerokotasunerako irtenbide eraginkorrak (efizienteak) behar ditugun seinale.

5. NORMALTASUNAREN IDEIA: PRESENTZIA PUBLIKOA LANDU

Maila lexiko-terminologikoan hedabideen hizkera kalera hurbiltzea inportantea bada ere, ez du garrantzi gutxiagorik euskarazko prentsak gune publikoetan duen presentziaren inguruko hausnarketa mahaiaren gainean jartzeak. Izan ere, presentzia publiko horren bitartez, egunero kazeta jakin bat taberna eta saltoki guztietan ikusiz, argitalpen batek arruntasunaren irudia konkista dezakeen zantzu argiak antzeman ditut doktore-tesian egindako elkarriketetan. Gune publikoetan lortzen duten bisibilitatearen bitartez zilegitasun soziala eskuratzen dute erdarazkoek, zentraltasuna, alegia. Puntu honetan, euskarazko produktu ezagunen presentzia eta ikusgaitasuna sustatu eta hain ospetsuak ez direnak ezagutzera emateko ahalegin handiagoa egin beharko litzetekeela adierazi digu hainbat solaskidek. Izan ere, gizarte-testuinguru jakinetan nagusi den egunkariaren formatua (tipografiak, atalen antolakuntzak...) *normala* izatera igarotzen da, hitz horren bi adieretan: *ohikoa* (gehien ikusten dena) eta *arauzkoa* (onartuta dagoena).

Elkarriketatuek argi utzi dute betidaniko kontaktuak eragindako identifikazioa, hots, *ohitura*, zein komunikabide, zein formatutan eta zein hizkuntzatan kontsumituko den auresateko aldagai indartsuenetakoa dela. Ohiturak eragindako normaltasunaren pertzepzio horren baitan kokatuko litzateke komunikabideen kontsumoan eta bizitzaren gainontzeko alorretan euskara gutxi erabiltzen duten zenbait euskaldunberri arabar eta bizkaitarrek *El Correo* politikoki neutraltzat hartzea, edo *Berriaren* lerratze politikoari buruz erabiltzaileen eta ez-erabiltzaileen artean igarri ditugun iritzi-ñabardurak. Komunikabide guztien ildo editoriala oso agerikoa den iritzia oso hedatuta egon arren, euskarazko tokiko hedabideak politikoki markatu gabeak direla adierazi digu mintzaide ugari. Alta, hautemate horretan eragin handia du haien hedapen-esparru mugatuak, oro har udalerri-mailako albisteak ez baitira *politika* gisa antzematen.

Dena den, komunikabidea *euskaraz izateak* markatuko luke zein puntutaraino izan daitezkeen objektiboak. *Gure baitako neutraltasuna* da aipatzen dena, alegia, euskal hiztun taldearen baitakoa. Neutraltasunaren hautemate horretan taldeen eraikuntzan beharrezkoa den *Gu-Haiek* ardatzak funtzionatzen du, *Gu* taldearen baitan eta *Haiek* taldearenean kontzeptu desberdina dagoelarik neutraltasunaren inguruan. Azken finean, hizkuntzari lotutako sinesmen-sistema adostuak daudela iradokitzen dute solaskideen hausnarketek. Testuinguru horretan, *euskaldun* eta *abertzale* kontzeptuen arteko lotura estua ageri da, bigarrena lehenengoaren adierazpen politiko naturaltzat jotzen delarik. Hizkuntzaren eta nortasun nazionalaren arteko

nahaste horren adierazpide litzateke euskarazko hedabideei buruz galdetzean zenbait solaskidek (nagusiki) erdaraz jarduten duten komunikabide abertzaleak aipatu izana. Gure irudiko, erantzun horien bitartez elkarriketatuen espazio sinbolikoaren desplazamendua gauzatzen dute Zuberogoitiak iradokitakoaren ildotik (2003), inkontzienteki bada ere euskarari kokaleku zentrala ukatzen baitiote arlo sinbolikoan (*abertzale izatea euskaldun izatea da*) zein praktikoa (*euskararik gabe euskaldun izaterik bada*).

6. KONTSUMO MEDIATIKOA SOZIALIZAZIO GISA

Prentsaren kasuan ikusi berri dugun moduan, hedabideen kontsumoa ez da esposizio hutsera murrizten, izaera soziala eta sozializatzailea du, eta, hortaz, hautu mediatikoarekiko eta berorren *normaltasun*arekiko pertzepzioa ez dago norbanakoen esku: ikus-entzunezkoetan (batez) ere, mainstream-ak bere ideologia ezartzen du.

Hala, egun ere egongelako telebistak bizikideen arteko sozializaziorako espazioa izaten jarraitzen du: afalosteko lasaitasunean, antzina sutondoak betetzen zuen funtzioa betetzen du egongelako telebistak, etxebizitza partekatzen duten pertsonen arteko bilgune eta agora bilakatzen baita. Alabaina, askotan txertatze hori praktika gisa baino gehiago elementu (objektu) gisa egiten du: telebistak proiektatzen dituen irudiak elkarriketaren parte bilaka daitezke, eta, hala izatekotan, sozializazioa telebistaren bitartez igarotzen da, baina ez da beti hala izaten. Komunikabideko edukiak elkarriketaren parte ez diren kasu horietan, telebista sozializazioaren lekuko baino ez da. Era batera edo bestera, sozializazio horretan hizkuntza-hautua oso presente dagoela argi gelditu zaigu: euskarazko telebista ikusi ahal izateko bizikide guztiek euskaraz jakin beharko luketela adierazi digute, are esplizituki, hainbat solaskidek. Hortaz, erdarazko telebistak nagusitzearen erantzukizuna ez da, Joxean Artzek zioen moduan, euskarazkoa erabili nahi ez duten euskaldunena, erdaldunen presentziaren ondorioz erabili ezin izatearena baizik.

Puntu honetara iritsita, ez nieke errealitate horren erantzukizuna euskaraz ez dakiten balizko bizikide horiei leporatu nahi: hizkuntza-politikak gobernu-esparru guztietan transbertsala izan beharko lukeen heinean, telebista publikoak gizarte elebidun bati erantzuteko neurriak inplementatu beharko lituzke, are gehiago helburua euskararekiko esposizio normalizatua gizarte osora hedatzea bada eta aldebakarreko elebitasun sozialak (Sanchez Carrion, 1987) hizkuntza gutxituaren erabileran dituen ondorioak ondo ezagunak diren honetan. Bada oztopo hauek gainditzeko aukera teknikorik, aurrerago aipatuko dugunez.

Edonola ere, norbaitek esan dezake familia osoak edo bizikide guztiek telebista elkarrekin ikusteko joera gainbehera doala, baina horrek ez dio kontsumoari bere izaera sozializatzailearen apur bat ere kentzen: esposizioaren unean bertan fisikoki ondoan dituen pertsonekin ez bada, online sare sozialen bitartez edo hurrengo eguneko kafe orduko elkarriketan partekatuko dira ikusi eta entzundakoak. Ildo

horretan, zenbait solaskide gaztek nabarmendu du programa ikusienek aukera ematen diotela lagunarteko elkarrizketetan parte hartzeko. Arrakasta gutxiago duten programak ikusiz gero, berriz, une zehatzetan sozialki jokoz kanpo gelditzeko arriskua existitzen da. Testuinguru horretan, esan gabe doa, euskarazko emankizunak suertatzen dira galtzaile. Beste askok erdarazko kateen ereduak kopiatzea leporatzen diete euskarazko telebistei: saio zabarren imitazio merkeak egitea kritikatzan dute, hots, erabakimen propiorik gabe besteek egiten dutena kopiatzea. Batzuen zein besteen hausnarketek agerian uzten dute eduki-aukeraketa autorreferentzialaren aldeko apustua egin beharra dagoela, alegia, euskaratik eta euskaraz sortutako produktu propioak ekoiztearen aldeko apustua.

Horiek guztiak ez ditut nik kolpean asmatu, jakina. Baina froga enpiriko zuzenek baieztatzen dute euskarazko hedabideen sektorean aritutako askok ohartarazitakoa, kaleko elkarrizketei belarriluze arituta susmatutakoa eta audientzia-neurketek argi eta garbi adierazitakoa. Azken puntu horri dagokionez, Xabier Landabideari behin baino gehiagotan entzun izan diogu egungo audientzia kopuruekin, ETB1ek ausardirako tarte baduela; hori baino gehiago: ausartu beste erremediorik ez lukeela izan beharko.

Baditugu aukerak. Badugu azpiegitura inportante bat, badugu behar bat, eta badugu une bat gauzak saiatzeko. Euskarazko telebista publikoaren datu eskasek askatasun osoa ematen diote telebista publiko gisa egin beharko lukeena birpentsatu eta planteamendu berri bat egiteko (Landabidea, 2016).

Hortaz, ETBk inizatiba berreskuratu beharra du. Programazioan nahiz baliabide teknologikoen erabileran. Beatriz Zabalondok azaltzen duenez (2005), ohitura oso elementu garrantzitsua da: lehenik eta behin euskaraz ikusten diren telesailetan euskarazko bertsioak zilegitasuna eta benetakotasuna lortzen du. *Dragoi Bola* gaztelaniaz ikusi genuenean, oso arraro egin zitzaigun gure belaunaldikoei. Orain, ETB3k erdarazko kateek baino beranduago ematen ditu umeentzako telesailak. Egia da: 90eko hamarkadaren hasieratik hona asko eraldatu da telebistaren panorama, asko dibertsifikatu da eskaintza, eta harekin batera, lehia. Baina egoera berriak aliantza posibleak irekitzen ditu, baliabide aldetik posibleak eta errealistak izan daitezkeenak. Bikoizketa eta azpigitulatzaren arteko betiko eztabaidaz ari naiz. Izan ere, euskarazko bikoizketari egozten zaizkion ajeak ondo ezagunak dira: erregistro informal eta naturalak lortzeko zailtasuna, ahots errepikatuak... Bada, azpigituluak duela zenbait urte baino askoz praktika sozial hedatuagoa diren honetan, aprobeitza dezagun aukera. Jendea ohituta dago telesailak ingelesez ikustera, erdarazko (edo ingelesezko) azpigituluekin. Hortik euskarazko azpigituluekin ikustera, urratsa txikiagoa dela esango nuke. Horretarako, baina, garaiz ibiltzea funtsezkoa da. Nork bere ordenagailuan zein telebistan, kateen programazioari entzungor, nahi duen unean eta moduan nahi dituen saioak³¹ ikusteko joera errotuz doan garaiotan, nire egiten ditut Cormack-en hitzak (2000: 12):

31. Bakoitzak nahi dituenak baina, hau kasualitatea, denok bukatzen dugu telesail berberak ikusten. Berriz ere sozializazioaren lorratza.

Media globalization does not mean that the global audiences become a single identity, but rather that audiences fragment. More typical of a global media audience is the special interest audience. Thus minority language audiences become much more typical of the new audience than they were in the days when national audiences were dominant. This takes the minority language audience away from the margins and puts it nearer the mainstream audience.

7. NEURKETAK: TERMOMETRO EGOKI ETA HOMOLOGATUEN BEHARRA

Audientziaz hitz egiten hasita, fidagarritasun estatistikoa izango duten hizkuntza gutxituen erabilerari lotutako faktore psikosozialak eta demografikoak barnebilduko dituen eta industriari zein administrazioak zilegitasuna aitortuko dieten neurketak behar ditugu Euskal Herrian (Diaz, Landabidea eta Salces, 2015).

Jakina, gaur egun bada euskarazko hedabideen kontsumoa neurtzen duen audientzia-neurketarik. Alabaina, eragile- eta interes-aniztasunak ez du orain arte posible egin Euskal Herria bere osotasunean aintzat hartuko duen neurgailu bateratu eta jarraiturik. Herrialdearen banaketa politiko-administratiboak euskal herritarren kontsumo mediatikoaren tapiz aberats eta pluralaren txatalak baino ez dizkigu ikusten uzten.

Une honetan, kontsumo mediatiko orokorra aztertzen duten neurketen artean euskarazko komunikabide gehien aintzat hartzen dituen neurketa CIESek urtean bitan egiten duena da³². Hala ere, inkesta horrek Hego Euskal Herriko lau herrialdeetako kontsumoaren berri baino ez digu ematen, eta jarraitutasunez egindako beste edozein neurketak baino euskarazko hedabide gehiagoren datuak eman arren, herri- eta eskualde-mailako proiektu asko eta asko ez ditu barnebiltzen.

Tokiko esparru komunikatiboak euskarazko hedabideen sektorean duen garrantziaz jabetuta, Eusko Jaurlaritzako Hizkuntza Politika Sailburuordetzak (HPSk) 2015ean neurketa puntuala egin eta aurretik beste edozein ikerketak baino irrtati, telebista eta agerkari gehiagoren audientziak neurtu zituen³³. Alabaina, CIESen eta HPSren arabera euskarazkoek lortzen dituzten emaitzen artean alde handiak daude. Alde batetik, ikerketok aztertzen dituzten errealitateen muga geografikoak desberdinak dira (HPSrenak ez du Nafarroako eremu ez-euskalduna aintzat hartzen, baina bai Lapurdiko Hendaia, Urruña, Biriatu, Senpere eta Sara herriak); bestetik, lehenak 14 urtetik gorako populazioaren kontsumoa aztertzen du, eta bigarrenak 16 urtetik gorako *euskaldunak*.

32. Bi neurketen batez bestekoarekin urteko akumulatua ere argitara ematen du CIESek. Informazio gehiagorako: <<http://www.ciessl.com/audienciamedios.htm>>.

33. Txostena osorik ikusi ahal izateko, hemen linka: <http://www.hezkuntza.ejgv.euskadi.eus/r43-573/es/contenidos/ayuda_subvencion/2016_hedabideak_e/es_def/Euskarazko%20hedabideen%20kontsumoa%202015.pdf>.

Irakurle argiak azkar antzemango zuen aurreko paragrafoko hitza, hain zuzen ere hitz *hori*, kurtsibaz jarri izanak esanahi berezia duela. Agian belarriak erne ere jarriko zituen. Bada, ez larritu, ez bainator etimologiaz eta adierez enegarren eztabaida piztera. Aitzitik, euskarazko komunikabideei dagokienez, uste dut funtsezkoa dela adostea publiko potentziala zedarritzeko irizpideak, alegia, hizkuntzaren zein jabeakuntza-maila jotzen dugun nahikotzat hitzun jakin bat euskarazko telebista, irratia edota prentsaren balizko kontsumitzailetzat jotzeko, kontuan izanik euskarriaren ezaugarriek berek mailaketa bat ezartzen dutela, edukiaren ulergarritasunari dagokionez.

Euskaldun kopuruaren eboluzioa ezagutzeko tresnarik erabiliena bost urtean behin egiten den Inkesta Soziolinguistikoa da, hizkuntzaren egoeraren termometro, eta, aldi berean, errolda linguistikoa. Bada, Inkesta Soziolinguistikoa hiru taldetan banatzen ditu 16 urtez gorako euskal herritarrek, euren euskara gaitasunaren arabera: elebidunak, elebidun hartzaileak eta erdaldunak. Haatik, inkestak ez ditu argiki azaltzen talde horietako bakoitzaren partaide izateko beharrezkoak diren gaitasunak.

Herritarren hizkuntza-gaitasuna sailkatzeko modu horrek efektu positiboak izan ditzake hizkuntza-komunitatearen ikusgaitasun publikoa eta autoestimua lantzeko, baina ez da erabilgarria euskarazko hedabideek zenbat pertsonarengana hel daitezkeen jakiteko. Hedabideen ikuspegitik, funtsezkoa da gerora audientzia-neurketek erabiliko dituzten errolda linguistikoek euskararen ezagutza-maila hitzunen gaitasun informalak (ulermena eta mintzamina) eta formalak (irakurmena eta idazmena) aintzat har ditzaten, euskarri bakoitzean aritzen diren komunikazio-proiektuek euren publiko potentzialaren tamainaren berri izan dezaten, eta unibertso horren baitan lortzen duten arrakasta modu zehatz eta kontrastatua ezagutu dezaten.

Dena den, aipatutako taldekatzearekin herritarren gaitasun linguistikoa absolutua besterik ez genukeen neurtuko, eta apenas elebakarrik duen euskararen moduko hizkuntza bati buruz ari garelarik, gaitasun erlatiboa ere neurtzea ezinbestekoa da. Hala, lau gaitasunetako bakoitzean (ulermena, mintzamina, irakurmena, idazmena) erdaraz edo euskaraz hobeto moldatzen diren galdetu beharko litzaieke herritarrei.

Finean, euskarazko hedabideen kontsumoa neurtuko duten tresnak birpentsatzea estrategikoa da, sektoreak bere jardunaren inguruko diagnosi zuzena egiteko baliabideak izan ditzan eta gizartean duen benetako presentzia aitortzeko. Izan ere, aitormenten horri estuki lotuta baitago euskarazko hedabideen bideragarritasuna:

Publizitatea lortzeko beste bide bat, garrantzi handia daukana, audientzia-neurgailuak dira. Hegoaldean CIES, EGM, OJD... dira nagusiak. Horietan neurketak gazteleraren ikuspegitik egiten dira nagusiki, euskarazko komunikabideak kaltetuz. Ez da hedabideen kontsumoa aztertzen duten etxeko fidagarritasunaz hitz egiteko unea, baina argi dago gurea bezalako hizkuntzetako hedabideen kontsumoaren neurketa ez dutela behar bezala egiten, ez dutelako egoera diglosikoa kontuan hartzen (Otamendi, 2007: 273).

Otamendik zioen ez zela neurketak egiten dituzten etxeen fidagarritasunaz hitz egiteko unea, baina hamarkada bat igaro da, eta bada garaia erronkari heltzeko. Arestian esan bezala, herrialde osoa kontuan hartuko duten ikerketak egitera bideratu beharko lirateke ahaleginak etorkizun hurbilean. Euskal Herritik eta Euskal Herriako sortutako neurketek baino ez luketelako emango egungo panorama aldakorren argazki erreal eta gertukoa. Neurketa berri hori herrialdearen demografiara egokituta diseinatu beharko litzateke, irizpide soziolinguistikoak barnebilduta, euskarazko komunikazio-esparruaren ezaugarriak (eragile kopurua, eragile horien eskala) aintzat hartuta, eta kontsumitzaileen kopuruei testuingurua eta interpretazioa emango dien dimentsio kualitatiboa txertatuta. Ahalegina arrakastatsua den heinean lortuko du euskarazko komunikabideen sektoreak Euskal Herriko ekosistema linguistiko aldakorren ur nahasietan nabigatzeko hain beharrezkoa duen informazioa.

8. SINTESI GISA: MARKO, DISKURTSO ETA PRAKTIKA BERRIAK

Bukatzeko, eta jorratutako gaiak liburuaren koordenatu orokorretan hobeto kokatzeko, kapituluetan zehar aipatu diren marko, diskurtso eta praktika (ez hain) berriak ordenatzen eta laburtzen saiatuko naiz.

Markoetatik hasita, nabarmentzekoa da euskal hiztun-komunitatearen baitan azken hamarkadotan jazotako aldaketa soziolinguistikoek taldea irudikatze ohiko moduak birpentsatzea ezinbesteko bilakatu dutela. Zalantzarik gabe, kartografia da lurraldeari zein identitateari lotutako errepresentazio modurik hedatuena, eta, ondorioz, euskaldunon errealtate geografiko berria psike kolektiboan finka dadin gainditutako mapak (mentalak zein ukigarriak) ordeztu behar dira berandu baino lehen.

Irudikapen kartografiko eta geosentimentalek oso ageriko eragina izan dute euskal hiztun taldearen baitan hedatutako diskurtsoetan, autorrepresentazio forma jakinetan islaturik. Bada, mapa berriei lotutako formulazio identitario gaurkotuak erdiesteko hizkuntza-aldaera zein erregistroek duten garrantzia azpimarratu du kapitulu honek.

Maila praktikoan, identitate geosentimental berri horiek hizkuntza-aldaera *zikinei* lotuta agertzen dira, eta hiztun berriei edota kaleko erabilerari lotutako erregistroak zilegitzeko tresna sozial ahaltsuena dira komunikabideak. Euskaldun inperfektuok telebistaren pantailan gure isla ikustea funtsezkoa da komunitatean integratuta senti gaitezen. Alde horretatik, hedabideak hizkuntza-komunitatearen baitan duen saretze-funtzioa azpimarratu eta, bide batez, arnasmune kontzeptuaren berrikusketa proposatu dut testuan zehar. Hala, Fishman-en jatorrizko kontzeptuak proposatzen zituen *arnasmune fisikoez* gain komunikabideek ordezkutzen dituzten *arnasmune funtzionalak* ere kontuan hartu beharko genituzkeela ohartarazten duen ildo teorikoari ekarpen txikia egin nahi izan dio lanak.

Aldi berean, kontsumo mediatikoak eguneroko gizarte-harremanetan duen presentziari erreparatzeko eta euskarazko ikus-entzunezko zein idatzizko ekoizpenean formatu-ugaritasuna sakontzeko proposamena aletu da gogoeta honetan, eskaintzaren osagarritasuna lantzeak hiltun taldearen baitako aniztasunari erantzun arrakastatsua emango diolakoan.

9. BIBLIOGRAFIA

- Aksoy, A. eta Robins, K. (2003): «Banal Transnationalism», in Karim H. Karim (ed.), *The Media of Diaspora*, Routledge, Abingdon, 89-104.
- Alvarez, J. L. (1984): *Elebidun gizartearen azterketa matematikoa. Sarrera bat*, UEU, Iruñea.
- Ane Ortega et al. (2014): «New Basque speakers: linguistic identity and legitimacy», *Digithum*, **16**, 47-58.
- Amezaga, J. (2007): «Geolinguistic Regions and Diasporas in the Age of Satellite Television», *International Communication Gazette*, **69**, **3**, 239-261.
- Amezaga, J. eta Salces, G. (2016): «Mediacentric spaces and physical spaces in minority language use. A case study», *Catalan Journal of Communication and Cultural Studies*, **8**, **2**, 227-243.
- Arantzabal, I. (2008): «Tokiko hedabideek etorkizun handia dute», *BAT soziolinguistika*, **48**, 103-114.
- , (2008): [Izenbururik gabe], in *Euskara hedabideetan. Euskarazko hedabideak eta euskararen presentzia hedabideetan*, Eusko Jauraritza, Gasteiz, 77-94.
- Aresti, G (1986): *Euskal Harria*, Bilboko Udala, Bizkaiko Foru Aldundia eta Susa, Bilbo.
- Cormack, M. (2000): «Minority Language Media in a Global Age», *Mercator Media Forum*, **4**, 3-15.
- Company i Mateo, R. (2014): *Cartografia, ideologia y poder. Els mapes etnogràfics del Touring Club Italiano (1927-1952)*, Universitat de València, Valentzia.
- Diaz, K. (2016): «Herri digitala: lurraldetasunaren korapiloa, Internet bidez askatzen», *Euskonews*, **708**, <<http://www.euskonews.com/0708zbk/gaia70802eu.html>>.
- Eusko Jaurlaritza (2013): *V. Inkesta Soziolinguistikoa*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Gasteiz.
- Fishman, J. (1991): *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*, Multilingual Matters, Clevedon.
- Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza (2015): *Euskarazko Hedabideak*, argitaratu gabea.
- Landabidea, X. (2016/01/02): «Gauza harrigarriak emango ditu euskal hiztunen komunitateak», *Berria*, <http://www.berria.eus/albisteak/118222/gauza_harrigarriak_emango_ditu_euskal_hiztunen_komunitateak.htm>.
- McLuhan, M. (1964): *Understanding Media: The Extensions of Man*, McGraw Hill, New York.

- Otamendi, M. (2008): [Izenbururik gabe], in *Euskara hedabideetan. Euskarazko hedabideak eta euskararen presentzia hedabideetan*, Eusko Jauraritzza, Gasteiz, 259-286.
- Salces, G. (2016): *Euskaldunak komunikabideen aurrean: iritzien, ohituren eta jarreraren azterketa kualitatibo eta kuantitatiboa*, EHU, Leioa.
- Sarasua, J. (2013): *Hiztunpolisa. Euskararen norabideaz apunteak*, Pamiela, Iruñea.
- Sánchez Carrión, J.M. (1987): *Un futuro para nuestro pasado*, Elkar, Donostia.
- Walsh, J. eta O'Connell, E. (2008): «The Interface between Translation and Language Planning in Ireland», *Mercator Media Forum*, **10**, 32-56.
- Zabalondo, B. (2005): «Euskal nerabeak Eta Euskal Telebista», *Jakin*, **151**, 71-95.
- Zuberogoitia, A. (2003): *Euskararen presentzia gaur egungo prentsa elebidun abertzalean*, EHU, Leioa.

Euskararen normalizazioa eta hedabideak: eztabaidarako puntu batzuk

Xabier Landabidea Urresti, Euskal Gaien Institutua.
Deustuko Unibertsitateartsitatea

1. SOLASAUREA

Euskararen biziberritzea eta komunikabideak atal honi amaiera emateko aditz bikoitzeko ariketa bat proposatu nahi dut datozen orriotan: batetik blokeari itxiera emanez eta bestetik Alberto Barandiaran eta Gorka Salcesek aurreko bi kapituluetan proposatutako puntu nagusiak oinarri hartuta eztabaidarako lerro batzuk irekiz.

Murphyren legeen Interneteko garapen apokrifoeak diote ezer garbitu gabe beste zerbait zikintzea erraza den bezain ezinezkoa dela ezer garbitzea ondorioz beste zerbait zikindu gabe (Suslick, 2016)³⁴. Itxierekin ere antzera gertatzen delakoan nago: errazagoa da beti zerbait irekitzea (beste ezer itxi gabe), zerbait ixtea baino (beste ezer ireki gabe). Hauek berri onak izan daitezke guretzat: euskararen biziberritzerako galdera eta aukera berriak irekitzeko aukera dugu gaur eta hemen.

Beraz liburuaren abiapuntu izan genuen ikastaroan Alberto eta Gorkak hizlari gisa esandakoak³⁵ eta atal honetan proposatutako zenbait gako laburbiltzea izango da nire lehenengo asmoa, gako edo puntu horiek marrazten dituzten lerroak etorkizunerantz luzatu eta eztabaidatzeko galdera modura aurkezten saiatzeko gero. Aditz bikoitzeko ariketa izan nahi du, beraz, sintesi atal honek: puntu batzuk itxi, eztabaidarako puntu gehiago irekitzeko.

Has gaitezen beraz, itxieratik.

2. ITXIERA: GAKO NAGUSIAK

Amaitzen hasteko, esango nuke azpimarratzeko modukoa dela bi egileen proposamenek abiapuntu eta jardunbide ezberdinetatik ekinda agertzen duten sintonia. Alberto Barandiaranek euskarazko tokiko hedabideen jardun, hedapen

34. «Imbresi's Law of the Conservation of Filth: In order for something to become clean, something else must become dirty.Freeman's Extension: ... but you can get everything dirty without getting anything clean».

35. Euskal Gaien Institutuaren blogean kontsulta daitezke ikastaroko bideo guztiak, Gorka Salces eta Alberto Barandiaranen bi hitzaldienak barne (ikus bibliografia).

eta eboluzioaren deskribapen enpirikoa eskaintzen digu, hipotesia den arduratik (edo ardura den hipotesitik) abiatuta. Salcesek, berriz, euskararen perspektiba soziolinguistikoko garaikideen eta etorkizunerako balizko euskarazko hedabideen proiektzio soziofuntzionalen ibilbide teorikoagoa proposatzen digu.

Sintonia hori hasieratik da agerikoa galderak egitearen garrantziaren aldarrikapenean: Barandiaranek galdera batekin (lehen aipatutako ardura/hipotesiarekin) hasten du bere atala Salcesek UEUren udako ikastaroetan proposatutakoari helduta: «Izan daitezke hedabideak edo sare sozialetako interakzio multzoa euskararentzako arnaguneak?». Salcesek esplizituki aipatzen du bere kapituluari «galdera gehiago» egiteko unean gaudela, zalantzak argitzeko unean baino: «Hizkuntzaren ezagutza bermatzean askoz hobeto moldatu gara orain arte, baina erabileraren esparruan geldialdi-egoeran gaude. Zergatik galdetu beharko diogu geure buruei, eta, hasteko, zalantzak argitu beharrean galdera gehiago planteatu nahiko nituzke».

Galderak egitearen auzia, zentzu horretan, ez da kapritxo bat edo azken moda, gizartea sakonki aldatu izanaren emaitza baizik: «Arnaguneek urteetan izan dituzten ezaugarriak —euskaldunen kontzentrazio handia, trasbase demografiko murrizta, garraioa nagusietatik urrun eta abar— aldatzen ari dira» dio Barandiaranek. Ustez ezagun zitzaizkion lurretan paisaia berriak aurkitzen dituen bidaiariaren kasuan bezala, euskal soziolinguistikaren ikuspegitik zein euskal masa-komunikazioaren perspektibatik, gelditu eta galderak berriro egiteko garaia da gurea: mapak berriro kontsultatu ez ezik, agian mapak berriro pentsatu eta marraztekoak.

Lurralde eta mapa binomia (eta lurralde diogunean esan dezakegu baita territoria, edo ingurunea, edo espazio geolinguistikoa, erabilera-esparrua, eskualdea, uhartea... eta mapa diogunean balio digu baita argazkiak, erradiografiak, neurketak, inkestak...) bi testuak zeharkatzen dituen binomioa da. Bietan sumatzen dira aldaketak, baina batez ere mapa eta lurraldearen, estrategia eta bidearen, asmoaren eta egindako ahaleginaren arteko harremanean kokatzen da kezka.

Lurraldearen mailan Salcesek errealitatea gure errepresentazioak baino azkarrago aldatu dela dio, «euskal hiztun-komunitatearen autorrepresentazio kartografiko klasikoak iraungi zaizkigu[la]». Euskal hiztunen bizileku, bizi-denbora eta bizi-munduak aldatu egin dira: etxetik euskaldunak diren euskaldun zaharren (terminoa bera zein zahar gelditu zaigun) arnagune fisikoak gainbeheran («Gero eta txikiagoak direla gune trinko horiek, eta gero eta txikiagoak ez ezik, gero eta elebidunagoak dira» dio Barandiaranek), eta euskaldun berri gehienak batez ere eremu erdaldunetan. Euskararen hiztunen errealitate kuantitatibo eta kualitatiboak alderik alde aldatu zaizkigu oso denbora gutxian, eta gako tradizionalak (*zaharrek* esango dut, euskaldun zaharrentzat zentzuari: *betidanik* horrela izan diren zentzuari) jada ez digute lehen beste balio. Bestetik, Barandiaranek ondo jasotzen duen bezala, dinamikarik berrienak ere berehala zahartzen zaizkigu: «(...) azterketa eta begirada

berriak behar ditugu. Twitterri begira egon dira euskal hedabideak (...) baina jendea Facebooken dagoela ohartu dira orain». Eraldaketen abiadura hain da handia, ezen oso zaila den gako zaharren eta ustez aldagaitzeneri zein azken dinamika berritzaileeneri oratuta ziurtasuna lortzea: badirudi urak berdin azalarazi eta urperatzen dituela lur zaharrak zein berriak.

Hein horretan bi egileek bat egiten dute: behatoki, behatzaile eta behaketa gehiago eta hobeagoak behar ditugu. Konkretuki esanda, erabileraren ezagutza eta ezagutzaren erabileran pausoak proposatzen dituzte. Pauso horiek gainera oinarriak ondo pentsatzera bideratu beharko lirateke, teiltatua jartzen hasi aurretik. Batzuk, Salcesek dioen modura, komunikabideen jarduna teorikoki birpentsatzera: «Zertaz ari gara erabilera aipatzen dugunean?». Kuantitatiboki ezezik, nola aldatu d(ir)a kualitatiboki euskararen erabilera(k) azken mendean? Nolakoak dira orain euskarazko ahozko, idatzizko eta ikus-entzunezko logikak? Nolakoak izan daitezke erabilera hauen etorkizunak?».

Beste pauso batzuk, ezagutzaren ekoizpen eta banaketarako (eko)sistema inteligente bat sortzera bideratzea proposatzen da. Badaude aurrekariak, Behategia Euskarazko Hedabideen Behatokia eta haren Datutegia proiektua, adibidez: «Datutegia: sektoreak eta akademiak behar zuten datu oinarria» (Barandiaran, Urtekaria, 2016). Izan ere, mapak lurraldean erregistratu ditugun eraldaketak jasotzeaz gain, horien inguruko ezagutza eskaini behar digu. Edo bestela esanda: mapak irakurketak eskatzen dizkigu, erabilgarri izango bazaigu lurraldean aritzeko. Sarri datuak eduki arren ez dakigu datu horien esanahia interpretatzen. Kontsumo digital berrien inguruan Barandiaranek galdera egoki planteatzen du: egungo Interneteko erabiltzaileen hazkundearekin, adibidez, zer daukate euskarazko komunikabideek: «Hartzaile gehiago, berdinak, gutxiago?». Datuak, lortu ez ezik, agian elkarlanean irakurri eta interpretatu beharko ditugu etorkizunean.

Lurraldea eta mapak bakarrik ez: presentzia eta ausentzia moduak ere moldatu eta biderkatu zaizkigu. Salcesek gogoratzen digun bezala, euskaldun kopuru absolutu gehien dauden gune urbanoetan «hizkuntza gutxituko hiztunak fisikoki elkarrengandik gertu egon arren hizkuntza hegemonikoa erabiltzen duten pertsonez inguratuta» daude sarri, hizkuntzaren isolamendu eta dispertsio soziofuntzionalak eraginez. Euskarazko komunikabideek hori dute erronka eta ekarpenerako aukera: Barandiaranek dioen legez, «hizkuntza bat erabiltzeko, harremanetan jarri behar ditugu hiztunak. [...] Komunikatzeko bitartekariak bilatu behar dira. Eta ez ote dira hedabideak, hain zuzen ere hori?». Hutsune geografikoak (tokikoak, nazionalak...) eta batez ere interes- eta arreta-hutsuneak osatu eta Salcesek dioen «eskaintza mediatiko osatua» erdiestea da erronka. Eta horri begira, perspektiba geografiko-espazial hutsez haratago ezagutza aurrerapauso kontzeptual eta metodologiko berriak beharko ditugu: adibidez Barandiaranek proposatzen dituen hartzaileek komunikabideak «zergatik irakurtzen/ikusten/entzuten» dituzten jakiteko motibazioa, garrantzia edo eragina eta desioa edo nahia esploratzeko.

Salcesek ere garrantzia handia ematen dio hartzearen modu ezberdinak daudela aitortzeari. Batetik mezu bakar eta unibertsalki eraginkorra jada ez delako egingarria, ez tokiko hizkeraren ezaugarrien aldetik ez eta interesgune- eta ikuspuntu-aniztasunaren aldetik ere. Hartzaileen hiztun-tipologia aniztasuna ere hor dago: «Euskaldunen batez bestekoa baino etxetik euskaldunagoa da euskarazko hedabideen kontsumitzailea», baina euskarazko komunikabideen hartzaileetatik batzuk bakarrik izango dira etxetik euskaldunak. Euskararekiko ere diskurtso, bizipen eta jarrera ezberdinak izango dituzten hartzaileak, perspektiba instrumentalenetik hasi (euskara lana lortzeko) eta perspektiba kontzientziatuetaraino, hedonismotik militantismorako espektro osoan. Hortaz, tokiko komunikabide zein Euskal Herri mailakoek, berezitu zein jeneralistek, monokultiboaren eta mezu unibertsalki eraginkorraren aroa amaitutzat eman eta produktu estrategikoki pluralagoak sortzeko garaia da Salcesentzat, baita «euskararen inguruko diskurtso penitentea»z haratago doazen bestelako heldulekuak eskaintzekoa ere.

Komunikabideen perspektibatik begiratuta gizarte-errealitatea eta haren ezagupen eta errepresentazio moduak aldatu egin direla-eta, euskararen biziberritzerako ekarpenak egiteko komunikabideek euren burua aldatzeko beharra dutela iradoki dute bi egileek lan honetan.

Itxierarekin amaitze aldera, azken ideia bat ere aurkeztu nahi nuke, ezberdin heltzen dioten arren, modu osagarrian uler daitekeena: euskararen biziberritzerako komunikabideek jokatzeko duten papera birpentsatu behar da.

Gorka Salcesek pilota teilatu teorikoan jartzen du, biziberritzearen kontzeptuak eurek biziberritu behar ditugu haren ustetan, arnagune tradizionalei lotutako trinkotzea eta masa kritikoa bezalako terminoak haien ordain garaikideetan birpentsatuz eta birformulatuz: «Estrategikoa da euskarazko komunikabide bat sortu ahal izateko gutxieneko masa kritikolari buruzko pertzepzioa aldatzea». Barandiaranek pilota jardunaren eremuan kokatzen du, eta argia da bere diagnostikoa: «Ausardia elkarren arteko babesarekin bakarrik izango da posible. Bestela, etorkizuna iluna da».

Irakurketa beraz, bikoitza eta elkarbanatua da: euskararen normalizazioan (euskarazko) komunikabideek jokatzeko duten papera asmatzea zaila (eszenatokia konplexua, aldakorra, inertzia zaharrek eta bulkada berriek gurutzatua eta interes kontrajarrien eragileen esku dagoena izanik) bezain ezinbestekoa (estrategikoa, tokiko eta egungo errealitateetara egokitua, eraldatzailea, eraginkorra/efizientea eta arrakastatsuen zentzuan) da.

3. IREKIERA: EZTABAIDARAKO LERRO BATZUK

Aurreko lerroetan atal honetako bi egileek mahaigaineratutako etorkizunerako gako nagusiak laburbiltzen saiatu naizen arren, ez dakigu zer ekarriko digun etorkizunak. Dimentsio anitzeko itsutasuna da gainera gurea, norabide askotan zabaltzen dena.

Ezjakinak gara euskararen etorkizunari buruz, baina aldi berean ez dakigu ondo zer gertatuko den Euskal Herrian adibidez maila ekonomikoan, edo politikoan, edo hezkuntza-mailan, adibidez. Ez dakigu teknologiak zer-nolako eraldaketak ahalbidetuko, moldatuko eta mugatuko dituen gure gizarte-jardunetan. Maila eta esparru askotan gara ezjakinak, eta horrek ziurgabetasuna biderkatu egiten du.

Baina ez dirudi arrisku handiegirik hartuko genukeenik komunikazioak eta komunikabideek etorkizuneko euskararentzat berebiziko garrantzia izango dutela esanez gero. Anormaltasun handia litzateke hizkuntza bezala, hala ez balitz. Ez dakigu —nik behintzat ez— eszenatoki berriak euskararen normalizazioaren edo subordinazioaren aldekoak izango diren, osasungarri ala kaltegarri, garapenerako mesedegarri ala oztopatzaile izango zaizkion; baina komunikazioaren ekosistemak indar handia izango duen eszenatoki berriak izango dira.

Zentzu horretan, eta Barandiaran eta Salcesek mahaigaineratutako gakoei tiraka: euskalgintzaren marko diskurtsibo eta praktikoak zenbateraino elikatzen dira iraganeko inertzietatik eta zenbateraino jendarteko bulkada berrietatik? Bestela esanda: euskararen biziberritzearen jarduna zertan sustraitzen da, iraganean ala etorkizunean? Hartzen ari ote gara garaiaren arriskuak bezain serioan garaiaren aukerak? Zehatzago esanda: zergatik ez dago hezkuntza-sistema publiko oso bat ardazu duen hizkuntza batentzat, lehen eredu batuaren berrogeita hamargarren urteurrena 2018an beteko duen hizkuntza batentzat, plano digitalera eskubide osoz jauzi egin duen hizkuntza batentzat apustu serio eta bateraturik komunikabideen perspektibatik?

Harrigarria ere bada, besteen logiketan (ingelesaren, frantsesaren edo espainieraren logiketan, adibidez) beti galtzaile suertatuta ere administrazio-, industria- eta akademia-mailan logika horietan kateatuta jarraitzeko jarri ohi dugun enpeinua. Egunerokoan milioi erdi bat erabiltzailera (Barandiaranek 427.000 biztanle aipatzen ditu eguneroko erabiltzaile bezala) iristen ez den hizkuntza batek benetan jarraitu behar al du mundu osoko hiztunak milioika kontatzen dituzten hizkuntzen parametroetan lotuta? Zergatik jarraitu ETB1eko share-arekin, rating-ekin gaur bai eta bihar ere bai negarrez? Nondik dator tamainarekin, kantitatearekin obsesio hori eta nora darama? Norekin alderatzen ari gara? Neurketa mota horiek laguntzen al digute ikus-entzuleria bezala geure buruari eta besteei buruz izan dezakegun ezagutzan aurrera egiten? Horrek diktatu behar al ditu gure erabakiak? Zertan ari gara euskarak inoiz lortuko ez dituen masibotasun-erreferentzia arrotzei lotuta?

Amaitzeko, beste kontu harrigarri bat iruditzen zait Euskal Herriko gizon-emakume elebakarren hitzetan entzun eta irakurtzea gehien elebitasuna berba. Kapitulu hau idazten ari naizela (argitaratzerako ahaztuta egongo den arren, edo akaso berriro errepikatzeaz) polemika sortu da Euskal Telebistaren gabon zaharreko kanpaikaden inguruan. ETB1 eta ETB2 kateetan saio bera eramatea erabaki dute, euskaraz eta erdaraz (batez ere espainieraz, baina baita frantsesez ere tarteka txisteren

bat —txarrak, gehienbat—). Berehala etorri dira Twitterreko aipamenak eta kexuak. Euskaldunok kanpaikadak euskaraz ikus-entzuteko aukera bakarra galdu dugula eta. Arrazoi osoz, noski, hala baita, ez bada tokiko telebistetara edo Interneteko webstream batera jo dugula. Baina egia da, baita ere, ETB2 sintonizatutako familia linguistikoki garaikideetan (non, demagun, erdia euskaldun eleaniztunak diren, eta beste erdia erdaldun elebakarrak) sekula baino euskara gehiago entzungo zela aurtengo kanpaikadetan. Baina fokua, berriro, ez ote dugun galdu dugun horretan jarri, irabazteko daukagun horretan baino. Eta ez ote ditugun errazegi elebakartzat hartzen elebidun hartzaile diren asko eta asko. Eta ez ote dugun elebitasunaren, eleaniztasunaren bandera errazegi utzi herri honen etorkizuna ez elebidun ez eleaniztun, baizik eta diglosiko nahi dutenen eskuetan.

Finean, eta laburtzearren: galdutakoari ala irabaztekoari begira bizi ote gara? Zer behar du euskarak, bizi berririk hartuko badu? Zeharo garai interesgarrietan bizi gara komunikazio, informazio eta teknologiaren perspektibatik begiratuta, eta «Komunikazioaren jakintza arloa gaur eta bihar, Euskal Herrian, diziplina, eskola eta helduleku askoren arteko joko eremu dinamikoa izango da» (Landabidea-Urresti, 2017). Txarrean, nor bere lubakian geldituko da, eroso, marmarrean. Onenean, orain arte ikusi gabeko eztabaida-elkarriketa baten lekuko eta protagonista izango gara.

Marko horretan euskararen biziberritze eta normalizazioak ausardia, irudimena, eskuzabaltasuna eta baikortasun metodologikoa eskatuko ditu galdera eta erantzun berriak bilatzeko komunikabideekin zerikusia dugun guztion —hau da, gu denon— aldetik.

Irautea baino bizitzea bada helburua, noski.

4. BIBLIOGRAFIA

- Barandiaran, A. (2016, abendua): «Datutegia: sektoreak eta akademiak behar zuten datu oinarria», *Euskal Hedabideen Urtekaria*, **1, 2**, 17-32.
- Euskal Gaien Institutua (2016): [Bideo bilduma] *Euskararen Biziberritzea: marko, diskurtso eta praktikarako aukera berriak birpentsatzen*, 2017ko urtarrilaren 2an eskuratua: <<https://blogs.deusto.es/euskalgaiak/bideo-bilduma-euskararen-biziberritzea-marko-diskurtso-eta-praktikarako-aukera-berriak-birpentsatzen/>>.
- Landabidea-Urresti, X. (2017): «Giza eta Gizarte Zientziak Komunikazioaren ikuspegitik: 1990-2015... eta haratago», *Uztaro*, **100+**, 73-81.
- Suslick, K.S. (2016): «Laws of the universe», <http://www.scs.illinois.edu/suslick/laws_universe.html>.

Itxiera

Azken gogoetak: ideien dantza librea

Belen Uranga Arakistain, Soziolinguistika Klusterra

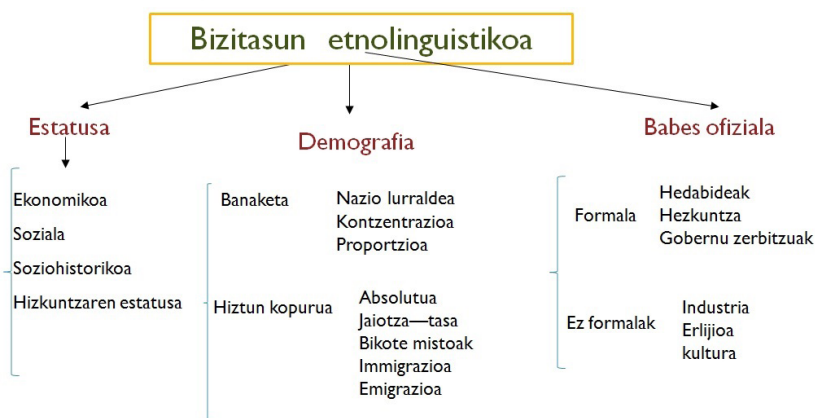
I. SARRERA

Liburu honetako gainontzeko kapituluaren moduan azken honek ere 2016ko ekainaren 30ean eta uztailaren 1ean Udako Euskal Unibertsitatean izandako «Euskararen biziberritzea: marko, diskurtso eta praktikarako aukera berriak birpentsatzen» ikastaroan dauka abiapuntua. Ikastaro horren helburua, euskararen egoerari buruzko hausnarketak egin eta etorkizuneko eszenatoki egokiak irudikatzeko lehentasunezko ekinbideak irudikatzea izan zen.

Jakina, edozein hizkuntzaren egoera sozialaz aritzeko ezinbestekoak diren hainbat eta hainbat gai jorratu ziren bertan, eta horiek dira liburu honetara ekarri nahi izan direnak. Ikastaro horretan, azken saioko laburpen moduko irakurketa azkarra eskaintzea egokitu zitzaidan, eta hortik abiatuta eratuta dago kapitulu hau. Alabaina, horien inguruan aukeraketa egitea ezinbestekoa izan denez, saiatuko gara, ahal bezain bestean, ikuspegi orokor bat ematen, bidean sortzen diren bestelako zertzeladak ere landuz. Alegia, beste begirada bat ere eskaintzea badu helburu kapitulu honek, jakinik, gainera, liburu honetan bertan, irakurleak aukera izango duela, egile bakoitzak emaniko saiakera osoak irakurtzeko.

Zergatik egin, ordea, lehentasunezko interbentzio-guneen aukeraketa bat eta ez bestea? Hizkuntzaren biziberritzean zein dira lehentasunezko gaiak, bereziki zaindu eta garatu beharrekoak? Hizkuntzaren egoera sozialaren azterketa egiteko orduan, badira hainbat bide, baina, marko teorikoen artean, bada bat, oraindik ere, formulatu zenetik 40 urte pasa diren arren, azterketarako eta hausnarketarako tresna oso erabilgarria eskaintzen duena, hain zuzen, Giles, Bourhis eta Taylorek argitaratu zuten *Bizitasun etnolinguistikoaren teoria* (Gilles *et al.*, 1977); izan ere, teoria horrek ahalbidetzen du, esan bezala, lantzen diren gaiak marko orokor batean kokatzea, eta, garrantzizkoa dena —aztertutakoak direnak direla ere—, gainerakoak ere begibistan izateari eustea. Ondorengo irudikoa da hizkuntzaren bizitasuna aztertzeko planteatzen den egitura:

8. irudia. Bizitasun etnolinguistikoa.

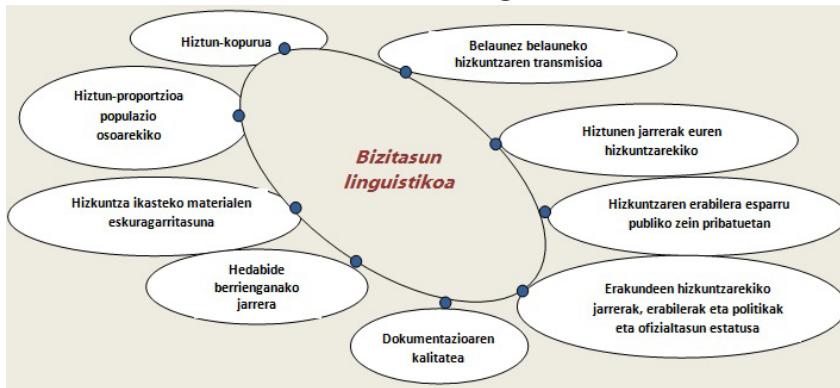
Iturria: Giles, Bourhis eta Taylor, 1977 (egileak itzulia).

*Bizitasun etnolinguistikoa*ren teoriak bizitasun etnolinguistikoa aldagaien hiru multzo nagusi planteatzen ditu: 1) hizkuntza jakin batek duen babes ofiziala (formala eta ez-formala), 2) hizkuntzaren balio demografikoak (hitzun kopurua eta proportzioa, besteak beste), eta 3) hizkuntzaren estatusa (gizartean duen pisu sozio/historikoa, ekonomikoa etab.). Aldagai horiek guztiak ekosistema baten antzera erlazionatzen dira, elkarri eraginez. Eta, garrantzia du kontuan hartzeak horien arteko indarren korrelazioek eragiten dutela hitzunenengan, (bai norbanakoarengan bai kolektiboan) hizkuntzarekiko garatzen diren jarreretan, eta ondorioz hizkuntza-praktikan isla izango dutela. Azken finean, hizkuntzaren iraunkortasuna bermatuko duen transmisioa eta hedatze soziala ekosistema horretan sortzen den sendotasunaren ondorio izango da.

Horrela, bada, kapitulu honetan landuko diren euskararen hainbat esparrutako erabilerak testuinguru horretan kokatzea interesgarria da, orokortasun hori gal ez dadin. Hau da, lan-munduko euskararen erabilera, euskararen presentzia eskolan edo komunikabideen esparruan euskararen egoera analizatzerakoan, kontuan izan behar da gainerako esparruetan zer gertatzen den. Alegia, eskolaz ari bagara ezin ditugu alde batera utzi balio demografikoak, demografia horrek ematen dituen banaketa-proportzioak, migrazio-mugimenduen eraginak, eta abar. Edo beste alde batetik, euskararen estatusaz ari garela nola alde batera utzi hizkuntzaren balio soziokulturala? Beraz, testuinguru horretan kokatuko dugu hemen aztertuko diren gaiak.

Jakina, teoria horrek izan ditu esparru desberdinetako garapenak, zuzenketak, zabalpenak edota interpretazio berriak. Kasu honetan, agian, horien artean aipagarria da UNESCOk egindako moldaketa, *Galtzeko arriskupean dauden hizkuntzen biziberritzeko* helburuarekin planteatutako birmoldaketa. Ikus eskema hau:

9. irudia. Bizitasun linguistikoa.

Iturria: UNESCO, 2003 (egileak itzulia).

Ikus daitekeen modura, azterketarako aldagaiak oso antzekoak dira, baina bi berritasun nabarmenekin: alde batetik, egungo garaiotan komunikabide modu berriei jarritako arreta, eta, bestetik, hizkuntzari loturiko hiztunen eta ingurukoen jarrerak egituran bertan integratu izana. Azken finean, hizkuntzaren bizitasunaren neurgailua —iraunkortasuna bermatuko duena—, transmisioan, jarreretan, babes ofizialean zein sozialean, eta balio demografikoetan kokatzen da.

2. LAN-MUNDUA: JAUZI KUALITATIBOA EMATEKO ORDUA?

Lan-munduan hizkuntza gutxitu batek duen presentzia bi multzo desberdinetan kokatzen du bizitasun etnolinguistikokoaren teoriak, alde batetik, herri-erakundeek eskaintzen dioten babes ofizialean (zerbitzu publikoetan, esate baterako) eta gizartean duen balio ekonomikoan.

Ildo horretan, esan daiteke euskarak lan-munduan duen presentziaren inguruan asko hitz egiten ari dela azken urteotan; presentzia urriaren inguruan zehatzago esateko. Horren lekuko dira Patxi Saez soziologoak abian jarritako eztabaida³⁶ euskal gizarteko 80 bat euskalgintza zabaleko eragilek parte hartuz, eta, ondoren, Euskaltzaindiak antolatutako Jagon jardunaldia³⁷. Liburu honetan bertan, irakurleak aukera izango du eztabaida horren berri izan eta Saezen beraren ikusmoldea zuzenean ezagutzeko. Eta eztabaida hori hartu dugu aitzakiatzat kapitulu honi hasiera emateko.

Nolanahi ere, egindako hausnarketan abiatzeko, gogoragarria da lan-mundua irudi kolektiboan gailentzen den mundu industrial bano gehiago dela (aipatzen ari garen moduan, esparru desberdinak hartzen baititu gaiak). Nikolas Gardner-ek dioen bezala, «kontzeptuak bere barnean, industria- eta merkataritza-enpresa arruntez gain,

36. Patxi Saez: *Erabili*, <http://www.erabili.eus/zer_berri/muinetik/1426787112>.

37. Euskaltzaindia: *Euskara biziberritzen jarraitzeko erronkak bizi* Jardunaldia, 2016ko otsailaren 12a, <http://www.euskaltzaindia.eus/dok/plazaberri/2016/urtarrila/otsailaren_12a_jard_egitaraua_azkena.pdf>.

administrazioko hainbat entitate, fundazioak, ikastetxeak, era guztietako zerbitzu-enpresak eta elkarteak ere jasotzen ditu: lan-mundua ez da, beraz, enpresetara edo esparru sozioekonomikora murrizten soilik» (Gardner, 2005: 32). Momentu batean bada ere, bereizketa hori egitea ezinbestekoa da, ez baita komeni ikuspegi homogeneo batetik abiatzea lan-munduan euskarak duen presentziaren inguruko hausnarketa. Euskararen biziberritze-prozesuaren 30 urteko epearen ondoren, agerikoa da horietako esparru bakoitzean euskararen egoera askotarikoa dela, bai ezagutzaren aldetik, erabiltzeko aukeretan, legearen eragin-ahalmen berezitan, eta, baita jarriren esparruan ere.

Euskararen egoerari dagokionez, bereiz ditzagun, Gardneren bidetik, gutxienez, *Administrazioa, Eskola eta Esparru sozio-ekonomikoak*, kontuan izanda azken horretan sartzen direla hainbat eta hainbat enpresa publiko (Gardner, 2005: 33). Atal honetan, nolanahi ere, gutxi hitz egingo dugu aipaturiko administrazioaren inguruan, trataera eta leku bereizia eskatzen duelakoan, eta bertan gertatu delako (eta bereziki hezkuntza-esparruan), hutsuneak hutsune, plangintza eraginkorra.

Beraz, esparru sozio-ekonomikoari lotuz, ez da ahaztu behar enpresa pribatuko lan-mundua zerbaitek ezaugarritzen badu jardueraren balio ekonomikoaren pisua dela, eta, beraz, euskararen erabilera normaltasunez txertatzeko helburua izatekotan, aztertu beharko dela lehenik, zein den euskarak eman dezakeen balio ekonomikoa. Zabalagotik aztertuz gero, honela planteatu daiteke: zein izan daitezke euskara lan-munduan erabiltzeko motibazioak? Horiek lerratzen hasiz gero, jakina, bi mota klasikotakoak azaltzen dira; lehenik, identitatearekin loturikoak, jarrera integratzaileekin harreman zuzena dutenak. Horiek hizkuntzarekiko, hiztun-komunitatearekiko edo taldearen kultura-adierazpenekiko identifikazio-maila erakusten dute (Joly eta Uranga, 2010: 212). Iñaki Martínez de Lunak, bere aldetik, *motibazio sinbolikoa* bezala definitzen ditu horiek (Martínez de Luna, 1996: 48) eta J.I. Markok gizarte-erantzukizunarekin lotzen (Marko, 2011: 56). Esparru horretan kontuan hartzekoa da, horrela, nor garen agerian jartzeak, bertokoari balioa emateak edo ekologiaren defentsa bezalako balioak azpimarratzeak ospea eman diezaiokeela produktuari. Beraz, ikuspegi horretatik, pentsa daiteke euskarak izan dezakeela balio erantsirik. Eta hori da, azken finean, aurkitu behar dena: euskarari produktua ezberdintzeko balioa ematea, balio erantsia ematea.

Bigarrenik, ezin da alboratu lan-munduan motibazio pragmatikoa gailentzen dela. Zer aukera ditu euskarak ikuspegi horretatik aurreratzeko? Pentsa daiteke euskarak gehiago saltzen laguntzen duela? Ikuspegi ekonomizista batetik planteatuta, euskaraz zerbitzu hobea eskaini daitekeela? Hala izango balitz, aukera baliatzeko moduan egon gintezke.

Bi horien ondoan, gainera, Iñaki Martínez de Lunak (1996) alboratu ezin daitekeen hirugarren bat ere aipatzen du: *arrakasta-motibazioa*, «gizartearen elite sozio-ekonomiko eta politikoen hizkuntza-ereduari jarraitzeari lotua». Hogeitaz igaro dira dagoeneko aipu hori egin zuenetik, baina, akaso, inoiz baino egungoago

dagoela pentsa genezake. Honela dio Martinez de Lunak: «Sozialki indarrean dagoen arrakasta ereduaren hizkuntz aukeraren (gaztelania nahiz ingelesarena) zama jasan beharko du euskarak. Motibazioek nahikotasun maila lortzeko ez dute mota honetako motibazioetan laguntzarik aurkituko, kontrakorik baizik» (Martinez de Luna, 1996: 50). Hogei urte igaro ondoren, ordea, akaso heldu da garaia arrakasta sozial hori euskararen aldera jotzeko ekimen partikular eta sozialak abian jartzeko, ezta?

Zein estrategia erabili ordea? Zein dira planteatutako daitezkeen erronkak? Alde batetik, egituraren ikuspegitik (barneko lanpostuak, jendaurreko zerbitzuak...) identifikatu beharko lirateke lanpostu bakoitzaren funtzio komunikatiboak, eta horren araberrako lehentasun estrategikoak planteatu. Azpimarratu behar da edozein lantaldetan aldaketak gerta daitezkeen zuzendaritzaren aldeko jarrerara ezinbestekoa dela. Ikus daiteke euskararen kasuan, adibidez, EraLan proiektua erakusten ari den lidergoaren garrantzia (Goikoetxea, 2009). Gaur egun, lidergo modu berriak ere garatzen ari dira, eta horietan eragin beharko litzateke, baita beritasunaren ikuspegitik ere. Eta zergatik ez pentsa lidergo sindikalaren arduraz? Horiek guztiak aktibatu beharko lirateke konplizitateak bilatzeko. Eta esparru honetan ere, ikusten ari gara euskal esparruko hainbat sindikatutan urrats kualitatiboak emateko borondatea³⁸; edo hainbat enpresatan, enpresa horren marko hertsitik haragoko proiektu interesgarriak, esate baterako Urola Kostan abian jarritako³⁹ langileen ekimenez garatutako plangintza.

Bestalde, bezeroaren ikuspegia garatzea ere alor aberasgarria izan daiteke bai enpresa publiko bai pribatuetan. Zer dago bezeroaren asebetetze kontzeptuaren atzean? Ez ote da zerbitzuaren egitekoa haren eskubideak betetzen direla ziurtatzea? Ez ote dio horrek kalitatean hobekuntzarik ekarriko? Bestalde, bezeroak berak presioa egitearen garrantzia ez genuke alboratu behar. Baina, bezeroa, zer egiteko prest dago? Esate baterako, gehiago ordaintzeko? Honakoak dira, besteak beste, Patxi Saezek berak bere abiapuntuko kapituluan eta liburu honetan bertan planteatzen dituen galderak. Nola uztartu bezeroa eta enpresa/zerbitzu-emailearen interesa euskararen erabilera areagotzeko? Eta nola eragin balio sinbolikoaren gainean eragiteko? Horra hor, gakoak izan daitezkeen hainbat galdera-ildo.

Azkenik, aipatu gabe ezin utzi, lan-munduaren euskalduntzeari begira urrundik datorren hutsune garrantzizko bat, hain zuzen, lanbiderako euskal hezkuntza-sistemak duen euskarazko eskaintza ez askia. Alegia, ez al da heldu lanbide-heziketa euskalduntzeko ordua? Orain ez bada, noiz bestela? Patxi Juaristik ongi dioen moduan, egoerari itzulita emateko ordua dela dirudi: «Lehen hezkuntzan hamar ikasletatik zazpik D ereduaren ikasten du (% 71) eta Derrigorrezko Bigarren Hezkuntzan (DBH) eta Batxilergoan hamarretik ia seik (% 58). Aldiz, Lanbide Heziketan eta Hezkuntza

38. Ikus esate baterako prentsan ELA eta LAB sindikatuek 2016ko abenduan abian jarritako egitasmoa: <<http://www.ela.eus/eu/albisteak/lan-mundua-euskalduntzeko-egitasmo-bat-aurkeztu-dute-ela-eta-labek>>.

39. Ikus, esate baterako, *Urola aitzindari* proiektua: prentsan: <<http://uztarria.eus/aktualitatea/1494603626>>.

Berezian bakarrik % 24 dabil euskara hutsezko ereduan (% 74ak A ereduan ikasten du)» (Juaristi, 2016: 102).

Horrela bada, lan-esparruan jauzi kualitatiboak emateko arrazoiak izan baditugula kontuan hartuz, moduak adostea izango da hurrengo erronka nagusietakoa.

3. HEDABIDEAK: ZER GERTATZEN ARI DA?

Hedabideetako hizkuntzaren egoera da, tradizionalki, eta, are nabarmenago egungo gizartean, aztertzekoa den ezinbesteko beste esparru bat. Gainerako erabilera-esparruetan bezala, hedabideen gaiari heltzerakoan azpimarratu behar da, euskararen espazio soziolinguistikoa ez dela uniformea, bat eta bakarra; zerbaitek ezaugarritzen badu, bere ekosistemaren aldagaien aniztasuna dela. Esate baterako, euskaldunen dentsitatearen arabera, eremu geografiko bakoitzean garatu den euskara eta erdaren arteko bizi-indar desberdinen arteko emaitza askotarikoa da: arnagune fisikoak deituriko gune oso euskaldunekin batera, euskaldunen dentsitate txikiko lurralde oso zabalek partekatzen dute euskararen lurraldea (teoriaren balio demografikoak). Eta, espero daitekeen moduan, komunikabideek ere, hedapen eta garapen aniztuna erakutsi dute.

Hala ere, Alberto Barandiaranek liburu honetan bertan argitaraturiko kapituluaren gogoratzen duenez, eremu geografiko osoan dago euskal hedabideak kontsumitzeko aukera; esparru nazionalekoaz gain, tokian tokikoen garapenak aurreikusi gabeko zabalpena lortu du, hainbatetan, nazio-mailako presentzia gaintitzerainokoa⁴⁰. Kazetari berak lehenago definitu zuen komunikabideen funtzio kohesionatzailea termino hauetan: «Ilkerketa soziolinguistikoko ugarik frogatu dute hedabideak tresna baliagarriak direla komunitatearen batasunerako, hau da, komunitatea trinkotzeko, sendotzeko, eta indartzeko. Hedabideen bidez, komunitatearen hiztunek elkarren berri izaten dute, eta beren buruaren berri ematen diote munduari. Leiho zabalak eta koloretsuak dira: hor ikusten dugu gure aurpegia, eta hor ikusten gaituzte. (Barandiaran, 2012: 130).

Izan ere, gakoa komunitatearen zentzua garatzean egon daiteke, jakina, nazio-mailako hedabideen eta lekuan lekukoaren arteko harremanak uztartuz, bakoitzak beren ezaugarriekin nolabaiteko osagarritasuna lortuz; hau da, komunitatea vs gertukoa uztartzen asmatzea. Globalizazio horri globalizazioarekin egin dakioke aurre. Hau da, globalizazio ia ezinbestekoari lokaltasuna, bertakotasuna, hurbiltasuna erantsi dakioke; erantsi behar zaio. Baina horretarako, global pentsatzeko, komenigarria da komunitatea bere buruaren jabe izatea, edo behintzat horrela sentitzea; garrantzizkoa da trinkotzea, indartzea, etorkizuna dagoela sumatzea. Barandiaranek dionez, «ezinbestekoa da hizkuntz komunitatearen gainerako kideekin zerbait partekatze dagoela sentitzea» (*ibid.*: 133).

40. Euskal komunikabideen hedadura zabal horren mapa oso interesgarria erakutsi du Tokikomek (2013) egindako txostenak.

Gainera, kontuan izan behar da azken urteetan Mendebaleko gizarteetan gertaturiko aldaketa sakonenetakoa komunikabideen esparruan garatu den harremanen norabidean aurki daitekeela. Baita Euskal Herrian ere. Hedabideen erabiltzailea albisteen hartzaile eta kontsumitzaile izatetik sortzaile izatera bilakatu da, eta aldaketa hori hedabide konbentzionaletara ere heldu da: «Kazetariok uste genuen jendeak entzun egin nahi zuela. Eta ez, jendeak hitz egin nahi du» dio Tokikomenen txostenak (2013), Mario Tascon kazetariaren hitzak aipatuz. Horrek esan nahi du, neurri handi batean, publikatutakoak interakzioa eta erabiltzailearen erreakzioa lortzen badu izango dela eraginkorra hedabidea; horrek emango diola presentzia eta arrakasta. Jakina, are nabarmenagoa da interakzioa sare sozialetan; erabiltzailearen aktibazioa baita bere oinarria.

Amezagak dio «banakoak bere taldetasunak etengabe eraikitzen ibili beharra du[ela], eta eraikuntza horretan bere hautua gero eta garrantzitsuagoa d[el]a, eragile estrukturalen pisua murriztuz doalarik. Informazioaren jendarteak identifikaziorako ematen dizkigun eredu eta aukeren ugaritasunak areagotu egiten dute joera hau. Honek ez du esan nahi banakoak besterik gabe berariaz eraikitzen duela bere talde nortasuna; baina azpimarratu beharra dago norberaren hautua gero eta erabakigarriago dela» (Amezaga, 2009: 46). Beraz, zein dira komunitatearen ikuspegitik planteatzen zaizkigun erronkak?

Baldin eta esaten bada 700.000 hiztun dituela euskarak⁴¹, horietatik % 56 euskal elebidun edo elebidun orekatua baldin bada (erraz irakurtzeko gai direnak, beraz), zenbatek izan dezake irakurzaletasuna, 200.000 lagun inguruk? Horrelako galderak planteatzen dira, komunikabideen erabiltzaileen masa kritikoa definitu nahirik. Izan ere, horiek aktibatzea da euskarak duen erronka saihetsezin bat zalantzarik gabe, aukerak eman baititzake zaletasun horrek komunitatearen kontzeptua indartzeko; jakina, komunitatea zentzu zabalean ulertuta, hau da, lurralde osoari loturiko euskal komunitateari erreferentzia eginez, baina baita ere, tokian tokiko komunitatearen inguruko sareei, edota komunitate tematikoei.

Hedabideek komunitatearengan izan dezakeen eragina euren irisgarritasuna handitzeko duten zailtasunari baldintzatuta ikusten dute, ordea, Zubirik eta bestek: «Azken finean euskal komunikabideek ez dute asetzen euren hizkuntza-erkidegoa, eta horrek ez du hizkuntza-komunitate txikia izatearekin zerikusirik. Arazoa funtsean hizkuntza-erkidego ez normalizatuaz izatean datza. Horrexegatik euskal hedabideak ez dira iristen beren hizkuntza-erkidegoko kontsumitzaile potentzialengana gainerako hizkuntza-erkidego normalizatuetakoa hedabideak iristen diren maila berean (ez kopuru absolutuei dagokienez baizik eta kopuru erlatiboei dagokienez)» (Zubiri *et al.*, 2008: 86). Antzeko hitzak erabiltzen ditu Lorea Agirrek irismen-arazoa azaltzeko: «Ez da merkatu kontua, politika kontua da. Bestela esanda, ekosistema kontua da. Alegia, hizkuntzaren egoera ez-normalizatuak baldintzatzen duela hedabideen eta

41. 631.000 EAEn, 16 urtetik gorakoen artean, VI. Inkesta Soziolinguistikoaren arabera (Eusko Jaurlaritza, 2016).

kulturaren kontsumoa. Euskarak berak irismena oztopatzen duela» (Agirre, 2015). Baina, hori horrela izanda ere, kuantitatiboki txikia izanik ere, harrigarria ere badela esan daiteke euskal hedabideen zabalkundea⁴².

Zailtasunak munta horretakoak izanda ere, gakoa da jakitea zer eragin izan dezaketen euskal komunikabideek komunitatearen trinkotzeari begira. Izan daiteke esparru hori euskal hiztunentzat *arnasgune funtzional* potentzial bat?

Galderari erantzuteko bide bat izan daiteke gogora ekartzea arnasgune soziofuntzionalak sortu direla baita soziolinguistikoki eremu ez-euskaldunetan ere; hor ditugu adibidetzat hainbat ikastola, kultur zentro edo beste mota bateko erakunde batzuk. Horrelako bidea har dezake euskal hedabideen sareak. Eta ziur asko, nazio-mailako egunkariarekin, irratiekin, telebistarekin batera, aldizkari tematikoak aintzat hartu beharko dira, komunitate tematikoa osatzen baitute. Eta horien artean, akaso, hainbat estrategikoak izan daitezke, esate baterako, kirol-esparrukoa. Gainera, erakargarritasuna eta aktibotasuna lortzeko, ziur asko, gai serioak eta gai ludikoak uztartu beharko dira, eta gai orokorrak espezializatuekin partekatu⁴³.

4. ESKOLA

Euskararen berreskurapenean eskolak duen balioa zalantzarik gabekoa da. Begiz jota dituen erronkak, ordea, bere baitan gertatzen ari diren aldaketa sakonekin bat datoz. Aldaketa horiek aztertzeko garaian kontuan hartu behar dira bereziki bi gai: 1) eskolaren bitartez euskaldundutako ikasle kopuru oso handia, eta 2) eskolaren erabiltzailearen konplexutasuna (ikasleen jatorri aniztuna).

Erratzeko beldur handirik gabe esan daiteke, alde batetik, hiztun berrien populazio gaztea itzelezko arrakasta dela eskolarentzat, eta, aldi berean, erantzuteko konplexuak diren egoeren aurrean kokatzen duela. Eta, bestalde, ez da ahaztu behar jatorri desberdinetako ikasleak biltzeak eskatzen duela, besteak beste, hizkuntzaren didaktikak orain arte izan duen pisu urriari erantzutea, haurren sozializazio modu berriak ulertzea, eta euskararen inguruan zabalduta dauden hainbat uste eta aurreiritzi orokortu oztopatzaileri aurre egitea.

Eskolak lortu ditu 200.000 hiztun berri. Izugarrizko lorpena izan da hori. Izan ere, 16 urte azpitik populazioaren hiru laurdena euskalduntzea lortu du⁴⁴. Horretarako, irakaslearen prestakuntza ezinbestekoa izan da, eta gurasoen aldeko jarrera ia

42. Ikus HEKIMEN, 2015, edota liburu honetan bertan Alberto Barandiaranek ematen dituen Interneti dagozkion datuak.

43. Ikus gai honen inguruan Tokikom-ek 2016ko azaroaren 14an antolaturiko jardunaldi interesgarriak emaniko solasaldiak (Tokikom, 2016). Horrez gain, interesa duen irakurlea gonbidatu nahi dugu Hekimenek 2015ean eta 2016an eginiko urtekarietan murgil dadin, artikulua honetan sakontasunez aztertzeko aukerarik izan ez dugunez, han jasoko ditu argigarriak izango diren datuak eta analisi sakonak.

44. 16 eta 24 urte bitartekoen artean EAEn % 71,4 euskaldunak dira gaur egun; 1991n, aldiz, % 25 ziren VI Inkesta Soziolinguistikoaren arabera (Eusko Jaurlaritza, 2016).

erabatekoa, haurrak eskolara eramateko garaian murgiltze-ereduan matrikulatzeko hautua egin baitute lautik hiruk baino gehiagok.

Emaitza arrakastatsu horrek, ordea, gabeziak ekarri ditu berekin: alde batetik, euskalduntzea ez da erabatekoa izan, eta, bestalde, euskaldunen gaitasunean eta atxikimenduan hutsuneak nabaritu dira, batez ere, adierazgarritasunaren aldetik⁴⁵. Eta horrek oztopatzen du, ikerketa guztiek aipatzen dutenez, hizkuntza modu naturalean erabiltzea⁴⁶.

Euskalduntzea lortu da, bai, neurri batean, baina orain, erabileran du erronka nagusia eskolak. Honako galdera hau planteatzen da: ez ote dute hiztunek atxikimendu txikiegia euskararekiko? Jakina da euskaldun asko gaztelaniaz hobeto moldatzen dela euskaraz baino⁴⁷. Eta horrek zer pisu duen aztertu beharreko gaia da, hiztun bakoitzak, euskal hiztun moduan duen pertzepzioarekin batera.

Izan ere, eskolarentzat soilik ez, euskararentzat da estrategikoa hiztun berrien gaia; eskolan ikasi dute euskara, baina profil desberdinetakoak dira. Ortegak eta bestek dioten moduan, «ez dago euskal hiztun berri gazteen profil bakarra; aitzitik, era askotako esperientziak daude eta guztiak koka daitezke euskararekiko hurbiltasunaren *continuum* batean, non batzuk hurbilago eta beste batzuk urrunago dauden euskaratik eta euskal mundutik (Ortega eta beste, 2016: 240). Batzuk euskaldun zaharren pareko ikusten dute euren burua, batez ere, udalerrri euskaldunetan. Eredu horietan ikasi, eskolan soilik ez, kalean ere ikasi dute; gaitasun handia dute, eta euskal identitatea eta atxikimendua etxean ikasi dutenen parekoa izan ohi dute; «euskara erabiltzen duten gizarte-sareetako kide diren gazteek bi ikaste prozesu uztartzen dituzte: eskolako ikaste prozesu formala eta kaleko ikaskuntza» (*ibidem*: 244).

Beste batzuek, ordea, eremu soziolinguistiko erdaldunagoetan batez ere, euskaraz hitz egiten ikasi arren, «zerbait falta zaien» kontzientzia izan ohi dute. Zerbait hori zer den asmatzea ez da eginkizun erraza, baina badirudi gaitasunean mugak dituztela sentitzea, adierazkortasuna nahi bezain bestekoa ez izatea, eta tokian

45. Honela diote Ortegak eta bestek hezkuntzako murgiltze goiztiarreko ereduetan ikasteari buruz: «Hizkuntza eskuratzeko modu hori ez da berria eta badakigu Europako eta munduko gainerako tokietako hizkuntza gutxitu askok handitu dutela hiztunen masa kritikoa hezkuntzari esker. Ez da hain ohikoa, ordea, hizkuntza-elkarte batek eskola-populazioaren gehiengoa edukitzea hizkuntza guxituko murgiltze-ereduetan (halako ereduak lortzen dituzte, hain zuzen ere, hizkuntza-gaitasun maila altuak). Eta, gainera (ez dezagun ahaztu), gurasoen hautatuta. [...] Alabaina, inozoak ginateke pentsatuko bagenu halako ahalegin handiak berez lortuko duela ikasle guztiek hizkuntza gorengo mailan ikastea edo euskararekiko konpromisoa hartzea eta euskal hiztun aktibo bihurtzeko moduko jarrera proaktiboa garatzea» (Ortega eta beste, 2016: 254).

46. Ikus gai honen inguruan Arrue proiektuaren emaitza nagusiak (Eusko Jaurlaritza eta Soziolinguistika Klusterra, 2013).

47. VI. Inkesta Soziolinguistikoaren arabera EAEn erdal elebidunak (erraztasun handiagoa du erdaraz egiteko euskaraz baino) % 44 dira. Euskaldunen multzorik handiena da, ehuneko handiagoa izanik adinak behera egin ahala. Horrela, 16-24 urte bitarteko euskaldunen erdiak baino gehiago erdal elebidunak dira (% 55,7). Lurraldeei dagokienez, Arabako euskaldunen % 70,8 erdal elebiduna da, Bizkaian % 54,7 eta Gipuzkoan % 29,8.

tokiko aldaera ez menderatzea oztopoak direla euskaraz gehiago aritzeko (*ibidem*: 245). Ezaugarri horiek arrazoa ala emaitza diren esaterik ez dagoen arren, jakina da, eremu horietako hiztun berrien euskararen erabilera txikia izan ohi dela, baita euskararekiko atxikimendua ere. Zalantzarik gabe, etorkizun hurbilenean askatu beharreko korapiloa da hori.

Baina, bada aipatzen ari garen lan horretan oso deigarria —eta puntu honetan oso pertinentea— izan daitekeen bereizgarri bat: hiztun berri gazteen artean euskara erabiltzeko faktore oztopatzaileen artean garrantzizkoenak *ohitura eza* (% 97,2) eta *inguruan ez egitea* (% 93,7) dira nabarmenki. Beraz, ingurune soziolinguistikoarekin lotura dutenak. Horien ondotik garrantzi berezia dute *ezagutzen ditudan euskaldunek ez didatelako egiten* aldagaia, eta, ondoren, *erraztasun falta* (% 37,1). Hau da, «gaitasun falta... ez da beste adin-taldeetan bezain arrazoi garrantzitsua» (Ortega eta beste, 2016: 247).

Hala izanda ere, Iñaki Martinez de Lunak aipatzen ditu euskara *bigarren sozializazioaren* bitartez soilik ikasi duten ikasleen gaineko hainbat datu⁴⁸. Besteak beste, aipagarria da euskalduntze orokortuaren ondorioz, «gehiengo zabal baten hizkuntza-identifikazioa euskaraz ez beste hizkuntza batekin d[el]a», nahiz eta «etxeko hizkuntzaren, hizkuntza-ereduaren eta herriko euskalduntasunaren araberakoak diren» (Martinez de Luna, 2013: 126).

Horrela, esan daiteke hiztun berrien aktibaziorako aldagai garrantzizkoenetakoak honako hirurak izan daitezkeela: a) testuinguru soziolinguistiko lagungarria izatea, b) kalean ere ikasteko aukera izatea, eta c) euskararen gaitasun ona izatea (ahozko jariora eta lekuan lekuko erregistroa menderatzea). Hiru aldagai horiek baldintzatuko dute azken finean, hiztun berriak eraikitzen duen autokontzeptua hiztun moduan, eta euskara erabiltzeko erabaki kontzientea edo bat-batekoa. Ideia hori bat dator azken finean, Martinez de Lunak ARRUE ikerketarako ateratako ondorio batekin: «Zenbat eta osatuagoa izan euskararen sozializazioa ikasleengan, hainbat eta handiagoa hizkuntza horren erabilera» eta beraz «Hizkuntza-sozializazioa indartuz gero, baliteke euskararen erabilera eskolako eremuan ez ezik beste gizarte-arlotan ere handitzea. Horrela gertatuz gero, hizkuntza horren normalizazioan beste pauso bat gehiago emango litzateke» (*ibidem*: 133).

48. Lehen sozializazioa familian batez ere eta haurtzaindegian hasiz, eskolan burutzen da...[prozesu horretan, mundua ikusteko modu oso bat barneratzen da eta osagai afektibo/moraleen nagusitasuna nabarmena da] Bigarren sozializazioa hezkuntza-sisteman, lagunartean eta komunikabideen bitartez, bereziki gertatzen da. Etxeko edo familiako (lehen) hizkuntza erdara izanik, euskara bigarren hizkuntza (L2) gisa (hezkuntza-sistema edo euskaltegiaren bitartez) ikasi dutenak —euskaldun berriak— ditugu. Hori bera da, hain zuzen ere, egungo haur eta gazteengan gehien agertzen den euskaldun mota eta, horren ondorioz, ikasitako bigarren hizkuntza hori (euskara) erdara bezain barneraturik ez dute, kasu gehienetan. Horrela euskaldun direnak, nekez jakingo dute euskaraz erdaraz bezain ondo eta, maiz, erdara hobeto moldatuko dira euskaraz baino (Martinez de Luna, 2013: 124).

Euskararen gaitasuna hobetzea izango da, bada, eskolaren erronken artean nagusietakoa⁴⁹. Modua asmatzea ez da erraza izango, baina zalantzarik gabe, hizkuntzen pedagogia berritzaileak zentraltasuna hartu beharko luke, non ahozketasuna, helburu komunikatiboak eta adierazkortasuna, berariaz eta sistematikoki, landuko diren. Adituek diotenez, hizkuntzen didaktikari dagokionez, marko teorikoa egokia egon badagoen arren, praktikara eramateko zailtasunak aurkitzen ditu eskolak.

Erronka nagusien artean azpimarratu dugun bigarrena erabiltzailearen konplexutasunari erantzun beharra izan da, nabarmenki, immigrazio berriaren ondoriozko ikasleen konplexutasuna. Bada, ordea gai horri lotuta, mingarria izan daitekeen muineko datua, alegia, gaur egungo sare publiko eta kontzertatuan gertatzen den immigrazioko ikasleriaren banaketa. 2012-2013 ikasturteko datuen arabera, EAEko banaketa aztertuz gero, begi-bistara agertzen da ulertzen zaila den banaketa: ikastetxe publikoetan 26.051 ikasle etorkin zeuden, eta ikastetxe pribatu kontzertatuan 8.433; guztira 33.484 ikasle etorkin.

Adibidetzat Gasteizko kasua hartuz gero (Diaz de Gereñu, liburu honetan), ikus daiteke segregazio hori zenbateraino desorekatua den: D ereduko eskolen artean, sare publikoan 1.298 ikasle etorkin zeuden 2012-2013 ikasturte horretan, eta itunpekoetan 178. Nola zailtzen du gertakari horrek eskola-sistemaren antolakuntza? Nola justifikatzen da desoreka hori gizartearen ardura sozialaren ikuspegitik? Kontuan hartzekoa da, gainera, etorkinen artean ere badirela desberdintasunak herrialde aberatsetatik edota geurea baino egoera ekonomiko larriagoan dauden herrialdeetatik etorritakoen artean. Eta, nola banatzen dira ikasle horiek? «Hizkuntza-ereduari dagokionez, nabarmena da ikasle etorkinak bertakoak baino gehiago matrikulatzen direla A ereduan, nahiz eta lurralde historiko bakoitzeko hizkuntza-testuingurua zein den, joera horretan ere alde nabarmenak dauden. Hala, Gipuzkoan, A ereduan matrikulatzen diren ikasleen ehunekoa hutsaren hurrengoa da, Bizkaian urria eta Araban nabarmenagoa, batez ere hiriburuan» Gorka Morenoren hitzetan. Ikertzaile berak aipatzen du joera horretan eragina duten faktoreen artean garrantzia duela hainbat kasutan A ereduan plaza huts gehiago egoteak, eta etorkinek gaztelania lehenesteak euskararen aurretik, dela jatorri geografikoagatik dela kolektibo horren mugikortasun handiagatik. Hala ere, lehendik ere ezaguna den errealitatea baieztatzen da egindako ikerketa horretan ere, alegia, «familia iritsi berriek, sarritan, ez dutela beharrezko daturik erabaki bat hartzeko eta jasotzen duten informazioa ez dela nahikoa, eta zenbaitetan familia horiek A eredura bideratzeko informazioa izaten dela» (Moreno, 2017: 23).

Ikasle etorkinen pilaketak bezala, baldintza sozioekonomikoek ere eragin nabarmena dute hizkuntza-ereduaren hautuan. Alegia, hizkuntza-eredua ere estatus sozioekonomikoari loturik dago eta horrek eragina du eredu bat edo bestea

49. Identifikazio-funtzioetan eskolak bere eragina indartu behar duelako ideia ere lantzen du Martínez de Lunak: «Sozializazioaren eragin mota hori eskolan —edota gizarteko beste girotan— jaso dezakete ikasleek, baldin eta ikastetxeak eduki kognitiboez gain funtzio afektiboa ere lantzen badu» (Martínez de Luna, 2013: 126).

hautatzerakoan. «Hizkuntza-ereduak sailkapen sozialerako faktore dira oraindik ere. Euskara gutxiagoko ereduan ISEK 1 apalagoa duten familiak matrikulatzen dira eta euskara gehiagoko ereduan ISEK altuagoa duten familiak» (E: 7). «Hizkuntza-ereduetan ikasleak sailkatzeko konnotazioak nabari dira» (E: 4). (Moreno, 2017: 24). Hausnarketarako geratzen diren galderak dira.

Azkenik, gaian behar bezala sakontzeko tarterik ez badugu ere, ez da ahaztu behar jatorri batekoek edo besteko ikasleek euskararekiko jarrera desberdinak izan ohi dituztela, ezaguna baita, adibidea jartzearen, jatorri-hizkuntza gaztelania dutenen artean jarrera ezkorrak ohikoagoak direla bestelako immigranteen artean baino. Lantzeko, eztabaidatzeko, heltzeko, gai korapilatsuak diren arren, eskolaren antolakuntzan itzelezko pisua hartzen dutenez, behar duten seriotasunez planteatzeko garaia heldu delako pentsamendua orokortzen ari da eskola-komunitatean.

Egoera horren aurrean, eskolak konplexutasunaren kudeaketa hizkuntza minorizatuaren ikuspegitik eraikitzea proposatzen du Diaz de Gereñuk liburu honetan bertan. Alegia, hizkuntza-aniztasuna hizkuntza minorizatuaren testuinguruan kokatu eta aurreiritzi oztopatzaileen aurrean neutralizazio-estrategiak garatu. Izan ere, hizkuntza gutxituaren zentzuaren eta izaeraren inguruko kontzientzia zabaltzea ere bada eskolaren egitekoa.

Laburbiltzeko, hizkuntza gutxituaren egoeraren kontzientzia berriro piztu beharko litzateke, eta, horretarako garai bateko hainbat esparru gogora ekartzea ez legoke gaizki. Konplexutasunaren aurrean irakasleen formazioa motibazioarekin uztartuz, nabarmendu beharko litzateke, euskara erakustez gain, euskara sustatzea ere, izan, badela profesionaltasunez aritzea. Planteamendua arrakastatsua izango bada, beraz, ezinbestekoa izango da segregazionismoa alboratzea, irakasleen formazioan sakontzea eta gurasoen eta komunitate osoaren inplikazioa lortzea. Baita botere politikoen ere, jakina baita, praktika esperimentaletik harago, konplexutasunaren plangintza orokorrak botere politikoen babesa behar duela.

Baina eskolak ezin du dena egin. Aipatzen genuen hiztun berrien aktibaziorako hiru aldagai nagusietakoa gaitasuna hobetzea dela, eta horretan du erronka nagusia eskolak. Baina beste bi aldagaietan eragiteko (testuinguru soziolinguistikoa, kalean ikasteko aukerak) ageriko mugak ditu.

Hizkuntzaren sozializazioa eskolatik at ere gertatzen da, eta horretan, gizarteak ziurtatu beharko du ikasleek euskara erabiltzeko aukera gehiago izatea. Hor lantzen da, batez ere, beste motatako euskara, hizkuntza informala, lagun artekoa, ahozkoa, alderdi emozionala; euskara-eskola lotura apurtzea lortuko bada, harremanak eta erabilera-ohiturak euskaraz izatea helburu bada, hiztun aktiboak bihurtzea erronka bada, gizarteak esparru horietan bere erantzukizunari aurre egin beharko dio.

5. HIZKUNTZAREN TRANSMISIOA ETA SOZIALIZAZIOA

Hizkuntzaren transmisioa da, definizioz, hizkuntzaren iraupena bermatzen duen gertakaria: belaunaldien arteko transmisioa, adin berekoen artekoa, gizartean gertatzen dena, eskolan lantzen dena, hedabideen bitartez zabaltzen dena.

Transmisioaren kontzeptua orain arte, ordea, goitik behera gertatzen den fenomeno modura ulertu izan da, estatikoa den zerbaiti erreferentzia egiten dion kontzeptu modura: gurasoek seme-alabei ematen dieten hizkuntza goitik beherako noranzko bakarrean. Baina gaur egun aldatzen ari da ikuspegia. Lehen hizkuntzari —edo haurtzaroan ikasten den hizkuntzari— erreferentzia egiteko tradiziozko «ama-hizkuntza»ren inguruan zabaldu den eztabaidarekin batera, «transmisio» kontzeptuaren inguruan ere eraldaketak gertatzen ari dira. Hain zuzen, arestian esandako hizkuntza transmititzeko modu desberdinak egon badaudelako. Horrela, hizkuntzaren transmisioaren eta sozializazioaren arteko bereizketa egiten hasi da literatura zientifikoa eta soziala: transmisioan belaunaldien artekoekin batera, gizartean gero eta modu esanguratsu batean zabaltzen ari da hizkuntza, batez ere, hezkuntzaren bitartez, helduen alfabetatzearen bitartez eta gizarteko gainerako esparruetan sortzen diren harremanen bitartez. Zehatzago esateko eta aurrerago ere azaldu dugun moduan, Iñaki Martinez de Lunak familia bidezko hizkuntza-transmisioari *lehen sozializazioa* deitzen dio (Martinez de Luna, 2016: 65) bereizteko, hain zuzen, gainerako moldeetan gertatzen denari. Nolanahi ere, garrantzizkoa da gogoratzea, abiapuntuan genioen moduan, transmisioa eta sozializazioa direla hizkuntzaren berreskuratze-prozesua ziurtatuko dutenak.

Kontuan hartzekoa da, gainera, familia barneko transmisioan ere aldaketak gertatzen hasi direla: goitik beherako hizkuntza ematearen ondotik, behetik gorako transmisioa ere gertatzen ari baita hainbat testuinguruan, haurrak etxea euskalduntzen ari baitira leku askotan⁵⁰. Horrela dio Kasaresek: «Haurrak eragile aktiboak izan dira hala euskara galtzeko nola berreskuratzeko prozesuetan. Euskara ordezkatzeko bilakaeran, konparazione, zenbait familia euskaldunetan erdararako hizkuntza-aldaketa haurrek eragin zuten behetik goiti. Hau da, etxeko hizkuntza aldarazi dutenak ez dira beti gurasoak izan» (Kasares, 2015: 25-26). Beraz, horrek guztiak eskatzen du begirada zabaltzea, paradigma aldatzea eta aldaketak eskaintzen dituen aukerak baliatzea.

Baina, gazteengan du jarria begirada euskalgintzak inon baino gehiago, eurak izango baitira zuzenean euskararen transmisioaren arrakastaren neurgailuak. Esan bezala, gazteen artean izan du irabazirik nabarmenetakoa euskarak, eta haien euskararekiko atxikimenduak, jarrerak eta erabilerak sortzen ditu esperantza eta kezka biziak⁵¹.

50. Gai honen inguruan, ezinbestekoa da aztertzea Paula Kasaresek egindako lana. Horren adibide 2015ean *BAT* aldizkariaren 94. zenbakian argitaraturiko artikulua.

51. Gai honen inguruan, kontsultagai garrantzizkoa da Iñaki Martinez de Lunak 2016an idatziriko artikulua *BAT* aldizkariaren 99. zenbakian.

Horregatik, ikastaroan, Eusko Jaurlaritzaren Euskararen Aholku Batzordearentzat berariaz egindako «*Gu Gazteok*» (Euskararen Aholku Batzordea, 2016) ikerlana aurkeztu zen, bertan aztertu baitziren gazteen hizkuntza-ohiturak, praktikak, jarrerak eta diskurtsoak. Jone Miren Hernandezek eta Jaime Altunak zuzenduriko lan horretan maila teorikotik baino gehiago, gazteen bizipenetik eta sentimendutik landu nahi izan zuten gaia.

Ikerketa horretan 12-14 urteko gazteek hartu zuten parte, eta behaketa parte-hartzailearen bitartez uztartu ziren talde-hausnarketak, elkarrizketa formalak eta elkarrizketa informalak. Helburua izan zen euren bizipenetik gaztea izatea zer den jakitea; eta identifikatzea, batez ere, ezaugarri positiboak. Horien artean agerian jarri zen zer-nolako garrantzia duen eurentzat modernoa izateak, zer pisu duen euren hizketaldietan alaitasunak, edertasunak edo sexualitateak, edota euren bizipenetan jaia eta kirola nola lotzen diren. Era berean, adinkideen garrantzia eta genero-identitatearen pisua ere agerian geratu ziren. Nabarmen geratu zen haurtzarotik gertu egon arren oraindik, helduei begira gehiago daudela adin horretako gazteak. Helduei begira bai, baina etxetik kanpokoari: etxeak erreferentzialtasuna galtzen baitu, hain zuzen, haurtzarotik irteerako bidean heldutasun propioaren bila hastear daudelako.

Eta hor, kezka-iturri den gai zentrala: zer leku du euskarak? Kirolak duen garrantzia gauzatzen denean, esate baterako, mutilen kasuan futbolaren pisua, hor euskarak ia lekurik ez duela baieztatu zuten. Bestalde, aisialdiak berebiziko garrantzia hartzen duela ere jakin ahal izan zen, bai gune monitorizatueta baita, bestela, kalean ere. Azkenik, telefono mugikorraren garrantzia agerian jarri zen; eraikitzen ari diren harreman-sareetan ezinbesteko gailu bihurtu delako, identitatearekin erabat lotuta dagoena. Eta, esan bezala, erreferentzialtasun horietan euskarak ez du ia presentziarik. Erreferentzialak diren gune eta pertsonak euskaratik kanpokoak dira. Eta horrela, haurtzarotik gaztarora igarotzeko pasabidean gazte-hizkuntzan mudantza gertatzen da; DBHra igarotzean gaztelaniara aldatzen dutela euren hizkuntza, edota, oso sarri, hizkuntzen arteko alternantziara jotzen dutela. Kasu horietan, norbanakoaren eta taldearen identitate modura agertzen da, haur eta gazteen artean hizkuntza propioaren garapen modura.

Erronken artean nondik hasi? Zalantzaz beterik egonda ere, hasteko, benetako diagnosia edota ebaluazioa egin beharko litzatekeela argi xamar ikusten da. Eta hori egin bitartean, lehen pauso bezala, aisialdian eta eskolaz kanpoko jardueretan arreta jartzea interesgarria izango litzateke. Patxi Juaristik dioen moduan, «hutsune nabarmena dago umeen eta gazteen eguneroko aisialdi eskaintzan. [...] Euskarazko eskaintza ez da D eta B eredueta ikasten duten ikasleen ehunekoen parekoa. Hau da, ez dut uste [dio Juaristik] ume eta gazteentzako antolatzen diren aisialdietarako ekimen guztien % 81,3 (D eta B eredueta dabiltzanen ehunekoen batuketa) euskaraz eskaintzen denik» (Juaristi, 2016: 106). Beraz, alde psikologikotik eragitea zailtasunez beteriko esparrua denez, akaso, interesgarria izan daiteke — lehentasunezko bide modura — euskarazko eskaintzetan eragitea: gazteentzako

musika-kontzertu, antzerki-emanaldi, kirol-ikuskizun eta gainerako kultura-adierazpen publikoetan euskararen eskaintza sendotzea.

6. HIZKUNTZA-JARRERAK

Arestian esan bezala, hizkuntzaren bizi-indarraren analisisian parte hartzen duten aldagai guztiek ekosistema baten antzera elkarri eragiten diote hiztunengan eta komunitatearengan hizkuntzarekiko jarrerak eraikitzeko orduan. Eta horiek baldintzatzen dute, neurri handi batean, hizkuntzaren erabilera. Horrela, edozein etorkizuneko plangintzatan abiatzeko, ezinbestekoa da ezagutzea zein den biziberritzearen inguruan komunitateak duen hizkuntzarekiko jarrera.

Gai honen zabaltasuna kontuan hartuta, soilik aipamen laburra egingo diogu Xabier Erizek aurkezturiko proposamenari (Erize, 2016), Eusko Jaurlaritzaren Aholku Batzordeak prestatuturiko AMIA azterketari erreferentzia eginez.

Erizek lan horretan nabarmendu nahi izan ditu alde batetik, indarguneen atalean azpimarragarriak diren ideiak: euskararen aldeko oinarritzko jarrera aitortuak biztanleen erdiak baino gehiagok izatea (populazioaren % 55ek), euskarari balio identitarioa eta pragmatikoa aitortzea, eta euskara sustatzeko adostasun soziopolitiko instituzional sendoa izatea. Horrez gain, aukeren artean azpimarragarriak dira: egoera politiko berria eta aniztasunaren balioa indartzearen kontzientzia zabaldu izana, hizkuntzen inguruan balio eta hautemate mota berriak gizartean zabaldu izana, eta IKTak eskaintzen ari diren aukera berriak.

Bestalde, ordea, alboratu ezin diren ahuleziak eta mehatxuak ere ikusi dira ikerketa horretan, eta oso presente izan beharko liratekeela uste dugu, edozein ekimen kolektibo abian jartzeko orduan. Ahulezien artean nabarmentzen da euskararen aldeko jarrera mugatua dela (populazioaren % 45), euskara erabiltzeko hitzun askoren ziurtasun eza eta egindako interbentzio-ahaleginen huts-egiteak. Horiez gain, neutralizatu behar diren mehatxuen artean identifikatu dira honakoak: hezkuntza-sistemaren mugak, kontrako jarreraren aktibazioa eta etorkizuneko ikuspuntu pasiboa.

Ikus daitekeen bezala, hona ekarritako ideia horiek fenomeno oso konplexu baten isla besterik ez dira, baina edozelan, ere, berariazko arreta eskatzen dute, eta euskararen egoeraren konplexutasuna islatzen dutela uste dugu, zeinak erantzun konplexuak eskatzen dituen.

7. AZKEN OHAR MODURA

Idea bilduma honi amaiera emateko, esan dezagun aipaturiko ikastaroaren ondorio gisa oso argi geratu zela hausnarketa lasaia egin beharra: non gauden eta norantz goazen taxuz pentsatzeko beharra partekatzea. Hala ere, pentsamendu komuna gailentzen ari dela esan daiteke. Zaila egiten da beldurrak uxatzea, erronkak

planteatzea. Ziurtasunik ez dago esateko euskararen berreskurapenean geldialdian ala atzeraldian gauden. Baina, pixkanaka, aukeraren aurrean egon gaitzkeela ere askoren iritzian pausatzen ari den ideia bada.

Egindako hausnarketaren haritik, helburu modura planteatzen da aro berriko Euskal Herriak bere nortasunarekin kokatu behar duela munduan, eta horretarako, euskalgintzaren berrikuntzaren gailuak identifikatzea eta aktibatzea ezinbestekoa dela. Horien artean, jakina, elkarlana, identitate-ezberdintasunak baliatzea, hirien garrantzia azpimarratzea, euskalgintza endogamikotik ateratzea, gizartean eragile izango den euskalgintza irekiago baten alde lan egitea ezin saihestuzko gaitzat definitzen ari gara.

Horretarako, ordea, akordio politiko esanguratsuak egin beharko dira, lehenago egin izan direnen ildotik. Helburua euskararen herria egitea izango litzateke, eta hainbaten ustean behintzat, egiteko moduan egon daiteke Euskal Herria. Euskarak, gizarte eleaniztunean hizkuntza komunak, munduan egoteko nortasun-ikurra izatera heldu beharko luke. Nola jokatu? Zalantzarik gabe elkarrekin. Euskararen gizarterakundeek eta herri-erakundeek hainbat puntutan behintzat, bat egin beharko lukete. Irekitasuna praktikatu, gizartearen konplexutasuna ulertuz, hizkuntza-ugaritasuna euskararentzat mesede izan daitekeelako ustea zabalduz eta diskurtsoak ugarituz.

Hausnarketa praktikarako baliagarria izan dadila.

8. BIBLIOGRAFIA

- Agirre, L. (2015): Komunikabideak komunitate, *Euskal Hedabideen Urtekaria* 2015, Hekimen.
- Amezaga, J. (2009): «Talde nortasunak eta komunikabideak», *Bat Soziolinguistika Aldizkaria*, **72**, 41-50.
- Barandiaran, A. (2012): «Hedabideen garrantzia hizkuntzen berreskurapenerako», *Bat Soziolinguistika Aldizkaria*, **83**, 129-133.
- Erize, X. (2016): «Euskal herritarren portaera linguistikoen motibo subjektiboen bilakaera (1991-2016), eta aurrera begirako bideak», *Bat Soziolinguistika Aldizkaria*, **99**, 113-177.
- Euskararen Aholku Batzordea (2016): «*Gu Gazteok*». 12-14 urte gazteen hizkuntza egunerokotasunera hurbiltzeko ikerketa partehartzailea, Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia - Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, Vitoria-Gasteiz.
- , (2015): *Euskara Sustatzeko Ekintza Plana. Diagnostikoari buruzko AMIA dokumentuarekin osatua*, Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, Eusko Jaurlaritza, Vitoria-Gasteiz.
- Eusko Jaurlaritza (2016): *VI Inkesta Soziolinguistikoa*, Euskal Autonomi Erkidegoa, Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, Vitoria-Gasteiz.

- Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza eta Hizkuntza Politika eta Kultura Saila eta Soziolinguistika Klusterra (2013): *Ikalseak Hizkun, 2011ko ARRUE Proiektua. Ikerketaren emaitaa. Adituen iritzi-azalpenak*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Vitoria-Gasteiz.
- Gardner, N. (2005): «Lan-mudua: gaurko egoera eta asmoak», *Bat Soziolinguistika Aldizkaria*, **57**, 31-45.
- Giles, H.; Bourhis, R.Y. eta Taylor, D.M. (1977): «Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations», in H. Giles (arg.), *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*, Academic Press, Londres.
- Goikoetxea, N. (2006): «EraLan ikerketa-proiektua», *Bat Soziolinguistika Aldizkaria*, **73**, 39-44.
- Goikoetxea, N. (zuz.); Marko, J.I.; Alvarez, M.; Gutiérrez, R.; Miner, I.; Suberbiola P. eta Ugalde, I. (2015): *Euskararen erabilera lan-munduan*, Soziolinguistika Klusterra, Andoain.
- Hekimen Euskal Hedabideen Elkarte (2015): *Euskal Hedabideen Urtekaria 2015*, Hekimen Euskal Hedabideen Elkarte, Andoain.
- , (2016): *Euskal Hedabideen Urtekaria 2016*, Hekimen Euskal Hedabideen Elkarte, Andoain.
- Joly, L. eta Uranga, B. (2010): «Hizkuntza-ideologia eta hizkuntza-jarrerak», in *Soziolinguistika Eskuliburua*, Eusko Jaurlaritza, Vitoria-Gasteiz.
- Juaristi, P. (2016): «Hizkuntzaren transmisioan eragiten ari diren faktoreen azterketa», *Bat Soziolinguistika Aldizkaria*, **99**, 97-112.
- Kasares, P. (2015): «Euskararen belaunez belauneko jarraipena aztergai eta jomuga», *Bat Soziolinguistika Aldizkaria*, **94**, 13-145.
- Marko, J.-I. (2011): «Komunitatearen gizarte erantzukizuna hizkuntza ekologiaren parametroetan», *Bat Soziolinguistika Aldizkaria*, **81**, 53-64.
- Martinez de Luna, I. (1996): «Hizkuntzekiko motibazioen ekarpenak inguruak ezarritako baldintzen aurrean», *Bat Soziolinguistika Aldizkaria*, **18**, 39-52.
- , (2013): «Euskara EAEko Hezkuntza Sistemari irakurketa soziologikoa», in *Ikalseak Hizkun, 2011ko ARRUE Proiektua. Ikerketaren emaitaa. Adituen iritzi-azalpenak*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Vitoria-Gasteiz, 121-133.
- , (2016): «Euskararen transmisioa eta gaitasuna eta aurrera begirako erronkak», *Bat Soziolinguistika Aldizkaria*, **99**, 21-79.
- Moreno, G. (2017): «Adituen ikuspegia», in *Haur eta gazteen aniztasuna EAEn. (Oker izendatutako) bigarren belaunaldiak*, Euskal Herriko Unibertsitateko Argitalpen Zerbitzua - Ikuspeki, Immigrazioaren euskal behatokia, Bilbo.
- Ortega, A.; Amorortu, E.; Goirigolzarri, J. eta Urla, J. (2016): *Euskal hiztun berriak: esperientziak, jarrerak eta identitateak*, Deustuko Unibertsitatea Argitalpenak, Bilbo.
- Saez, P. (2015): *Elefantea ikusi*, <http://www.erabili.eus/zer_berri/mUinetik/1426787112>.

- Tokikom (2013): *Euskal hedabideen etxea, tokikoen ikuspegitik*, gogoeta-txostena.
- , (2016): *Komunikazio lokala esparru globalean Jardunaldia* (2016-11-14), <<https://tokikom.eus/jardunaldiak>>.
- UNESCO Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages (2003): *Language Vitality and Endangerment*, Unesco, <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/Language_vitality_and_endangerment_EN.pdf>.
- Zubiri, A.; Retortillo, A. eta Aierdi, X. (2008): «Euskal hedabideak Euskal Autonomi Erkidegoan», *Bat Soziolinguistika Aldizkaria*, **68**, 85-101.

Sailean argitaratu diren beste liburu batzuk

Elebidun gizarteen azterketa matematikoa

Jose Luis Alvarez Enparantza

1984an argitaratua

ISBN: 84-398-2771-7

Soziolinguistika gazteentzat (Itzulpena)

Axun Aierbe Mendizabal Ane Maite Irusta Oregi Arantzazu Loidi Laura Martinez

1991n argitaratua

ISBN: 84-86967-38-4

Giro urbanoko gazteak eta euskara

Marije Lezeta Elena San Martin

1991n argitaratua

ISBN: 84-86967-39-2

Soziolinguistika matematikoa

Xabier Isasi Balanzategi Jose Luis Alvarez Enparantza

1994an argitaratua

ISBN: 84-869670-58-9

Lluís Aracilen idazlan hautatuak

Xabier Falcon Ormazabal

1998an argitaratua

ISBN: 84-86967-93-7

Gazte euskaldunen laguntzarteko hizkera hemen eta orain

Imanol Esnaola Arbiza

1999an argitaratua

ISBN: 84-86967-98-8

Menpeko hizkuntzaren bizi-kemena

Nekane Arratibel Insausti Iñaki Garcia Fernandez

2001ean argitaratua

ISBN: 84-8438-023-8

Soziolinguistika Sailean Uztaro aldizkarian argitaratu diren artikulak

Euskarazko kulturaren geroa Europa Berriaren tenorean
Apalategi Begiristain, Jokin, *Uztaro 4*, 155-162

Gaurko gazteriaren dibertimenduak irudi biziaren metodoaz
Apalategi Begiristain, Jokin, *Uztaro 1*, 139-163

Emakumea euskararen transmisioan
Egia, Maria Luisa, *Uztaro 3*, 35-68

Eusko Jaurilaritzako Euskararen Aholku Batzordearen XXI. mendeko hizkuntza-politikaren oinarriak: proposamenaren euskarriaren araketa kritikoa
Escribano Riera, Daniel, *Uztaro 7*, 83-96

Pertsuasioa, administrazioan euskararekiko jarrera eta erabilera hobetzeko tresna
Irastortza Madariaga, Joxpi; Irizar Mezo, Asier; Arratibel Insausti, Nekane; Garcia Fernandez, Iñaki, *Uztaro 93*, 69-83

Euskararen batasuna eta euskaldunen batasun politikoa
Rodriguez Bornaetxea, Fito, *Uztaro 9*, 161-169

Euskararen egoera Arrasaten
Vélez de Mendizabal Azkarraga, Josemari, *Uztaro 12*, 121-134